

Ny forskning i grammatik

Fællespublikation 7

Pharmakonsymposiet 1999

*Igangsæt af Statens
Humanistiske Forskningsråd*

ODENSE UNIVERSITETSFORLAG

Indholdsfortegnelse

Forord	5
<i>Carl Bache</i> : Kategorier på tværs	7
<i>Peter Colliander</i> : Ordgrupper og ordgruppe-grupper i tysk	27
<i>Per Durst-Andersen</i> : Aspekttypologi og verbaltypologi	51
<i>Erik Hansen</i> : Antepoeneret adverbial	73
<i>Michael Herslund</i> : Serieverbsumkonstruktioner Om de franske <i>-ant</i> -participier	87
<i>Lisbeth Falster Jakobsen</i> : Foregrounding, backgrounding og lineært sætningsforløb	103
<i>Hanne Jansen</i> : Informationstæthed Et samspil mellem tre tekstuelle/lingvistiske parametre	123
<i>Eva Skafte Jensen</i> : Sætningsadverbialer og topologi med udgangspunkt i de konnektive adverbialer	141
<i>Hanne Korzen</i> : Frie prædikativer på dansk og fransk En kontrastiv analyse af en problematisk ledtype	155
<i>Iørn Korzen</i> : En tekstpragmatisk beskrivelsesmodel for komparativ analyse af nominal determination	179
<i>Henrik Høeg Müller</i> : Modifikatorens numerus i spanske komposita med deverbale kerne	201
<i>Johan Pedersen</i> : Konjunktioner og grammatiske relationer i spansk med særligt henblik på sideordning-underordningsproblematikken	219
<i>Erling Strudsholm</i> : Italienske verbalperifraser med <i>stare</i> Grammatikalisering i synkront og diakront perspektiv	241
<i>Finn Sørensen</i> : Om steder via præpositioner i dansk	259
<i>Rita Therkelsen</i> : Om klassifikation af ledsætninger	269
<i>Christa Thomsen</i> : <i>Oui</i> : brug og funktion – nogle tendenser –	287

Udgivet med støtte af Statens Humanistiske Forskningsråd.

© Forfatterne og
Odense Universitetsforlag 2000
Redaktion: Jens Nørgård-Sørensen,
Per Durst-Andersen, Lotte Jansen,
Bente Lihn Jensen og Johan Pedersen

Sats: DTP-Funktionen, Syddansk Universitet, Odense
Tryk: Narayana Press, Gylling
Omslag: Ulla Poulsen Precht
ISBN 87-7838-571-7
ISSN 1395-7236

RASK Supplement Vol. 11

RASK is an international scholarly journal which publishes articles and reviews pertaining to the field of language and communication. RASK is edited by members of the Institute of Language and Communication at the University of Southern Denmark in collaboration with an international Advisory Board.

Odense Universitetsforlag
Campusvej 55
DK-5230 Odense M
Tlf. 66 15 79 99
Fax 66 15 81 26
E-mail press@forlag.sdu.dk
Internet-location: www.oup.dk

Forord

Dette bind er den syvende fællespublikation for en række grammatikprojekter, der blev iværksat af Statens Humanistiske Forskningsråd i første halvdel af 1990'erne. I modsætning til de første fem bind, der alene indeholdt bidrag fra de oprindelige forskergrupper for dansk, engelsk, tysk, fransk, italiensk og russisk grammatik, indeholder dette bind – ligesom det foregående bind 6 – tillige bidrag fra en række yngre grammatikforskere, der som ph.d.-ere og adjunkter blev tilknyttet netværket efter udløbet af de egentlige projektperioder i 1998. Alle de publicerede bidrag, der også rummer artikler inden for spansk grammatik, bygger på foredrag, der blev holdt på netværkets symposium på Pharmakon i Hillerød, d. 27-29. november 1999.

Af bevillingsmæssige årsager har det ikke været muligt at udgive publikationen i samme selvstændige form som tidligere. Imidlertid viste der sig et attraktivt alternativ til den hidtidige form i serien RASK Supplements, som bl.a. indebar en fortsættelse af det frugtbare samarbejde med Odense Universitetsforlag. Redaktionen ønsker hermed at rette en stor tak til RASK Supplements' redaktører for hurtig og velvillig behandling af sagen.

København, september 2000

*Jens Nørgård-Sørensen, Per Durst-Andersen, Lotte Jansen,
Bente Lihn Jensen og Johan Pedersen*

Kategorier på tværs

Carl Bache

0. Introduktion

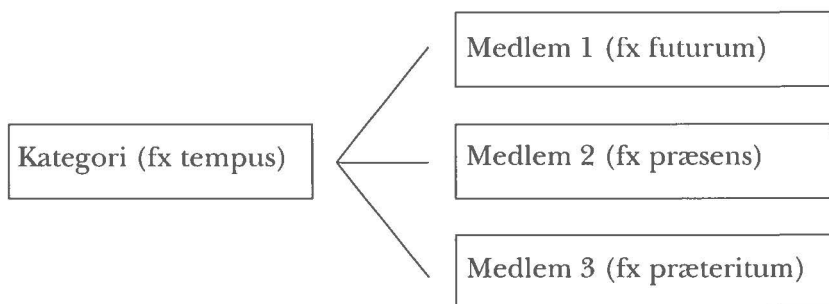
I denne artikel vil jeg komme ind på 'kategorier' – en betegnelse og et begreb som jeg har beskæftiget mig en hel del med i tidligere udgivelser (jf. Bache 1982, 1985a, 1985b, 1992, 1994 and 1997). Titlen på mit indlæg er bevidst tvetydig. For det første kommer kategorier ofte på tværs i beskrivelser af sproglige fænomener på grund af terminologisk og begrebsmæssig uklarhed. Det er der forskellige grunde til, men bl.a. er det et resultat af syntaksens overvældende dominans i det 20. århundrede på bekostning af det paradigmatisk. For det andet gøres kategorier direkte til genstand for beskrivelse på tværs af forskellige sprog. En hovedpointe i dette indlæg er at den terminologiske og begrebsmæssige uklarhed der hersker omkring kategorier, kan spænde ben for forsøgene på at beskrive dem på tværs af sprog. Man kan også formulere det på den måde at manglende metalingvistisk klarhed er et alvorligt problem for typologisk lingvistik.

1. Jamen, hvad er kategorier for noget?

Betegnelsen 'kategori' bruges ofte om en klasse af sproglige enheder. Disse sproglige enheder kan være af formel eller funktionel art. For eksempel kan man tale om **formkategorien** 'navneord' og **funktionskategorien** 'subjekt'. De enkelte forekomster af sådanne kategorier, d.v.s. de enkelte navneord og subjekter, udgør **medlemmerne** af kategorierne. Der er hobevis af problemer med at definere det enkelte sprogs form- og funktionskategorier helt præcist, og endnu flere hvis man vil gå på tværs af sprog og forsøge at opstille tværsproglige eller universelle kategorier (et ikke uinteressant forsøg er Hopper & Thomson 1984). Men disse problemer skyldes nok ikke nogen uklarhed i anvendelse af betegnelsen 'kategori', men snarere at sprog indeholder nuancer og glidende overgange som man ikke kan gribe med en alt for firkantet klasseopfattelse.

Betegnelsen 'kategori' anvendes imidlertid også på en anden måde, nemlig i beskrivelsen af karakteristiske træk ved kategorier af den type jeg allerede har nævnt. Således giver fx den enkelte ordklasses bøjningsmønstre (altså morfologiske særtræk) anledning til opstilling af kategorier i metasproget. For navneord taler man således om kategorier i forbindelse med **numerus**, **genus** og **kasus**. For verbernes vedkommende drejer det sig typisk om **tempus**, **modus** og **aspekt**. Det er i den forbindelse der opstår et problem i anvendelsen af betegnelsen 'kategori'. Er det den enkelte bøjningsform (fx pluralis og præteritum) der er en kategori, eller er det det overordnede bøjningskriterium der er det (fx numerus og tempus)? Nogle lingvister gør det ene, andre det andet. De der taler om numerus og tempus som kategorier, betragter de enkelte former der påvirkes af bøjningskriteriet (pluralis, præteritum), som **medlemmer af kategorier** snarere end som selvstændige kategorier. Ud fra det synspunkt, som jeg kraftigt støtter, er fx præsens, præteritum og futurum medlemmer af kategorien tempus, og singularis og pluralis er medlemmer af numeruskategorien.

Det synspunkt jeg vil argumentere for, medfører altså en kategoriopfattelse der kan anskueliggøres på denne måde:

En kategori repræsenterer et generelt begreb der tillader en sproglig relevant skelnen mellem mere specifikke størrelser, de såkaldte medlemmer. Som medlemmer af tempuskategorien er præsens, præteritum og futurum specifikke realisationer af kategoribegrebet tempus. Tilsvarende er perfektiv og imperfektiv specifikke realisationer af aspekt, og singularis og pluralis er specifikke realisationer af numerus.

Medlemmerne har kategorien som fællesnævner, d.v.s. de deler kategori-begrebet, men er indbyrdes forskellige på et mere specifikt niveau. Der er egentligt ikke noget nyt i en sådan kategoriopfattelse; vi har arvet den fra den traditionelle grammatik.

I det følgende vil jeg forsøge at påvise at det ikke er helt ligegyldigt hvordan man bruger betegnelsen 'kategori', og at forskellige kategoriopfattelser kan være tæt forbundet med forskellige opfattelser af hvad lingvistikens genstandsområde er.

2. Det paradigmatiske versus det syntagmatiske

Saussure opsummerede en række lingvistiske problemstillinger i nyttige begrebsæt, som man så siden hen har kunnet bruge som pejlemærker til at orientere sig med i det lingvistiske univers. Det gælder modsætningsparrene diakron/synkron, langue/parole, form/substans og syntagmatisk /paradigmatisk. Det sidstnævnte begrebspar, der som bekendt beskriver henholdsvis den horisontale (eller lineære) dimension og den vertikale (eller substitutionsmæssige) dimension, er værd at kigge nærmere på i sammenhæng med kategoriopfattelser.

Som bekendt har der i det 20. århundredes lingvistik været en overvældende syntagmatisk dominans. Bortset fra enkelte lingvister og skoler (som fx Jakobsons og Trubetzkoy's Pragsskole, Hjelmlevs Glossematik, Pikes Tagmemics, Hallidays Systemic Functional Linguistics og Harders Functional Semantics), og bortset fra at paradigmatiske relationer blev selve grundlaget for fonologien (jf. hele ideen om minimale par, frie varianter, overlappende og komplementær distribution), har interessen samlet sig om det syntagmatiske (i form af 'syntaks') på **bekostning af** det paradigmatiske, navnlig inden for den generative lingvistik. At paradigmatiske relationer ikke har nydt stor bevågenhed inden for denne skole, kan undre i lyset af de evalueringskriterier generative lingvister selv har opstillet. For eksempel, hvis en grammatik skal opnå '**observational adequacy**', skal den på britisk engelsk udelukke ordsammensætninger som **Henry has visited his parents yesterday* og **The bottle is containing half a pint*, men blåstemple ordsammensætningerne *Henry (had) visited his parents yesterday* og *The bottle contains half a pint* som mulige sætninger. At man ikke kan bruge præsens perfek-

tum i den første ordsammensætning, men helt uproblematisk præteritum eller pluskvamperfektum, er udtryk for at disse former har et forskelligt distributionsmønster. Og tilsvarende for den anden ordsammensætning, hvor man kan bruge simpel præsens, men ikke præsens progressiv. For at en grammatik ud over 'observational adequacy' skal opnå '**descriptive adequacy**', skal den ikke blot godkende eller udelukke ordsekvenser som mulige sætninger i sproget, men beskrive de sprogligt relevante regler der ligger til grund for denne udskillelse. Med andre ord skal grammatikken indeholde regler der forklarer hvorfor man i første sætningsramme ikke kan bruge præsens perfektum og i anden sætningsramme ikke kan bruge præsens progressiv. Hvis man er interesseret i at læse mere om 'adequacy' i lingvistiske beskrivelser, kan jeg henvise til Chomsky (1965, 1986), Allerton (1979), Radford (1981: 25ff), Bache (1997: 72ff).

Der er til dels en syntagmatisk forklaring på at man ikke kan sige **Henry has visited his mother yesterday*, for det er den lineære kombination af perfektumsformen *has visited* og adverbialet *yesterday* der er problemet. Har man valgt at sige *has visited*, kan man ikke umiddelbart derefter vælge at sige *yesterday*. Har man til hensigt at sige *yesterday*, skal man undlade først at sige *has visited*. Men det man skal lægge mærke til, er at de enkelte led i kombinationen er udtryk for paradigmatiske betingede valg: distributionen af præsens perfektum kan ikke endegyldigt beskrives uden inddragelse af 'konkurrerende' verbalformer som præteritum og pluskvamperfektum. Og distributionen af adverbialer der som *yesterday* udtrykker et præcist tidspunkt i fortiden, kan kun endegyldigt beskrives hvis man ser dem i forhold til andre typer adverbialer, som fx *recently*, der henviser mere vagt til fortiden (jf. *Henry has visited his mother recently*). I den anden sætningsramme synes valget af simpel præsens *contains* udelukkende at være paradigmatiske betinget. Groft forenklet kan man sige at når man på engelsk vil referere til en helt statisk situation, er man tvunget til at vælge en nonprogressiv form i verbalparadigmet.

På grundlag af mit arbejde med substitutioner af verbalformer i tusindevis af eksempler (jf. Bache 1985a) har jeg ofte argumenteret for at man burde omformulere de 'adequacy' krav der stilles til en lingvistisk beskrivelse, så de i højere grad inddrager paradigmatiske relaterede for-

mers distribution (jf. Bache 1997: 72ff). Men i det store hele får spørgsmålet om paradigmatiske relationer lov til at ligge uudforsket hen. En mulig forklaring er måske at den traditionelle græsk-latinsk inspirerede grammatik havde en forkærlighed for 'paradigmer', og at moderne lingvister i forsøget på at komme ud over dette stadium har vendt det paradigmatiske ryggen. I den forbindelse er det værd at notere sig at traditionelle paradigmer ikke nødvendigvis har noget reelt paradigmatiske over sig. Således består fx kasussystemer (nominativ, akkusativ, genitiv, ablativ, dativ, etc.) sjældent af paradigmatiske relaterede størrelser, d.v.s. størrelser med en helt eller delvis overlappende distribution.

Hvorledes hænger diskussionen af det paradigmatiske over for det syntagmatiske sammen med spørgsmålet om kategorier? Hvis man giver paradigmatiske relationer en central plads i sin sprogbeskrivelse, opstår der et naturligt behov for eksplicit at beskrive hvad der ligger til grund for valget af en bestemt form i stedet for andre mulige former. Da der som minimum er tale om at 'valgbare' former i en given kontekst har delvis overlappende potentiel distribution, må vi forudsætte at de har såvel visse fællestræk som visse særegne træk. Den kategoriopfattelse jeg har givet udtryk for er mest hensigtsmæssig, egner sig helt specielt godt til netop sådan en beskrivelse: Den overordnede kategori (tempus, aspekt, numerus, etc.) repræsenterer det der binder forskellige former sammen, d.v.s. formernes fællestræk, mens de enkelte medlemmer af kategorien adskiller sig fra hinanden inden for kategoriens begrebmæssige univers. Et groft forenklet eksempel er tempuskategorien, hvor den overordnede kategori fx kunne siges at have noget med deiktisk tid at gøre, og de enkelte medlemmer (præsens, futurum, præteritum, etc.) realiserer dette begrebmæssige univers som nutid, fremtid og fortid i forhold til kommunikationsøjeblikket.

Hvis man omvendt ikke interesserer sig for de paradigmatiske relationer, men udelukkende for de enkelte valgs indbyrdes relationer i det lineære udtryk, bliver en sådan kategoriopfattelse let en overflødig komplicering af beskrivelsesapparatet. Hvis man opfatter at syntaks udgør den altdominerende del af lingvistikens genstandsområde, vil man være tilbøjelig til at opfatte kategorier som specifikke former snarere end som overbygninger der relaterer specifikke former.

3. Kategorier i typologisk lingvistik

De sidste 15-20 år er der sket et stort skred inden for typologisk forskning i forlængelse af den ikke-generative linie som blev lagt af Greenberg og andre i 1960'erne (jf. Greenberg (ed.) 1962): Vi har set en række nyttige og indsigtsfulde grundbøger og introduktioner (fx Comrie 1989, Croft 1990, Shibatani & Bynon 1995, Whaley 1997) og specialstudier (fx Dahl 1985 og Bybee, Perkins & Pagliuca 1994). Som sidstnævnte henvisninger antyder, har der været en særlig stor interesse for tempus, aspekt og modalitet. I Dahl (1985) undersøges disse emner i 64 sprog ved hjælp af et spørgeskema der udæsker oversættelsesækvivalenter til engelske sætninger med relevante betydninger (for kritik se Bache 1997: 36ff). I Bybee, Perkins & Pagliuca undersøges de samme emner på et endnu mere omfattende materiale i 67 sprog udvalgt efter særlige kriterier der skulle sikre at de i videst mulige omfang repræsenterer alverdens sprog (jf. Bybee et al. 1994: 27ff). Et hovedformål for disse studier er at identificere, beskrive og relatere tværproglige størrelser, som fx perfektum.

Til beskrivelse af relevante formtyper som perfektum anvender Bybee et al. (1994) betegnelsen '**gram**' – måske for at undgå forvirringen omkring betegnelsen 'kategori'. Perfektum i fx engelsk er således en 'gram', og sammen med perfektum i andre sprog udgør denne tværproglige størrelse en '**gram type**'. Betegnelse 'gram' blev opfundet af Pagliuca og siden lanceret af især Bybee og Dahl (jf. også Bergman & Dahl 1994: 397ff). At man arbejder med disse nye termer i sit metasprog, sætter nok et særligt fokus på de enkelte former i og på tværs af sprog, men forhindrer os strengt taget ikke i en kategoriopfattelse hvor forskellige 'grams' kan høre sammen i overordnede kategorier som fx tempus og aspekt. Men Bybee et al. (1994) går skridtet videre. Som overordnet hypotese for deres analyse fremsætter de det synspunkt at 'grams' får deres semantiske indhold som resultat af en 'grammatization process' d.v.s. en diakron udvikling fra leksem med selvstændig form og semantik til morfologisk markør med generaliseret indhold – en nedbrydning der til slut leder til formens udslettelse og et efterfølgende behov for nye leksikalske udtryksformer, der så kan indgå i en ny nedbrydningsproces. Bybee et al. (1994) ser en grams semantik alene som et resultat af dets leksikalske ophav og den diakrone 'pathway' som den har fulgt. De siger:

For us, grams do not derive their meaning from the oppositions they enter into in a language, but rather have semantic content of their own which contributes to the formation of the conceptual system of the language. This view accords with the diachronic perspective that we have adopted here since it is the semantic content of grammaticizing lexical units and phrases that evolves into the semantic content of grams. (Bybee et al. 1994: 46)

Den 'grammatiseringssti' som et gram følger, er ikke tilfældig:

... our claim is not that the source meaning gives a unique grammatical meaning, but rather that the source meaning uniquely determines the grammaticization path that the gram will travel in its semantic development. (Bybee et al. 1994: 12)

Følgelig giver det ikke mening at gruppere grams i overordnede kategorier som tempus og aspekt. For Bybee et al. udgør sådanne overordnede størrelser "cognitively significant semantic domains, but not structurally significant categories" (1994: 3). Resultatet af dette synspunkt er således at man opererer med grams (som fx præsens, futurum og præteritum) som principielt urelaterede størrelser.

Bybee et al.'s opfattelse er særdeles belejligt ud fra et typologisk synspunkt idet man uden hensyn til en grams placering i det sproginterne system kan sammenligne den direkte med grams i andre sprog. Den engelsk perfektumsform kan for eksempel direkte sammenlignes med perfektumsformer i andre sprog uden hensyn til dens relationer til præsens og præteritum i engelsk. Det er naturligvis meget lettere at sammenligne konkrete enkeltformer på tværs af sprog end at skulle sammenligne hele formsystemer under en overordnet kategoriopfattelse.

Ligesom det er nærliggende at forkaste overordnede kategorier i en syntaktisk domineret sprogbeskrivelse, er det fristende at gå langt uden om dem i en typologisk sammenhæng, navnlig hvis en sådan fremgangsmåde samtidig kan relateres til en spændende hypotese om sammenfaldende grammatiseringsprocesser i alverdens sprog.

4. Kan vi reelt undvære overordnede kategorier?

I det foregående har vi set at det i forskellige beskrivelsessammenhænge er nærliggende at se bort fra overordnede kategorier. Og ud fra et helt generelt metodisk synspunkt er det naturligvis betænkeligt at belaste metasproget med termer og begreber som man måske helt ville kunne undvære. En fastholdelse af det synspunkt at metasproget skal indeholde overordnede kategorier, skal derfor kunne begrundes eksplicit.

Mit udgangspunkt for en sådan begrundelse er det synspunkt at man i beskrivelsen af en form/gram bliver nødt til konkret at inddrage formens indholdsside og funktion. Hvilket formål skulle det tjene at beskrive fx præteritum på engelsk hvis det ikke må fremgå at den ofte bruges til i en eller anden forstand at referere til en situation i fortiden? En sådan binding til det funktionelle/semantiske må naturligvis også gælde typologiske beskrivelser af former/grams. Som Croft formulerer det:

... the variation in structure makes it difficult if not impossible to use structural criteria, or only structural criteria, to identify grammatical categories across languages. Although there is some similarity in structure ("formal" properties) that may be used for cross-linguistic identification of categories, the ultimate solution is a semantic one, or to put it more generally, a functional solution. (Croft 1990: 11)

Vores metasprog skal således være indrettet på en måde der tillader en belysning af indholds- og funktionsmæssige forhold. Inden for specielt det typologiske område må det gælde at det man sammenligner når man prøver at etablere generelle, tværsproglige grams, er de sprogspecifikke formers typiske brug. Dette udelukker ikke at morfologisk form i snæver forstand kan gøres til genstand for interessante typologiske undersøgelser (jf. fx Dahl 1985: 182). Men det er vigtigt at fastholde at selv når form gøres til det direkte genstandsområde for en typologisk undersøgelse, kan det kun ske på et funktionelt grundlag, sådan som Croft pointerer. Man kan ganske enkelt ikke identificere en gram i et sprog uden at gøre det ud fra funktionelle kriterier.

En vigtig forudsætning for at udøve typologisk lingvistik er således at man nøje undersøger hvorledes hver enkelt sprogspecifik form bru-

ges. Sprogformers delvis overlappende distribution medfører at en sprogbruger reelt er tvunget til at foretage valg i kommunikationssituationen mellem former der udviser både fællestræk og særtræk. Overordnede kategorier er en ideel ramme for en beskrivelse af disse valg. Det er en spændende tanke at en sprogform er semantisk og funktionelt mærket af sin diakrone udvikling ('its pathway'), således som Bybee et al. søger at påvise. En sådan udvikling foregår bare ikke i et vakuum, men sammen med sprogets øvrige udvikling, hvor konkurrerende og supplerende former til stadighed påvirker hinanden. Med andre ord, vi kan ikke levere en fuldstændig analyse af en grams semantik og funktion uden at se den i en synkron systemisk sammenhæng. På trods af deres utvetydige og bombastiske afvisning af overordnede grammatiske kategorier som relevante størrelser i vores metasprog, synes Bybee et al. da også i realiteten at måtte erkende deres eksistensberettigelse. I en sådan grad at betegnelserne 'tense', 'aspect' og 'modality' indgår i deres bogs undertitel: *Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the World*. Men også i selve bogen må de gang på gang anerkende de systemiske kræfter i et sprog. Således siger de i deres behandling af forskellen mellem datidsformer og perfekte former:

Whether a particular gram is interpreted as past or perfective depends on whether the gram in question contrasts with the imperfective, in which case it is a perfective, or co-occurs with it, in which case it is a past. (Bybee et al. 1994: 51; se også p. 85)

Med andre ord, selve kategoriseringen af en gram afhænger af dets paradigmatiske relationer til andre former. Bybee et al. indrømmer endvidere at "to find the exact meaning of a gram at any particular stage of development requires careful, detailed, language-particular grammatical study" (1994: 148) og at "grams necessarily interact with other grams in the same semantic domain either because they contrast with them ... or because they compete for some of the same uses" (1994: 301).

Det er svært at forene disse udtalelser med den allerede citerede påstand om at overordnede kategorier blot er "cognitively significant semantic domains, but not structurally significant" (1994: 3). Jeg er helt

enig med dem i den vurdering de giver udtryk for vedrørende vigtigheden af at analysere og beskrive en gram i forhold til konkurrerende og kontrasterende grams. Men det kan netop kun gøres hvis metasproget indeholder de fornødne redskaber i form af overordnede kategorier som ramme for paradigmatisk relaterede former. Kun hvis man har en meget indskrænket opfattelse af hvad struktur er, vil man kunne afvise at sprogbrugerens valg af gram har strukturmæssige konsekvenser: Som vi så tidligere har valget af grams betydning for en sprogbeskrivelses 'observational adequacy', og skal beskrivelsen endvidere opnå 'descriptive adequacy', skal konkrete valg kunne beskrives med henvisning til et regelsæt. Endelig skal man vel heller ikke kimse af at sproglige forhold afspejler "cognitively significant domains". Kunne man egentlig ønske sig et bedre grundlag for opstillingen af overordnede kategorier?

5. Abstraktion som forudsætning for typologisk lingvistik

Når man skal sammenligne fænomener i forskellige sprog med henblik på at etablere kategorier på tværs, ville det naturligvis være absurd at kræve total identitet. Men det er et stort spørgsmål hvor ens fænomener i forskellige sprog skal være, og på hvilken måde de skal være ens, for at det vil være berettiget at etablere et slægtskab i ens metasprog, d.v.s etablere en fælles kategori. Igen afhænger svaret lidt af hvad man opfatter lingvistikens genstandsområde er. Hvis man, som mange strukturalister, synes at en sprogbeskrivelse har til formål at afdække et sprogs egenart, dets særpræg, vil man være ret uvillig til at anerkende kategorier på tværs af sprog. Hvis man derimod, som mange generativister, opfatter sprog som resultat af en medfødt evne, og som noget der derfor må have visse universelle træk, er man mere end villig til at se efter lighedspunkter, også selv om man skal op på et højt abstraktionsniveau. Mange funktionalister er af natur meget tilbage for at gå på tværs af sprog fordi deres interesseområde er sprogets funktioner i konkrete sammenhænge. Men tilstedeværelsen af slående lighedspunkter sprog imellem har affødt en interesse for at se ud over det enkelte sprogs grænser. En væsentlig pointe i den sammenhæng er naturligvis at en sproggrænse reelt kun kan overskrides med en god portion funktionalisme i bagagen (jf. igen Croft 1990: 11).

Hele diskussionen om der er aspekt i engelsk er et meget godt eksem-

pel på problemet. Nogle forskere (som fx Zandvoort 1962 og Klein 1974) har ment at russisk aspekt var at betragte som en absolut standard, og at engelsk ikke kunne siges at have aspekt med mindre at det både formelt og i det sproginterne system lignede russisk på noget nær en prik. På dette grundlag er det nemt at afvise at engelsk progressiv har noget med aspekt at gøre: Dels er det en perifrastisk form og således på udtrykssiden forskellig fra den russiske imperfektive form, dels forholder den sig indholdsmæssigt noget anderledes til nonprogressiv end imperfektiv forholder sig til perfektiv i russisk. Det er meget strukturalistisk at anskue de enkelte sprog som absolutte størrelser der skal beskrives på helt egne betingelser. Navnlig i kølvandet på Comrie (1976) bredte der sig dog en mere tolerant holding over for spørgsmålet om aspekt i engelsk. Russisk anses ikke længere for at være en absolut standard (jf. især Dahl 1985, der nærmest anskuer russisk aspekt som atypisk), og jo mere præcist lingvistikken kunne beskrive tempus i de enkelte sprog, desto mere opstod der et behov for at introducere aspekt som supplerende kategori i de sprogspecifikke metalingvistiske redskaber: Med tempuskategorien alene er det ikke nemt at redegøre for samtlige, mindst 32 forskellige verbalformer i engelsk. Hvis man vil undgå en total udvanding af tempuskategorien, bliver man nødt til at påberåbe sig andre kategorier, og her er aspekt snublende nær.

Men et er at acceptere metalingvistiske lån fra andre grammatiske traditioner, noget andet at forsøge at etablere egentlige kategorier på tværs af sprog. Som allerede antydnet forudsætter enhver gåen på tværs at man abstraherer fra det helt sprogspecifikke. Man kan diskutere hvor meget og hvordan, men man kan ikke undgå en sådan abstraktion. Forskellige lingvister har taget forskellige konsekvenser af dette, bevidst eller ubevidst. En, for mig at se, lidet konstruktiv måde at klare problemet på er at sørge for ikke at have et alt for detaljeret kendskab til de sprog man går på tværs af. Jo mere nuanceret viden man har om det enkelte sprog, desto mindre tilbøjelig vil man være til at se overordnede lighedspunkter med andre sprog. En måde at undgå et for nuanceret kendskab til forholdene i et sprog er at underkende det lingvistiske arbejde der allerede er gjort for at beskrive det. Dahl giver således direkte udtryk for modstand mod at man i typologisk lingvistik overhovedet anvender 'sekundære data' ("extant descriptions of languages", d.v.s. grammatikker og lingvistiske beskrivelser) som supple-

ment til de primære data (i hans tilfælde en spørgeskemaundersøgelse). Han angiver følgende grund til at han ikke selv anvendte sekundære kilder i sin 1985-undersøgelse:

It turned out, however, that [using secondary data] was less rewarding and more time-consuming than we had thought. It is often extremely difficult to draw any definite conclusions from such descriptions, due to the vagueness of the terminology and, in many cases, difficulties in interpreting the examples given. Also, it is not uncommon to find discrepancies between a grammar and actual use, in that forms and constructions are either completely neglected or mislabelled. (Dahl 1985: 37)

I lyset af Dahls konkrete undersøgelse er hans udtalelser om sekundære data måske meget forståelige, for hvordan kan man tage hensyn til et meget stort antal sekundære kilder til hele 65 forskellige sprog. Men rent principielt er perspektivet dybt foruroligende: For at undgå et for nuanceret, og derfor generaliseringsuegnet, billede af spoglige data opfordres vi til helt at se bort fra fagfrænders udforskning af disse data. I yderste konsekvens bør enhver typologisk lingvist tilsyneladende arbejde med skyklapper på.

En anden måde at abstrahere fra et detaljeret sprogspecifikt niveau er at definere de tværproglige størrelser meget bredt og vagt. Det synes at være Comries metode i bogen om aspekt fra 1976 og bogen om tempus fra 1985. Tempus definerer han godt nok snævert deiktisk i udgangssituationen, men han ender med at udvande deiksisbegrebet for at kunne gribe en lang række marginale konstruktioner (herunder non-finitte) med betegnelsen 'relative tense' (jf. Comrie 1985: 56ff). Tilsvarende definerer han først aspekt rimeligt præcist. De enkelte medlemmer af kategorien beskriver han som "different ways of viewing the internal temporal constituency of a situation" (Comrie 1976: 3). Og han fortsætter:

... the perfective looks at the situation from outside, without necessarily distinguishing any of the internal structure of the situation whereas the imperfective looks at the situation from inside, and as such is crucially concerned with the internal structure of the situation ... (Comrie 1976: 4)

Med andre ord definerer Comrie aspekt som værende en pragmatisk kategori der har noget at gøre med hvordan en situation anskues. Problemet med hans beskrivelse af aspektkategorien er ikke at selve definitionerne er dårlige, men at han ikke selv tager dem alvorligt. Således ender han med at underindele aspektkategoriens medlemmer i en lang række distinktioner der ikke umiddelbart har noget at gøre med pragmatisk anskuelsesmåde:

... that between state and dynamic situation, that between durative and punctual situations, that between being in a state or process, entering a state or process, and leaving a state or process, and that between situations which move towards a logical conclusion (telic) and those that do not. (Comrie 1976: 14)

Og senere underindeler han imperfektivt aspekt i 'habitual', 'continuous', 'progressive' og 'non-progressive' (jf. Comrie 1976: 25). Dermed er der reelt åbnet for at aspektkategorien inkluderer ikke bare aspekt i snæver pragmatisk forstand, men også aktionstyper mere uafhængigt af anskuelsesmåde. Med andre ord, aspektkategorien bliver så bredt og upræcist beskrevet at det er snublende nemt at gå på tværs af sprog. Problemet er bare at der samtidig er åbnet helt ukritisk op for at dække alt ind under aspektkategorien med det sørgelige resultat at vi ikke bliver meget klogere, hverken på de enkelte sprogs natur eller på deres egentlige fællestræk.

Typologisk lingvistik kan ikke i længden leve med at den nødvendige abstraktion sker på bekostning af detaljeret, og lingvistisk problematiseret, viden om de enkelte sprog (således som den kommer til udtryk i de såkaldte sekundære data). Jeg er således kritisk indstillet over for Dahls erklærede fremgangsmåde. Ej heller har typologisk lingvistik gavn af at abstraktionen medfører metalingvistisk udtynding og vaghed, således som det synes at ske i Comries bøger.

6. Et alternativ: absolutte standarder i metasproget

I en række publikationer har jeg forsøgt at opstille en alternativ måde hvorpå man kan arbejde med kategorier på tværs af sprog (jf. Bache 1985b, 1992, 1994, og især 1997). Jeg kan ikke i en kort artikel som den-

ne komme ind på alle mine forslag, men blot nøjes med at omtale et enkelt helt centralt punkt, nemlig at lade metalingvistisk abstraktion fra sprogspecifikke data resultere i opstramning snarere end udtynding. Kort fortalt: I stedet for at sige 'lad os nu definere fx aspekt eller tempus så bredt og rummeligt at vi kan proppe alle mulige primære data fra forskellige sprog ind under disse kategorier', så foreslår jeg at vi siger 'lad os definere kategorierne så snævert og præcist i et generelt-lingvistisk metasprog at de kan fungere som absolutte standarder som man kan tage udgangspunkt i når man beskriver sprogspecifikke data'. Der er en række fordele ved at abstrahere i retning af opstramning i stedet for at abstrahere i retning af vaghed, men der er også en pris at betale.

Ved at operere med en fælles absolut standard får man et mere præcist billede af lighedspunkter og forskelle mellem forskellige sprog. Det svarer groft sagt til at det er nemmere at bestemme og sammenligne temperaturen to forskellige steder hvis man anvender et termometer med en aftalt fælles absolut målestandard (fx celcius) end hvis man forlader sig på subjektive skøn eller sammenligner ud fra forskellige standarder uden at definere dem præcist. En anden fordel er at kategorier der opstilles ud fra et krav om at de skal være præcise nok til at udgøre absolutte standarder, samtidig bliver kognitivt mere plausible. At en kategori som aspekt skulle rumme to så vidt forskellige indholdsmæssige temaer som 'typer af situationsreferenter' og 'sprogbrugerens pragmatisk betinget måde at anskue og præsentere en situation på uanset type', er metodisk langt sværere at acceptere end at kategorien er indholdsmæssigt homogen.

Prisen man betaler for et mere praktisk indrettet generelt metasprog med absolutte standarder, er at kategorierne som følge af abstraktionen fra sprogspecifikke data er helt fiktive hvad angår netop deres homogenitet og totale regelmæssighed. Intet sprog har kategorier som passer fuldstændigt overens med kategorierne i det generelle metasprog. Rigtige menneskesprog er naturligvis langt mere sprælke. De metasproglige kategorier repræsenterer således ikke nogen egentlig 'sandhed' om sprog, men er udelukkende at betragte som nyttige ad hoc redskaber i lingvistikens forsøg på at skabe større viden som sprog. Med andre ord foreslår jeg at man i typologisk lingvistik ofrer 'sande kategorier' til fordel for 'nyttige kategorier' i den højere sags tjeneste.

Hvordan kategorier bliver til i det generelle metasprog omhandles i Bache (1997), men det kan her røbes at paradigmatisk relationer har en nødvendig og central rolle. Det kan illustreres med de formelle oppositioner i engelsk mellem præsens og præteritum og mellem progressiv og non-progressiv. Som følge af en metalingvistisk opstramning af tempusbegrebet og aspektbegrebet kommer de engelske verbalformer til at fremstå som **non-monadiske**, hvormed menes at den enkelte form ikke kan beskrives fyldestgørende med reference til kun én metalingvistisk kategori. At engelske verbalformer er non-monadiske ses tydeligst når man anskuer dem i paradigmatisk oppositioner.

Lad os først kigge på tempusformerne præsens og præteritum, og lad os tage udgangspunkt i tempus som en snævert defineret metalingvistisk kategori der udelukkende indeholder deiktiske tidsbetydninger så som fortid, nutid og fremtid i forhold til ytringsøjeblikket. Ingen har for alvor anfægtet at simpel præsens og simpel præteritum i engelsk er centrale tempusformer. I Harder (1996) udgør de netop den primære tempusopposition, hvor formvalget afgør om den talende på deiktisk vis lader en prædikation udgøre en proposition om nutiden eller om fortiden. Dette ser vi tydeligt i følgende eksempelpar:

- (1a) My sister lives in London.
- (1b) My sister lived in London.

Her er den eneste forskel deiktisk temporalitet: (1a) fremsætter 'My sister living in London' som en nutidig situation, (1b) fremsætter samme indhold som en fortidig situation i forhold til taleøjeblikket. Problemet opstår hvis man med henvisning til denne tidsmæssige forskel hævder at have givet en udtømmende forklaring på forskellen mellem de to verbalformer generelt (således som det kommer til at fremstå hos Harder 1996). Vi behøver blot at inddrage eksempler af følgende type for at se at billedet er noget mere kompliceret:

- (2a) Roger speaks like a real professional.
- (2b) Roger spoke like a real professional.

Hvis man ser bort fra specielle kontekster, herunder narrative tekster, kan (2a) kun betyde at Roger har visse talegaver. Udtrykket er ligesom

(1a) klart nutidigt, men indebærer ikke at Roger i taleøjeblikket er i gang med at bruge sine talegaver. Eksempel (2b) udtrykker ligeså klart en fortidig situation, men er meget mere tvetydigt med hensyn til hvilken situation der er tale om. Ligesom eksempel (2a) kan sætningen udtrykke noget om Rogers talegaver snarere end en konkret talehandling, blot som et fortidigt forhold, men det kan lige så godt dreje sig om at Roger ved en bestemt lejlighed i fortiden talte på en bestemt måde. Mens (2a) har en klar habituel betydning, kan (2b) have enten habituel eller non-habituel betydning. Dette er ikke en tilfældighed: Hvis man analyserer større datamængder, viser der sig et klart mønster. Simpel præsens er normalt statisk eller habituel (d.v.s. refererer ikke til en dynamisk enkeltsituation), mens simpel præteritum ikke er begrænset på denne måde. Det betyder at oppositionen mellem simpel præsens og simpel præteritum kun er ren temporal når den situation der refereres til, er ikke-dynamisk. Simpel præsens er således ikke blot en tempusmarkør, men også en aktionsmarkør (se dog Bache 1986).

Også forholdet mellem progressiv og non-progressiv er så komplekst at formerne kommer til at fremstå som klart non-monadiske. I:

- (3a) They walked along the beach, arm in arm.
 (3b) They were walking along the beach, arm in arm.

får man indtryk af at forskellen mellem de to former er pragmatisk snarere end centralt semantisk: I det første eksempel beskriver den talende en gåtur som en helhed, eller som et faktum, mens hun i det andet eksempel beskriver gåturen (potentielt præcis samme gåtur) med internt fokus på selve afviklingen. De to eksempler refererer ikke til to forskellige situationer eller situationstyper, men til to forskellige måder at præsentere samme situation på. Denne forskel passer meget godt overens med Comries definitioner på perfektivt og imperfektivt aspekt, som blev citeret i afsnit 5. Læg mærke til at distinktionens pragmatiske karakter underbygges af at de to eksempler ikke adskiller sig fra hinanden med hensyn til sandhedsværdier: de to propositioner implicerer gensidigt hinanden. Hvis man anerkender denne distinktion som hørende ind under en snæver pragmatisk defineret metalingvistisk aspektkategori, giver den nok en rammende beskrivelse af ek-

sempler som (3a) og (3b), men viser sig hurtigt utilstrækkelig i forhold til eksempler af følgende type:

- (4a) A door slammed behind him.
- (4b) A door was slamming behind him.
- (5a) She built a new garden shed.
- (5b) She was building a new garden shed.

Her er der nok stadig tale om en forskel af samme slags som i (3a) og (3b), men dertil kommer at der også er en central semantisk forskel mellem formerne: (4a) udtrykker en enkelt punktuelt situation, mens (4b) udtrykker en iterativ situation; og (5a) udtrykker en durativ, mens (5b) udtrykker en uafsluttet handling der bevæger sig i retning af et bestemt slutpunkt. Formerne er i disse sætningspar således distinkte hvad angår sandhedsværdier. Med andre ord, man kan ikke forklare forskellen mellem progressiv og non-progressiv ved blot at referere til en snævert defineret aspektkategori, men må (ligesom ved forskellen mellem simpel præsens og simpel præteritum) inddrage en kategori der vedrører de forskellige typer af situationsreferenter. Denne kategori kalder jeg aktionskategorien.

Læg til slut mærke til at hvis vi blot kigger på simpel præteritum i engelsk, så indgår denne form i formel opposition både til simpel præsens (nemlig i en primær tempusrelation) og til den progressive form i præteritum (nemlig i en primær aspektrelation), men for begge relationer indgår der et komplekst samspil med aktionskategorien.

7. Konklusion

Der tegner sig med ovenstående eksempler et billede af de engelske verbalformer som non-monadiske, d.v.s. former der udtrykker værdier fra mere end en enkelt kategori. Dette kan man vælge at fortolke som en uheldig komplicering af beskrivelsen af det engelske verbalsystem. Men man kan også se det som en måde at bevare en detaljeret og nuanceret beskrivelse der benytter sig af et generelt applicerbart meta-sprog med absolutte standarder. Det er en metode der er fuldt forenelig med brugen af sekundære data, og som derfor undgår nogle af de problemer Dahl støder ind i. Metoden indebærer nødvendigvis ab-

straktion – for ellers kan man ikke gå på tværs – men abstraktionen går ikke i retning af bredde og vaghed, men benytter sig af friheden fra sprogspecifikke data til at formulere absolutte standarder. Metoden udelukker ikke at grammatiske formers semantik er påvirket af deres diakrone ‘pathways’, men ser dem først og fremmest som paradigmatiske relaterede størrelser i et funktionelt system. Det er mit bedste bud på hvordan man kan komme videre i arbejdet med kategorier på tværs. Bache (1997) – hvis De vil vide mere.

Henvisninger

- Allerton, D. J. (1979). *Essentials of Grammatical Theory*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Bache, C. (1982). Aspect and Aktionsart: Towards a Semantic Distinction. *Journal of Linguistics* 18. 57-72.
- Bache, C. (1985a). *Verbal Aspect: A General Theory and its Application to Present-Day English*. Odense: Odense University Press.
- Bache, C. (1985b). The Semantics of Grammatical Categories: a Dialectical Approach. *Journal of Linguistics* 21. 51-77.
- Bache, C. (1986). Tense and Aspect in Fiction. *Journal of Literary Semantics* 15. 82-97.
- Bache, C. (1992). Nogle Metodologiske Overvejelser om Begrebet ‘Grammatisk Kategori’, *Odense Working Papers in Language and Communication* 2. Odense: Institute of Language and Communication at Odense University.
- Bache, C. (1994). Verbal Categories, Form-Meaning Relationships and the Perfect. C. Bache, H. Basbøll & C. E. Lindberg (eds.). 43-60.
- Bache, C. (1997). *The Study of Aspect, Tense and Action: Towards a Theory of the Semantics of Grammatical Categories*, Second revised edition. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Bache, C., H. Basbøll & C. E. Lindberg (eds.) (1994). *Tense, Aspect and Action: Empirical and Theoretical Contributions to Language Typology*. Berlin and New York: Mouton de Gruyter.
- Bergman, B. & Ö. Dahl (1994). Ideophones in Sign Language? The place of Reduplication in the Tense-Aspect System of Swedish Sign Language. C. Bache, H. Basbøll & C. E. Lindberg (eds.). 397-422.
- Bybee, J. L., R. Perkins & W. Pagliuca (1994). *The Evolution of Grammar:*

- Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the World*. Chicago & London: University of Chicago Press.
- Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Chomsky, N. (1986). *Knowledge of Language: Its Nature, Origin and Use*. New York: Praeger.
- Comrie, B. (1976). *Aspect*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Comrie, B. (1985). *Tense*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Comrie, B. (1989). *Language Universals and Linguistic Typology*, Second edition. Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell.
- Croft, W. (1990). *Typology and Universals*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dahl, Ö. (1985). *Tense and Aspect Systems*. Oxford and New York: Blackwell.
- Greenberg, J. H. (ed.) (1962). *Universals of Language*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Harder, P. (1996). *Functional Semantics: A Theory of Meaning, Structure and Tense in English*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Hopper, P. J. & S. A. Thompson (1984). The Discourse Basis for Lexical Categories in Universal Grammar. *Language* 60. 703-752.
- Klein, H. G. (1974). *Tempus, Aspekt, Aktionsart*. Tübingen: Max Niemeyer.
- Radford, A. (1981). *Transformational Syntax*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Shibatani, M. & T. Bynon (eds.) (1995). *Approaches to Language Typology*. Oxford: Clarendon Press.
- Whaley, L. J. (1997). *Introduction to Typology: The Unity and Diversity of Language*. Thousand Oaks, London & New Delhi: Sage.
- Zandvoort, R. W. (1962). Is 'Aspect' an English Verbal Category? *Contributions to English Syntax and Philology, Gothenburg Studies in English* 14. 1-20.

Ordgrupper og ordgruppegrupper i tysk

Peter Colliander

1. Indledning

Ordet og sætningen fremhæves til stadighed som specielt centrale sproglige konstruktioner. Men at det dog er hensigtsmæssigt at regne med eksistensen af konstruktioner, der så at sige ligger mellem ordet og sætningen, er der i den videnskabelige litteratur vel konsensus om, en konsensus, der ganske vist ikke går så langt som til at omfatte, *hvilke* andre konstruktioner der er tale om, og *hvordan* de skal defineres. At konsensusen stort set ikke rækker ud over videnskabens egne rækker, beviser årgang efter årgang af studerende, for hvem syntagmebegrebet både i teori og praksis er fuldstændig ukendt. Formålet med denne artikel er at fremsætte et forslag til et stringent ordgruppebegreb.

Et vigtigt karakteristikum ved tysk er, at enhver finit sætning kan realiseres i tre forskellige positionstyper (PT1-3), hvoraf den ene er særlig egnet til at afgrænse sætningens umiddelbare konstituent over for hinanden (Colliander 1997: 230 ff.), nemlig PT1, der prototypisk har netop én umiddelbar konstituent på pladsen foran den finite del af verbalet (P1). De ikke-prototypiske tilfælde kan jeg ikke komme ind på her (ib.: 236 ff.), men vil berøre nogle af dem i løbet af artiklen. Hvad der står på P1 i PT1, og hvad der kan permuteres derhen, udgør en funktionel enhed, og konstitueringen af klasserne af sproglige konstruktioner bør foregå på en sådan måde, at de funktionelle enheder modsvares af konstruktive enheder. Verbalet udgør et problem, bl.a. fordi det ikke kan stå på P1, men den del af problemet er ikke stort, da alle andre sætningskonstituent prototypisk kan stå på P1 og verbalet derfor i princippet er afgrænset tilstrækkeligt over for de øvrige konstituent. At der alligevel er problemer med verbalet, kommer jeg tilbage til i 4.1.

Jeg går således ud fra, at P1 i PT1 er velegnet til at give oplysninger om i det mindste nogle klasser af “byggesten” i tysk, nemlig klassen af ord og så netop de klasser af konstruktioner, som denne artikel drejer sig om, flerordskonstruktionerne, og jeg går ud fra, at der ikke findes andre konstruktionsklasser end dem, der kan stå på P1.

2. Konstituens – dependens – gruppe

Konstituens opfatter jeg som en relation, man – uafhængigt af grammatisk teori – under ingen omstændigheder kommer uden om. Dependens derimod er ikke på samme måde essentiel for enhver grammatikteori, men lurer dog ofte i baggrunden.¹ For min ord(gruppe)gruppeteori spiller dependens den altafgørende rolle: Blandt de umiddelbare konstituenten i en flerordskonstruktion, der vha. P1-test har vist sig at være en funktionel og dermed også konstruktiv enhed, går jeg ud fra, at der findes netop én (A-elementet), hvis forekomst de øvrige (B-elementernes) forekomst afhænger af (Heringer 1996: 37 ff.; Colliander 1995: 142). Jeg går således ud fra, at en konstituent, der står på P1 eller kan stå der, enten kan klassificeres som et ord eller som et syntagma, der så at sige holdes sammen af en dependensrelation mellem ét A-element og ét eller flere B-elementer. Konstituens spiller selvfølgelig også en væsentlig rolle: en given segmentering af en konstruktion fører dependensovervejelserne i én retning, en anden segmentering givetvis i en anden retning. Man kan her lige så godt være ærlig og sige, at “indretningen” af en dependensgrammatik foregår i en vekselvirkning mellem konstituens og dependens; blandt flere mulige segmenteringer vælges den, der giver den mest hensigtsmæssige dependensrelation. Og jeg kan fortsætte ærligheden ved at sige, at jeg også skeler til, om de opstillede konstituens- og dependensrelationer giver mulighed for fornuftige valensbeskrivelser. Jf. Welke:

Die Definition von D. [Dependenz] wirft zahlreiche Probleme auf. Teilweise oder auch grundsätzl. wird auf reine Festlegungsdefinitionen zurückgegriffen. D. ist dann eine Relation, die kraft Festlegung des Linguisten gilt und deren Rechtfertigung

1. Jeg ser i modsætning til Heringer (1996: 27) ikke de to relationer som “konkurierende Grundprinzipien”; sml. Jung 1995: 15.

sich erst aus der Erklärungs- bzw. Beschreibungskraft des jeweiligen Grammatikmodells insgesamt ergibt. (Welke 1993: 127)

En anden hensigtsmæssig test i forb. m. konstituens ud over permutation (P1-testen) er substitution: hvad der kan substitueres med et proelement, udgør én funktionel og konstruktiv enhed.

En **gruppe** definerer jeg som en funktionel og konstruktiv kompleks enhed, hvor der består en asymmetrisk dependensrelation mellem én af de umiddelbare konstituenten (A-elementet) og den eller de øvrige konstituenten (B-elementet/-erne).

3. A-elementet

3.1. Konstruktion

I tidligere arbejder er jeg gået ud fra, at et A-element altid udgøres af ét og kun ét ord, hvilket har ført til kontra-intuitive segmenteringer af konstruktioner som *nur die Dänen* og *schon vor der Pause* i tre umiddelbare konstituenten (bl.a. i Colliander 1995: 268). Aksiomet "A-elementer udgøres af netop ét ord" har den fordel, at det i visse tilfælde letter afgørelsen af, hvilken konstituent der fungerer som A-element; men fører det til væsentlige u hensigtsmæssigheder, må det opgives – og det gør jeg her. Jeg går således nu ind for at regne med eksistensen af både étords- og flerords-A-elementer. I sidste tilfælde er A-elementet en dependentielt konstitueret konstruktion med et étords-A-element. Alt i alt fører dette til eksistensen af ikke kun **ordgrupper**, men også **ordgruppegrupper**.

3.2. Karakteristika

Til at afgrænse A-elementet over for B-elementet/-erne bruger jeg tre kriterier:

1. eliminerings-test: en konstituent, der kan elimineres, fungerer som B-element
2. selektionstest: en konstituent, der udøver selektion over for en eller flere af de øvrige konstituenten, fungerer som A-element

3. analogitest: i en sammenlignelig konstruktion, hvor alle konstituenten på nær én kan elimineres, er den dertil svarende konstituent i den oprindelige konstruktion A-element.

Fx:

- (1) Einen Sahnespritzer später [hatten wir unsere zwei Stücken Sacher-Torte und jeder eine Mélange vor uns zu stehen] (Die andere Welt 10/3)

Einen Sahnespritzer später består af 2 umiddelbare konstituenten: *Einen Sahnespritzer* og *später*, hvoraf kun *Einen Sahnespritzer* er eliminerbar; altså fungerer *später* som A-element.

- (2) Unter seiner Führung [richtete die Berliner Polizei 1997 eine eigene Arbeitsgruppe gegen rumänische Bandenkriminalität ein] (Stern 42/99 100/3)

Unter seiner Führung består af 2 umiddelbare konstituenten: *Unter* og *seiner Führung*, hvoraf ingen kan elimineres. *Unter* udøver selektion (kasusreaktion) over for *seiner Führung*, mens *seiner Führung* ikke udøver selektion over for *Unter*; altså fungerer *Unter* som A-element.

- (3) Alle meckern ständig über die Steuerlast

(3) består af 4 umiddelbare konstituenten: *Alle*, *meckern*, *ständig* og *über die Steuerlast*, hvoraf *ständig* og *über die Steuerlast* entydigt kan klassificeres som B-elementer pga. deres eliminerbarhed.² Som kandidater til funktionen som A-element er *Alle* og *meckern* tilbage. For *meckern* taler, at *Alle* i manipulerede, sammenlignelige konstruktioner enten er eliminerbar eller umulig:

- (3a) Meckert (alle) (ständig) (über die Steuerlast) (imperativ)
 (3b) [Wir haben keine Lust,] alle (ständig) (über die Steuerlast) zu meckern

2. Deres forskellige valensmæssige status er her ligegyldig.

Jung (1995: 34) slår fast, at “es leidet ganz wenig Diskussionen im deutschen Raum gibt” (i modsætning til den engelsksprogede litteratur (bl.a. Hudson)) af begrebet “Kopf”, “head” og leverer selv en indgående analyse af spørgsmålet.

4. Ordgrupperne

En ordgruppe er en gruppe, hvis A-element udgøres af et ord, og jeg påstår, at det er hensigtsmæssigt at regne med, at alle ordklasser indeholder elementer, der kan fungere som A-element. I det følgende vil jeg argumentere for dette, idet jeg går ud fra en traditionel ordklasseinddeling, også selv om denne på mange måder er problematisk.³ Ordgrupperne benævnes efter deres A-element: verbumgruppe, substantivgruppe, præpositionsgruppe osv.

4.1. Verbumgrupperne

Der må skelnes mellem to hovedklasser af verbumgrupper: 1. verbumgrupper med fuldverbum (simpel eller kompleks form; se nedenfor) som A-element, 2. verbumgrupper med auxiliærverbum som A-element. Klasse 1, der betegnes VG, omfatter en del af de konstruktioner, som traditionelt kaldes “sætninger”, fx:

- (4) Bei zwei Grad über Null und Sturm aus Nord *bleiben* selbst die wetterfesten Schweden schön zu Hause (SZM 3/2)⁴

Klasse 2, som jeg kalder “verbumkomplekser” og betegner VK (sml. Rall et al. (1977: 33) og Engel (1994: 104)), omfatter de perifrastiske verbalformer, fx:

- (5) [Herr Matula] *muss* aufgehalten worden sein (ZDF 14.5.99 (*Ein Fall für Zwei*))

3. Ikke mindst ud fra dependenssynspunkter er det tydeligt, at der er behov for en væsentlig revision af den traditionelle ordklasseinddeling (se fx Colliander 1999a: 48 f.), men overvejelser i den retning ville sprænge rammerne for denne artikel. Det er evident, at den grundlæggende ordklasseinddeling er afgørende for, hvilke ordgrupper man regner med. Således ser inventaret hos Zifonun et al. (1997: 68 ff.) bl.a. pga. en utraditionel ordklasseinddeling lidt anderledes ud end mit.

4. Her og i det følgende kursiveres A-elementer, hvor det er relevant.

4.1.1. VG

VG'erne må klassificeres i VG'er med finit A-element (V_fG ; se (6)) og VG'er med infinit A-element (V_iG ; se (7)).

- (6) [Ob leergeorgelt oder einfach in die Jahre gekommen –] manchmal *hätte* Pannen mit der Batterie ... schon mit etwas Vorsorge *vermieden werden können* (ADACmotorwelt 5/99 14/1)
- (7) [Und irgendwann in tausend Jahren ... hätten es wenigstens die Archäologen leicht,] die weiblichen Skelette *rauszufinden* (Stern 9/97 70/3)

Blandt mange dependentielle problemer ved VG'er vil jeg nævne et: konstituer, der synes at være knyttet tættere til A-elementet end andre. Der er åbenbart en glidende overgang mellem derivat (fx *vermieden* i (6)), komposition (fx *rauszufinden* i (7)), konstruktioner som *Auto fahren* i (8) og "normale" konstruktioner.

- (8) Der Mann besitzt keinen Führerschein und ist niemals in seinem Leben Auto gefahren (ZDF 29.11.99 (*Heute Journal*))

ver er fast bestanddel af et verbum, *raus* er løs bestanddel af verbum (måske), *Auto* er ikke bestanddel af verbum (måske). Især *Auto*'s status er problematisk. På den ene side indgår det og sammenlignelige andre konstituer (se eksempler nedenfor) som del af normale syntaktiske valensmønstre, på den anden side har sådanne konstituer ikke hele spektret af normale konstituenters syntaktiske egenskaber (fx er der topologiske begrænsninger), og semantisk går de også enegang (de udtrykker ikke tydeligt et argument). Jeg mener, at det må være en farbar vej at sige, at konstituer som *Auto* i (8) indgår på normal vis i den syntaktiske struktur, dvs. det er B-element og ikke fx del af kompositum, mens det i den semantiske struktur er en del af prædikatet. Afgrænsningen af konstruktioner som *Auto fahren* og konstruktioner som *rauszufinden* er dog problematisk, og også valensmæssigt er der problemer, idet opbygningen af resten af VG'en ved begge konstruktionstyper synes at være afhængig af konstruktionerne som helheder og ikke kun af den rent verbale del. I *Auto fahren*-eksemplet er det også interessant, at der som auxiliar er brugt en form af *sein* og

ikke af *haben*, da der stort set uden undtagelse gælder, at der ved transitive verber bruges *haben*.⁵ Yderligere eksempler (den problematiske konstituent er her en præpositionsgruppe):

- (9) Die EZB [Europäische Zentralbank] hat es sich **zum Ziel** gesetzt, ihre Geldpolitik transparent zu machen (Foredrag af Dr. Jürgen Stark, Vizepræsident der Deutschen Bundesbank, 13.10.99)
- (10) Wenn der Händler aber bockig ist und einer Wandlung oder Minderung nicht zustimmt, steht Ärger **ins Haus** (ADACmotorwelt 5/99 59/2)
- (11) Da kommt die Polizei und will mir **in die Schuhe** schieben, dass ich ihn umgebracht habe (MDR 23.1.99 (*Polizeiruf 110*))

At disse konstituenters topologiske muligheder ikke er så begrænsede, som man ofte påstår, viser et eksempel som (12), hvor konstituenten står på P1:

- (12) **Auf die Spur** war man dem Quintett Anfang 1997 durch die Anzeige der Leiterin der Wirtschaftsschule an der Schwanthalerstraße gekommen (SZ 45/7)

4.1.2. VK

Ud fra selektionskriteriet er det entydigt, hvilken konstituent i et VK der er A-elementet.

- (13) A: [Was] *wollen* [Sie damit] sagen?
B: [Was] *kann* [ich damit] sagen wollen? (Sat 1 20.5.99 (*Wolfs Revier*))

I *wollen sagen* er det *wollen*, der udøver selektion (statusreaktion) over for *sagen*, ikke omvendt; altså fungerer *wollen* som A-element. Det mere komplekse VK *kann sagen wollen* opfatter jeg som en videreudbygning af *wollen sagen*, således at *kann* fungerer som A-element og *sagen wollen*

5. Eneste undtagelse er vist ved *eingehen* (*jmd. ist einen Vertrag mit jmdm. eingegangen*).

som B-element; *kann* udøver statusrektion over for A-elementet i *wollen sagen*. Pga. synkretisme er denne statusrektion ikke tydelig; sml.:

(14a) *Habe* [ich mich wirklich so] getäuscht?

(14b) *Sollte* [ich mich wirklich so] getäuscht haben? (ARD 19.9.99
(*Stahlnetz*))

I (14a) udøver *habe* statusrektion over for *getäuscht*, i (14b) udøver *sollte* statusrektion over for *haben*.⁶

I forb. m. VK er der et afgrænsningsproblem: er det kun de traditionelle tempus-, modal- og diateseperifraser, der skal betragtes som VK'er, eller skal hele mængden af verbale, kohærente konstruktioner eller blot nogle flere end de tre nævnte klasser henregnes til VK'erne? Spørgsmålet kan ikke behandles inden for rammerne af denne artikel.

Som det allerede fremgår ovenfor, kan der dannes VK'er af forskellig kompleksitet. Tempus og modus kombineres ofte som i (13) og (14). Men også forskellige moduserifraser kan kombineres som fx i (13) og (15):

(15) [Man] muss [schon über so manche Platitüde und die dumpfe Moral] hinwegsehen können[, um dem Mainstream-Mumpitz "Männer-Pension" ein paar Lachen abzugewinnen] (Stern TV-Magazin 42/99 16.10.)

Endelig kan diateseperifrase (ud over at forekomme alene, selvfølgelig) forekomme kombineret med tempus- og/eller moduserifrase:

(16) [Von den 22 000 Hotelbetten, die laut einer anderen Statistik vor dem Kriege für die Nacht] hatten angeboten werden können [, blieben zunächst nur an die hundert verfügbar] (SZ 41/1)

(17) [Laut Angaben der Militärs] sollen [39 Menschen] getötet worden sein (ARD 16.10.99 (*Tagesschau*))

6. Denne tolkning af dependensforholdene er i overensstemmelse med Bech (1955-57).

Konstruktioner som de følgende vil jeg ikke tage endelig stilling til her; men jeg opfatter dem som kandidater til VK-klassen:

- (18) [All das erinnert sehr an den späten Scorsese, ... von dem De Niro sich sicher bewußt] hat beeinflussen lassen (Stern TV-Magazin 25/99 20.6.)
- (19) [Ich saß zu Hause in meiner Wohlgefälligkeit und] habe [die Spatzen nicht von den Dächern] pfeifen hören (Stern 42/99 254/2)
- (20) [Wem die Lust am Essen aus krankhafter Gesundheitsvorsorge] verloren zu gehen droht[, der sollte einmal folgenden Test machen: ...] (Stern 42/99 45/3)

4.2. SG

SG'erne klassificeres efter S' kasus, fx S_nG, S_aG osv.

I (21) findes et typisk og et atypisk B-element i SG:

- (21) Die Einrichtung: Luxus pur (Stern 42/99 126/3)

Det typiske er determinativet *Die*, det atypiske er det udeklinerede, efterstillede adjektiv *pur*; det typiske ville være et deklineret, foranstillet adjektiv. I henhold til selektionskriteriet er det *Einrichtung* og ikke *Die*, der er A-element (sml. Jung 1995: 73 ff.). Elimineringsskriteriet er ikke anvendeligt her, da jeg går ud fra, at determinativ er obligatorisk, og jeg regner derfor med Ø-determinativ fx i *Luxus pur*, altså Ø *Luxus pur*. Der melder sig her spørgsmålet, om *Luxus* er A-element alene, eller om Ø *Luxus* – og dermed en substantivgruppe-gruppe – er A-element. Jeg er ikke færdig med mine overvejelser, men hælder til det synspunkt, at det er *Luxus* alene, der er A-element.

De rigtig interessante B-elementer i SG er selvfølgelig de subklassespecifikke som i følgende eksempler:

- (22) [Man konnte es einfach nicht ertragen, dass nach] der *Öffnung des Bildungssystems / für alle* [- unabhängig von der sozialen

- Herkunft - es ausgerechnet die Schulen waren, die wieder neue Unterschiede schufen] (Stern 40/99 28/2)⁷
- (23) [Größtes Einzelprojekt ist] der *Erwerb des niederländischen Energieversorgers EZH / durch PreussenElektra* (Bericht der Konzernleitung auf der Sitzung des VEBA-Europa-Betriebsrats am 9. November 1999)
- (24) die *Übernahme des CDU-Vorsitzes / im Januar / von Theo Waigl* (Stern 40/99 256/1)⁸
- (25) der *Umgang der Ärzte / mit den Patienten* (ARD 4.12.99 (*Tatort*))
- (26) [So müsste gleich] eine *Gruppe zahlender Kunden* [vom Bordpersonal verdächtigt werden, bis einer sein Vergehen zugibt und mit hochrotem Kopf sein Handy ausschaltet] (Stern 42/99 229/3)
- (27) “Die *Besessenheit des brasilianischen Mannes / von dem Allerwertesten* [dem Hinterteil] *der Frauen* [ist bekannt”, doziert Professora Denilce Campos] (Stern 42/99 140/3)
- (28) [Allenfalls zwei Nahrungsergänzungen verdienen eine Empfehlung:] die *Jodierung von Speisesalz / in Mangelgebieten*⁹ und die *Einnahme von Folsäure / durch Schwangere / zur Vorbeugung gegen Missbildungen am Ungeborenen* (Stern 42/99 44/1)
- (29) [Ohne] *Anleitung durch einen Lehrer* [malte er zunächst Porträts seiner Familienangehörigen] (SZ 44/4)
- (30) [Mit dieser erstaunlichen Karriere war es nach] der *Machtergreifung Hitlers* [zunächst einmal vorbei] (SZ 45/1)

7. B-elementerne (de interessante, hvilket som regel vel sige de valensbundne) er her og i det følgende fremhævet med fed skrift, hvor det er relevant, og adskilt af “/”.

8. *im Januar* er ikke subklassespecifikt.

9. *in Mangelgebieten* er B-element i SG, men ikke subklassespecifikt.

- (31) Der *Vergleich von ‚normaler‘ Sehschärfe und Nonius-Sehschärfe* / zu verschiedenen Zeitpunkten der Entwicklung¹⁰ [kann also] wichtige *Hinweise auf die Entwicklungsgeschwindigkeit von Netzhaut und Sehrinde* [liefern] (Forschung 12/1)

Selv om dette ikke drejer sig om substantivernes valens, et par valensbetragtninger:

(23) er et eksempel på, at det ikke kun er ved *-ung*-derivater, at patiens udtrykkes i $S_g G$ og agens i $P_{\text{durch}} G$. (25) viser omvendt, at denne kobling ikke altid findes. I (28) er patiens, trods det, at A-elementet er et *-ung*-derivat, udtrykt i en PG, og oven i købet ikke den normale erstatning for $S_g G$, $P_{\text{von}} G$, men derimod i en $P_{\text{gegen}} G$. Forklaringen er nok den, at patiens ved verbet *vorbeugen* udtrykkes i $S_d G$. Kun $S_a G$ ved verber svarer regelmæssigt til $S_g G$ ved tilsvarende substantiver. I (30) er agens udtrykt i $S_g G$; det forventelige havde været $P_{\text{durch}} G$. $S_g G$ som udtryk for agens er imidlertid mulig, hvis patiens ikke er udtrykt, eller hvis patiens, som i (30), er inkorporeret i substantivet.

Tyske og danske SG'er har stort set samme opbygningsmuligheder, men der er meget stor forskel på, hvilke af disse muligheder der bliver udnyttet i hvilket omfang. Tysk tenderer i langt højere grad mod at udnytte mulighederne for meget kompleks SG-opbygning, først og fremmest i form af komplekse attributive adjektivgrupper og et hierarki af attributive $S_g G$ 'er:

- (32) [..., aber auch Inga Nielsen in der Rolle der Norma erntete Kritik, wohl für] den **zurückhaltenden, am Technischen, an der Bewältigung der Phrasen und Verzierungen orientierten Charakter** ihres Gesanges (www.BerlinOnline.de/ ... 2artik50.html?keywords=Klassizismus 6.11.99 13:58)
- (33) [Diese Vorstellung widerspricht teilweise Charles Darwins Idee einer Koevolution im Sinne eines Wettrennens zwischen] der **Rüssellänge der Bestäuber und der Spornlänge der Pflanzen** (Forschung 11/1)

10. zu verschiedenen Zeitpunkten der Entwicklung er B-element i SG, men ikke subclassespecifikt.

4.3. PronG

Pronominernes mulighed for at fungere som A-element er i princip meget parallel til substantivernes, men der gøres langt mindre brug af den. Nogle eksempler:

- (34) [Sie hat] *mich* [geschlagen], **die alles für sie getan hat** (ARD 5.9.99 (*Tatort*))
- (35) [In "Titanic" wäre ich nur eine unter 100 Leichen, und] **wen bitte** [würde das interessieren?] (3sat 29.10.99 (*Auffahrt Nockherberg*))
- (36) **Ich an Ihrer Stelle** [würde mich da raushalten] (ZDF 29.11.99 (*Tagesthemen*))
- (37) Wir alle [scheitern am Ende an] **uns selbst** (Stern 42/99 207/1)¹¹
- (38) **Wer unter den Museumsbesuchern** [weiß schon, daß hinter seiner Malerei das Bestreben steht, ...] (SZ 45/1)
- (39) **Jeder der Truppe** [hat aus Deutschland eine Kühlbox mitgebracht] (SZ 31/1)
- (40) [In den Tropen können] **nahezu alle** [Pflanzenarten eines Standortes in ihrer Existanz von tierischen Bestäubern abhängig sein] (Forschung 8/1)

(34) er interessant på den måde, at der gør sig specielle forhold gældende ved relativsætninger, der fungerer som B-elementer i PronG med personligt pronomen som A-element: er A-elementet *ich, du, wir* eller *ihr* (og kun disse former), skal dette gentages efter relativet, og finittet i relativsætningen retter sig efter det personlige pronomen i numerus og person, altså: *ich, der/die ich so was nie tue, ihr, die ihr so was nie tut osv.*

11. Hvad der er A-element PronG'en *Wir alle* er ikke entydigt.

4.4. AdjG

I tysk udnyttes muligheden for komplekse AdjG'er mere end i dansk. Ud over adverbier og udeklinerede adjektiver kan en lang række konstruktioner fungere som B-element i AdjG. Der er to vigtige klasser: ved participialadjektiverne er der sammenhæng mellem mulige B-elementer og det tilgrundliggende verbums valens, og ved en mindre klasse ikke participialadjektiver forekommer valensafhængigt forskellige konstruktioner som B-element. Fx:

- (41) [Hier sollen Doktoranden die Gelegenheit finden, im Rahmen eines] systematisch *angelegten* [Studienprogramms ihre Promotion vorbereiten zu können und mit ihrer Dissertation in einem umfassenden,] **von den beteiligten Hochschullehrern** *getragenen* [Forschungszusammenhang zu arbeiten] (Forschung 2)
- (42) [... , so daß Aufbauten mit fest installierter Kamera und fest installiertem Monitor] (*vergleichbar einer optischen Bank*) [unnötig sind] (Forschung 16/1)
- (43) [Ich war] unheimlich *gespannt auf die Kritiken zu Perfect World* (SZ 21/3)
- (44) [Der Junge aus Bukarest ist] **seinen Preis** *wert* (Stern 42/99 100/2)

von den beteiligten Hochschullehrern i (41) er B-element til *getragenen* og udtrykker agens; *einer optischen Bank* (S_dG) i (41), *auf die Kritiken zu Perfect World* (PG) i (42) og *seinen Preis* (S_aG) i (43) er valensbundne B-elementer til hhv. *vergleichbar*, *gespannt* og *wert*.

I nogle tilfælde er muligheden for gruppedannelse betinget af adjektivets komparationsform, se (1).

4.5. AdvG

Adverbiernes muligheder for at danne gruppe er stærkt begrænsede. B-elementet er som regel et adverbium med indskrænkende betydning, sjældnere en SG eller en VG, fx:

- (45) *So* jedenfalls [nennt sich das “Meridian” in Hamburg-Wandsbek, die größte von bislang drei Filialen in Hamburg] (Stern 42/99 126/2)
- (46) *Wann* genau [die Zerstörung unserer Stadt durch alliierte Flugzeuge zur bitteren Wirklichkeit wurde, ...] (SZ 32/2)
- (47) [... , weil] erst *heute* [die Regierung der DDR vor dem Kadi steht] (SZ 8/1)
- (48) [Doch] nicht *nur* [Kinder müssen das Sehen erlernen] (Forschung 12/2)
- (49) *Zweimal* die Woche [gehe ich zu den Pfadfindern] (SZ 21/3)
- (50) *Jetzt*, wo die Deutschen sie lokalisiert haben[, beginnt der Wettlauf mit der Zeit] (Stern 40/99 68/4)

4.6. PG

Selektionskriteriet fastlægger entydigt præpositionen i præpositionsforbindelser som A-elementet, sml. Zifonun et al. (1997 :78) og Rall et al. (1977: 36).

PG'er består ud over A-elementet altid af netop ét B-element, og som B-element fungerer prototypisk en SG. En del præpositioner er uproblematisk: de styrer én og kun én kasus, en del andre volder som bekendt til gengæld store problemer (se Colliander 1999b).

Endnu mere problematiske – i hvert fald teoretisk set – er de præpositioner, der som B-element ikke kun kan forbindes med SG'er som fx *während*:

- (51) *Während* Bundesverkehrsminister Franz Müntefering noch intensiv darüber nachdenkt, ob er den Autofahrern hierzulande die Benutzung des Handys ohne Freisprecheinrichtung *während* der Fahrt verbieten soll[, haben sich elf europäische Reiseländer bereits entschieden] (ADACmotorwelt 5/99 56/2)

Det første *während* har som B-element *Bundesverkehrsminister ... verboten soll*, det andet har som B-element *der Fahrt*.

Der tales traditionelt tit om to forskellige *während*, en subordinerende konjunktion og en præposition. I Colliander (1999a: 37) har jeg plæderet for kun at regne med eksistensen af ét *während*, der har den for præpositioner ikke prototypiske egenskab, at den ikke kun kan forbindes med SG som B-element.¹²

Et andet vigtigt spørgsmål i den forbindelse er også behandlet i Colliander (1999a: 38): kan de tyske præpositioner (i traditionel terminologi) "styre bisætning og infinitivkonstruktion"? Jeg giver der svaret "ja", som er et markant, men efter min mening nødvendigt brud med traditionen.

4.7. *SubjG*

De subordinerende konjunktioner, subjunktionerne, har det altid været besværligt/umuligt at placere på en fornuftig måde i en traditionel sætningsanalyse.¹³ Mit bud på en løsning inden for en dependensmodel er, at subjunktorerne fungerer som A-elementer i ordgrupper, og altså danner subjunktorgrupper med en VG som B-element. Se detaljer i Colliander (1999a: 41 ff.), hvor jeg benytter selektion som begrundelse for at opfatte subjunktorerne som A-elementer.¹⁴ Hvad der ved første øjekast kan virke kontraintuitivt, er det ved nærmere eftertanke ikke, i hvert fald ikke, hvis man opfatter syntagmer, der indledes med subjunktor, som todelte konstruktioner. Af de to dele, subjunktor og VG, er det entydigt subjunktoren, der er karakteristisk for konstruktio-

12. Det nære slægtskab mellem præpositioner og subjunktorer er iøjnefaldende og erkendt af mange, bl.a. Eisenberg (1994: 317 f.), der på den ene side præsenterer grafisk fremstillede analyser, der peger i retning af både SubjG og KonjG, men som dog i kommentarerne ikke vover skridtet fuldt ud. Heringer (1996: 61) taler om, at "eine gewisse Überlappung zwischen P und SUB" er "bemerkenswert", men konkluderer, at "Unter syntaktischem Gesichtspunkt gehören P und SUB aber nicht in eine Kategorie".

13. Det er skuffende, at et ambitiøst værk som Zifonun et al. (1997) ikke på nogen måde forsøger at løse dette velkendte problem; se fx s. 60 og s. 2235 ff.

14. Jeg er netop ikke enig med Rall et al. (1977: 35) i, at "von ihm [dem Subjunktur] können ... Sätze mit fast beliebigem Struktur abhngängen" (min fremhævelse); der er i alle tilfælde tale om selektion af PT3 - hvis overhovedet af V_fG.

nen, altså den konstituent, der gør konstruktionen til det, den er, og dermed adskiller den fra alle andre konstruktionssubklasser. Det er ikke VG'en i fx *weil*-konstruktioner (se fx (47)), der muliggør konstruktionens funktion som adverbial med bestemt semantisk indhold uden for en kerneproposition, men derimod *weil*. For *dass*-konstruktioners vedkommende giver det god mening at sige, at de eksisterer for primært at muliggøre, at udtryk for argumenter (altså dele af en kerneproposition), der udgøres af propositioner, adskiller sig markant fra udtrykket for en kerneproposition som helhed; se også Heringer (1996: 214 ff.). Et prototypisk udtryk for en kerneproposition er en V_rG, et prototypisk udtryk for et argument med propositionsstruktur er en SubjG.

Det er vigtigt at lægge mærke til, at de øvrige elementer med "underordnende" funktion som fx relative pronominer og adverbier **ikke** fungerer som A-elementer, men derimod som B-elementer i en VG.

4.8. *KonjG*

Også de koordinerende konjunktioner, konjunktorerne, tilskriver jeg funktion som A-element. De har traditionelt lidt samme skæbne som subjunktorerne: de har ikke rigtigt passet ind i den syntaktiske analyse. Heller ikke her har analysen som A-elementer efter min mening større ulemper end alternativerne (se detaljer i Colliander 1999a: 45 ff.).

5. Ordgruppe-grupper

Alle ordgrupper kan fungere som A-element. Her kommer jeg dog kun ind på ordgruppe-grupper med VG, SG, PG, SubjG og KonjG som kerne, altså på VGG, SGG osv.

I en konstruktion som

(52a) Das Gymnasium hingegen [wird auf die Universität hingeordnet] (Bollenbeck:179)

taler både eliminerings- og substitutionstest for, at *Das Gymnasium* er A-element, og at der dermed er tale om en SGG:

- (52b) Das Gymnasium (hingegen) [...]
 (52c) *hingegen [...]
 (52d) Das (hingegen) [...]

De mulige B-elementer udgøres bortset fra ved VGG af en meget begrænset mængde konstruktioner, der for de flestes vedkommende har det semantiske fællestræk, at de udtrykker en eller anden form for indskrænkning (sml. 4.5.). Et andet fællestræk for en del af disse konstruktioner er, at de **ikke** kan stå i en VG's initialfelt. Hvordan dette skal tolkes, ved jeg ikke, men en tilfældighed er det næppe.

5.1. VGG

De mest oplagte eksempler på B-elementer i VGG er de såkaldte videreførende ledsætninger. De knytter sig ikke til en bestemt konstituent i en VG, men til en VG som helhed; altså er det nærliggende at opfatte sådanne konstruktioner som VGG'er, fx:

- (53) *Aber ein Physikstudium macht noch keinen Mann der Zahlen und Fakten, wie er meint* (Stern 42/99 207/1)

5.2. SGG

Eksempler:

- (54) Vor allem *Frauen* [proben den Aufstand. Sie wollen glauben, nicht gehorchen] (Stern 40/99 57/3)¹⁵
- (55) Sogar *eine Sammlung von Krakauer-Reportagen* [... wurde zum Bucherfolg] (Stern 40/99 144/3)
- (56) Besonders *Kunden der beiden E-Netze* [sollten jedoch vor Reiseantritt prüfen, welche Funkfrequenz die Netze im Zielland verwenden] (Stern 21/99 140/3)
- (57) *Einen schönen Tag* noch [wünsche ich] (ARD 31.10.99 (*Tatort*))

15. *Frauen* er en SG, bestående af Ø og *Frauen*.

- (58) *Das Surfen* selbst [soll in der ersten Hälfte des kommenden Jahres attraktiver werden] (Stern 42/99 226/4)¹⁶
- (59) [Lafontaine ist ein Mann ohne wirkliches politisches Format: ein Redner, kein Denker; ein Mann] nur *der Hoffnung*, nicht *der Realität*[; ein Polemiker, kein Reformier] (Stern 42/99 207/2)
- (60) *Der 80-jährige Jakob Reimer* etwa, *gegen den derzeit in Manhattan ein Prozess läuft*[, gab zwar zu, dass ...] (Stern 42/99 196/2)
- (61) *Die Menschen* heute [müssen wieder lernen, mit dem immensen Essensangebot natürlich und unbefangen umzugehen] (Stern 42/99 45/3)
- (62) Allenfalls *zwei Nahrungsergänzungen* [verdienen eine Empfehlung: ...] (Stern 42/99 44/1)
- (63) [... , wieso] *ausgerechnet ein Ballermann* [am nächsten Morgen den ersten Hecht aus dem Wasser zieht] (SZ 30/3)
- (64) [Er [Carlos Roberto Reina] ist kein Demagoge, kein Caudillo vom Schlage Fidel Castros oder] gar *ein "honduranischer Zapatista"*, ... (SZ 14/2)
- (65) *Unsere Regierung* dagegen [besteht nicht aus Verbrechern, sondern ist eine ehrenwerte Gesellschaft] (SZ 8/1)
- (66) [Bei zwei Grad über Null und Sturm aus Nord bleiben] selbst *die wetterfesten Schweden* [schön zu Hause] (SZ 3/2)
- (67) *Die Steuerreform* zum Beispiel [hat Kohls Kronprinz hier schon vor einem Jahr angemahnt] (Stern 9/97 20)
- (68) *Institut für Deutsch als Fremdsprache* der Ludwig-Maximilians-Universität München

16. Samme interessante forskel mellem *Selbst das Surfen* - *Das Surfen selbst* og *Selv surfing* - *Surfing selv*, sml. (4).

En konstruktion som

- (69) Fast das ganze vergangene Jahr hindurch war es trocken (SZ 14/2)

kunne man fristes til at kalde en SGGG: *das ganze Jahr* fungerer som A-element, *hindurch* som B-element; *das ganze Jahr hindurch* fungerer på næste trin som A-element, *fast* som B-element.

5.3. PGG

De mulige B-elementer i PGG synes at være de samme som i SGG, fx:

- (70) Bereits *bei der Untersuchung des "Kulturbegriffs"* [wurde ja die Nähe zum Denken Westeuropas deutlich] (Bollenbeck:107)
- (71) [Hohlmeier hatte 1980] zusammen *mit ihren Brüdern und ihrer Mutter* [über die] *gemeinsam mit Schreiber* [geführte Firma "FMS Investments" rund zwei Millionen kanadische Dollar bei Grundstückspekulationen in Kanada verloren] (Stern 40/99 256/4)
- (72) [Wolfgang Clement dankt] schon *im Voraus* [der Dame, die das möglich machte, und ihrer Organisation] (Stern 42/99 224/2)
- (73) Auch *gegenüber dem Staatsanwalt* [hat Viel bisher alles abgestritten] (Stern 42/99 192/2)
- (74) ["Das beste Land der Welt", weil "hier die Leute nicht aufpassen" und "Polizei und Gesetze nicht so brutal sind" wie in anderen Ländern oder] gar *in Rumänien, wo man schon für Diebstahl im Gefängnis landet* (Stern 42/99 106/3)
- (75) Regelmäßig *ab Juli* [gehen die Anzeigen fast auf Null zurück] (Stern 42/99 106/3)
- (76) [Unter seiner Führung richtete die Berliner Polizei 1997 eine eigene Arbeitsgruppe gegen rumänische Bandenkriminalität ein, nachdem] allein *in Wilmersdorf und Charlottenburg* [in sechs Monaten 750 Taschendiebstähle angezeigt wurden] (Stern 42/99 100/3)

- (77) Schon kurz *vor dem Schlüpfen* [beginnen die Babys zu quaken] (Stern 42/99 81/1)
- (78) *In manchen Kulturen Asiens* dagegen [verbietet es oft der Respekt, den anderen direkt anzusehen] (Maletzke:77)
- (79) *Im vierten Teil* schließlich [greift K. [Koopmann] einzelne Probleme auf] (Heukaeufer:43)
- (80) Vornehmlich *in Rom* [hatten sie Postsäcke mit Schecks im Wert von umgerechnet über 100 Millionen Mark geklaut] (Stern 30/97 107/1)

Endnu et eksempel findes i (87): *hoch über der Blüte*.

En konstruktion som

- (81) Münzen jeweils nur für eine Packung einwerfen (tekst på automat)

er det fristende at anse for at være en PGGG: *für eine Packung* fungerer som A-element, *nur* som B-element. På næste trin fungerer *nur für eine Packung* som A-element, *jeweils* som B-element.

5.4. SubjGG

Eksempler:

- (82) [Butter führt nicht automatisch zu einer Erhöhung der Blutcholesterinwerte,] *nur weil Cholesterin darin enthalten ist* (Stern 42/99 45/1)
- (83) Immer *wenn meine Mutter ein Mädchen gebar*[, sagte sie: Zum Teufel mit dem Kind!] (SZ 24/1)
- (84) ... – kurz *nachdem er vorgeschlagen hatte, den Posten des Oberbefehlshabers der Streitmächte durch den eines zivilen Verteidigungsministers zu ersetzen* (SZ 15/2)
- (85) Auch *seit es Demokraten gibt*[, haben sie [die Politiker] nicht aufgehört, ihre Wähler zu betrügen] (SZ 8/1)

- (86) [Wir wollten ja anstoßen,] selbst *wenn mir immer nicht nach Feiern ist* (Grass:40)
- (87) [In vielen Fällen wurde die Beute verfehlt,] besonders *wenn sie dank ihres langen Rüssels hoch über der Blüte schwirrte* (Forschung 10/1)
- (88) Erst *wenn auch längerrüsselige Schwärmer Zugang zu diesen Blüten fanden ...*, [entstand ein Selektionsdruck ...] (Forschung 11/1)

5.5. KonjGG

Alle KonjG kan i princippet fungere som A-element. Kun et eksempel:

- (89) Nur *ab und zu* [werden die diensthabenden Ingenieure dort ... Strom vom Berliner Versorger Bewag zuschalten] (Stern 46/98 190/4)

6. Sammenfatning

Et vigtigt træk ved en dependensbaseret ordgruppeteori er, at konstruktioner med sammenlignelige egenskaber også beskrives som sådan, både overordnet set og på subklasseniveau. På det overordnede niveau beskrives alle syntagmer over ordniveau som konstruktioner, der "holdes sammen" af dependensrelationen; på detajleniveau beskrives konstruktioner, der traditionelt anses for væsensforskellige, som værende ens opbyggede, i hvert fald mht. visse egenskaber, mens konstruktioner, der traditionelt set beskrives som tilhørende samme konstruktionsklasse, holdes ude fra hinanden, hvis deres dependensforhold ikke stemmer overens. Konkret får jeg på den ene side etableret en klasse VG, der indeholder dele af den traditionelle konstruktionsklasse "sætning", nemlig alle "sætninger", der ikke indledes af subjunktor, men også konstruktioner, hvor man traditionelt tøver med at tale om sætninger, nemlig konstruktioner med infinit A-element, altså infinitivkonstruktioner.¹⁷ Selvfølgelig skal VG'er med finit

17. Participlekonstruktioner kan alle beskrives som AdjC'er.

og med infinit A-element på et næste trin holdes ude fra hinanden, men at det grundlæggende er hensigtsmæssigt at opfatte dem begge som verbumgrupper, er jeg ikke i tvivl om, og jeg er lige så overbevist om, at det ikke er hensigtsmæssigt at opfatte syntagmer, der indledes med subjunktor, som tilhørende samme konstruktionsklasse som VG'erne: subjunktoren er ikke forklarlig som del af VG. At det efter den grundlæggende dependentielle klassifikation så kan være hensigtsmæssigt at sammenfatte forskellige konstruktionsklasser som fx VG'er og SubjG'er til en foreningsmængde, som man kalder "sætning", er der ikke noget dependentielt til hinder for. Engel (1991: 21 f.) er nok den af standardgrammatikkerne, der forholder sig mest konsekvent til dependensrelationen; han opfatter – fx i modsætning til Zifonun et al. (1997: 69 ff.) – sætningen som en ordgruppe på lige fod med fx SG og PG, og taler også eksplicit om "Subjunktorphrasen" (se også Engel 1994: 139 f.).

Kilder:

ADACmotorwelt 5/99 <side/spalte>

Bericht der Konzernleitung auf der Sitzung des VEBA-Europa-Betriebsrats am 9. November 1999 (Bericht)

Bollenbeck, G. (1996). *Bildung und Kultur. Glanz und Elend eines deutschen Deutungsmusters*. Frankfurt a.M. & Leipzig: Suhrkamp.

Die andere Welt. Unabhängiges Monatsblatt nicht nur für Lesben und Schwule. Berlin. 3/97.

Forschung. Mitteilungen der DFG 3/94 (= Forschung <side/spalte>)

Grass, G. (1995). *Ein weites Feld*. Göttingen: Steidl.

Heukaeufer, M. (1995): Besprechung von Hans-Gert Roloff (ed.): *Grundlagen und Gedanken zum Verständnis erzählender Literatur*. Frankfurt/Main: Diesterweg. *IDV Rundbrief* 58, 1997. 42-43.

Maletzke, G. (1996). *Interkulturelle Kommunikation. Zur Interaktion zwischen Menschen verschiedener Kulturen*. Opladen: Westdeutscher Verlag.

Süddeutsche Zeitung 20.3.98 (= SZ)

Süddeutsche Zeitung Magazin 11/95 (= SZM)

Stern <nummer/år side/spalte>

Stern TV-Magazin <nummer/år dato>

Div. fjernsynssendere

Henvisninger

- Bech, G. (1955/57). *Studium über das deutsche Verbum Infinitum* 1-2. København: Munksgaard. (Tübingen (1983): Niemeyer).
- Colliander, P. (1995). *Et Teoretisk Grundlag for Beskrivelse af Tysk. En valensteoretisk fremstilling*. København: Samfundslitteratur.
- Colliander, P. (1998). Topologikapitlet i den Tyske Grammatik. P. Colliander & I. Korzen (eds.) *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 5*. Odense: Odense Universitetsforlag. 211-244.
- Colliander, P. (1999a). Partikelvalenz im Deutschen. Eine prototypenlinguistische Studie über die Valenzverhältnisse bei den Präpositionen, den Subjunktoren und den Konjunktoren. *Deutsche Sprache* 1/99. 27-51.
- Colliander, P. (1999b). Rumlighed – en mere prominent kategori i tysk end i dansk? Overvejelser over de tyske akkusativ-dativ-præpositioner. C. Bache, L. Heltoft & M. Herslund (eds.) *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 6*. Odense: Odense Universitetsforlag. 41-62.
- Eisenberg, P. (1994³). *Grundriß der deutschen Grammatik*. Stuttgart & Weimer: Metzler.
- Engel, U. (1991²). *Deutsche Grammatik*. Heidelberg: Groos.
- Engel, U. (1994³). *Syntax der deutschen Gegenwartssprache*. Berlin: Schmidt.
- Heringer, H.J. (1996). *Deutsche Syntax. Dependentiell*. Tübingen: Stauffenburg.
- Jung, W.-Y. (1995). *Syntaktische Relationen im Rahmen der Dependenzgrammatik*. Hamburg: Buske.
- Rall, M., U. Engel & D. Rall. (1977). *DVG für DaF. Dependenz-Verb-Grammatik für Deutsch als Fremdsprache*. Heidelberg: Groos.
- Welke, K. (1993). Dependenz. H. Glück (ed.) *Metzler Lexikon Sprache*. Stuttgart & Weimar: Verlag J.B. Metzler. 127.
- Zifonun, G., L. Hoffman, B. Strecker et al. (1997). *Grammatik der deutschen Sprache*. Berlin & New York: de Gruyter.

Aspekttypologi og verbaltypologi

Per Durst-Andersen

0. Indledning

I det følgende skal jeg forsøge at vise, at det er nødvendigt at skelne mellem to prototyper af aspektsystemer og at disse går tilbage til en vigtig distinktion mellem to verbalklasser, som går på tværs af eksisterende verbalklassifikationer. Ideen og lysten til at skrive denne artikel udspringer af en mangeårig undren sig over, at aspektologer og lingvister i det hele taget beskriver russisk og engelsk ved hjælp af det samme træk – den russiske perfektive aspekt behandles fx som værende markeret m.h.t. [+totality] eller [+completion], hvorimod den engelske progressive aspekt behandles som værende markeret m.h.t. [-totality] eller [-completion] (For en nærmere redegørelse for de enkelte teorier inden for henholdsvis russisk og engelsk, se Durst-Andersen 1992 og 2000). Vi har her at gøre med en universalistisk tilgang, som bundet i, at man generelt anser alle former for aspekt for at være udtryk for hvad Comrie (1976) kalder *internal time*. Det betyder, at aspektkategorien behandles som en slags sekundær eller relativ tempus. Netop dette syn gør det muligt at betragte den russiske imperfektive aspekt og den engelske progressive aspekt som værende to varianter af samme invariant – en invariant eller et semantisk primitiv, der kaldes *imperfectivity* af Comrie (1976) eller *durativity* af Friedrich (1974) og *Verkuyl* (1972). Den eneste forskel mellem russisk og engelsk aspekt skulle tilsyneladende være, at de er omvendt markerede, dvs. hvor den engelske imperfektive aspekt repræsenteret ved den progressive form er markeret m.h.t. fx ikke-totalitet, er den russiske imperfektive aspekt umarkeret – den er [\pm totalitet]. Imidlertid ignorerer aspektforskere ikke blot såkaldt *internal evidence*, dvs. ganske almindelige data fra russisk og engelsk, men også såkaldt *external evidence*, in casu data fra modersmålstilegnelse.

1. En kontrastiv-typologisk analyse af engelsk og russisk

I min gennemgang af russisk og engelsk aspekt vil jeg koncentrere mig om netop disse to "imperfektive" former og kun i forbifarten berøre de modsvarende "perfektive" former. Jeg understreger, at jeg i begyndelsen bruger Vendler's verbalklassifikation som en slags fælles referenceramme (cf. Vendler 1967). Først senere introducerer jeg min egen klassifikation, som jeg mener kan redegøre for de basale forskelle mellem russisk og engelsk aspekt. Jeg beder læseren være opmærksom på, at jeg i sagens natur kun kan berøre dele af de to aspektsystemer. For en udtømmende beskrivelse af aspekt i russisk og engelsk må jeg henviser til Durst-Andersen (1992, 1994, 1995, 2000).

1.1. Aspektbrug i forbindelse med tilstands- og aktivitetsverber

Lad os kaste et blik på de engelske eksempler under (1) og sammenligne dem med den russiske pendent i (2).

(1a) *He is always smoking.*

(1b) *He always smokes.*

(2) *On vsegda kurit.*

han altid ryge.præs.ipf

'Han står altid og ryger/Han ryger altid.'

(1a) og (1b) repræsenterer hver især hvad vi kunne kalde grundbetødningen for henholdsvis progressiv og simpel aspekt. I (1a) bruges den progressive form til at præsentere aktiviteten, der refereres til, på en *billedmæssig* måde, dvs. det hævdes, at hver eneste gang, hvor afsender ser den omtalte person, har vedkommende en cigaret i munden. I (1b) bruges den simple form til at præsentere den selvsamme aktivitet på en *idemæssig* måde, dvs. det hævdes, at ifølge afsender besidder den omtalte person egenskaben *altid at ryge* (~Han er en inkarneret ryger). Ud fra et pragmatisk synspunkt kan man sige, at (1a) **beskriver en situation**, hvorimod (1b) **karakteriserer en person** – en brug, der oftest inden for den engelske lingvistik kaldes *dispositional use* (*He smokes* ~ *He is a smoker*). Sammenligner vi nu (1a) og (1b) med den russiske ytring i (2), viser det sig, at den russiske imperfektive aspekt faktisk dækker begge anvendelser. Med andre ord kan (2) både anvendes som situationsbeskrivelse og som en personkarakteristik. Der-

til kommer, at ingen af de såkaldte perfektive Aktionsartsverber til *kurit* 'ryge' – fx *kurnut* (semelfaktiv Aktionsart) 'tage et sug', *pokurit* (delimitativ Aktionsart) 'ryge et lille stykke tid', *prokurit* (perdurativ Aktionsart) 'ryge et stykke tid uden afbrydelse', *perekurit* (saturativ Aktionsart) 'ryge for meget' – kan bruges i disse to betydninger. Det ser ud som om det russiske sprog ganske enkelt springer den engelske distinktion over. Hvor engelsk således har nogle formelle midler til at skelne imellem en situationsbeskrivelse (cf. 1a) og en karakteristik (cf. 1b), er det i russisk (cf. 2) op til modtager selv at finde ud af afsenders egentlige hensigt med den pågældende ytring – her er der ingen hjælp at hente fra grammatikken. Bemærk i øvrigt, at engelsk i modsætning til russisk har den selvsamme aspektdistinktion inden for hjælpeverberne:

- (3a) *He is being polite.*
 (3b) *He is polite.*
 (4a) *He is having a headache.*
 (4b) *He has a headache.*

Selv om der helt klart er tale om en stor forskel i frekvens mellem de to former netop inden for hjælpeverberne, så er der tale om den samme grammatik: i (3a) og (4a) har vi en situationsbeskrivelse og i (3b) og (4b) har vi en karakteristik af personen (for en nærmere beskrivelse, se Durst-Andersen 2000).

1.2. Aspektbrug i forbindelse med “*accomplishment*” og “*achievement terms*”

1.2.1. “*Approaching event*” over for “*ongoing process*”

Vi forlader nu tilstands- og aktivitetsverberne og går over til Vendlers såkaldte *accomplishments* og *achievements* for at se, om der skulle være større sammenfald der:

- (5) *He was writing (progr) a letter, when I entered (simple) the room.*
- (6)

<i>On</i>	<i>čital</i>		<i>pis'mo,</i>		
han	læse.præt.ipf		brev.akk		
<i>kogda ja</i>		<i>vošel</i>		<i>v</i>	<i>komnatu.</i>
da	jeg.nom	gå ind.præt.pf		i	værelse.akk

I forbindelse med (5) og (6), der er et glimrende eksempel på hvad Jespersen (1931) kaldte den progressive aspekts *framing function*, giver det en vis mening at sige, at ikke blot den engelske progressive aspekt, men også den russiske imperfektive aspekt refererer til en uafsluttet handling, præsenterer en handling som en fortløbende proces eller at såkaldt *event time* rækker ud over såkaldt *reference time* (cf. Reichenbach 1947). Dette lader antyde, at de to former kunne være mere lig hinanden i forbindelse med *accomplishments* og *achievements*, hvilket faktisk til en vis grad ville være sandt. Imidlertid viser det sig, at det langt fra er alle verber inden for disse to grupper, der kan bruges til at betegne en *ongoing process*. Det gælder ganske rigtig for en stor gruppe af *accomplishments*:

- (7a) *He is reading a book.*
- (7b) *She is explaining her hypothesis.*
- (7c) *He is writing an essay.*

Her kan alle verber under (7) siges at præsentere handlingen som en **proces** ved at tilskrive sandhedsværdien "S" til aktivitetsbeskrivelsen (dvs. det er tilfældet, at nogen befinder sig i en læseaktivitet (cf. 7a), i en verbal forklaringsaktivitet (cf. 7b) og i en skriveaktivitet (cf. 7c), men sandhedsværdien "F" til tilstandsbeskrivelsen (dvs. det er ikke tilfældet i (7a), at vedkommende allerede har en oplevelse af bogen, og det er ikke tilfældet i (7b), at publikum allerede forstår hendes hypotese, og det er heller ikke tilfældet i (7c), at den omtalte essay allerede eksisterer *on world-location*). Hvis alle verber, der indgår i disse to grupper, havde kunnet bruges til at betegne en proces i præsens progressiv, ville jeg have været fristet til at behandle russisk og engelsk aspekt ens. Men det holder ikke. Det går ikke ved flg. ytringer, som ifølge Vendler er *achievements*:

- (8a) *He is starting his lecture now.*
- (8b) *I am leaving tomorrow.*
- (8c) *He is coming to visit us next month.*

Her bruges den progressive form til at præsentere handlingen som en **planlagt handling**, dvs. det er intenderet af enten agenten selv eller af verdenen. Det går heller ikke ved en lang række af verber, som Vendler kalder *accomplishments*:

- (9a) *She is convincing him now.*
 (9b) *He is dying.*
 (9c) *He is scoring another goal.*
 (9d) *She is winning another race.*

Her bruges formen til at betegne en **approaching event**, dvs. verberne referer til et tidspunkt, der ligger umiddelbart før, at den nye tilstand indtræder – helt i modsætning til andre *accomplishments*, der refererer til et tidspunkt midt inde i handlingen. Det er vigtigt at notere sig, at der ikke findes et eneste verbum i russisk, der kan bruges i denne betydning – endsiige have det som en slags bibetydning andet end det russiske imperfektive verbum for at dø *umirat'* (og det skyldes selve verbets leksikalske betydning).

1.2.2. *Accomplishments og achievements som handlinger*

I Durst-Andersen (1992: 153-65) skelner jeg mellem tilstandsverber og aktivitetsverber og samler derudover Vendlers *accomplishments* og *achievements* i hvad jeg kalder handlingsverber, idet det viser sig, at begge grupper ligner hinanden ved at nævne både en aktivitet og en tilstand. Den sidste og absolut største gruppe af alle verber er speciel – ikke fordi den nævner en handling, men fordi handlinger adskiller sig på flere måder fra ikke-handlinger, dvs. tilstande og aktiviteter.

Man finder nemlig tilstande i virkeligheden, fx en person der sidder på en stol, og man finder aktiviteter i virkeligheden, fx en person der hopper, men man kan ikke finde en ægte handling: der er ingen praktisk mulig verden, hvor aktiviteten indeholdt i handlingen "X GIVE Y TO Z" er tilfældet samtidig med at dens tilstand består. Enten er det tilfældet, at X er ved at producere en aktivitet uden at Z har Y eller også er det tilfældet, at Z har Y uden at X producerer en aktivitet. Heraf følger det, at en handling er et *konstrukt*, dvs. begrebet har ingen original i virkeligheden – i modsætning til tilstande og aktiviteter, der har. En handling manifesterer sig enten som en **begivenhed** eller som en **proces**. Handling er således et overbegreb til begivenhed og proces – akkurat som "menneske" er et overbegreb til "mand" og "kvinde" (og et konstrukt, idet man ikke kan finde et menneske som sådan ude i virkeligheden – kun en mand eller en kvinde). Dette er vigtigt for at kunne forstå, hvorfor et sprog som engelsk har et navn for handlingen

at dræbe nogen, dvs. *kill*, medens andre, fx russisk, har to navne, dvs. den perfektive infinitiv *ubit*, der er navnet for begivenheden, og den imperfektive infinitiv *ubivat*, der er navnet for processen.

1.2.3. Tre undergrupper af handlinger og handlingsverber

Det viser sig nødvendigt at dele handlingsverberne i tre undergrupper svarende til forskellige typer af handlinger ude i virkeligheden: (1) *implementation verbs* ligesom *write*, der nævner en handling, der i alle normale verdener automatisk vil blive til en begivenhed ved aktivitetens blotte udførelse; (2) *punctual verbs* ligesom *start*, der benævner en handling ud fra begivenhedens synspunkt, hvorved selve aktiviteten bliver til et usynligt punkt (denne type af verber har ingen reel pendant ude i virkeligheden); og (3) *attainment verbs* ligesom *convince*, der nævner en handling, der i en normal verden ikke automatisk bliver til en begivenhed ved blot at udføre aktiviteten – her yder patienten eller recipienten en naturlig modstand, der skal overvindes af agenten selv. Det er oplagt, at der er en snæver sammenhæng mellem de tre delbetydninger og min skelnen mellem tre undergrupper af handlinger.

1.2.4. Russisk vs. Engelsk

I forbindelse med ovenstående er det væsentligt at pointere, at alle verber i engelsk i princippet kan have alle tre betydninger, cf. nedenstående eksempler:

- (10a) *Mr. Jones is taking the oath.* [Ongoing process]
- (10b) *Mr. Jones is taking her home.* [Planned action]
- (10c) *Mr. Jones is taking the prize.* [Approaching event]

Med andre ord er det ikke verbet i sig selv, men hele verbalfrasen, der bestemmer betydningen. Dette står i skarp kontrast til russisk, hvor de førnævnte tre undergrupper fremgår af verbet alene. Dertil kommer, at alle *attainment verbs* i russisk i imperfektiv aspekt vil referere til en proces – således som det også fremgår af (11), der kan parafraseres som (11'):

- (11) *Ona seĭčas ego ubeždaet.*
 hun.nom nu han.akk overbevise.præs.ipf
 'Hun forsøger i øjeblikket at overbevise ham.'

- (11') *"She is producing an activity (producing arguments) with the intention that this activity be sufficient for the fact that he shares her opinion".*

Med andre ord er det konceptuelle begreb "**formål**" (cf. *with the intention that...*) meget tæt knyttet til den imperfektive aspekt i russisk. Dette er absolut ikke tilfældet i engelsk – hvis det findes, er det som *communicated content*, dvs. et ekstraindhold til noget formen ikke selv betyder, men som formen i kraft af sin anvendelse får med sig. Derimod ser det ud til, at den engelske progressive aspekt er knyttet til det perceptuelle begreb *ustabilt billede*.

1.2.5. *Progressiv aspekt som billedbeskrivelse*

Hvis progressiv aspekt baserer sig på ustabile billeder, er det forudsigtligt, at punktuelle verber som *start*, *come* og *leave* ikke kan betegne en proces – de besidder ingen selvstændig aktivitet, eftersom aktiviteten markerer selve tilstandsændringen. Imidlertid kan "starting-, coming- og leaving situationer" visualiseres. Gør man det, bliver billedet alle de visuelle stimuli, der blev modtaget umiddelbart forud for selve ændringen og som efterlader et indtryk af, at nogen har tænkt sig at gøre noget. Dette fremgår af spørgsmålet:

- (12) *Are you leaving?*

Spørgsmålet stilles, fordi modtageren er ved at gøre noget, der efterlader et indtryk hos afsender af, at han har tænkt sig at gå. Hvad modtager foretager sig, opfanges af afsender i form af et ustabilt billede. Jeg forestiller mig så, at man via ustabile billeder knytter de fysiske forudsætninger for det at forlade et sted eller starte på noget til de psykologiske forudsætninger for at kunne producere en handling, nemlig til det, at den er planlagt og skemalagt.

På samme måde hvis progressiv aspekt baserer sig på ustabile billeder, så er det forudsigtligt, at verber som *convincing*, *dying*, *scoring* og *winning* ikke kan betegne en proces, simpelthen fordi disse verbers leksikalske betydning ikke kan visualiseres som en proces – for at kunne visualisere en forståelse af disse handlinger ud fra virkeligheden selv må man være så nær ved selve tilstandsændringen, at man kan se, at vedkommende er ved at skifte mening (cf. 9a), eller er ved at forlade

denne verden (cf. 9b), at bolden er ved at passere mållinien (cf. 9c) eller at personen er ved at løbe først over stregen (cf. 9d). Hvis disse verber grundede i en konceptuel forståelse, ville de alle have haft betydningen en *ongoing process* – sådan som de tilsvarende imperfektive verber i russisk har det.

1.2.6. Konkluderende bemærkninger

Med andre ord er det min hypotese, at progressiv aspekt ikke direkte betegner en *ongoing process*, men udelukkende gennem det ustabile billede. Eftersom en handling egentlig er et konstrukt, der ikke har en reel pendent i virkeligheden – en handling manifesterer sig enten som en begivenhed eller en proces – og eftersom folk ikke kan undgå at tale om virkeligheden, må folk træffe et valg i forbindelse med den progressive form af *implementation, attainment* og *punctual verbs*. Det eneste naturlige valg er netop processen, hvor fokus er på aktiviteten, som jo netop efterlader et ustabil billede på nethinden. På denne måde kan vi redegøre for, hvorfor folk anser progressiv aspekt for at være tæt forbundet med uafsluttedhed, ikke-totalitet og varighed, etc. – det er alle begreber, der knytter sig til procesbegrebet og det ustabile billede.

1.3. Diverse

1.3.1. Valg af komplement

Traditionelt regner man kun ING-formen som en aspektuel form hvis den er forbundet med en form af *be*. Jeg skal ikke her indlade mig i en nærmere diskussion, men blot pointere, at det ser ud til, at englændere og russere skal træffe et valg, som fx danskere, tyskere, franskmænd og italienere ikke skal træffe:

(13a) *Lying is wrong.*

(13b) *To lie is wrong.*

(14a) *Govorit'* *nepravdu* Ø *nexorošo.*
 sige.inf.ipf *lie.akk* (be) *dårligt.SF.neut*

(14b) *Skazat'* *nepravdu* Ø *nexorošo.*
 sige.inf.pf *lie.akk* (be) *dårligt.SF.neut*

Jeg skal ikke forsøge at forklare her, hvorfor *be* er udeladt ved ren infinitiv og i forbindelse med *aspectualizers* som *start, continue* og *stop*, men

blot understrege, at udeladelsen betyder, at billedbeskrivelsen er væk. Dette fremgår klart af flg. eksempler:

(15a) *Mary started/kept/stopped convincing John* (process).

(15b) *Mary is convincing John* (approaching event).

I (15a) er der tale om en ganske almindelig proces, men i (15b) om en *approaching event*. Igen får vi den tanke, at engelsk og russisk aspekt trækker på samme hammel. Men vi bliver hurtigt skuffet, som det formentligt vil fremgå, hvis man sammenligner de engelske eksempler under (16) og (17) med de tilsvarende under (18) og (19):

(16a) *Mary kept painting her car.*

(16b) *Mary continued to paint her car.*

(17a) *Mary began hitting John.*

(17b) *Mary began to hit John.*

(18) *Marija prodožala krasit' svoju mašinu.*
 Maria fortsatte.ipf male.ipf sin.akk bil.akk
 'Mary kept painting/continued to paint her car.'

(19) *Marija načala bit' Džona.*
 Maria. begyndte.pf slå.ipf John.akk
 'Mary began hitting/to hit John'.

Hvor alle engelske *aspectualizers* i princippet tager TO-komplementer eller ING-komplementer, er der overhovedet ikke noget valg i russisk – alle kræver en imperfektiv infinitiv. Dette betyder, at de russiske eksempler er tvetydige akkurat som vi tidligere har set det: det er enten en situationsbeskrivelse eller en karakteristik. Igen får vi en klar fornemmelse af, at det russiske sprog springer den engelske aspektuelle distinktion over.

1.3.2. Modalitet

Russisk har ikke blot en aspektuel forskel i infinitiv, men også i imperativ, således at man hele tiden i russisk skal vælge mellem en perfektiv og en imperfektiv form:

(20a) *Ne sest' v étom rjadu!*
 Neg sætte sig.inf.pf i denne.lok række.lok
 'De kan ikke sidde her i denne række!'

(20b) *Ne sadit'sja v étom rjadu!*
 Neg sætte sig.inf.ipf i denne.lok række.lok
 'De må ikke sidde her i denne række!'

Forskellen er af ren modal karakter: (20a) med perfektiv aspekt betegner noget umuligt, dvs. vedkommende kan ikke sætte sig ned, fordi der ikke er plads, hvorimod (20b) med imperfektiv aspekt betegner noget forbudt, dvs. vedkommende har ikke lov til at sætte sig ned på grund af en manglende billet. Distinktionen går generelt set på aletisk over for deontisk modalitet. Perfektiv aspekt betegner aletisk modalitet, der har noget at gøre med naturlove i videste forstand (om noget er muligt, umuligt, nødvendigt eller unødvendigt (dvs. det vil ske under alle omstændigheder)), medens imperfektiv aspekt betegner deontisk modalitet, der har noget at gøre med samfundslove i videste forstand (om noget er tilladt, forbudt, tvungent eller utvungent (dvs. modtager behøver ikke at gøre noget)). Det er vigtigt at bemærke sig, at engelsk ikke har nogle grammatiske eller leksikalske midler til at skelne mellem deontisk og aletisk modalitet – faktisk er alle engelske ytringer med modalverbum i princippet tvetydige:

(21) *He may come tomorrow.*

- a. "It is possibly the case tomorrow that he is here."
- b. "I hereby allow him to come tomorrow."

(21) kan således enten forstås epistemisk (cf.a) eller deontisk (cf.b). Bemærk her, at epistemisk modalitet ikke spiller nogen som helst grammatisk rolle i russisk. Her må man ty til epistemiske adverbialer.

1.3.3. Adverbialer

Til sidst vil jeg blot henlede opmærksomheden på, at der er visse adverbier i russisk, der kun kan forekomme i den ene aspekt. Det gælder fx *vsegda* 'altid' og *nikogda* 'aldrig', der kun bruges med imperfektiv aspekt, og det gælder fx *vdruk* 'pludselig' og *čut'ne* 'lige ved', der ude-

lukkende forbindes med perfektiv aspekt. Her finder man ingen restriktioner i engelsk.

1.4. Sammenfatning

Alt dette taler for min hovedpointe, nemlig at hvad engelsk og russisk har til fælles skyldes ikke en enslydende grammatik, men er resultatet af, at folk har den samme baggrundsviden om handlinger. De forskellige data synes at bekræfte, at engelsk og russisk aspekt ikke kan komme af det samme. Man burde egentlig ikke have været forbauset, hvis progressiv aspekt i engelsk og imperfektiv aspekt i russisk havde haft et fælles meningspotentiale, eftersom to kategorier, der deler det samme diskursunivers i to dele, ikke ville kunne undgå at have en fællesmængde. Men hvad vi netop har set i forbindelse med finite former af tilstands- og aktivitetsverber er faktisk det stik modsatte: den progressive forms betydning og den simple forms betydning i engelsk dækkes i russisk af den imperfektive aspekt. Vi kan således konkludere, at russisk ser ud til at springe den aspektuelle distinktion i engelsk over. Denne observation bekræftes af øvrige data og kan ikke andet end betyde, at vi står over for to væsensforskellige systemer.

2. External evidence fra modersmålstilegnelse

2.1. Engelsk contra dansk og russisk

Hvis vi sammenligner tilegnelsen af tempusformer i dansk med tilsvarende i engelsk, kan vi konstatere en slående forskel – slående fordi den danske og engelske grammatik ligger meget snert op ad hinanden. Det viser sig, at det engelske barn omkring 2;6 års alderen har en aspektuel distinktion mellem progressiv og ikke-progressiv aspekt i præsenssystemet og en tempusforskel mellem præsens og præteritum, idet *simple past* vikarierer for samtlige ikke-progressive fortidsformer (cf. Brown 1973, Bloom et al. 1980, Fletcher 1985, Gathercole 1986, Johnson 1985, Rispoli & Bloom 1985, og Shiraj & Andersen 1995). Over for dette står det danske barn på et tilsvarende alderstrin, hvor vi finder det aspektuelle system i præteritumssystemet som en distinktion mellem perfektum og imperfektum, men ingen distinktion mellem forskellige præsensformer (cf. Durst-Andersen 1984). Et tilsvarende system findes hos svenske børn (cf. samtale med Östen Dahl). Det

danske system kan siges at ligge meget tæt op ad det russiske – både i struktur og i brug: her finder vi een præsensform og to præteritumsformer, dvs. en perfektiv og en imperfektiv (cf. Gvozdev 1949, Pupynin 1996 og 1998). Kigger vi nærmere på det store antal sprog, som Östen Dahl (1985) har undersøgt, fremgår det klart, at det engelske og det danske/russiske begyndelsessystem svarer til to protyper af aspekt-sprog. Begge typer består af tre former, der indgår to oppositioner, en aspektuel og en temporal. Forskellen ligger i den måde, hvorpå formerne er fordelt i strukturen: hvor engelsk har den aspektuelle distinktion inden for præsenssystemet blandt tilstands- og aktivitetsverber, har russisk den inden for præteritumssystemet blandt handlingsverber. Som vi ser, lader det til, at børn har lettere ved at lære nogle verber i præsens og helt andre i præteritum. Det viser sig, at dette ikke er nogen tilfældighed. Alle tilstands- og aktivitetsverber har det til fælles, at de alle benævner en enkelt situation – det være sig en tilstand, der giver et stabilt billede på nethinden, eller en aktivitet, der giver et ustabil billede. Alle øvrige verber kan ikke ses i et enkelt billede, men kræver to billeder: et ustabil og et stabilt svarende til en aktivitet plus en tilstand. Med andre ord kan vi med fordel kalde tilstands- og aktivitetsverber for **simplex-verber** (de benævner begge en simpel situation) og handlingsverber for **komplekse verber** (de benævner alle komplekse situationer, dvs. en handling, der består af en aktivitet plus en tilstand).

2.2. *Engelsk aspekt: ontogenese*

Som allerede sagt dukker distinktionen mellem en ING-form og en ikke-ING-form først op i præsens, men i starten fordeler den sig på henholdsvis aktivitetsverber og tilstandsverber. Det vil sige, at aktivitetsverber altid vil forekomme med ING-form, fx *playing, crying, working, eating, kissing, beating* m.fl., medens tilstandsverber altid vil forekomme i ikke-ING-form, fx *see, hear, feel, love, like, want, hate* m.fl. Med andre ord er barnets initiale grammatik helt klar: ING-formen betegner en aktivitet (der svarer til et ustabil billede på nethinden) og ikke-ING-formen betegner en tilstand (der svarer til enten et stabilt billede eller ikke noget billede overhovedet). Senere generaliseres distinktionen, således at alle øvrige verber, dvs. de komplekse verber, bliver omfattet af den. Først her dukker den egentlige grammatik op, hvor ING-formen bruges til at repræsentere en billedliggørelse af verbets leksikalske betydning, dvs. betegner en særlig form for situationsbeskrivelse, og hvor ikke-ING-formen bruges til at re-

præsentere en idéliggørelse af verbets leksikalske betydning, dvs. bruges til at give en karakteristik (hvad der er tilfældet i afsenders indre verden). Det interessante er, at børn ikke begår aspektuelle fejl hverken i starten eller senere (cf. Kuczaj 1978). Således vil man heller ikke finde progressive former af verber hos barnet, som enten ikke kan tage ING-form eller kun i extreme tilfælde gør det. Det drejer sig om tilstandsverber som *believe, belong, contain, hate, know, like, need, want, correspond, equal, own, possess, relate* m.fl. Dette lader sig forklare forholdsvis enkelt af den foreslåede grammatik, idet verber, hvis leksikalske indhold ikke kan visualiseres, ikke kan tage en ING-formen. Omvendt, hvis et af de før-omtalte verber tager en ING-form, så får den automatisk en visualiserings-effekt (cf. *She is hating her father* (du kan se det på hende) og *The bottle is containing more and more water* (man kan ganske enkelt se udviklingen)).

2.3. Russisk aspekt: ontogenese

Som sagt dukker distinktionen mellem perfektiv og imperfektiv aspekt først op i præteritum – akkurat som den danske perfektum og imperfektum. Dette betyder, at man ikke kan finde et eneste perfektivt verbum i præsens i barnets initiale system. Hvad man finder er en række tilstandsverber og aktivitetsverber i imperfektiv aspekt. Først senere begynder perfektiv aspekt at dukke op. Det drejer sig først og fremmest om en række verber, der klart adskiller russisk fra dansk.

2.3.1. Tilstande som begivenhedsbeskrivelser

Hvor danskere fx siger *Jeg er træt, Jeg sidder ned nu* eller *Døren er åben* og derfor vælger tilstandsbeskrivelser, bruger russere og herunder også russiske børn komplekse verber i perfektiv aspekt til at betegne de selv-samme tilstande (cf. nedenstående eksempler fra Pupynin 1998):

(22a) *Ustal.*

blive træt.Præt.pf

‘Jeg er træt.’ (egt. Jeg er blevet træt)

(22b) *Sel.*

sætte sig.Præt.pf

‘Jeg sidder her nu.’ (egt. Jeg har sat mig ned)

(22c) *Otkryl.*

åbne.Præt.pf

‘Den (døren) er åben nu.’ (egt. Jeg har åbnet den)

I egenskab af komplekse verber, der nævner en aktivitet og en tilstand, er de født som perfekte verber, men alle har skabt sig en imperfektiv partner, fx *ustat'* (pf)/*ustavat'* (ipf) 'være træt/blive træt', *vyzdorovet'* (pf)/*vyzdoravlivat'* (ipf) 'være frisk/blive frisk', *propast'* (pf)/*propadat'* (ipf) 'være væk/forsvinde', *prosnut'sja* (pf)/*prosyvat'sja* (ipf) 'være vågen/vågne op', etc. Det russiske sprog tvinger således de russiske børn til at betragte en tilstand – ikke som en isoleret tilstand, der kan udtrykkes med et simplex-verbum – men som en tilstand, der er forårsaget af en aktivitet: man er ikke blot træt, men man er træt fordi man har produceret en aktivitet, der var tilstrækkelig til at gøre én træt. Kort sagt hvor danske børn i en tidlig alder blot refererer til en isoleret tilstand, refererer de russiske børn til en begivenhed, dvs. til en tilstand, der er forårsaget af en aktivitet. Dette betyder, at begivenhedstankegangen – og dermed perfektiv aspekt – meget hurtigt kommer ind i det russiske barns verden og får en afgørende betydning for den russiske måde at fortælle historier på (cf. Jansen 1998).

I begyndelsen bliver begivenhedsstrukturen udelukkende appliceret på tilstande, der forefindes i taleøjeblikket (cf. 23a), hvilket svarer til perfektumsbetydning. Her vil den modsvarende imperfektive form som regel betyde en annulleret handling, dvs. tilstanden har lige været der, men er væk igen (cf. 23b):

(23a) *Mama* *vključila* *svet.*
 mor tænde.Præt.pf lys.akk
 'Mor har tændt for lyset.'

(23b) *Mama* *vključala* *svet.*
 Mor tænde.Præt.ipf lys.akk
 'Mor havde/har lige haft tændt lyset.'

Senere generaliseres perfektiv aspekt til at præsentere en handling som en **begivenhed**, dvs. formen dækker både perfektum og aorist. Imperfektiv aspekt bliver derved det modsatte og kommer således til at præsentere en handling som en *ikke-begivenhed*, primært en **proces**.

2.3.2. Imperativ

Det er interessant, at russiske børn meget tidligt anvender forskellige aspektformer i imperativ:

(24a) *Uxodi!* (sagt til hans kat)
gå væk.imperativ.ipf.
'Gå så væk!'

(24b) *Vstan'!* (sagt til hans mor)
stå op.imperativ.pf.
'Stå nu op!'

I (24a) bruger Filip på 1;5 år den imperfektive imperativ for at få kat-ten til at forsvinde. I (24b) bruger han derimod den perfektive form over for sin mor for at få hende til at stå op. I det første eksempel er der tale om en nærmest brutal henvendelsesform, idet der er tale om TVANG (hvor afsender skal være overordnet modtager). I det andet eksempel er der tale om en mere høflig anmodning, hvor drengen beder mode-ren om at realisere den tilstand, som han finder er en nødvendighed, nemlig at hun er oppe. Heller ikke her ser vi fejlagtige anvendelser af aspekt, hvorfor vi må konkludere, at de tidligere omtalte modalbetyd-ninger bliver interioriseret af det russiske barn akkurat lige så smerte-frit (og også tidligt) som de egentlige aspektuelle betydninger.

Man kan nu spørge sig selv, hvor den oprindelige distinktion kommer fra. Svaret finder vi i de danske og svenske modersmålsdata. Her viser det sig, at perfektumsformen i starten bruges som var det den russiske perfektive aspekt, medens imperfektumsformen bruges som var det den russiske imperfektive aspekt. Da danske og svenske børn således lærer en aspektuel distinktion til trods for, at hverken dansk eller svensk har en sådan, må vi konkludere, at danske og svenske børn må være i besid-delse af nogle **mentale modeller**, dvs. nogle kognitive modeller, der nø-je svarer til de sproglige modeller for henholdsvis perfektiv og imper-fektiv aspekt i russisk. Disse modeller er universelle og anvendes til at assimilere allerede identificerede begivenheder og processer ude i vir-keligheden og til at transformere komplekse situationer til mentale pro-positioner, dvs. tanker (se Durst-Andersen 1992: 82-88 og 1995: 616-621).

3. Typologisk parallelisering til syntaktiske typer

Vi er foreløbigt kommet frem til, at engelsk aspekt oprindeligt kom-mer af en distinktion mellem to simple situationer, dvs. *tilstand vs. akti-*

vitet, der beror på en perceptuel distinktion mellem **stabile og ustabile billeder**. Russisk aspekt går derimod tilbage til en distinktion mellem to komplekse situationer, dvs. *begivenhed vs. proces*, der beror på en konceptuel distinktion mellem **årsag-virkning** på den ene side og **middel-formål** på den anden side (cf. von Wright 1974). Ved en begivenhed er tilstanden virkningen, mens aktiviteten er årsagen. Ved en proces er aktiviteten midlet og tilstanden selve formålet med aktiviteten. Da disse to sæt af distinktioner synes fundamentale for den menneskelige perception og konception, kunne man let forestille sig, at de samme distinktioner var blevet anvendt på et andet materiale end aspektformer. Det viser sig, at denne tankegang giver rigtig god mening i forbindelse med de to syntaktiske prototypiske systemer, kaldet henholdsvis aktive sprog og ergative sprog.

3.1. Syntaktiske reflexer af distinktionen "tilstand-aktivitet"

Det lader til, at de basale syntaktiske strukturer i aktive sprog er baseret på distinktionen *tilstand vs. aktivitet* – akkurat som den engelske aspekt-distinktion. I praksis betyder det, at aktive sprog har forskellige syntaktiske strukturer for tilstandsbeskrivelser og aktivitetsbeskrivelser, cf. flg. data fra Lakhota:

(25a) *Wa - lowā.*
1.p.sg.AKT - syng
'Jeg står og synger.'

(25b) *Ya - lowā.*
2.p.sg.AKT - syng
'Du står og synger.'

(26a) *Ma - khuže.*
1.p.sg.INAKT - syg
'Jeg er syg.'

(26b) *Ni - khuže.*
2.p.sg.INAKT - syg
'Du er syg.'

Verber som *lowā* 'synge', *mani* 'gå', *nuwā* 'svømme', etc. tager såkaldte aktive personmarkører, fordi de benævner aktiviteter, der baserer sig på ustabile billeder, medens verber som *khuže* 'være syg', *čhāze* 'være gal', *t'a* 'være død', *spaya* 'være våd', etc. tager såkaldte inaktive personmarkører, fordi de benævner tilstande, der baserer sig på stabile billeder. Lad os derpå betragte flg. data fra Choctaw:

(27a) **Tilstande:**

Chi-kayyah.

2.p.sg.INAKT-gravid

'Du er gravid.'

(27b) **Aktiviteter:**

Balili-lih.

løbe-1.p.sg.AKT

'Jeg løber.'

(27c) **Begivenheder:**

Chi-ahpali-lih.

2.p.sg.INAKT-kysse-1.p.sg.AKT

'Jeg gav dig et kys (=jeg kyssede dig).'

Som det bør fremgår, bruger Choctaw forskellige personmarkører til henholdsvis tilstande (cf. 27a) og aktiviteter (cf. 27b). Dette betyder, at vi har at gøre med to forskellige typer af subjekter, et inaktivt subjekt og et aktivt subjekt. Dette bliver yderligere bekræftet af, at en begivenhed, der netop består af en aktivitet plus en tilstand, bruger de selv samme personmarkører (cf. 27c). Semantisk set skelner aktive sprog således ikke mellem agenter og patienter, men mellem en actorrolle og en ikke-actorrolle.

3.2. Syntaktiske reflexer af distinktionen "begivenhed-proces"

De basale syntaktiske strukturer, som vi finder i ergative sprog, synes at være baseret på den samme distinktion som russisk perfektiv og imperfektiv aspekt, dvs. på distinktionen *begivenhed vs. proces* inden for komplekse situationer. Igen betyder dette, at begivenheds- og procesbeskrivelser har forskellige subjekter sådan som det fremgår af følgende data fra Sherpa:

(28a) **Begivenheder:**

Ti mi-ti-gi *cenyi-Ø* *caaq-sung.*
 art mand-TOPIC-ERG kop-ABS smadre-Præt/Dir.opl
 ‘Manden slog koppen i stykker.’

(28b) **Processer:**

Ti mi-ti-Ø *cenyi-Ø* *caaq-ki-wi.*
 art mand-TOPIC-ABS kop-ABS smadre-IPF-INTENTION
 ‘Manden forsøger at slå koppen i stykker.’

I (28a) er subjektet udtrykt ved hjælp af *-gi*, der er ergativ-markør. I (28b) er subjektet nul-udtrykt – *-Ø* står for absolutiv kasus. Ergative sprog skelner således semantisk set mellem en virkelig agent og en ikke-agent. Dette fremgår klart af følgende eksempler, der begge betegner simple situationer:

(28c) **Tilstande:**

Ti mi-ti-Ø *khanpa-la* *no.*
 art mand-TOPIC-ABS hus-DAT være
 ‘Manden er derhjemme.’

(28d) **Aktiviteter:**

Ti mi-ti-Ø *cam-sung.*
 art mand-TOPIC-ABS danse-Præt/Dir.opl
 ‘Manden dansede.’

Her genfinder vi nul-udtrykket, hvorved vi kan sige, at Sherpa behandler processer, aktiviteter og tilstande ens – kun begivenheden skiller sig ud. Dette er netop, hvad vi ser i russisk: kun når der er tale om beskrivelser af begivenheder finder vi perfektiv aspekt – i alle øvrige tilfælde får vi imperfektiv aspekt.

4. Konklusioner

Jeg har netop forsøgt at vise på baggrund af såkaldt *internal* og *external evidence*, at den aspektuelle distinktion i engelsk mellem progressiv og ikke-progressiv aspekt og den aspektuelle distinktion i russisk mellem perfektiv og imperfektiv aspekt skal betragtes som repræsentanter for

to forskellige prototypesystemer. Longitudinale studier af engelsk modersmålstilegnelse peger alle i samme retning, nemlig at den engelske aspektdistinktion læres i præsens blandt hvad jeg har kaldt *simplex-verber* (dvs. tilstands- og aktivitetsverber), medens den russiske aspektdistinktion tilegnes i præteritum blandt hvad jeg har kaldt *komplekse verber*, dvs. alle de verber som hos Vendler hedder *accomplishments* og *achievements*. Med andre ord er engelsk aspekt præsens-baseret og derfor orienteret mod de verber, der kun kan læres i en præsensform, hvor man nævner hvad barnet har foran sine øjne, nemlig tilstande og aktiviteter, der alle kan ses i ét billede. Russisk aspekt er derimod præteritums-baseret og derfor orienteret mod de verber, der kun kan læres i præteritum, dvs. mod komplekse verber, der nævner en aktivitet og en tilstand. For at lære disse verbers leksikalske betydning skal barnet have tilstanden for sine øjne i form af et stabilt billede velvidende at umiddelbart forud herfor har der fundet en aktivitet sted. Sprogligt set kræver dette en form, der præsenterer en handling som en begivenhed. Ikke overraskende viser det sig, at ergative konstruktioner også læres i præteritum (også selv om sproget har disse konstruktioner i præsens) og netop blandt komplekse verber (cf. Imadadze & Tuite 1992 og Schieffelin 1985). Det sagte gælder ikke blot for engelsk, dansk og russisk, men også for andre sprog – herunder italiensk (cf. Antinucci & Miller 1976), fransk (cf. Bronckart & Sinclair 1973), tyrkisk (Aksu-Koç 1988) og græsk (Stephany 1985). Det naturlige og prægnante ved denne distinktion mellem simplex-verber og komplekse verber bekræftes af fænomener observeret af Bickerton (1981). I adskillige ikke-indbyrdes relaterede kreoler fandt han, at visse verber havde *nut*-endelse i præsens (simplex-verber), medens andre havde det i præteritum (komplekse verber).

Med andre ord peger alt på, at det sprogligt set er uhyre vigtigt at skelne skarpt mellem simplex-verber og komplekse verber – også selv om denne distinktion mærkværdigvis har været fuldstændigt overset. Ser man på diverse data, når man har erkendt distinktionen, bliver man overrasket over, hvormeget den egentlig betyder. Lad os tage engelsk som eksempel:

(29a) *Jones has been in the army*

(29b) *Jones has worked in a factory*

(30a) *Jones has left his wife (twice)*

(30b) *Jones has (just) written a novel*

Ved simplex-verber finder vi kun én betydning i perfektum, nemlig en karakteristik (cf. 29a og 29b). Ved komplekse verber finder vi to betydninger: (1) news-flash-funktionen, hvor det er ny information for modtager og (2) karakteristikken, hvor man tilskriver vedkommende en kvalitet, fx dét at have skrevet en roman vil altid være en nutidig kvalitet for Jones – det kan man aldrig tage fra ham. Det er netop denne funktion vi finder ved simplex-verber.

På samme måde viser det sig, at simplex-verber normalt ikke tager præfikset *re-* (fx **re-lie, -have, -iron, -work*, etc.), men i stedet foretrækker *again* (fx *lie, have, iron, work again*). Komplekse verber derimod tager netop dette præfiks (hvis deres leksikalske indhold ellers tillader det, cf. **rekill*), fx *re-write the novel, re-enter, re-construct, re-organize, re-take a scene, re-appear*, etc.. Bemærk, at hvis et intransitivt simplex-verbum får præfikset, så bliver det automatisk transitivt og samtidig til et kompleks verbum, fx *resit an examen, replay the semifinal*, etc.

Henvisninger

- Aksu-Koç, A. (1988). *The acquisition of aspect and modality: the case of past reference in Turkish*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Antinucci, F. & R. Miller (1976). How children talk about what happened. *Journal of Child Language* 3. 167-90.
- Bickerton, D. (1981). *Roots of Language*. Ann Arbor: Koroma Publishers.
- Bloom, L.M., K. Liffer & J. Haffitz (1980). Semantics of verbs and the development of verb inflections in child language. *Language* 56. 386-412.
- Bronckart, J.P. & M. Sinclair (1973). Time, tense and aspect. *Cognition* 2. 107-30.
- Brown, R. (1973). *A first language. The early stages*. London: Allen & Unwin.
- Comrie, B. (1976). *Aspect. An introduction to the study of verbal aspect and related problems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dahl, Ö. (1985). *Tense and aspect systems*. Oxford: Basil Blackwell.
- Durst-Andersen, P. (1984). The acquisition of tense in Danish: Strate-

- gies and cognitive capacities. Söderberg, R. (ed.): *Proceedings from Child Language Symposium 1*. Lund: Department of Linguistics. 18-29.
- Durst-Andersen, P. (1992). *Mental grammar: Russian aspect and related issues*. Columbus, Ohio: Slavica Publishers.
- Durst-Andersen, P. (1994). Russian aspect as different statement models. C. Bache et al. (eds.): *Tense, aspect, action*. Berlin: Mouton de Gruyter. 81-112.
- Durst-Andersen, P. (1995). Imperative frames and modality. Direct vs. indirect speech acts in Russian, Danish, and English. *Linguistics and Philosophy* 18. 611-653.
- Durst-Andersen, P. (1997). Soveršennyj i nesoveršennyj vidy russkogo glagola s pozicij mental'noj grammatiki. Semantika. Pragmatika. M. Ju. Čertkova (ed.): *Trudy aspektologičeskogo seminara*. Tom 1. Moskva: Izd-vo MGU. 71-90.
- Durst-Andersen, P. (2000). The English progressive as picture description. *Acta Linguistica Hafniensia* 32. 45-103.
- Fletcher, P. (1985). *A child's learning of English*. Oxford: Basil Blackwell.
- Friedrich, P. (1974). On aspect theory and homeric aspect. *International Journal of American Linguistics*, memoir 28.
- Gvozdev, A.N. (1949). *Formirovanie u rebenka grammatičeskogo stroja russkogo jazyka*. Čast' pervaja i vtoraja. Moskva: Izd. Akademii pedagogičeskich nauk RSFSR.
- Imadadze, N. & K. Tuite (1992). The acquisition of Georgian. D.I. Slobin (ed.): *The crosslinguistic study of language acquisition*. Volume 3. Hillsdale, New Jersey: Erlbaum. 39-109.
- Jansen, L. (1998). On text structure in Russian and Danish. A comparative study of Russian and Danish Frog-stories. I. Korzen & M. Herslund (eds.): *Clause combining and text structure*. *Copenhagen Studies in Language* 22. 43-62.
- Jespersen, O. (1931). *A modern English grammar on historical principles*. Part IV. London: Allen & Unwin.
- Kuczaj, S. (1978). Why do children fail to over-generalize the progressive inflection? *Journal of Child Language* 5. 167-71.
- Pupynin, Ju.A. (1996). Usvoenie sistemy russkix glagol'nyx form rebenkom. *Voprosy jazykoznanija* 3. 84-94.
- Pupynin, Ju.A. (1998). Élementy vido-vremennoj sistemy v detskoj reči. *Voprosy jazykoznanija* 2. 102-117.

- Reichenbach, H. (1947). *Elements of symbolic logic*. New York: The Free Press.
- Rispoli, M. & L. Bloom (1985). Incomplete and continuing: theoretical issues in the acquisition of tense and aspect. *Journal of Child Language* 12. 471-74.
- Schieffelin, B. B. (1995). The acquisition of Kaluli. D.I. Slobin (ed.): *The crosslinguistic study of language acquisition. Volume 1: The data*. Hillsdale, New Jersey: Erlbaum. 525-593.
- Shirai, Y. & R.W. Andersen (1995). The acquisition of tense-aspect morphology: A prototype account. *Language* 71. 743-62.
- Stephany, U. (1985). *Aspekt, Tempus und Modalität: zur Entwicklung der Verbalgrammatik in der neugriechischen Kindersprache*, Language Universals Series 4. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Vendler, Z. (1967). *Linguistics in Philosophy*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Verkuyl, H.J. (1972). *On the compositional nature of the aspects*. Dordrecht: Reidel.
- Wright, G.H. von (1974). *Causality and determinism*. New York: Columbia University Press.

Anteponeret adverbial

Erik Hansen

Emnet for denne fremstilling er beslægtet med det syntaktiske fænomen som er kaldt *negationstransport*, *mobilitet negation*, *transferrered negation* o.a. I dansk drejer det sig om konstruktioner hvor tilstedeværelsen af et adverbial i en oversætning er betinget af en ledsætnings syntaks og semantik. Det forekommer hvor ledsætningen er objekt for verberne *tro*, *mene*, *håbe*, *vente*, *synes* o.a.:

- (1) jeg tror *aldrig* vi når det
- (2) Ole mener *sagtens* at det kan nås
- (3) jeg *håber hurtigt* han kommer tilbage
- (4) Der er ikke tvivl om, at fremtiden stadig vil blive delt mellem film, teater og tv, fordi han ikke mener, man kan være en ordentlig skuespiller, hvis man ikke magter alle tre ting. Politiken 28.9.99; 1.19,4

Fænomenet kendes også fra andre sprog, fx tysk, engelsk og fransk, men ifølge den grammatiske litteratur er det i disse sprog kun negationen (*nicht*, *not*, *ne*) der er mobil. I dansk gælder det et stort antal adverbialtyper.

I denne fremstilling vil jeg betegne adverbialt i disse særlige forbindelser som ANTEPONERET. Denne term indebærer ingen forestillinger om flytning eller transformation, men betegner udelukkende adverbialtets faktiske plads i en sætning.

- (5) Ole mener *sagtens* at det kan nås: anteponeret
- (6) Ole mener at det *sagtens* kan nås: ikke anteponeret

Ved LEDSÆTNINGEN forstås i det følgende den sætning der er objekt for *jeg synes*, *vi mener*, *jeg håber* osv., som kaldes OVERSÆTNINGEN.

1. En illusion?

Der findes en del international litteratur om emnet¹, dog kun lidt om forholdene i dansk². Enkelte forfattere søger imidlertid at argumentere for at anteposition er en ren illusion; der er tale om ganske normal negationssyntaks. Se fx Hanne Korzens afhandling om fransk: Hvorfor "mobil nægtelse" (Korzen 1973).

Når det drejer sig om dansk, er der ingen tvivl om at der er tale om anteposteret adverbial. Det er let at vise at tilstedeværelsen af et oversætningsadverbial i mange tilfælde er betinget af semantik og syntaks i ledsætningen.

Fx forudsætter adverbiet *hverken* tilstedeværelsen af et paratagme med *eller*, men dette *eller* kan stå i ledsætningen, mens *hverken* står i oversætningen:

(7) jeg synes hverken at jeg kan finde A eller B

I moderne dansk kræver *sagtens* tilstedeværelsen af modalverbet *kunne*, men dette kan stå i ledsætningen:

(8) Foreningen mener sagtens, at elgen kan leve i det nordsjællandske. Politiken 5.8.99; I.20,6

Et negeret objekt som er valensbundet til et verbum i ledsætningen, kan stå på oversætningens negationsplads:

(9) jeg tror ingen ferie han har haft i år

Et frit prædikatív som *alle sammen*, *begge to*, *hele banden* osv. forudsætter tilstedeværelsen af et pluralisnominal (i reglen subjektet), men betingelsen er tilfredsstillet hvis dette nominal findes i ledsætningen:

(10) jeg håber begge to at de har været søde mod dig

(11) jeg vil alle sammen mene at de skal indbydes

1. Se fx Quirk et al. (1972) p. 789-90, Teleman et al. (1999) IV p. 184-85.

2. Mikkelsen (1911) p. 332, Aa. Hansen (1965) p. 189, ODS IV (1922) sp. 549, IX (1927) sp. 90-91.

Visse idiomatiske udtryk findes kun med negation. Denne negation kan også stå i oversætningen, men så at sige have sin kontekst i ledsætningen:

(12) jeg tror ikke han har opfundet den dybe tallerken

I en anaforisk verbum vicariumkonstruktion forudsætter et *heller* at der henvises til en negeret sætning, mens et *også* forudsætter en ikke-negeret sætning:

(13 a) Han kan ikke nå det. Det kan jeg heller ikke.

(13 b) Han kan godt nå det. Det kan jeg også.

I eksemplet

(14) Hun tror ikke at han kan nå det. Det kan jeg heller ikke.

henviser sætning nr. 2 til ledsætningen, der altså gælder som negeret til trods for at negationen står i oversætningen.

Opgaven er nu at undersøge hvilke verber der kan styre ledsætninger med antepoeneret adverbial, hvad den semantiske forskel er mellem konstruktion med antepoeneret og ikke antepoeneret adverbial, og hvilke adverbialtyper der kan være antepoeneret og hvilke ikke.

2. Det styrende verbal

De centrale verber der har ledsætningen som objekt, ser ud til at være *tro, tænke, mene, synes, håbe, vente*.

(15) vi tror først de kommer når stormen har lagt sig

(16) jeg tænker snart at de vender tilbage

(17) jeg mener ikke at han gider mere

(18) nu synes vi snart at det kan være nok med den larm

(19) jeg håber da både at Knold og Tot kommer med

(20) vi venter nogenlunde at prisen holder

Der er en flydende grænse til de semantisk beslægtede verber og ver-

balforbindelser som ikke eller vanskeligt kan have antepo-
neret adverbial:

- (21) ?jeg regner hverken med at Ole eller Lise kommer
- (22) ?vi antager sagtens hun kan klare det
- (23) ?jeg forestiller mig enten at Lise eller Ole ringer
- (24) ?jeg forudser nogenlunde at de vil kunne forstå motivet
- (25) ?jeg gætter snildt på at de når det til tiden

Om de styrende verber kan vi sige at de skal tilhøre gruppen *verba putandi*, altså meningsverber, men der synes altså ikke at kunne trækkes en skarp semantisk grænse mellem de centrale og de mere perifere verber i gruppen. Det ser snarest ud til at muligheden for anteposition har med verbets frekvens at gøre.

Det styrende verbum i en konstruktion med antepo-
neret adverbial kan, men skal ikke, være tryksvagt:

- (26) jeg ¹tror at han længe har villet sige op
- (27) jeg ₀tror/¹tror længe at han har villet sige op
- (28) hun ¹mener at vi nemt kan nå det
- (29) hun ₀mener/¹mener nemt at vi kan nå det
- (30) vi ¹håber at både Ole og Lise kommer
- (31) vi ₀håber/¹håber både at Ole og Lise kommer
- (32) ¹synes du at de begge har være vrangvillige?
- (33) ₀synes/¹synes du begge at de har været vrangvillige?

Dog synes et infinit verbum ikke at kunne være tryksvagt:

- (34) jeg ₀vil næppe ¹tro at han har villet sige op
- (35) vi ₀kan jo både ¹håbe at Ole og Lise kommer
- (36) ₀tør du engang ¹mene at det bliver godt igen?

Trykforholdene kunne tænkes at vise at det styrende verbum har en vis hjælpeverbumskaraktter, således at ledsætningen får status som et al-

mindeligt indholdsfelt, og at bestemte adverbialer så kan stå på sætningsadverbialets plads.

Et adverbial kan have sin kontekst i en ledsætning som er sekundær i forhold til oversætningen:

- (37) jeg tror nu sagtens han mener du kan bestå
- (38) jeg mener snart hun synes du er rask nok
- (39) vi håber hverken der er nogen der vil genere Ole eller Peter
- (40) jeg venter både at han vil lade som om Ole og Peter er blevet inviteret

3. Semantik

Problemet ved at beskrive konstruktionens semantik er dels at betydningsforskellen mellem konstruktioner med og uden antepoeneret adverbial er abstrakt, dels at begge konstruktioner i de allerfleste tilfælde kan bruges i samme pragmatisk kontekst, og endelig at de to konstruktioner er homonyme hvis der slet ikke er noget adverbial som kan antepoeneres. Følgende sætning er altså flertydig:

- (41) jeg tror de er tilbage i næste uge

medmindre trykket kan vise hvad betydningen er:

- (42) jeg _otror de er tilbage i næste uge

Konstruktionen med antepoeneret adverbial er tropisk. Det vil altså sige at oversætningen er en subjektiv markør af med hvilken styrke, værdi og evidens *at*-sætningen fremsættes. Dette indebærer at oversætningen ikke er en del af ytringens propositionelle indhold, men befinder sig i et lag over dette, og her tænker jeg på Diks lagdelingsmodel³. I sætningen

- (43) jeg synes tydeligt man kan mærke forskel

3. Dik (1989).

er oversætningen altså tropisk, og *tydeligt* er en markering af den talendes styrkeposition, i modsætning til

(44) jeg synes at man tydeligt kan mærke forskel

hvor oversætningen er en del af det propositionelle indhold og *tydeligt* er et beskrivende adverbial. Det er altså en oplysning om hvad min opfattelse er, og denne opfattelse kan der diskuteres om og argumenteres for.

Oversætningen kan være efterstillet når den har tropisk funktion:

(45) hun er ikke færdig endnu, tror jeg

(46) regnen er ved at holde op, synes jeg

(47) går det an at vente lidt, mener du?

Efterstillet interjektional oversætning er entydigt tropisk. Adverbialer af den type som behandles her, kan ikke placeres i efterstillet oversætning:

(48) *hun er færdig endnu, tror jeg ikke

(49) *Ole har influenza, synes jeg tit

Antepositionens funktion er at den gør foranstillet oversætning entydigt tropisk.

Denne analyse støttes af at de fleste eksempler man finder, har 1. persons subjekt og præsens: *jeg synes snart...*, *vi mener sagtens...*, *jeg vil næppe tro...* Er subjektet 2. person, kan sætningen næsten kun være spørgende:

(50) tror du snart du er færdig?

(51) I synes vel højst at han skal have 500 kr.?

Er subjektet 3. person, opfattes oversætningen som referat af en sproghandling:

(52) Lise venter så let som ingen ting at Ole kan nå at slå græsset

Det er noget som Lise har udtalt, jf.

(53) Lise venter at Ole så let som ingenting kan nå at slå græsset

Når meningsverbet, det styrende verbum, har et mådesadverbial, synes det at miste sin abstrakte hjælpeverbumbeskrivelse, hvorved muligheden for antepoeneret adverbial annulleres:

(54) Den 72-årige Cornelius Hertling [...] siger i klart sprog, at han inderlig håber, at det ikke må lykkes [...] at få opført en "kitsch-kopi" af Berlin. JyllandsPosten 23.8.98; Indblik 1,4

(55) *at han inderlig ikke håber...

(56) vi venter længselsfuldt at arbejdet snart er til ende

(57) jeg tror fuldt og fast at Larsen aldrig vil svigte os

Mådesadverbialet gør at verbet kun kan tolkes propositionelt.

4. Hvilke adverbialer antepoeneres?

Inden jeg begynder at karakterisere de adverbialtyper som kan antepoeneres, vil jeg sortere dem fra som ikke kan.

4.1. Valensbundne adv. kan ikke antepoeneres:

(58) *jeg synes skidt han opfører sig

(59) *jeg tror her hun bor

(60) *jeg mener længe at det har varet

(61) *han venter forfærdeligt det kommer til at se ud

4.2. Mådesadv. antepoeneres ikke:

(62) *synes du smukt hun synger?

(63) *jeg tror med en kniv at dækket er ødelagt

(64) *jeg tænker nogenlunde at han taler spansk

Nogle mådesadverbialer har en variant fra gruppen af dem der kan antepoeneres. I så fald er det kun denne sidste der kan stå i oversætnin-

gen. Det vil sige at anteponeringen entydiggør de polyseme adverbialer:

(65a) jeg tror hurtigt vi kan blive færdige

(65b) *jeg tror hurtigt at han arbejder

(66a) jeg tror godt han vil kunne forstå det

(66b) *jeg tror godt han synger

(67a) jeg tror bedre du kan forstå det på denne måde

(67b) *jeg tror bedre du står på vandski end Ole

4.3. Dialogiske sætningsadverbialer

kan kun i dækning stå i ledsætninger af den type der er tale om her. De har altså ingen forbindelse til ledsætningen:

(68) jo, sgu, skam, nok osv.

4.4. Faste delkædeadverbialer

De adverbialer der kan anteponeses, er alle af den type som jeg i min artikel i NyS 2 har kaldt delkædeadverbialer (E. Hansen (1970) p. 127). De faste kan alle være anteponeret:

(69) ikke, kun, atter, netop, nødig, højst, mindst, især, fortrinsvis, næsten, både, hverken, gerne, godt, sagtens, nemt, snildt osv.

Det vil så sige at hele problemet er indkredset til de frie delkædeadverbialer (op.cit. p. 127-8). Af dem kan nogle anteponeses:

(70) altid, ofte, snart, igen, straks, engang for alle, i fremtiden, alligevel, en dag, efterhånden osv.

Mens andre ikke kan:

(71) her, på torsdag, ude i haven, dengang, hjemme, i morges, sammen med Ida osv.

Mange af de adverbialer som kan anteponeses, kan høre til oversætningen og være helt uafhængige af ledsætningen. Det indebærer at mange konstruktioner er belagt med en generel flertydighed. Sætningen

(72) jeg ¹ tror ikke han har været i spjældet

kan indeholde et *ikke* som negerer *tror*:

(73) jeg ¹ tror ikke han har været i spjældet, jeg ved det

Eller det kan være et anteponeret adverbial hvis fokus findes i ledsætningen. Prøven er om verbet kan være tryksvagt. Foreligger denne mulighed, er der tale om et anteponeret adverbial.

(74) jeg ¹ tror/ ₀ tror ikke at han har været i spjældet

5. Adverbialtyper

Det er karakteristisk for alle de adverbialer der kan anteponeses, at de er nonfokusable. Dette er et sikkert tegn på at de ikke indgår i propositionen, men er det kommunikerende jeg's holdninger eller kommentarer til det propositionelle indhold. De anteponerede adverbialer synes at falde i 6 grupper.

5.1. Negationer

(75) Det er en vandskulptur i kobber og bronze. Men man må ikke håbe, den skal risle, for da Provianthuset blev restaureret, nedlagde Slots- og Ejendomsstyrelsen med hård hånd havens toiletter. Politiken 26.7.99; 2.4,1

(76) Ulla mener ikke at han vil løfte en finger

(77) Studenterforeningen! Jeg tror ikke der findes noget mere provinsielt i hele verden! Rifbjerg De beskedne II,41

(78) jeg synes næppe det kan være umagen værd

Godt er den negerede negation:

(79) jeg troede egentlig godt at han gad

Et nominal med *ingen* som bestemmer står obligatorisk i oversættningen:

(80) jeg mener ingen steder de har været i påsken

(81) tror du da ingen penge han har tilbage?

(82) jeg venter ingen nytte det er til

(83) jeg synes ingen kunder der har været i formiddag

Dette viser igen at forholdet mellem oversætning og ledsætning i anteponeringskonstruktionen har lighed med forholdet mellem neksusfelt og indholdsfelt: Alle andre negerede led end subjektet står på nægtelsens plads i neksusfeltet, se E. Hansen (1970) p. 132.

5.2. Andre fokuserende adverbialer:

(84) jeg mener både at Helsingør og Haderslev er domkirkebyer

(85) Hans tror hverken at Ole kan betale eller hjælpe til

(86) vi synes enten at du skulle skrive eller ringe

(87) jeg tror netop at Peter er den helt rigtige til jobbet

(88) jeg mener særligt at de hjalp Peter økonomisk

(89) hun venter også at tante Anna kommer med i år

5.3. Interpropositionelle adverbialer

er adverbialer hvormed den talende sætter propositionelle indhold i forhold til hinanden. De svarer til tekstlingvistikkens kohærensmarkører. Det kan være eksemplificerende specifikation:

(90) jeg mener fx at han har boet i Høng

Det kan være modsætning:

(91) jeg tror alligevel at Bente vil med

Det kan være sammenligning:

- (92) jeg synes hellere du skulle komme med blomster
- (93) jeg tror nødigere han vil til Brovst
- (94) jeg mener ligeledes at politiet blev underrettet

Det kan være tilføjelse:

- (95) vi venter desuden at taget skal repareres
- (96) tror du ellers der er noget at brokke sig over?

5.4. Facilitetsadverbialer

er adverbialer som findes på den semantiske skala let – vanskelig – umulig. De signalerer den talendes subjektive skøn om hvor let eller vanskelig en proces eller opgave forløber:

- (97) vi tror nemt du kan klare det
- (98) jeg mener sagtens de kan betale selv
- (99) jeg synes med god samvittighed du kan melde fra
- (100) jeg synes tydeligt man kan se stolpesporene
- (101) på denne måde tror jeg bedre du kan forstå det
- (102) jeg tror vanskeligt vi kan have bilen klar til i morgen
- (103) jeg tror umuligt vi kan nå det tog

5.5. Grads- og mængdeadverbialer

signalerer den talendes subjektive skøn om i hvilken grad eller i hvilken mængde noget foreligger:

- (104) jeg tror næsten han har tjent en million på det
- (105) jeg tror delvis at kirken er restaureret
- (106) lægen mener højst at Larsen har et års tid tilbage
- (107) jeg synes nu på mange måder at Jens er en flink fyr
- (108) jeg mener i det mindste at du skal sende en gave
- (109) jeg håber mindst at han får 10.000 kr. for bilen

5.6. Tidsadverbialer

Der findes to grupper af tidsadverbialer. Der er de præcise og objektive, fx

- (110) i går, 15. marts, dengang, på torsdag

Og der er de upræcise og subjektive

(111) snart, engang, sommetider, allerede

De objektive er fokusable i sætningskløvning (E. Hansen 1995):

(112) det var i går/dengang/15. marts de var i byen

De subjektive er ikke fokusable:

(113) *det var engang/sommetider/allerede de var i byen

Dette stemmer med at de subjektive kan placeres i oversætning:

(114a) jeg tror engang han har boet i Esbjerg

(114b) *jeg tror dengang han boede i Esbjerg

Eksempler:

(115) Hvis folk havde fantasi nok... og mod nok... tror du så nogen-
sinde, der blev tale om en genoprustning af Vesttyskland. Rif-
bjerg De beskedne II,71

(116) jeg synes hurtigt hun kom tilbage

(117) jeg håber endelig de får taget sig sammen

(118) jeg mener sjældent jeg har set magen

(119) vi venter en dag at Poul kommer tilbage til Danmark

(120) jeg tænker først at de skal have lidt at spise

(121) derfor venter jeg snart at balladen er forbi

(122) jeg tror endnu ikke at maden er klar

(123) jeg håber tidligst at jeg skal til eksamen i juni

Andre subjektive tidsadverbialer:

(124) på et tidspunkt, så, igen, atter, til sidst, en skønne dag, stadig,
undertiden, omsider, straks, pludselig, tit, ofte, sjældent, altid,
for nylig, efterhånden, lidt efter lidt, så småt, langsomt, længe,
som regel, af og til, til sidst, samtidig, hurtigt

Nogle af disse adverbialer har også funktion som mådesadverbialer, evt. inkorporerede; i så fald kan de ikke antepones:

- (125) *jeg tror længe de sover om søndagen
- (126) *jeg synes for længe Anders bliver når han er til middag
- (127) *jeg håber i forvejen at hun har givet dig besked

Jf.

- (128) jeg mener længe hun har haft mistanke til sin mand
- (129) jeg tror tit han savner selskab
- (130) jeg synes i forvejen at hun har været nok igennem

5.7. Frie prædikative kvantorer

Nominale (dvs. ikke-adjektive) frie prædikativer kan antepones:

- (131) jeg synes alle (sammen) at de har noget at indvende
- (132) jeg mener begge (to) at de har været i Riga
- (133) jeg tror ingen af dem at de har sendt blomster
- (134) jeg venter alle tre at de indfinder sig
- (135) jeg synes selv du skulle ringe til hende
- (136) jeg tror hele flokken at de var fulde
- (137) ?jeg håber da fem mand høj at vi kommer
- (138) jeg synes ærlig talt nogle stykker at vi skulle tage derover

At sådanne prædikativer har adverbial karakter, fremgår af deres anaforer:

- (139) Men alle, *saa* kom de og klagede: "Buddha, min Gud!" Sophus Claussen
- (140) begge to, *så* kom de med blomster
- (141) ingen af dem, *så* ville de løfte en finger for at hjælpe
- (142) hver og en, *så* havde de en undskyldning

Det subjektive må her ligge i den talendes emfatiske understregning af antallet af personer.

Henvisninger

- Dik, S. (1989). The Serial Functional Grammar. Part I: The Structure of the Clause. *Functional Grammar Series* 9. Dordrecht: Foris.
- Hansen, E. (1970). Sætningsskema og verbalskemaer. *Nydanske Studier* 2. København: Akademisk Forlag.
- Hansen, E. (1995). Sætningskløvning i moderne dansk. *Danske Studier*. København: C. A. Reitzel.
- Hansen, Aa. (1965). *Vort vanskelige sprog*. 2. udg. København: Grafisk Forlag.
- Korzen, H. (1973). Hvorfor "mobil nægtelse"? *Romansk Instituts Duplikerede Småskrifter* 22. Romansk Institut, Københavns Universitet.
- Mikkelsen, K. (1911). *Dansk ordføjningslære*. København: Lehmann og Stages Forlag. Genoptryk: Hans Reitzel (1975).
- Quirk, R., S. Greenbaum & J. Svartvik (1972). *A Grammar of Contemporary English*. Longman, London.
- Teleman, U., S. Hellberg & E. Andersson (1999). *Svenska akademiens grammatik* I-V. Stockholm: Nordstedts.
- ODS (1919-56). *Ordbog over det danske sprog* I-XXVIII. København: Gyldendal.

Serieverbumbonstruktioner

Om de franske *-ant*-participier

Michael Herslund

1. Participe présent og gérondif

Forskellen mellem de to franske infinitte former på *-ant*, participe présent og gérondif, kan af og til være subtil, idet man i mange kontekster kan bruge den ene eller den anden tilsyneladende uden større forskel, jf. Henrichsen (1967), Togeby (1983: 55), Riegel et al. (1994: 342). Men som afdækket af Gettrup (1977) er der en fundamental forskel mellem de to former, en forskel, som ofte beskrives ved at tildele participe présent rollen som frit prædikatív, gérondif rollen som adverbial, to ledfunktioner, som dog kan være vanskelige at skelne fra hinanden, og som nogle også opfatter som samme funktion. Inspireret af Gunnar Bechs (1955-57) analyse af de tyske infinitte verbalformer, vil jeg imidlertid anse de to former for at være to forskellige **status** af samme participium parallelt med infinitivens to status:

(1)	Participium	Infinitiv
Status 1.	<i>chantant</i>	<i>chanter</i>
Status 2.	<i>en chantant</i>	<i>de chanter</i>

Forskellen mellem de to former, participe présent og gérondif som to status af samme participium, er: en tættere tilknyttet form, participe présent og en løsere tilknyttet, gérondif, lige som ved infinitiv 1. og 2., henholdsvis uden og med infinitivmærke (*chanter* over for *de chanter*). Dette kan udtrykkes ved, at participe présent, den tæt tilknyttede form, indgår i en sekundær prædikation med sit oververbumbes subjekt, mens gérondif, den løst tilknyttede form, udfylder en adverbial funktion i forhold til oververbet, en funktion som ikonisk understreges af *en*, der har samme status ved participiet som infinitivmærket:

- (2) *Elle sort un feutre rouge de son cartable, et, comme une enfant, suit **en s'appliquant** la limite où le gros paquet d'ombre (...) se fond dans l'obscurité* (Pennac *Bonheur* 199)

Herved får gérondif-syntagmet værdi af selvstændig, men samtidig verbalsituation, som tjener som temporal forankring for det finitte verbum:

- (3) ***En s'enfuyant** de Grandson, Charles s'arrête quelques instants à Jougne* (Soisson *Charles* 277)

Participe présents status som tæt tilknyttet form fremgår bl.a. af, at det i modsætning til gérondif ikke kan isoleres som fokus i en sætningskløvning (jf. Gettrup 1977: 255, Posander 1980: 23):

- (4a) *Il pressa le pas, **arrachant** ses pieds des trous qu'ils formaient dans le sol* (Vian, cit. Posander 1980: 23)
C'est **arrachant ses pieds des trous (...) qu'il pressa le pas.*
- (4b) *Je traverse le boulevard **en comptant** les pas.*
*C'est **en comptant** les pas que je traverse le boulevard* (Pennac *Bonheur* 52)

At der ved gérondif er tale om to af hinanden uafhængige situationer, som sættes temporalt i forhold til hinanden, understreges, bortset fra af sætningskløvningen ovenfor, også af forskellen mellem de to former i følgende eksempler:

- (5) – *Agha, dit-elle enfin, **émergeant** de son long silence* (Mourad *Princesse* 23)
*“Je commence à connaître les plantes de la taïga par coeur”, dit Albertine, **en versant** de cette soupe dans leurs assiettes* (Makine *Testament* 86)

***Entrant** dans Grandson, ils découvrent les pendus du mercredi des Cendres* (Soisson *Charles* 276)

***En s'enfuyant** de Grandson, Charles s'arrête quelques instants à Jougne* (Soisson *Charles* 277)

Og når de to former optræder sammen, bliver kontrasten tydelig:

- (6) *En éclatant de rire devant leur mine stupéfaite (...), la sultane s'est levée mettant fin à l'entretien* (Mourad Princesse 21)

2. Participe présent som frit prædikativ

Ved siden af anvendelser som attributiv og i absolut konstruktion er participiets hovedanvendelse som såkaldt frit prædikativ. Et frit prædikativ betegner en ledsagende omstændighed ved en verbalsituation, ofte det informationsmæssigt vigtigste aspekt, men ikke en selvstændig situation, jf.:

- (7) *Pierre est rentré ivre.*

hvilket har fået flere til at tale om, at det er det frie prædikativ der asserteres, mens det finitte verbal præsupponeres, jf. Forsgren (1996: 178), Riegel (1996: 195). Men det væsentlige er, at forbindelsen mellem subjekt og prædikat ved det frie prædikativ **medieres** af over verbet, jf. Korzen (1998), således at der faktisk er en afhængighed mellem oververbum og frit prædikativ. Participe présent som frit prædikativ kommer derfor til at betegne, at der foreligger én situation, som participiet beskriver et – væsentligt – aspekt af:

- (8a) *Ma soeur se tenait de l'autre côté, s'appuyant sur la rampe* (Makine Testament 99)
- (8b) *Puis elle s'est perdue dans la foule, s'immisçant avec elle dans les moindres recoins du Magasin* (Pennac Bonheur 234)
- (8c) – *Agha, dit-elle enfin, émergeant de son long silence* (Mourad Princesse 23)

Participiet virker her som en udvidelse af den primære – finitte – verbalsituation, en udvidelse som udfolder og “kommer kød på” en bestemt side af grundsituationen, som karakteristisk nok er betegnet ved ret farveløse, banale verber (*se tenir, se perdre, dire* ‘opholde sig, forsvinde, sige’), som synes specielt velegnede til en udvidelse (se 4.2 nedenfor). Denne udvidelse kan være en slags resultat, konsekvens eller præcisering:

- (9) *au-dessus d'une crique que la mer envahissait, s'enfonçant dans une grotte* (Gallo *Rois* 133)

eller den kan være en umiddelbar årsag eller udløsende faktor, altså en slags første fase:

- (10) *Sentant le pouvoir lui échapper, Kerenski décida de convoquer un "conseil provisoire" de la République* (Miquel *Guerre* 481)

Selv om de to verber ikke nødvendigvis beskriver nøjagtigt det samme, er min påstand altså, at der altid er overlapning således, at man kan tale om én situation. Og det prototypiske tilfælde er netop, hvor der klart kun foreligger én situation som i:

- (11) *la sultane s'est levée mettant fin à l'entretien* (Mourad *Princesse* 21)

hvor det jo er det, at hun rejser sig, der afslutter samtalen. Hun gør ikke to forskellige ting!

3. Serieverbumskonstruktioner

Participiet, som indgår i denne tætte forbindelse med sit oververbum gennem deres fælles subjekt, har en så tæt semantisk forbindelse med det, at der nærmest opstår en slags **serieverbums-konstruktion** (jf. Noonan 1985, Bickel 1998), hvor participiet som set udbygger og udvikler den situation, som beskrives af oververbet, lige som i danske sideordningskonstruktioner som *gå og brokke sig*, *sidde og læse*, eller konstruktioner med præsens participium som *komme løbende*, *blive liggende*, jf. Jensen (1999).

3.1. Sideordnede serieverber

En type serieverbumskonstruktion udgøres af en specielt tæt parataktisk sammenknytning af to verbalformer, som holdes sammen af visse træk som for eksempel overensstemmelse i aspekt-tempus, fælles subjekt og fælles nægtelse. Og i modsætning til den frie paratakse, hvor de to verbaler asserteres hver for sig, er der ved serieverber kun tale om én illokutionær handling, hvilket klart beslægtter sådanne konstruktioner med hypotaksen (jf. Foley & Van Valin 1984: 189 ff., Noonan

1985: 76 ff.). Serieverber finder man især i afrikanske og papuanske sprog:

(12a) **akan** (Ghana)

Mede aburaw migu msum
take(1SG) corn flow in water
'Jeg hældte kornet i vandet'

(12b) **barai** (Papua)

Fu fase fi isoe
3SG letter sit wrote
'Han sad og skrev på et brev'

I disse prototypiske serieverbumbonstruktioner er der altså tale om en grammatikalisering af en parataktisk opbygning, som i de danske konstruktioner som beskrevet af Jensen (1999). Og der er som i de danske konstruktioner tale om, at den leksikalske vægt afgjort ligger på det andet verbum.

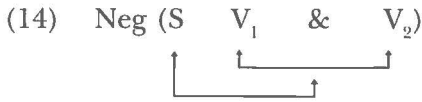
Nu har flere, der har beskæftiget sig med præsens participium på fransk (Gettrup 1977, Posander 1980), understreget denne konstruktions slægtskab med parataksen: den mest oplagte parafrase er i mange tilfælde en sideordningskonstruktion! Gettrup understreger, at den korrekte parafrase for *participe présent* i (13a) ikke er en temporal ledsætning, men snarere en sideordning (jf. 1977: 215 ff., 252 f.):

(13a) *Prenant Urbain à bout de bras, il le déposa doucement sur le sol* (Aymé, cit. Gettrup 1977: 215)

(13b) *Il prit Urbain à bout de bras et le déposa doucement sur le sol* (ib. 216)

Slægtskabet med parataksen bringer participialkonstruktionen her på linje med de omtalte serieverbumbonstruktioner.

I den serielle konstruktion er der således tale om en slags **ko-subordination** (Foley & Van Valin 1984: 242 ff., Jensen 1999: 150): der er ikke tale om indlejring, men de to verber er afhængige af hinanden gennem deres fælles argumenter, især S, og operatorer, for eksempel en nægtelse. Denne type hypotakse kan derfor fremstilles:

‘Han går (ikke) og brokker sig’

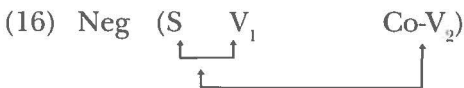
3.2. Co-verb

I den anden type, som ligner den første på flere punkter, er V₂ en infinit form, som derfor er prædestineret til at dele S med et finit V. En sådan form kan man kalde et **co-verbum**, og fænomenet kendes fra mange sprogs participier, fx russisk og nepali, jf. Bickel (1998: 394 f.):

- (15) **russisk**
On vyše-l posvistyvaj-a.
 he go.out.PFV-PT whistle.IPV-CONV
 ‘Han gik fløjtende ud’

nepali
Hid-era āun-chu.
 walk-CONV come-1SG.NPT
 ‘Jeg vil komme til fods’

Typen svarer godt både til den danske og den franske brug af præsens participium. Den kan analyseres som i (16) med co-verbet som en sekundær prædikation “podet” på den primære, jf. Herslund (2000):

‘Han kommer (ikke) løbende’
 ‘Elle s’est levée mettant fin à l’entretien’

På grund af co-verbets infinitte form er rækkefølgen, der i den paraktiske type ligger fast, fri her, idet co-verbet både kan stå før og efter hovedverbet.

Lige som grammatikaliseringen af en sådan konstruktion på dansk kan foregå enten ved ellipse + sideordning eller ved en participialkon-

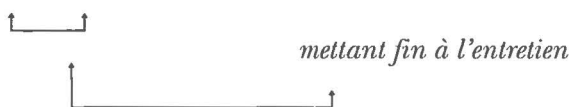
struktion, kan man forestille sig, at grammatikaliseringen på fransk foregår ved en infinit form lige som på russisk og nepali. Man får så følgende muligheder for serielle konstruktioner:

(17)	S	V _{fin}	&	V _{fin}	akan, barai
					dansk
					fransk, russisk, nepali
	S	V _{fin}	+	V _{inf}	

4. Participe présent som co-verbum

Man kan altså antage, at participiet i den konstruktion, jeg interesserer mig for her, optræder som et co-verbum, dvs. en afhængig (infinit) form, som hverken er attributiv eller udfylder en aktantfunktion, jf. Bickel (1998: 382). Syntaktisk antager jeg følgende opbygning:

(18) *Elle se lève*

2. prædikation (Co-verbum)

Ved at tildele participiet status af co-verbum, og dermed beslægtet med serielle konstruktioner, gør man samtidig rede for intuitionerne hos Gettrup (1977) og Posander (1980), som understreger participialkonstruktionens slægtskab med sideordning.

4.1. Co-verbets semantik

Co-verbets, participiets, hovedopgave er som sagt at præcisere forskellige faser og aspekter ved den primære verbalsituation, således at der semantisk kun foreligger én situation, som co-verbet beskriver et aspekt af, typisk måden det foregår på. Co-verbets betydning af måde i forhold til oververbet kan således ekspliciteres i konteksten:

(19) *ce ton, la manière dont elle lui avait saisi le bras, le serrant au-dessus du coude, l'avaient bouleversé* (Gallo Rois 143)

At det drejer sig om to sider af samme situation, ses af, at man fx i skoleeksemplet (11) kan indsætte et *ainsi*:

(20) ... *la sultane s'est levée mettant ainsi fin à l'entretien.*

dvs. at det er selve det, at hun rejser sig, der afslutter samtalen. Et sådant *ainsi* eller lignende konnektor-udtryk finder man faktisk ofte i autentiske eksempler:

(21a) *on dit que de très nombreux tzigöïner avaient eux-mêmes tué leurs femmes et leurs enfants, volant ainsi les SS de l'unique satisfaction qu'ils pouvaient puiser de leur contact avec une race inférieure* (Gary Danse 47)

(21b) *Ce sont des cipayes de l'armée des Indes, descendants de ceux qui, en 1857, se révoltèrent ici même, à Lucknow et massacrèrent la garnison anglaise, donnant ainsi le signal de combats qui embrasèrent tout le Nord du pays* (Mourad Princesse 334)

(21c) *Avec lui, on passe de la démocratie parlementaire à ce que certains ont appelé "la démocratie autoritaire", ouvrant ainsi la voie au national-socialisme* (Dreyfus Reich 33)

(21d) *Enfin, il faut empêcher le troupier de boire sa solde, imitant en cela les excès de certains "officiers subalternes" qui se saoulent dans leurs popotes* (Miquel Guerre 415)

Det er, som man også skulle vente det ud fra det generelle, der er sagt om frie prædikativer og co-verber, participiet som spiller den leksikalske hovedrolle, idet oververbet, især når det er et bevægelsesverbum, næsten reduceres til en slags hjælpeverbal, som i dansk *komme løbende*. Dette fremgår af, at de to verber kan byttes om, således at co-verbet bliver oververbum, mens oververbet underordnes adverbielt, som en gérondif, dvs. bliver en modifikator til det nye oververbum:

(22) *Elle met fin à l'entretien en se levant.*

Denne operation kan foretages uden videre i mange eksempler:

- (23a) *Et **prenant** Selma par la main, elle l'entraîne à travers d'interminables couloirs (Mourad Princesse 315)*
*Elle prend Selma par la main **en l'entraînant** ...*
- (23b) *au moment où l'averse dévalait, **martelant** le toit de zinc (Gallo Rois 20)*
*L'averse martelait le toit de zinc **en dévalant** ...*
- (23c) *Il s'était levé, s'**appuyant** sur sa canne (Gallo Rois 403)*
*Il s'était appuyé sur sa canne **en se levant**.*
- (23d) *L'émotion la submerge, **emportant** la raison comme un raz de marée (Mourad Princesse 331)*
*L'émotion, **en la submergeant**, emporte la raison ...*
- (23e) *L'aube point, **éclairant** les visages blêmes, épuisés (Mourad Princesse 331)*
*L'aube, **en poignant**, éclaire les visages blêmes, épuisés.*

4.2. Co-verbets position

Som omtalt ovenfor, er det infinite co-verbets position i forhold til oververbet fri. De forskellige faser af verbal-situationen kan derfor ikonisk ekspliciteres ved participiets stilling. Foranstillet udtrykker participiet verbalsituationens indledende fase og kan således antage en kausal nuance ved at ses som en slags udløsende faktor:

- (24a) ***Mettant** en avant l'impératif national, **invitant** les peuples à disposer d'eux-mêmes, l'idéal révolutionnaire touche profondément l'intelligentsia allemande (Dreyfus Reich 10)*
- (24b) *Vecchini avait noté avec l'application d'un disciple, puis, **rentrant** avec François au mas, il était demeuré silencieux (Gallo Rois 124)*
- (24c) ***Survenant** au moment où arrivait au pouvoir cette gauche que Vecchini méprisait (...) ces morts d'hommes qu'il connaissait depuis près d'un demi-siècle allaient marquer une fracture dans sa vie (Gallo Rois 336)*
- (24d) *Certains soirs, **quittant** son bureau de l'Institut (...) Vecchini, en se rendant au bar de la rue des Mathurins, passait par la rue Auber (Gallo Rois 363)*

- (24e) *Se recroquevillant dans son lit, elle s'était remise à sangloter* (Mourad Princesse 16)
- (24f) *et Selma, lui jetant un coup d'oeil furtif, s'aperçoit (...) qu'il semble intimidé* (Mourad Princesse 40)
- (24g) *Et prenant Selma par le bras, elle l'entraîne d'autorité* (Mourad Princesse 224)
- (24h) *Luttant contre l'étourdissement, Selma grimace un pauvre sourire* (Mourad Princesse 308)
- (24i) *Profitant de ce que personne ne lui prête plus attention, Selma a écarté un coin de son voile* (Mourad Princesse 309)
- (24j) *Echangeant des clins d'oeil et des commentaires amusés, les femmes se sont rapprochées* (Mourad Princesse 313)

Efterstillet præcisere eller udvikler co-verbet oververbets betydning. Denne betydning kan være en bevægelse. Især bevægelsesverber synes prædestinerede til at blive præciseret af et co-verbum, jf. Gettrup (1977: 223):

- (25a) *Faute de crédits, les investissements cessent et la production chute, accentuant encore le chômage* (Dreyfus Reich 100)
- (25b) *Les corps francs occupent Berlin que le gouvernement a abandonné, se réfugiant à Dresde* (Dreyfus Reich 66)
- (25c) *au moment où l'averse dévalait, martelant le toit de zinc* (Gallo Rois 20)
- (25d) *Il s'était tassé, s'enfonçant dans le fauteuil* (Gallo Rois 136)
- (25e) *Il s'était levé, s'appuyant sur sa canne* (Gallo Rois 403)
- (25f) *C'est là qu'il l'avait enfin rejointe, la prenant dans ses bras* (Gallo Rois 560)

(25g) *Une femme s'approche, **tenant** religieusement une mousseline rouge couverte d'un rideau de roses (Mourad Princesse 308)*

(25h) *l'émotion la submerge, **emportant** la raison comme un raz de marée (Mourad Princesse 331)*

Lige som bevægelser er tilstande sjældent interessante i sig selv. De kalder også på en udvidelse:

(26a) *comme si elles se tenaient, **possédant** les unes sur les autres des renseignements qui révélaiet des actes concertés (Gallo Rois 26)*

(26b) *Le Vieux Salaud décrochait aussitôt, comme s'il s'était trouvé à côté de l'appareil, **attendant** l'appel (Gallo Rois 50)*

(26c) *Ma soeur se tenait de l'autre côté, s'**appuyant** sur la rampe (Makine Testament 99)*

Også verber, der betegner følelse, sansning eller udsagn, er velegnede til at udvides med et co-verbum til at give dem kød og blod:

(27a) *puis s'était repris aussitôt, s'en **voulant** de cette réserve qui avait resurgi malgré lui (Gallo Rois 140)*

(27b) *Puis, tout à coup, il avait été brutal, s'**emportant** contre la connerie de Vecchini (Gallo Rois 153)*

(27c) *et je vivais cela, **songeant** à Noémie dont nous avions appris la mort quand nous nous étions retrouvés tous trois (Gallo Rois 220)*

(27d) *Il avait dévisagé son interlocuteur, **cherchant** à le percer à jour (Gallo Rois 153)*

(27e) *Annie Parrain avait regardé Vecchini, le **dévisageant** avec une curiosité mêlée d'étonnement (Gallo Rois 165)*

(27f) *Et depuis que Zahra l'a vertement tancée, lui **reprochant** de semer la zizanie, elle boude (Mourad Princesse 341)*

Efterstillet kan participiet udtrykke en final fase og dermed let få en resultativ betydning:

- (28a) *l'armée française d'Afrique, qui très vite combat avec les Alliés, leur évitant vraisemblablement une lourde défaite* (Dreyfus Reich 318)
- (28b) *Le 12 mai, les Germano-Italiens se rendent au cap Bon, laissant aux Alliés un bon nombre de "Tigre"* (Dreyfus Reich 318)
- (28c) *il avait renversé des sacs d'arachides, fait rouler des fûts vides qui s'en allaient heurter des piles de planches, les déséquilibrant* (Gallo Rois 145)
- (28d) *Elle était venue quelques jours avant la dernière signature rue de Fleurus, faire le point avec Héloïse, lui présentant des feuilles à parapher* (Gallo Rois 472)

Flere co-verber kan sideordnede føjes til samme oververbum:

- (29a) *comme il avait jadis troublé les cours du lycée, posant des questions gênantes, développant ses idées, prétendant que ce n'étaient pas les sentiments qui faisaient agir les hommes* (Gallo Rois 57)
- (29b) *et il les aurait rejoints, effaçant en quelques enjambées le temps écoulé, franchissant les fossés qui les séparaient désormais* (Gallo Rois 165)
- (29c) *Seule, Héloïse avait erré dans l'appartement, ouvrant et refermant la porte de la chambre de David, puis se laissant glisser le long de la cloison, s'asseyant sur ses talons* (Gallo Rois 474)

Konstruktionen kan også forlænges ad libitum, med ét participium som oververbum i forhold til det næste:

- (30a) *Chaque jour, je suis descendu au cellier, y passant plusieurs heures, mettant de l'ordre dans mes notes* (Gallo Rois 22)
- (30b) *Autoritaire, elle m'avait contraint à l'immobilité, me prenant aux épaules, me forçant à m'asseoir* (Gallo Rois 23)

- (30c) *Puis, après l'avoir raccompagné, il était revenu, se **penchant** sur le lit, regardant l'enfant que je serrais contre moi* (Gallo Rois 227)

5. Konklusion

Den hypotese, jeg har fremsat, går altså ud på, at participe présent i den funktion, man oftest beskriver som frit prædikat, mest rimeligt analyseres som et co-verbum, som i et komplekst prædikat med sit oververbum udgør den leksikalske vægt og dermed det informationsmæssigt vigtigste.

Herved står participe présent i modsætning til gérondif, som betegner en selvstændig, men med oververbet samtidig situation, jf. de to følgende eksempler fra Gettrup (1977: 229 f.):

- (31a) *en traversant la place Saint-Sulpice, il s'est heurté contre un banc et il est tombé* (Butor)
 (31b) *Traversant la route, il prit dans les champs pour gagner la forêt* (Aymé)

I (31a) er de to situationer samtidige: den af oververbet betegnede udspiller sig på baggrund af den i gérondif-syntagmet beskrevne. Men forholdet mellem dem er helt tilfældigt. I (31b) derimod betegner participe présent en nødvendig forberedende og initial fase af den af oververbet beskrevne situation.

Hvor participe présent som co-verbum således udtrykker, at to situationer supplerer hinanden og flyder mere eller mindre sammen, så signalerer gérondif ikonisk ved elementet *en*, at der er en afstand mellem to situationer, selv om de tilfældigvis foregår samtidigt. Men dette udelukker ikke, at gérondif tilsyneladende kan have samme værdi som participe présent og betegne en side af den af oververbet beskrevne situation, jf. følgende eksempel fra Gettrup (1977: 225):

- (32) *On jugeait qu'elle avait fait un pas énorme en revenant et qu'elle méritait la paix* (Duras)

hvor *en revenant* uimodsigeligt betegner det samme som *avait fait un pas énorme*. Men eksemplet støtter faktisk den her foreslåede fortolk-

ning, for det gérondif-syntagmet her udtrykker, er en objektiv beskrivelse af det, oververbet giver en subjektiv analyse af, jf. Gettrups fortolkning: "On peut décrire le rapport sémantique entre les deux verbes, en disant que ceux-ci se réfèrent à un seul acte concret de telle façon que le gérondif donne une description "objective" et le verbe fini une appréciation de cet acte". Det gérondif her udtrykker, er altså et andet synspunkt end oververbets på den samme situation, som derved bliver spaltet i to, netop ved anvendelsen af gérondif.

Henvisninger

- Bech, G. (1955-57). *Studien über das deutsche Verbum Infinitum* 1-2. København: Munksgaard. (Tübingen (1983): Niemeyer).
- Bickel, B. (1998). Review Article. Converbs in cross-linguistic perspective. *Linguistic Typology* 2. 381-397.
- Foley, W. & R. Van Valin, Jr. (1984). *Functional Syntax and Universal Grammar*. Cambridge: The University Press.
- Forsgren, M. (1996). Subordination syntaxique – subordination sémantico-pragmatique: le cas de l'apposition adnominale. C. Muller (éd.). *Dépendance et intégration syntaxique. Subordination, coordination, connexion*. Tübingen: Niemeyer. 173-181.
- Gettrup, H. (1977). Le gérondif, le participe présent et la notion de repère temporel. *Revue Romane* 12. 210-271.
- Henrichsen, A.-J. (1967). Quelques remarques sur l'emploi des formes en *-ant* en français moderne. *Revue Romane* II. 97-107.
- Herslund, M. (2000). Le participe présent comme co-verbe. N. Furukawa & P. Cadiot (éds.). *La prédication seconde. Langue française*.
- Jensen, B. Lihn (1999). V og V konstruktioner på dansk. En parahypotaktisk konstruktion? C. Bache et al. (red.). *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 6*. Odense: Odense Universitetsforlag. 145-161.
- Korzen, H. (1998). Se storken på cykel. Noget om frie prædikativer o.l. på dansk og fransk. *SPRINT* 1998-2. 11-32.
- Noonan, M. (1985). Complementation. T. Shopen (ed.). *Language Typology and Syntactic Description. II*. Cambridge: The University Press. 42-140.
- Posander, O. (1980). Frie prædikater og le participe présent. *RIDS* 70. Københavns Universitet: Romansk Institut.
- Riegel, M. (1996). Les constructions à élargissement attributif: double

prédication et prédicats complexes? C. Muller (éd.). *Dépendance et intégration syntaxique. Subordination, coordination, connexion*. Tübingen: Niemeyer. 189-197.

Riegel, M., J.-C. Pellat & R. Rioul (1994). *Grammaire méthodique du français*. Paris: PUF.

Togebly, K. (1983). *Grammaire française. Volume III: Les formes impersonnelles du verbe et la construction des verbes*. Edité par M. Berg, Gh. Merad et E. Spang-Hanssen. Etudes Romanes de l'Université de Copenhague. København: Akademisk Forlag.

Citerede tekster

François-Georges Dreyfus, *Le IIIe Reich*. Livre de poche.

Max Gallo, *Les rois sans visage*. Livre de poche.

Romain Gary, *La danse de Gengis Cohn*. Folio.

Andreï Makine, *Le testament français*. Mercure de France.

Pierre Miquel, *La grande guerre*. Fayard.

Kenizé Mourad, *De la part de la princesse morte*. Robert Laffont.

Daniel Pennac, *Au bonheur des ogres*. Folio.

Jean-Pierre Soisson, *Charles le Téméraire*. Grasset.

Foregrounding, backgrounding og lineært sætningsforløb

Lisbeth Falster Jakobsen

1. Informationsstruktur

Foregrounding, backgrounding og lineært sætningsforløb hører til den del af sprogbeskrivelsen, der behandler præsentationen af sætningens indhold i relation til afsenderens og modtagerens formodede mentale status i processeringsøjeblikket. Denne afdeling har mange navne: 'informationsstruktur' (Halliday, Lambrecht), 'information packaging' (Chafe) og meget andet. Her kaldes det 'information layout', for at det stærkt intentionale i disse fænomener kan understreges: uden inddragelse af aspekter af afsender, modtager og kontekst får beskrivelsen ingen mening. Der, hvor beskrivelsen af information layout begynder, er det sted i processeringen, hvor det propositionale og epistemiske indhold er valgt:

The statuses to be discussed here have more to do with how the content is transmitted than with the content itself. Specifically, they all have to do with the speaker's assessment of how the addressee is able to process what he is saying against the background of a particular context. (Chafe 1976: 27)

Der er således både en mental og en sprogbeskrivende kant i denne problematik. Her behandles nedslaget af det mentale i sproglige strukturer, som har en sådan regelmæssig forekomst, at man kan beskrive dem som bærere af denne informationsintention. At den grammatiske beskrivelsesenhed er sætningen skyldes, at sætningen i nogle afgørende henseender danner et strukturelt afsluttet hele. Lambrecht har følgende definition:

INFORMATION STRUCTURE. That component of sentence grammar in which propositions as conceptual representations of states of affairs are paired with lexicogrammatical structures in accordance with the mental states of interlocutors who use and interpret these structures as units of information in given discourse contexts. (Lambrecht 1994: 5)

Det, der behandles her, er, hvordan de kognitive fænomener foregrounding og backgrounding udtrykkes i leksikogrammatisk struktur, og hvordan de forholder sig til det lineære forløb i sætningskonstruktioner i en tekst¹. Foregrounding og backgrounding er et komplementært par: placering af nogle informationsenheder i forgrunden og nogle i baggrunden. Tilsammen har de det hyperonyme begreb 'grounding', der skal stå for situering². Situering behandles i afsnit 3.

Grounding er således en del af det overordnede spørgsmål om sprogligt at repræsentere givne ikke-sproglige situationsreferenter og forløb af situationsreferenter. Hvad enten de nu er materielle eller mentale (Chafe 1994: 236). I det næste bruges ordet 'situationsreferent' om den modellerede ikke-sproglige begivenhed, og 'foreteelse' om den sproglige repræsentation af en situationsreferent. Der er en vanskelighed ved forståelsen af den ikke-sproglige begivenhed. William Croft beskriver event-strukturen som segmenterne "cause – become – state" (1991: 269). Det bliver således et kognitivt (eller filosofisk) problem at afgrænse en ikke-sproglig event fra dens forgænger og dens efterfølger. Hvordan dette nu er, så har det sprogligt ifølge Croft følgende nedslag: "The criterion of causality in individuating events applies to individual lexical items as well: individual lexical items appear to denote only causally linked events" (1991: 160). Imidlertid kan verbets indholdsform forholde sig forskelligt til event-strukturen: "simple events are endpoint orientated: possible verbs consist of the last seg-

-
1. 'Grounding' i denne forstand er altså et sprogligt fænomen og skal ikke forveksles med Langackers ide om 'ground': "I use the term "ground" for the speech event, its participants, and its immediate circumstances (such as the time and place of speaking)." (Langacker 1991: 318)
 2. Hopper og Thompson (1980: 280) bruger 'grounding' om de sproglige træk der associeres med forskellen forgrund / baggrund.

ment (stative), the second and last segment (inchoative), or the whole three segments.” (Croft 1991: 269). Verbers indhold kan også abstrahere i forskellig grad over den eller de events, der indgår. Verber kan fx skildre, hvad man må opfatte som en simpel event, men kan også sammendrage flere kombinerede events under én indholdsform, som fx i verberne *suchen* og *finden*³:

- (1) ¹Ich erinnere mich an den Geruch der Birkenpilze, ²die ich unter den kleinen Bäumen der Lehmwiese neben dem Hamburger Flughafen *suchte*. ³In zwei Stunden *ergab* das eine Mahlzeit für meine Mutter und ihre drei Söhne. (*Zeit* 2.9.1999: 78)

Suchen i (1²) er således en abstraktion over forskellige events, som tilsammen indgår i en kausalkæde. *Ergab* i (1³) angiver den inchoative event, der kommer ud af *suchen*, med overspringelse af mellem-events i kronologien såsom *finden*. Fordi det enkelte verbums indholdsform ikke kan sættes lig én ikke-sproglig event, må situationsreferenten således allerede betragtes som en repræsentation af et muligvis forskelligt antal events.

Den sproglige foreteelse afbilder eller modellerer en situation; men denne situation behøver ikke at have en original i vores verden. I en tekstverden kan de enkelte foretelser have forskellige epistemiske værdier; i den ægte verden må alle situationer nødvendigvis være sande, når de finder sted. Foreteelsen kommer således til at indeholde mere end situationsreferenten, nemlig bl.a. den epistemiske bedømmelse af denne referent. Selve situationsreferenten er mere analog med det ideationelle indhold i en foreteelse, for at bruge et Halliday-udtryk. Situationsreferenten er en modellering af en situation i den ikke-sproglige verden. Men modelleringer må man forestille sig opererer med de samme faktorer, som vi oplever i en ægte situation. Denne situation er sat i tid og rum, med nogle aktører, og indeholder en kausal og en finalfaktor, en mådesfaktor og mulige andre mindre obligatoriske faktorer; og den har det ved sig, at alle faktorer er aktiveret på én gang. Hvis Per slår Poul, så aktiveres Per og Poul på én gang. Det er

3. Jf. i øvrigt Durst-Andersen, dette bind.

ikke sådan, at først slår Per, og så bliver Poul slået; det forgår på én gang i ét rum, til én tid, af én årsag og på én måde etc. Den hermed analoge situationsreferent har den samme "simultanegenskab"; dette er så noget forskelligt fra den sproglige foreteelses egenskaber.

Hvis man betragter en simpleks sætningskonstruktion som på indholdssiden danner én foreteelse, så forholder foreteelsen sig til situationsreferenten på følgende måde: en situationsreferent indeholder en række faktorer simultant; i foreteelsen lægges de ud lineært efter hinanden. Foreteelsen kan også undlade at nævne faktorer, som er del af situationsreferenten, enten således at faktoren forbliver ukarakteriseret, eller den medforstås, fordi den har været nævnt i en tidligere foreteelse. Verbalets indhold som centrum danner kernen i den sproglige foreteelse, eftersom det via sin valens og sit forhold til aktionsart seligerer en række af de andre faktorer.

1.1. Problemstilling

Problemstillingen bunder dels i det forhold, at der ikke synes at være nogen videre enighed om, hvad man egentlig skal forstå ved begreberne foregrounding / backgrounding. Samtidig med at begreberne bruges hen ad vejen, som om vi vidste det. Selv de lingvistiske leksika forholder sig ret tilbageholdende med at levere lemmata om dette begreb, hvilket nok afspejler det forhold, at der ingen rigtig konsensus er om, hvad det drejer sig om, bortset fra hvad termerne selv har af indhold. De fleste synes at henregne foregrounding / backgrounding under fænomener ved det lineære forløb, hvilke sproglige fænomener de så end hæfter det sammen med⁴.

Den her propagerede opfattelse er følgende: der er en informationsmæssig forskel i den måde, man skal betragte den enkelte sætningskonstruktion på set ud fra det lineære forløb, og samme sætningskonstruktion set som en enkeltstående konstruktion i sin egen ret, og ikke blot som præget af at være et nummer i rækken af konstruktioner i teksten, som et tekstem. Sætningskonstruktionernes linearitet er på indholdssiden i høj grad et spørgsmål om informationsflow. Med un-

4. Lidt for sig er Ole Togeby, som sætter "forgrund" lig sætningsmeddelelsens fokus; i sidste ende et begreb, der dog er knyttet til det lineære forløb.

derstregning af flow. En hovedmand i spekulationer om informationsflow er Wallace Chafe. Uheldigvis for formålet her beskæftiger han sig især med det talte sprog og arbejder meget med intonationsunits, hvoraf der kan være adskillige i en sætningskonstruktion. Hans forestilling er, at der til en intonationsunit hører en informationsunit, og at disse units er afpasset efter kommunikationspartnerens korttidshukommelse og bevidsthed:

The function of sentences in spoken language is intriguing and problematic ... There is a useful distinction to be made between those linguistic units which are determined by basic cognitive phenomena such as memory and consciousness, and those which result from passing decisions regarding coherence and rhetorical effect. In the former, cognitively determined category belong intonation units, extended clauses and paragraphs. Sentences, on the other hand, seem to belong to the category of phenomena which are under more rhetorical control, and are more independent of cognitive constraints. (Chafe 1987: 46).

Chafe synes at have fat i, at der er en forskel, men det er vel ikke nok at sige, at sætningen er en retorisk og kohærensmæssig enhed. Tekstmaterialet i denne artikel er skriftlige tekster, som derfor unddrager sig en intonationsmæssig analyse ud over de intonationsunits, modtageren selv ville tildele ved højt læsning. Men også skriftligt fikserede tekster har et flow og nogle units, sætningsled og -ledde⁵, med en indbyrdes position. Det interessante er, at sætningskonstruktionen indeholder flere units. Chafe er i 1994 kommet frem til at anse sætningen som et 'superfocus of consciousness':

Below the basic level are coherences of a special sort, verbalized as sentences, which can be regarded as superfoci of consciousness. They bring together chunks of information too large to be accommodated within a single focus, often intermediate in comprehensiveness between a single focus and a basic level topic. Sentences are recognizable in part in terms of sentence-final prosody, in part in terms of their syntactic completeness. ... Sen-

5. Det er nok en lidt flot beskrivelse af units.

tence boundaries appear when a speaker judges, during a particular telling, that a coherent center has been verbalized at that point. (Chafe 1994: 145)

Det, der fanger opmærksomheden, er "a coherent center". Men hvad skal man forstå ved det? I hvert fald er der noget, der tyder på, at det drejer sig om en statisk enhed, i modsætning til flow.

Det forholder sig altså således, at de to aspekter: informationsopbygningen set ud fra sætningskonstruktionens lineære forløb, og informationsopbygningen set ud fra sætningen som enkeltstående fænomen, er to forskellige synspunkter på den samme realiserede sætning. Det er to funktioner, der skal opfyldes på én gang. Det kan være vanskeligt at afveje, hvad der hører til den ene og den anden funktion, og man må også regne med, at kræfter tilhørende den ene funktion kan komme til at modarbejde den anden funktion.

Som sagt repræsenterer en simpleks sætningskonstruktion i hvert fald én situationsreferent, således at alt, hvad der er og foregår i denne referent, er til stede og sker samlet. Den sproglige repræsentation er imidlertid forhindret i at gengive det således, nemlig som på en scene. En foreteelse må altid repræsenteres ved et sprogligt forløb. Der er altså den grundlæggende forskel, at situationsreferenten har en rumrelateret simultanitet, mens en diskurs altid har et temporalt forløb i sig. Det er de to forskellige karakteristika, der skal forenes i sætningen. Man kunne så tænke sig, at et "kohærent center" er en verbalisering af én situationsreferent i form af en simpleks sætningskonstruktion. En sætningskonstruktion indeholder mindst ét finit verbum og aktualiserer således mindst én handling i tid og rum, altså det vigtigste ved en foreteelse. Sagen kompliceres dog lidt ved, at enkeltfaktorer i en situationsreferent også kan verbaliseres i form af en ledsætning eller i former, der nærmer sig modelleringen af en foreteelse, som infinitivskonstruktioner eller nominaliseringer af et verbalkompleks. Dette kommer til at spille en rolle for ideer om foregrounding og backgrounding, jf. 3.1.

Hvis grounding skal have en eksistens i den sproglige beskrivelse, skal begrebsparret kunne eftervises ved sproglige strukturer, der regelmæssigt henfører den sproglige størrelse til et af de to kategoriled i

begrebet. I det næste skal der fremdrages nogle træk, som synes at karakterisere henholdsvis det lineære forløb og foregrounding / backgrounding.

2. Det lineære forløb

Det lineære forløb i en tekst og i en sætningskonstruktion er resultatet af en fysisk nødvendighed; selve artikulationen forløber nødtvungen lineariseret: vi kan ikke sige det hele på én gang. Tilsvarende er én foreteelse nødvendigvis lagt ud i et sprogligt forløb. Det lineære forløb er dynamisk på flere punkter. Dels er det glidende: opmærksomheden glider afsted, ligesom når man drejer på skalaen på radioen i én retning: ens opmærksomhed fæstnes ved stedse nye stationer, nye størrelser. Det er her, Chafe's intonations- og informationsunits kommer ind som de øjeblikkelige opmærksomhedsunits. Denne lineære glidning forbindes ofte, især i narrative tekster, med en ikonisk kronologisk glidning frem gennem tekstverdenens situationer (jf. Hopper og Thompson 1980: 286). Det forholder sig dog kun delvis sådan:

- (2) ¹Ich erinnere mich an Fliegengift. ²Meine Mutter versprühte es nach dem Mittagessen in der Küche. ³Es roch so, dass einem ganz übel davon wurde. ⁴Nach einer Weile drehten sich die Fliegen mit den Beinen nach oben auf der Fensterbank umher, ⁵bis sie schließlich still liegen blieben. (*Zeit* 7.10.1999: 92)⁶

I (2²) ses, hvordan den narrative del først skal situeres tidsmæssigt i forhold til ytringstidspunktet, som (2¹) tidsmæssigt er situeret i, og det skaber en kronologisk modgående bevægelse. Fortællingen kommer igang i (2²) for straks derefter at blive afbrudt af en kommentar til foreteelsen i (2²), nemlig i (2³). Dernæst går fortællingen kronologisk videre.

2.1. Referens i teksten, Bekendt/Ny

Samtidig med disse kronologiske bevægelser, der altså i princippet kan gå begge veje, er der en strikt lineær proces i teksten, der går ud på, at de enkelte størrelser, der præsenteres i teksten, bliver stående i

6. Alle eksempler, der begynder med *Ich erinnere mich* er små afsluttede tekster.

tekstverdenen som en slags individer med det indhold eller den karakteristik, der gives dem ved førstegangsnævnelser, poneringen, og derefter ved de tegnindhold, der derefter bruges til at referere til dem. Der behøver ikke at tilføjes nye indholdstræk ved referens til en allerede poneret størrelse, og i dette tilfælde ender tegnvalget i referenten som regel med et personligt pronomen, eller undertiden endda zero. Vi har to eksempler i (2): *das Fliegengift – es – es*; og *die Fliegen – sie*. Selvom foreteelseskronologien mellem (2¹) og (2²) er baglæns, er selve tekstemkronologien altid fremadrettet; ordningen mellem de refererende størrelse er ikke reversibel; dette hænger sammen med linearitetens kronologi.

I sammenhæng med denne møblering af tekstverdenen med størrelser skal man selvfølgelig se spørgsmålet om Bekendt / Ny præsentation af størrelserne i den enkelte sætningskonstruktion. Bekendt / Ny skal forstås som, at producenten i de enkelte foretelser sætter størrelserne op som identificerbare eller ikke-identificerbare for modtageren (Lambrecht 1994: 79). Bekendthed er således den formodede stok af totalviden, som modtageren måtte have i det givne øjeblik, sammensat af viden fra tekstverdenen på det pågældende sted og situationel og generel baggrundsviden. Bekendthed har selvfølgelig ikke noget med objektiv bekendthed at gøre; det kan blot være afledelig bekendthed som forfatterens mor i (2¹). Eller bekendthed betegner stærk præsens i hovedet på producenten og suggererer derved Bekendthed hos modtager:

- (3) Ich erinnere mich an *das düstere Schild auf dem Rasen vor meiner Grundschule*. "Deutschland dreigeteilt? Niemals!" (*Zeit* 7.10.1999: 92)

Strengt taget bør man nok skelne mellem, hvad der på et givet tidspunkt i en tekst er en i teksten allerede poneret og derfor bekendt størrelse, hvad der er bekendt fra modtagerens øvrige viden, og hvad der poneres som helt nyt i teksten, eller som nyponeret baggrundsviden. Det giver 4 kombinationer:

Bekendt størrelse fra teksten	Ny størrelse i teksten
Bekendt størrelse fra baggrundsviden	Nyponeret størrelse fra baggrundsviden

- (4) ¹Ich erinnere mich an meinen ersten Wagen, eine Ente. ²Manchmal sprang sie nicht an, weil *die Benzinepumpe* trockenfiel. ³*Ein arabischer Student* zeigte mir auf dem Uni-Parkplatz *einen Trick*: ⁴Er blies hinten *in den Tank*, während ich vorn *den Zündschlüssel* drehte. ⁵Später versuchte ich es allein: Reinpusten, rumlaufen, reinspringen, anlassen – ging! ⁶*Europa* verdankt *dem Islam* sehr viel. (*Zeit* 7.10.1999: 92)

Til disse 4 kombinationsmuligheder er der imidlertid ikke udtryksmidler nok på tysk: bortset fra tegn, som er født enten med trækket Bekendt eller Nyt, som så igen enten, hvis det er substantiver, har fast bestemt artikel, som *der Islam* i (4⁶) eller ingen artikel som *Europa*, så er der tilbage til resten af substantiverne et valg mellem bestemt og ubestemt/nuldeterminator. *Die Benzinepumpe* i (4²) *den Tank* og *den Zündschlüssel* i (4⁴) er eksempler på størrelser, som er bekendte fordi beregnelige fra baggrundsviden, men sådan set skal aktiveres som nyponerede i teksten⁷. De får en bestemt determinator. *Ein arabischer Student* og *einen Trick* i (4³) er helt nye, både nyponerede og ikke-beregnelige fra baggrundsviden. De får en ubestemt determinator. Fra teksten ponedede størrelser, der sættes som eksplicit Bekendte, får selvfølgelig en bestemt determinator og genoptages som regel med en mindre indholdsfuldt størrelse.

2.2. Positioner i sætningen

Nu er den traditionelle påstand så, at man normalt pakker sin information i en sætning sådan, at den Bekendte information kommer til venstre for den Nye. Det gælder selvfølgelig i mange tilfælde, og det har da også noget psykologisk for sig: i følge tekstens dynamik forvandler noget Nyt sig til noget Bekendt i det øjeblik, det er fremsat; som hvilepunkt kan man så et øjeblik have sin opmærksomhed ved det bekendte, indtil der bliver føjet noget nyt til det. Derfor anbringes de Nye størrelser normalt i højre side af sætningen, som i (2¹) og (4³). Men det gælder bare ikke altid. Specielt gælder det ikke for første po-

7. Det skal de, eftersom alle de størrelser, hvis mentale repræsentation er afledelige af den explicit nævnte størrelse, ikke kan eller skal aktiveres i den følgende tekst. Typisk for en relation helhed-del, nævnes først helhedsstørrelsen, her *Wagen*, hvoraf så enkelte dele kan indgå i nye foreteelser.

sition i deklorative sætninger på tysk og dansk, P1. Årsagerne kan være forskellige. Én årsag er paradigmatiske: alle de steder, hvor man har et paradigmatiske valg mellem forskellige størrelser, vil valget være forbundet med en pragmatisk markering. Spørgsmålet er blot, hvad der markeres for. Det er nok specifikt for det enkelte sprog. I tysk (og dansk) kan man få en stærk fokusering på en størrelse, der statistisk set snarest står til højre i sætningen, men for tilfældet står på førstepladsen, mere eller mindre uformidlet, altså Ny i tekstverdenen:

- (5) (forfatteren husker et møde med forbundspræsidenten Karl Carstens, der var på vandring igennem Forbundsrepublikken:)
 Ich erinnere mich an seine Worte in Mölln: "Ach, *Türken* haben Sie hier auch. (*Zeit* 7.10.1999: 92)

En anden årsag til placering på førstepladsen er den, at der er flere Nye størrelser i sætningen; så kan de ikke alle stå til højre, som i (4³); her har vi både *ein arabischer Student* og *einen Trick*. Begge videreføres i næste tekstem: studenten som *er*, og så indholdet af tricket. Alligevel er det ikke *mir*, der kommer til at stå på første plads, skønt det sådan set er den mest bekendte størrelse på det sted i teksten. Hvorfor ikke det?

2.2.1. P1

P1, førstepladsen i sætningen er det punkt, hvor det informationsflow, der er betinget af sætningens linearitet, og den standsning i flow, der er betinget af et statisk kohærent center, begynder at overlape. Der kunne selvfølgelig siges meget mere om det lineære flow, fx noget om det intrikate spørgsmål om, hvad der er sætningens informationsfokus, og hvilke relationer der er mellem denne mulige fokusstørrelse og eventuel referens hertil fra en størrelse i næste sætning. Men det rækker pladsen ikke til her. Bekendt-Ny er et par, der spiller en rolle for valget af konstituent til førstepladsen. P1 er i tysk og dansk konstituerende for den epistemiske forståelse af den enkelte sætningskonstruktion. Hvis positionen er fyldt, skal udsagnet forstås asserterende, hvis der er nul-udfyldning, er der andre epistemiske værdier. For denne funktion kunne man strengt taget altid bruge den samme konstituenttype som udfyldning. Men både tysk og dansk er sprog, hvor P1 netop kan fyldes af mange forskellige konstituenttyper, der sættes med

vekslende token-hyppighed og derved også får forskellig pragmatisk markering⁸.

Her skal vi kun omtale indholdsparret Bekendt-Ny som træk ved den valgte konstituent. Dette trækpar er principielt knyttet til hele tekstverdenen, og derfor til hele det lineære flow i teksten. Derfor har P1 en slags Janus-agtig funktion: dels kommer der på dette sted til at stå tekstens til da så at sige sidste konstituent, hvilket egentlig peger bagud mod den større helhed; dels bliver det starten på den enkelte sætningskonstruktion, det kohærente center. Det er klart, at parret Bekendt-Ny servicerer det generelle tekstflow ved at lette det psykologiske arbejde for modtageren. Men se nu på næste eksempel (6), som også er en hel tekst:

(6) FÖRDERMASSNAHME

¹*Natacha Crist* kann sich glücklich schätzen. ²*Die Londoner Versicherungsangestellte* wird befördert und bekommt einen Gehaltserhöhung. ³Nichts Besonderes eigentlich, außer dass die Fördermaßnahme einer speziellen Art angehört. ⁴*Natacha* war bis vor kurzem ein Mann und hieß Nigel. ⁵*In der City* sind Transsexuelle gefragt. ⁶*Die Bank HSBC* bezahlt ihren Angestellten zwölf Wochen Urlaub bei Geschlechtsumwandlungen, aber nur einen Monat Mutterschaftsurlaub. ⁷*Marks & Spencer* gaben bekannt, dass sie mehr Transsexuelle einstellen möchten, ⁸und *die Polizei* weist darauf hin, dass Polizisten auf Wunsch als WPC (Woman Police Constable) weiter beschäftigt werden. ^{9a}“*Wegen ihrer Neigung zur Sublimierung* sind Transsexuelle äußerst effiziente Arbeitskräfte”, ^{9b}erklärt ein Psychiatrieprofessor der Sunday Times. ¹⁰*Die Toleranz des Managements* stößt noch auf den Widerstand der Belegschaft. ¹¹*Die Bank of England* musste eine dritte Toilette einrichten: ¹²*Weder die Damen noch die Herren* wollen Transsexuelle in ihrem Klo dulden. (*Zeit* 9.9.1999: 2)

I (6) afliver sætning 5, 6, 7, 8, 11, 12 i hvert fald den forestilling, at P1 besættes af tekstbekendte størrelser. De her nævnte konstituent er

8. ... since sentence-initial position is a cognitively highly prominent position, it is ideally suited to express the contrast between unmarked and marked structures. (Lambrecht 1994: 31)

alle ponerede og ikke-afledelige i teksten. Funktionen er at angive udgangspunktet, starting point, for udsagnet i sætningen, dvs. den ramme, inden for hvilken udsagnet skal gælde. Der er valgt et overtydeligt eksempel, hvor i hvert fald sætningerne 5, 6, 7, 8, 11 viser tydeligt distributionelle, rammeangivende, oplysninger. Disse rammeangivende udfyldninger af P1 kan typisk indeholde lokale, temporale, modale, ja selv metatekstuelle angivelser, som fx *zum ersten*, *erstens*, etc. Desforuden kan P1 ofte udfyldes af en af foreteelsens aktører, som så også får funktionen starting point for sætningens lineære oplysninger.

3. Grounding

Hvis man begrænser synspunktet til den enkelte sætningskonstruktion og ikke til et diskursflow over mange tekstemere, kan man betragte grounding som en måde at strukturere den enkelte sætnings ideationelle indhold på; sætningen forstået som et kohærenscenter, én foreteelse, en repræsentation af én situationsreferent. Som sagt indeholder den enkelte referent forskellige faktorer, af hvilke der udvælges nogle i repræsentationen, i foreteelsen. Normalt nævnes ikke alle mulige faktorer. Der er her den komplikation, at en faktor i en foreteelse kan have form af en sætning eller en anden form for propositionel information, således at en anden foreteelse bliver konstituent i en foreteelse. Epistemiske og interpersonelle angivelser regnes ikke med her; de ligger semantisk uden på hele den ideationelle situation. Hvilken epistemisk værdi en foreteelse end har, er foreteelsen allerede struktureret i repræsentationen.

Hvor metaforen for informationsflow var at dreje på radioens skala i én retning, er metaforen for det kohærente center teaterscenen: kulisser og bagtæppe, og foran, nærmest publikum, nogle aktører, der gør et eller andet. Det store spørgsmål er selvfølgelig nu, hvad der sprogligt danner forgrund og hvad baggrund på denne scene.⁹

En observation er, at selve aktionen danner forgrund; aktionen vil sige en handling i videste forstand og nogle størrelser, der er direkte invol-

9. Det anførte kan selvfølgelig kun blive en påstand fra min side, men det har alt det andet, der er blevet sagt, vel også været.

veret i handlingen. Baggrunden dannes af Tid, Sted, Måde, Årsag, Følge, og andre ledsagende omstændigheder. Selve aktionen repræsenteres af verbalet med dets valensled. Det danner så forgrunden; baggrunden repræsenteres af frie adverbialled. Eksempel (2) viser det meget godt: man kan næppe forestille sig en foreteelse uden eksplicit forgrund; men vel godt uden eksplicit baggrund, som (2¹) og (2³). Alle rede i (2²), hvor den egentlige historie begynder, er der både nævnt Sted og Tid som baggrund. Disse to faktorer videreføres på indholdssiden i tekstverdenen til kommende foretelser, indtil noget andet siges. Således foregår resten af foretelserne i køkkenet, medens tidsfaktoren ændres ud over det almindelige kronologiske forløb, jeg nævnte i begyndelsen: i (2³) *nach einer Weile* og i (2⁵) med *schliesslich*. Når man har etableret en baggrund i form af Tid og Sted, bliver den stående, indtil der siges noget andet. Dette passer godt med teaterscene-metaforen: i den samme kulisse afspilles der en kortere eller længere serie af aktioner.

En repræsentation af en situationsreferent, altså en foreteelse, kan realisere et større eller mindre antal baggrundsfaktorer. Eksempel: skønt enhver situationsreferent i kraft af den verbale handling har en årsag (Croft 1991: 160) og som oftest også implicerer en følge, er disse for det meste ikke nævnt i foreteelsen, og normalt heller ikke videreført fra tidligere foretelser. Der er dog to faktorer, der altid kræver deres ret: Tid og Sted. Ligesom en referent i den ikke-sproglige verden kræver tid og sted for at kunne ske, således kræver en foreteelse også en forankring i Tid og Sted. Denne forandring kan være mere eller mindre specificeret. I (2¹) er forankringen i talesituationens tid og sted. Ved selve historiens begyndelse (2²) sker der en eksplicit forankring, som så videreføres implicit. I mange sprog er en grovmasket forandring altid udtryksmæssigt til stede i form af en tempusangivelse.

3.1. Sproglige midler til at udtrykke forgrund og baggrund

Hvis denne fordeling af sproglige midler er korrekt, skal den kunne understøttes af data. Disse støtter sig på de syntagmatiske tilfælde, hvor der er paradigmatiske forskellige muligheder for at udtrykke en faktor i foreteelsen, jf. (7). Der er ingen en-til-en sammenhæng mellem bestemte grammatiske udformninger af foreteelsens faktorer og forgrund / baggrund, kun en hyppighedssammenhæng. Forholdet er mere afhæn-

gigt af grammatiske funktioner. Forgrund hænger sammen med hovedverbets valens; det er den, der så at sige skaber forgrund, når hovedverbet indgår i sætningens prædikation. De fleste valensbundne led realiseres som subjekt eller objekt(er), som det kan iagttages i eksemplerne. Blandt valensbundne forgrundsled kan der godt være adverbialer, som i (2²) *so, dass einem davon ganz übel wurde*. Men de fleste adverbialled signalerer baggrund, sceneangivelsen. Tid og Sted osv. er som regel baggrundsfaktorer, men en måde at foregrounde sådanne faktorer på er således at give dem status som valensbundne led:

- (7) *In Berlin* kann es im Winter sehr kalt sein – baggrund
Berlin kann im Winter sehr kalt sein – forgrund

Et autentisk eksempel, hvor temporalangivelser foregroundes ved at blive gjort til valensbundne størrelser:

- (8) *Über 1500 Jahre christlich-jüdischer Geschichte* mussten in Deutschland vergehen, bis dies möglich wurde, und *nur zwölf Jahre* bedurfte es, um die erst 1871 verwirklichte bürgerliche Gleichstellung der deutschen Juden zu zerstören. (*Zeit* 22.12.1999: 1)

Omvendt kan man også backgrounde de valensbundne størrelser. Disse har det karakteristikum, at når et verbum realiseres, følger kendskab til dets syntagmatiske valenspotentiale med. De valensbundne størrelser eksisterer nu i tekstverdenen, om ikke andet så som skygestørrelser, dvs. størrelser, hvis specifikke semantiske udfyldning og identifikation ikke kendes. Man kan nu backgrounde disse valensbundne størrelser ved ikke at nævne dem eksplicit. Det kan gøres på forskellig måde; man kan undlade at realisere fakultative valensled, sommetider også obligatoriske valensled, man kan undertrykke valensled 1 i passiv og passiviske konstruktioner og i infinitivkonstruktioner.

Grundene til en sådan backgrounding kan være mange. Fx at en størrelse, der står stærkt i tekstverdenen et øjeblik fjernes fra interessefeltet (9), eller at nærmere specifikation og dermed identifikation af en størrelse er uønsket, af spændingsgrunde (10) eller for at fremkalde generisk interpretation:

- (9) (en forlægger er rasende over, at Oskar Lafontaine har forsøgt at presse ham op i forhåndstilsagn om salær for hans nye bog:)
 Schon morgens um neun Uhr schicke ich mein insgesamt fünftes Angebot an Oskar Lafontaine. Ich erhöhe 0_{Obj} auf die Garantiesumme von 570 000 Mark. (*Zeit* 14.10.1999: 23)

Bekendt-Ny synes i sig selv ikke at have nogen indflydelse på foregrounding af størrelser, jf. fx (4). Men der bliver selvfølgelig en tokenforskel over længere tekststræk til fordel for Bekendt, eftersom tekster normalt fastholder sine aktører et længere stykke tid.

Afvigelser fra normalstatus i grounding vil normalt føre til det modsatte kategoriled. Således medfører den grammatiske metaforisering i Hallidays (1994: kap.10) forstand, fx af verbalkonstruktioner til valensled, en vis backgrounding i forhold til en verbalaktions forgrund:

- (10) Ich erinnere mich an das Zimmer, das ich später auf dem Dorf bezog. Zehn Quadratmeter, Schreibtisch, Bett, vor dem Fenster ein Misthaufen, nebenan der Stall. Nachts hörte ich *ein rätselhaftes Rubbeln und Schrubben*. Das waren die Schweine, die rieben sich an der Wand. (*Zeit* 7.10.1999: 92)

Frie adverbialer må betragtes som baggrundstørrelser. Men der er måder at foregrounde adverbialer på. Mådesangivelser foregroundes i germanske sprog ofte ved at være inkorporeret i hovedverbets indhold:

- (11) (om Christophorus:)
 Da kehrte er um und zog heimwärts. Und seinen Weg *kreuzte* ein Fluss, an dessen Ufer baute sich Ophorus eine Hütte. (*Zeit* 22.12.1999: 5)

Andre måder består i, at hovedverbet direkte benævner et eller flere valensbundne led med den adverbielle baggrundsværdi og derved foregrounder størrelsen, som fx *resultieren aus*, *resultieren in*, *sich gründen auf*, *bezwecken*, *dauern*:

- (12) Oskar Lafontaine sammelte bei mir immer mehr Pluspunkte. Meine Zuneigung zu ihm resultierte zwar in erster Linie *aus*

gemeinsamen politischen Forderungen, aber auch persönlich war die Sympathie groß. (*Zeit* 14.10.1999: 23)

Faktisk kan man også opnå at foregrounde selve det asserterende indholdselement i en asserteret sætning, og derved også eksistensen af det tilhørende valensled:

(13) (om Christophorus:)

Da er seine Kräfte kannte, dachte er hoch von sich und suchte allerlanden den mächtigsten König; nur diesem wollte er dienen. Doch es *geschah*, dass er viele Mächtige fand, und sie missfielen ihm alle. (*Zeit* 22.12.1999: 5)

3.2. P1 og grounding

Størrelsen i P1 kan være både foregrounded, hvis det er et valensled, og backgrounded. Det sidste er faktisk ret karakteristisk, idet, som sagt, størrelsen i P 1 ofte angiver den ramme, inden for hvilken en aktion har sin gyldighed. Jeg henviser her igen til (6), men også til:

(14) (forlæggeren beretter om sine forhandlinger med Lafontaine om hans bog:)

Wenn du ohnehin entschlossen bist, das Buch nicht bei uns zu veröffentlichen, solltest du mir das definitiv mitteilen. Ich möchte dann keine weiteren Angebote mehr unterbreiten. Wenn du aber bereit bist, das Buch (zu Marktkonditionen) bei uns zu machen, dann lasse mich bald dein Höchstangebot wissen. (*Zeit* 14.10.1999: 23)

Kombinationen af en foregrounded størrelse og P1 er et af de steder, hvor funktioner tilhørende grounding og funktioner tilhørende det lineære informationslayout krydser hinanden. Hvis en foregrounded størrelse står på P1, kombineres denne forgrundsfunktion med starting-point-funktionen; og det gør, at opmærksomheden fæstnes specielt på denne størrelse. Normalt bestræber man sig på at lade funktionerne samarbejde, idet man fx vælger en forgrundstørrelse til P1, der går igen igennem et længere tekstforløb og således er umiddelbar deltager i en kæde af aktioner. Starting-point-funktionen sikrer i sig selv opmærksomheden, og derfor reduceres en gennemgående aktørs refererende størrelse sig som oftest til pronomener eller evt. zero. Hvis man gentager den samme refererende størrelse, eller endog for-

øger udtrykket uden tilsvarende indholdsforøgelse, giver det et bombastisk "skurrende" indtryk:

- (15) (Oskar Lafontaine har inviteret forlæggeren med til sin fødselsdagsmiddag:)

Oskar hatte sich zwischen seine Mutter und mich gesetzt. Seine Mutter ist eine sehr liebenswürdige, einfache Frau aus dem Volk. *Oskar Lafontaine* unterhielt sich lange und intensiv mit seiner Mutter. *Oskar Lafontaine* sammelte bei mir immer mehr Pluspunkte. Meine Zuneigung zu ihm resultierte zwar in erster Linie aus gemeinsamen politischen Forderungen, aber auch persönlich war die Sympathie gross. (*Zeit* 14.10.1999: 23)

4. Udblik

Der har indtil nu været tale om grounding inden for én sætning; men synspunktet kan også flyttes op i niveauerne til grounding mellem sætninger og mellem tekster. Også på disse niveauer vil grounding være en form for statisk betragtning af relationen mellem givne foreteelser. Hopper (1979: 213-216) og Hopper og Thompson (1980) omtaler diverse træk, som skulle karakterisere forgrunds- og baggrunds"events" (foreteelser). Trækkene gælder især for narrativer, idet de forbindes med selve fremdriften i fortællingen, "the main story line". Dette kan meget vel være holdbart, men der mangler så nogle overvejelser over fænomenet i ikke-narrative tekster. Hopper angiver en del sproglige iagttagelser fra forskellige sprog; men der mangler nøjere undersøgelser af relationerne mellem den blotte forestilling om groundingforhold mellem foreteelser og forskellige sætningstyper, fx i relationen hovedsætning / ledsætning. Under alle omstændigheder er der ikke et 1:1 forhold mellem sætningstype og grounding, som det kan ses af (2⁵) og:

- (16) (Christophorus skal bære et barn over floden:)

Wie er aber durch den Fluss schritt, ward ihm das Kind immer schwerer, *sodass er's nur mit letzter Kraft hinüberbrachte.* (*Zeit* 22.12.1999: 5)

I begge tilfælde skal det indhold, subjunktoren bringer ind i konstruktionen, ikke underkendes. Der skildres her i ledsætningerne foreteel-

ser, der ligger kronologisk i forlængelse af den forrige foreteelse. *Bis* i (2⁵) og *sodass* i (16) giver en tillægsanskuelse på foreteelsen: punktum for foreteelsessekvensen i (2⁵) og Følgen af den forrige foreteelse i (16). Desuden ville det være værd at undersøge, om de træk, Hopper ser i de hele foreteelser med forskellig grounding, ligner dem, der kan konstateres mellem størrelserne inden for én sætning.

I det hele taget ville mere systematiske undersøgelser af sproglige strukturer inden for ét sprog bedre kunne godtgøre, om foregrounding / backgrounding overhovedet er et fænomen, der tillader en eller anden sproglig systematisering og en placering i relation til fænomener, man kan henregne under hovedkategorien linearisering, såsom starting point, fokus, etc.

Endelig er der relationen mellem foregrounding og en teksts hypertema. En mulig sproglig fundering af grounding skulle gerne give et konstant interpretationsresultat. Konstateringen af en teksts hypertema er imidlertid ofte underkastet stor usikkerhed. Spørgsmålet er, om grounding ikke er specielt relateret til hypertema, eller om en bedre forståelse af grounding kan bidrage til en bedre opfattelse af hypertema.

Henvisninger

- Abraham, W., T. Givón & S. A. Thompson (1995). *Discourse Grammar and Typology. Papers in Honour of John W. M. Verhaar*. Amsterdam: Benjamins.
- Chafe, W. (1987). Cognitive Constraints on Information Flow. R. S. Tomlin. 21-52.
- Chafe, W. (1994). *Discourse, Consciousness, and Time*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Croft, W. (1991). *Syntactic Categories and Grammatical Relations*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Durst-Andersen, P. Aspekttypologi og verbaltypologi. Dette bind.
- Emmott, C. (1997). *Narrative Comprehension, a Discourse Perspective*. Oxford: Clarendon Press.
- Falster Jakobsen, L. (1996). Referens, denotat, præsuppositioner, implikatur – mentale rum. M. Herslund (ed.). *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 3*. Odense: Odense Universitetsforlag. 172-198.

- Givón, T. (ed.) (1979). *Discourse and Syntax. Syntax and Semantics. Volume 12*. New York: Academic Press.
- Givón, T. (1987). Beyond foreground and background. R. S. Tomlin. 175-188.
- Givón, T. (1995). *Functionalism and Grammar*. Amsterdam: Benjamins.
- Grenoble, L. A. (1998). *Deixis and Information Packaging in Russian Discourse*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.
- Halliday, M. A. K. (1994). *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold.
- Heltoft, L. & L. Falster Jakobsen (1996). Danish passives and subject positions as a mood system: A content analysis. E. Engberg-Pedersen, M. Fortescue, P. Harder, L. Heltoft & L. Falster Jakobsen (eds.) *Content, Expression and Structure. Studies in Danish Functional Grammar*, Amsterdam: Benjamins. 199-236.
- Hopper, P. (1979). Aspect and Foregrounding in Discourse. T. Givón. 213-24.
- Hopper, P. (1995). The Category 'Event' in Natural Discourse and Logic. W. Abraham, T. Givón & S.A. Thompson. 139-150.
- Hopper, P. & S. Thompson (1980). Transitivity in Grammar and Discourse. *Language* 56. 251-299.
- Jansen, L. (1999). Transitivitet, grounding og russisk og dansk tekststruktur. C. Bache, L. Heltoft & M. Herslund (eds). *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 6*. 127-144.
- Lambrecht, K. (1996): *Information Structure and Sentence Form. Topic, Focus and the Mental Representation of Discourse Referents*. Cambridge Studies in Linguistics 71. Cambridge: CUP.
- Langacker, R. (1991). *Concept, Image, and Symbol. The Cognitive Basis of Grammar*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Skafté Jensen, E. (1999). Ekstralingvistiske faktorer og sproglige udtryk. G. Skytte, I. Korzen, P. Polito & E. Strudsholm (eds.). *Tekststrukturering på italiensk og dansk*. København: Museum Tusulanum. 119-152.
- Togoby, O. (upubl.). *Fungerer denne sætning? Funktionel dansk sproglære*.
- Tomlin, R.S. (1987). *Coherence and Grounding in Discourse*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.

Informationstæthed

Et samspil mellem tre tekstuelle/lingvistiske parametre

Hanne Jansen

1. Indledning

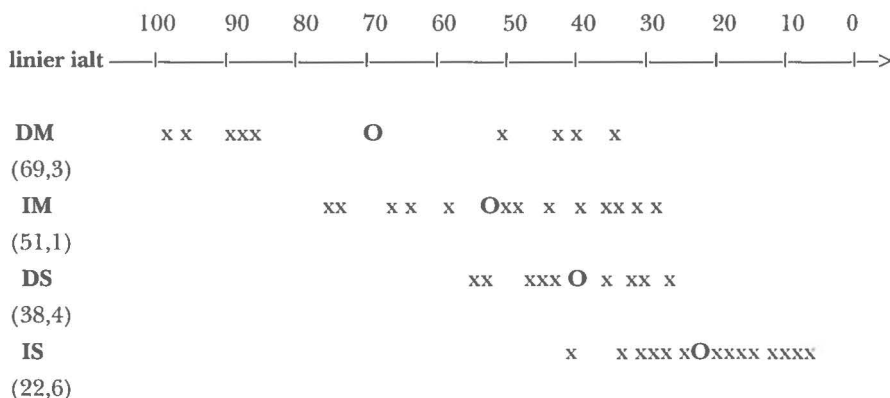
Hovedtesen i følgende indlæg, som i korte træk gengiver de centrale overvejelser og resultater i min ph.d.-afhandling¹, er at informations-tætheden i en tekst kan beskrives som et resultat af strategiske valg i forhold til tre forskellige parametre:

- 1) forholdet mellem eksplicit og implicit information
- 2) den sproglige udformning af den enkelte informationsenhed
- 3) forholdet mellem egentlig information og "ikke-information".

Overordnet tager tesen udgangspunkt i en meget enkel definition af informationstæthed som forholdet mellem mængden af sprogligt materiale i en tekst og mængden af information i samme tekst. Min oprindelige arbejdshypotese var at informationstæthed primært var betinget af graden af syntatisk kompakthed, og det jeg ville undersøge var forskelle i den syntaktiske strukturering af samme indhold. Det anvendte korpus bygger på samme ikke-sproglige input, en Mr. Bean episode som hhv. danske og italienske informanter har set og dernæst er blevet bedt om at genfortælle, enten skriftligt eller mundtligt. De fremkomne paralleltekster anses således for sammenlignelige med hensyn

1. *Densità informativa. Risultato sinergico di scelte strategiche rispetto a tre parametri testuali/linguistici. Uno studio contrastivo inter- e intralinguistico* indleveret og forsvaret ved Københavns Universitet 1999. Som det fremgår af titlen, er afhandlingen skrevet på italiensk; deraf den udbredte brug af italienske eksempler i dette indlæg og de undertiden lidt sære fordanskninger, såvel af eksemplerne, som af visse begreber.

til indhold². En af de mest iøjnefaldende forskelle mellem de fire undergrupper – danske mundtlige (**DM**), italienske mundtlige (**IM**), danske skriftlige (**DS**) og italienske skriftlige (**IS**) – er den faktiske mængde af sprogligt materiale, dvs. tekstlængden: fra ca. 100 linier (en dansk mundtlig tekst) til ca. 10 linier (en italiensk skriftlig), jf. følgende figur hvor **x** angiver de enkelte tekster og **0** gennemsnitlængden indenfor de enkelte undergrupper:

Som man kan se, drejer det sig om systematiske forskelle, knyttet til såvel diamesisk variation (tale/skrift) som interlingvistisk variation (dansk/italiensk), og desuden om så markante forskelle at de ikke kan forklares udelukkende med henvisning til divergerende grader af syntaktisk kompakthed.

Hvis man sammenligner eksempel (1)-(5), der alle præsenterer samme situation i handlingsforløbet, er der udover klare forskelle i struktureringen af samme information, dels klare forskelle i mængden af "fylde"-elementer i forhold til selve fortællingen – jf. i (4) og (5) de med kursiv angivne diskursmarkører, tøvemekanismer og gentagelser – dels klare forskelle i mængden af ekspliciteret information – fra (1) til (5) optræder stadig flere informationer eksplicit i tekstoverfladen.

- (1) Si avvicina l'ora di chiusura. (ISA9)
[Det nærmer sig lukketid]

2. Jf. Jansen et al. (1996) og Skytte et al. (1999).

- (2) Il bibliotecario gli ricorda che il suo tempo è scaduto. (ISA14)
[Bibliotekaren minder ham om at hans tid er gået]
- (3) Appare il bibliotecario, che segnala ai lettori la chiusura della biblioteca. (ISA8)
[Til syne kommer bibliotekaren, som signalerer til læserne bibliotekets lukning]
- (4) *però, mm dopo che- insomma*, il bibliotecario arriva lì *per-*, per *insomma* intimare, sia lui che il suo vicino ad andar via, in quanto la biblioteca-, sta per chiudere (IMB9)
[men, øhm efter at- altså, bibliotekaren kommer derhen, for, for altså opfordre, både ham og hans sidemand til at gå deres vej, idet biblioteket-, er ved at lukke]
- (5) e poi arriva il guardiano dicendo che era ora di andare che la consultazione era finita *e-, e lui*, e anche all'altro signore, *il guardiano dice di andare che la consultazione era finita* (IMB2)
[og så kommer opsynsmanden, sigende at det var tid til at gå at besøgstiden var færdig og-, og han, og også til den anden herre siger opsynsmanden at gå da besøgstiden var færdig]

På grundlag af disse iagttagelser har jeg opstillet de ovennævnte parametre, hvortil der knytter sig forskellige tekstualiseringsstrategier:

For **1. parameter**, dvs. forholdet mellem eksplicit og implicit (eller evt. helt udeladt) information, er strategierne defineret i forhold til modsætningen mellem at **udfolde** og **resumere** information;

for **2. parameter**, dvs. den konkrete verbalisering af den enkelte informationsenhed, defineres strategierne i forhold til **distribution** *versus* **integration** af information;

for **3. parameter**, dvs. forholdet mellem mængden af sprogligt materiale der koder egentlig information (ideationel information) og mængden af sprogligt materiale der varetager andre funktioner i tekster (tekstuelle og interpersonelle), er strategierne defineret i forhold til graden af **fortynding** (*dilution*) eller **ikke-fortynding** af information.

2. Definition af nøglebegreber

For at tale om informationstæthed må man først gøre sig klart hvad man egentlig mener med det ofte meget vagt definerede begreb **information**. I nærværende sammenhæng ses information som det der formidles i en given tekst, uafhængigt af den talendes hensigter, og uafhængigt af den eventuelle vidensforøgelse som informationen måtte afstedkomme hos den konkrete modtager. Information har således med tekstens indhold at gøre, men må ikke forveksles med hverken det overordnede indhold (meningen, fortolkningen eller budskabet) eller tekstens enkeltbetydninger, altså de enkelte termers semantik. Information forstås hér som en **viden vedrørende en relation mellem to eller flere begrebsmæssige størrelser**; denne viden skal være tilvejebragt af teksten, og endvidere være potentielt, men ikke nødvendigvis ny for modtageren (eller i forhold til koteksten); dvs. de størrelser der sættes i relation må ikke være naturligt eller iboende forbundne.

Med henvisning til sprogets tre metafunktioner, som de opstilles af Halliday (1994: 179), gælder det endvidere at information kun omfatter de **ideationelle relationer**, de relationer der er knyttet til det kognitive aspekt af sproget og indgår i vores mentale repræsentation af den ikke-lingvistiske virkelighed, og som på tekstniveau udgør tekstens **argument**. Som egentlig information medregnes derimod ikke de **interpersonelle og tekstuelle relationer**, der knytter an til det kommunikative eller diskursive aspekt af sproget. Disse fungerer som instrukser til modtageren om hvordan han/hun skal forholde sig til og reagere på det mentale billede der er konstrueret vha. de ideationelle relationer; de interpersonelle og tekstuelle relationer, der i det ovenstående også er blevet negativt betegnet som "ikke-information", udgør **modaliteten** i forhold til tekstens argumentdel.

Man må dernæst opstille nogle på én gang præcise og operationelle kriterier, udfra hvilke de enkelte tekster kan segmenteres i kommenterbare **informationsenheder**, på tværs af diamesisk og interlingvistisk variation. Som fremhævet ovenfor kommer en information i stand ved at to eller flere begrebsmæssige størrelser bringes i relation; det er derfor nærliggende at rette opmærksomheden mod de sproglige elementer i tekster der har den egenskab at kunne **sætte i relation**, eller med Langackers ord, den egenskab at tilføje en konstruktion en **relationel**

profil (i modsætning til en nominal profil)³. Det drejer sig ikke overraskende om verbet, i såvel finit som non-finit og afledt form; dertil kommer præpositioner og konjunktioner, der ligeledes fungerer som tydelige relationelle størrelser; og endelig adjektiver og mådesadverbier, der ganske vist ikke som verber, præpositioner og konjunktioner fungerer som omdrejningspunkt for relationen, men som til gengæld, foruden at udgøre den ene del i relationen, er forsynet med hvad man kunne kalde en iboende relationel "krumtap" og kræver et andet led at hægte sig på. At den konkrete afgrænsning af tekstens informationsenheder, og især bestemmelsen af enhedernes øvre og nedre grænser, undertiden kan volde betydelige problemer, bunder i høj grad i sprogets iboende skalære natur: overgangen fra den ene til den anden af sprogets forskellige kategorier er i de fleste tilfælde glidende, og der vil derfor altid være størrelser og konstruktioner som ikke éntydigt kan placeres.

Eksempel (6) viser den konkrete segmentering af et mindre tekstuddrag; jeg har understreget de sproglige størrelser der fungerer som relationelle omdrejningspunkter (eller krumtappe) i de enkelte informationsenheder.

- (6) / Og i det samme / kommer bibliotekaren / og antyder, / at tiden er gået, / nu lukker biblioteket. / Heldigvis skal også {siddemanden} gå nu. / Og mens / han tager {sin jakke} på, / ser mr. Bean sit snit / til at bytte rundt på de to bøger. / Med {siddemandens} {intakte bog} under armen / skynder han sig / hen til udgangen, / kan {uden problemer} komme ud, / og er tilsyneladende kommet ud af den {penible situation.} / (DSA1)⁴

For at kunne foretage en sammenligning af hvilke informationsenheder der er givet eksplicit eller implicit i teksterne, er det endvidere nødvendigt at opstille et *tertium comparationis*, bestående af de mulige in-

3. Jf. Langacker (1990: 59-100), Langacker (1991: 417-463) og Jansen (1996).

4. Verberne i verbalenhederne *tager på*, *kommer ud* og *er kommet ud*, er med vilje ikke understregete, da jeg mener at det primært er præp/adv. *på* og *ud* der fungerer som relationelle omdrejningspunkter; verberne er blot "støtteverber". For en mere detaljeret beskrivelse, se Jansen (1999b: 113-117).

formationer der kan gives om tekstens argument, herefter betegnet **mængden af virtuelle informationer**. Man kan i sagens natur aldrig fastlægge denne størrelse præcist og endegyldigt, men da alle teksterne tager udgangspunkt i samme Mr. Bean-episode er det dog muligt at give et plausibelt, omend tilnærmelsesvist bud, der kan anvendes i den konkrete analyse. Jeg har således defineret mængden af virtuelle informationer ud fra summen af ekspliciterede informationer i samtlige tekster. Den endelige liste af virtuelle informationer, udledt på grundlag af såvel leksikalsk, syntaktisk som kontekstuel synonymi, udgør den lodrette akse i de **to sæt "koordinatsystemer"** hvor de enkelte tekster sidenhen underkastes en systematisk sammenligning. På den vandrette akse er teksterne placeret, dels efter undergruppernes gennemsnitslængde og dels efter den enkelte teksts længde indenfor pågældende undergruppe. I det første sæt koordinatsystemer angives plus/minus realisering af en given virtuel information i den enkelte tekst; i det andet sæt angives hvilken syntaktisk konstruktion den i givet fald er realiseret med, dvs. hvilken sproglig størrelse der udgør det relationelle omdrejningspunkt⁵.

3. Eksplicit information *versus* implicit information

1. parameter angår som nævnt ovenfor forholdet mellem explicit og implicit information. Denne distinktion er defineret helt overvejende i forhold til hhv. **tilstedeværelsen** eller **fraværet** af sprogligt materiale: explicit information er ensbetydende med at afsender har valgt at verbalisere en given informationsenhed **konkret** i tekstoverfladen, mens implicit information er ensbetydende med at afsender forlanger, eller i det mindste forventer, at modtager selv udleder eller rekonstruerer det der mangler på overfladeplan. Distinktionen explicit/implicit information, som den defineres her, må ikke sidestilles med distinktionerne asserteret/ikke-asserteret eller poneret/præsupponeret information, distinktioner der i vid udstrækning er knyttet til forskellige grader af syntaktisk underordning, dvs. forskelle der sorterer under 2. parameter. Hvad angår den implicitte information, er den afgrænset til

5. For at kunne medtages i dette indlæg, skulle koordinatsystemerne nedkopieres så kraftigt at de ikke længere ville være læselige; jeg henviser derfor dels til afhandlingen, dels til Jansen (1999a), hvori et første udkast til koordinatsystemerne for 1. parameter findes.

det Van Dijk (1977: 111) betegner: “entailed factual information”⁶. Der er tale om induktive inferenser om “the further structure of the facts”, dvs. om begivenheder, handlinger eller tilstande der sandsynligvis, men ikke nødvendigvis, indgår i handlingsforløbet; sammenlign (3) og (5): i (5) ekspliciteres det at de læsende skal forlade biblioteket; i (3) skal og kan samme information udledes af den kendsgerning at biblioteket lukker.

3.1. Mellem udfoldelse og resumé

Til 1. parameter knytter sig som sagt de to strategier: at **udfolde** information *versus* at **resumere** informationen. Informationstætheden er hér bestemt af i hvor høj grad afsender **udfolder** handlingsforløbet i dets enkelte faser og situationer, eller omvendt **giver et sammendrag** og overlader det til modtager at inferere de informationer der er nødvendige for at gøre fremstillingen mere sammenhængende og evt. mere komplet. På nedenstående kontinuum har jeg udover eksplicit og implicit given information også anført **gentagen** information og **udeladt** information.

UDFOLDE <—————> RESUMERE

(gentagen eksplicit given implicit given (udeladt
information) information information information)

At gentage information, dvs. ekspliciterer samme information flere gange, jf. eksempel (5), er en strategi der strengt taget kun bør behandles under 3. parameter, idet den varetager tekstuelle snarere end ideationelle funktioner. Når den også er medtaget her, er det fordi man kan konstatere en klar parallel mellem brugen af gentagelse i længere tekster og enkel eksplicitering i kortere tekster: hvis en given information i en kontekst af mange eksplicitte informationer er fremhævet ved gentagelse, er det meget sandsynligt at samme information

6. Under implicit information medregnes altså **ikke** det som Van Dijk (1977: 111ff) betegner “meaning postulates”, dvs semantiske implikationer eller “inclusioni semiotiche, jf. Eco (1975: 155); og **heller ikke** - jf. Van Dijk sammesteds - “entailed conceptual information”, som fx i *I sent a letter to my aunt -> I have/had an aunt*. Jeg betragter således både *my aunt* og *I have/had an aunt* som eksplicitte informationsenheder, blot udtrykt i mere eller mindre integreret form.

i en resumerende tekst, dvs. i en kontekst af mange implicitte informationer, er at finde blandt de ekspliciterede informationer.

Udeladelse af information kan i sagens natur ikke udledes direkte af den enkelte tekst, men kan for Mr. Bean-teksternes vedkommende bestemmes i forhold til listen over virtuelle informationer. Udeladt information har ikke samme indflydelse på informationstætheden som implicit information, idet modtager ikke på tilsvarende måde ansføres eller anmodes om at udfylde "huller" i teksten. Alligevel mener jeg at der er tale om en form for **informationsfortætning**: modtager vil som oftest være bevidst om en knaphed i fremstillingen, og denne knaphed, eller usagthed, åbner op for en vifte af mulige gæt om hvad der egentligt har fundet sted.

Sammenlign for eksempel (7) og (8):

- (7) Pensando di farla franca, sostituisce il suo libro con quello del vicino prima di riconsegnarlo, ma si tradisce tornando a prendere il segnalibro che aveva dimenticato nel libro. (ISA13)
[Troende at slippe godt fra det, erstatter han sin bog med sidemandens før at aflevere den, men han afslører sig vendende tilbage for at tage bogmærket som han havde glemt i bogen]
- (8) In conclusione tenta di dare la colpa al suo vicino ma la cosa non riesce per un suo errore. (ISA2)
[Til slut forsøger han at give skylden til sin sidemand men det lykkes ikke på grund af en fejl fra hans side]

I (7) vil modtager, på trods af den klart resumerende stil, med en rimelig margen af sandsynlighed kunne inferere sig til mange af de ikke-ekspliciterede informationer; i (8), derimod, skaber brugen af abstrakte overbegreber som *at give skylden* og *en fejl fra hans side* en slags "sorte huller" i teksten, hvor en stor mængde information komprimeres således at modtager kun kan udlede at noget er sket, men på ingen måde hvad.

3.2. Den konkrete analyse: 1. parameter

I de føromtalte koordinatsystemer har jeg for 1. parameters vedkommende valgt kun direkte at angive hvorvidt den enkelte tekst **ekspliciterer** eller **gentager** en given mulig information. Ved at sammenholde

skemaerne med de relevante tekstuddrag kan man dog i vid udstrækning afgøre hvilke af de ikke-ekspliciterede informationer der kan infereres af teksten og hvilke der derimod er udeladt. De mest interessante iagttagelser vedrørende forholdet explicit/implicit information i de fire undergrupper er:

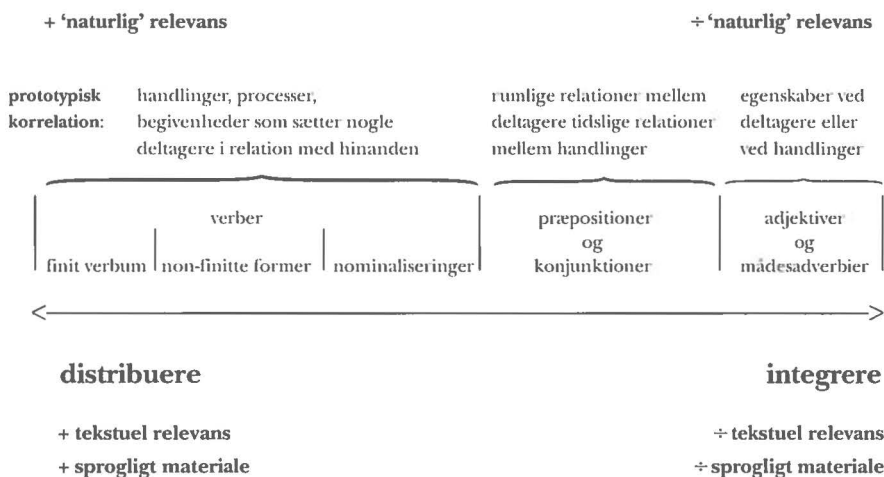
- 1) et **markant fald i graden af udfoldelse** af information, først fra de mundtlige tekster, såvel danske som italienske, til de danske skriftlige, og dernæst til de italienske skriftlige. Disse sidste fremviser en udpræget tendens til at bruge resumerende strategier, i flere tilfælde så udpræget at det egentlige handlingsforløb går tabt og teksten mister sin narrative karakter;
- 2) tilbagevendende **forskelle i valget af alternative informationer** knyttet til samme sekvens i handlingsforløbet; de danske tekster ekspliciterer overvejende de konkrete, fysiske, visualiserbare handlinger eller situationer, mens det i de italienske ofte er de mentale tilstande der ekspliciteres, snarere end de handlinger der har frembragt dem eller følger af dem;
- 3) forskelle i **måden at fremhæve centrale informationer** i handlingsforløbet: de italienske tekster fremhæver ofte vha. gentagelse (eller parafrase); de danske ved udfoldelse, dvs. eksplicitering af en række af underordnede handlinger og detaljer der knytter sig til nøglebegivenheden.

4. Distribueret information *versus* integreret information

2. parameter vedrører den konkrete verbalisering af den ekspliciterede information; de dertil knyttede tekstualiseringstrategier kan defineres i forhold til modsætningen mellem at **distribuere**⁷ eller **integrere** den givne informationsenhed. De ovennævnte relationelle størrelser der fungerer som omdrejningspunkt for informationsenhederne og som primært er udpeget i forhold til deres ordklassetilhørsforhold, kan opstilles på et kontinuum i forhold til hvilken grad af syntaktisk underordning der kendetegner de konstruktioner de indgår i. De to

7. Termen "distribution" er valgt bevidst for at undgå den implicite nedvurdering af talt sprog, der ligger i termen "fragmentation" der ofte anvendes som modsætning til "integration".

poler i dette kontinuum svarer til strategierne at distribuere *versus* at integrere, som vist på følgende figur:

Den nederste del af figuren viser konsekvenserne på tekstplan af valget af forskellige syntaktiske konstruktioner. Plus/minus syntaktisk underordning kan i høj grad forklares ud fra afsenders ønske om hhv. at *foregrounde* eller *backgrounde* en given informationsenhed: jo mindre syntaktisk underordning, jo større **tekstuel relevans** må informationsenheden formodes at skulle tillægges, og omvendt⁸. Syntaktisk underordning medfører i reglen også en reduktion i det **sproglige materiale**: en information der udtrykkes med et finit verbum som det relationelle omdrejningspunkt, vil i reglen være distribueret på mere sprogligt materiale end samme information realiseret vha. et substantivsyntagme. I (9) og (10) er stort set de samme informationsenheder givet eksplicit, og teksterne har derfor samme grad af udfoldelse, men den syntaktiske integration i (10) medfører en drastisk reduktion af tekstens længde.

- (9) / mm, però / mister Bean, eh {dato che / s, si è dimenticato / che aveva messo il segnalibro all'interno del, del testo / da lui consultato,} ritorna indietro, / eh-si riprende insomma {il suo

8. Jf. Fleischman (1990: 171) der taler om "the expectation of iconicity between grammatical subordination and background".

segnalibro} dal dal {testo rovinato}, / e- in questo modo, insomma, / si scopre ☺ che, il bibliotecario e il lettore scoprono / che, il vero colpevole è lui, / quindi la scena, termina (IMB9) [øhm, men / mister Bean, øh {fordi / h, han har glemt / at han havde lagt bogmærket ind i, i bogen / af ham konsulteret,} vender tilbage, / øhm tager altså {sit bogmærke} fra fra {den ødelagte bog}, / og- på denne måde, altså, / opdager man at, opdager bibliotekaren og læseren / at, den virkelig skyldige er ham, / og så slutter, scenen]

- (10) / ma / rivela / la sua colpevolezza / tornando / per / recuperare / il suo segnalibro personale / dimenticato / nell’{opera danneggiata}. / (ISA6)
[men / han afslører / sin skyldighed / vendende tilbage / for / at få igen / sit personlige bogmærke / glemt / i {det ødelagte værk}]

4.1. Den prototypiske korrelation

Forudsætningen for at kunne sammenligne forskellige verbaliseringer af samme input, er selvfølgelig at det er muligt at iklæde samme relation mere end én sproglig form. Jeg vil dog hævde, at man kan tale om en **prototypisk korrelation** mellem de nævnte syntaktiske konstruktioner og visse typer extra-lingvistiske relationer: en vis type konstruktioner koder prototypisk en vis type relationer⁹. De forskellige typer relationer, der er anført i den øverste del af overstående figur, er underlagt en “naturlig” hierarkisk orden i den extra-lingvistiske virkelighed, eller rettere sagt i vores perception/konception af denne, idet nogle af relationerne naturligt tiltrækker sig mere opmærksomhed end andre.

En prototypisk kodning indebærer at handlinger kodes af verber, placering i rum/tid kodes vha. præpositionssyntagmer, temporale og kausale relationer mellem handlinger (dvs. 2. grads-relationer) kodes af konjunktioner, og egenskaber ved deltagere i handlingen eller handlingen selv kodes af hhv. adjektiver og mådesadverbier. En tekst hvor

9. Jf. “the notional characterisation of basic grammatical categories” hævdet af Langacker (1990: 20) og på mange måder i overensstemmelse med standpunkter fremført af Otto Jespersen (1924, 1965) og Viggo Brøndal (1928).

den prototypiske kodning er fremherskende vil give den mest neutrale, mest ikoniske sproglige repræsentation i forhold til vores umiddelbare perception af den extra-lingvistiske virkelighed¹⁰. Afsender kan selvfølgelig vælge at distribuere eller integrere en given informationsenhed i forhold til dens prototypiske kodning, og dermed tilsidesætte pågældende relations naturlige relevans til fordel for den ønskede grad af tekstuel relevans.

4.2. Den konkrete analyse: 2. parameter

I koordinatsystemerne for 2. parameter anføres hvilke syntaktiske konstruktioner de ekspliciterede informationsenheder er kodet med i de enkelte tekster. Udover de konstruktioner der ses i ovenstående kontinuum, anføres som distribuerende strategier i forhold til det simple verbum også kløvninger, verbalperifraser, modalverber, kopulative verber og andre former for "støtteverber"; i den anden ende af skalaen, som integrerende strategier, inddrages også possessive pronominer, *composita* og i enkelte tilfælde leksikalsk integration.

Af koordinatsystemerne kan følgende konklusioner drages:

- 1) et tydeligt **afhængighedsforhold** mellem graden af **syntaktisk underordning**, mængden af **sprogligt materiale** og enten naturlig eller tekstuel **relevans**: de informationsenheder der i teksterne er distribueret på mest sprogligt materiale, repræsenterer i langt overvejende udstrækning relationer der enten er naturligt relevante (begivenheder eller handlinger af dynamisk karakter) eller pragmatisk relevante, dvs. centrale i forhold til handlingsforløbet (og det kan også dreje sig om en bestemt egenskab eller en særlig tids- eller rumlig relation);
- 2) et **markant fald i graden af distribution** fra de længste tekster til de korteste. Der er især i de danske mundtlige tekster en overvægt af distribuerende strategier, mens de skriftlige italienske tydeligvis foretrækker integration. Imellem disse to yderpoler finder man en gruppe tekster af mellemlængde, hvor den prototypiske kodning er fremherskende. Det drejer sig dels om

10. Jf. Halliday (1994: XIX) og hans "notion of congruence": "A congruent expression is one in which this direct line of form to meaning to experience is maintained intact ... A metaphorical expression is one in which the line is indirect" (Jf. også Halliday 1987).

mundtlige tekster hvor afsender synes at øve en rimelig kontrol over tekstproduktionen, dels om skriftlige tekster der klart bestræber sig på at præsentere et handlingsforløb, og ikke blot en mere eller mindre abstrakt narrativ model;

- 3) et hyppigt **sammenfald** mellem de informationsenheder der i tekster af mellemlængde hhv. distribueres/integreres, og de informationsenheder der i kortere tekster hhv. ekspliciteres/gives implicit.

5. Egentlig information versus “ikke-information”

3. parameter angår som sagt forholdet mellem den mængde sprogligt materiale der koder ideationel information og den mængde sprogligt materiale der varetager andre funktioner i teksten. I Mr. Bean-teksterne svarer den egentlige information, eller argumentdelen, til handlingsforløbet; alle **extra-narrative** elementer – og her tænkes såvel på kommentarer fra afsenders side, som på de forskellige former for diskursmarkører – betragtes som “fortyndende”, eller diluerende, jf. de i følgende tekstuddrag kursiverede størrelser¹¹:

- (11) / Mr Bean går ud... / og så / bibliotekaren åbner den anden bog... / og der falder siderne ud.../ og nej / og han kigger på manden / *der som der selvfølgelig står helt uforstående overfor det... / og så tænker man / ahh så*, nu reddede *han* sig, Mr. bean... / men / så / kommer han ind, / og henter, *et, sådan* et {stort {læderbogmærke}} / *det glemte jeg at fortælle* / som han lagde i bogen / allerførst / det hiver han *sådan lige* op af bogen / for / det er *jo* hans, / og så / *fryser han i det øjeblik, eller sådan ohh... nå...* / så gik den *alligevel* ikke / så / han røbede sig selv... / og *der slutter det* / (DMB7)

De extra-narrative elementer bevirker en slags vertikale brud i fortællingen, og ofte også i syntaksen¹². De sætter strømmen af information

11. Pga. teksternes generelt homogene narrative karakter, er det relativt enkelt at skelne mellem argumentdel og modalitetsdel; hvis analysemodellen skal anvendes på andre teksttyper (argumentative eller ekspositoriske) vil kriterierne for at indkredse “ikke-information” være væsentligt mere komplicerede.

12. Jf. Skytte (1999: 420).

midlertidigt i bero og giver dermed afsender tid til at planlægge sin tekst, og modtager tid til at fordøje den netop tilvejebragte information. Samme effekt vil også gentagelse af information ofte have, såvel gentagelse af umiddelbart given information, som genoptagelse af information givet tidligere i tekstforløbet. I den konkrete analyse bestemmes graden af "fortynding" på meget enkel vis: antallet af gentagelser og genoptagelser tælles; antallet af kommentarer tælles; mens mængden af diskursmarkører opgøres i antal typenheder. Disse optællinger sammenlignes dernæst med tekstlængden og med det samlede antal informationsenheder, men kan selvfølgelig kun give et fingerpeg om tekstens generelle karakter i forhold til 3. parameter. Ikke overraskende kan man dog for såvel diskursmarkører, som gentagelser, og i vid udstrækning også kommentarer, konstatere en mere udbredt tilstedeværelse i de mundtlige tekster, mens de i de skriftlige tekster, i særdeleshed de italienske, næsten er helt udeladt.

6. Konklusion

Som nedenstående figur illustrerer, bygger alle tre parametre grundlæggende på forholdet mellem mængden af sprogligt materiale og mængden af information: Anvendes sprogligt materiale eller ej i tilvejebringelsen af information? Hvor meget materiale anvendes for at eksplicitere den enkelte informationsenhed? Hvor meget "ikke-informativt", redundant, sprogligt materiale anvendes for at sikre og lette tilvejebringelsen af den egentlige information?

+ sprogligt materiale	fraværende		tilstede		redundant	+ sprogligt materiale
1. parameter	resumere	<->	udfolde			
2. parameter			integrere	<->	distribuere	
3. parameter			(ikke-fortynde)	<->	"fortynde"	
+ informationstæthed						+ informationstæthed
+ indsats krævet af modtager						+ indsats krævet af modtager

Man taler ofte om to overordnede principper, økonomiprincippet og redundansprincippet¹³, som enhver tekst må finde en passende balan-

13. Jf. Voghera (1992: 273).

ce imellem, hvis den skal/vil fungere i sin kommunikative kontekst og opfylde de mål som afsender har sat sig. Ved at undersøge hvordan teksten placerer sig i forhold til de tre parametre, er det efter min mening muligt at give en mere frugtbar og mere helhedspræget beskrivelse af denne balancegang end vha. de mere traditionelle analysemodeller. Det er netop samspillet mellem de forskellige strategier der knytter sig til de tre parametre, der betinger den enkelte teksts særlige grad af informationstæthed.

De tre parametre er indbyrdes forbundne på forskellige måder. Jeg har allerede nævnt de tydelige paralleller i brugen af strategierne knyttet til 1. og 2. parameter, når afsender ønsker at fremhæve eller omvendt nedtone en given informationsenhed i forhold til resten af teksten. Også hvad angår de konkrete sproglige virkemidler, er der en tæt sammenhæng mellem parametrene: visse former for stærk syntaktisk integration kan næsten medføre udeladelse af information og dermed fungere som en resumerende strategi; omvendt kan visse former for distribuerende strategier, fx sætningskløvning eller verbalperifrase, til tider synes at anvendes primært med "fortynding" af information som sigte. Udover denne horisontale sammenhæng, der kan gøre overgangen mellem parametrene glidende, er der også en klar vertikal sammenhæng, som det burde være fremgået af ovenstående eksempler: den mest iøjnefaldende forskel mellem de fire undergrupper er det fald i sprogligt materiale **i forhold til alle tre parametre**, der viser sig når man går fra talte til skriftlige tekster. De talte tekster er mere udfoldede, mere distribuerede og mere "fortyndede", hvilket gør det lettere, mindre krævende i tid og indsats, for modtager at processere tekstens informationer; han/hun bliver ikke bedt om at rekonstruere implicit information eller oprævle syntaktisk kompakte konstruktioner, og forsynes desuden, i kraft af de extra-narrative elementer, med mere tid til at tilegne sig den egentlige information. Der er selvfølgelig en grænse for i hvor høj grad man kan udfolde, distribuere og fortynde en tekst, altså en grænse for mængden af sprogligt materiale i forhold til mængden af information, hvis teksten ikke skal ende med at blive for løs og falde fra hinanden; rent faktisk er denne grænse meget høj i talte tekster, ikke mindst fordi prosodien træder ind som kohæsiens- og kohærenskskabende middel. I skrevne tekster, hvor det i reglen er modtager der dikterer det tempo teksten tilegnes i, er der til gengæld en grænse for mængden af infor-

mation i forhold til mængden af sprogligt materiale, en grænse der når den overskrides, bringer tekstens forståelighed i fare.

Afslutningsvis er det interessant at konstatere at forskellene mellem de danske og italienske mundtlige tekster er væsentligt mindre end forskellene mellem de tilsvarende skriftlige. Som allerede antydnet ovenfor, er de italienske skriftlige meget resumerende, integrerede og ikke-fortyndede, og en del af dem, de ultra-korte, kan faktisk ikke længere betegnes narrative tekster – hvilket viser at man blandt kravene til en narrativ tekst må medregne en vis grad af eksplicitering og en vis grad af prototypisk kodning.

Henvisninger

- Brøndal, V. (1928). *Ordklassernes teori, studier over de sproglige kategorier*. København: Gad.
- Eco, U. (1975). *Trattato di semiotica generale*. Milano: Bompiani.
- Fleischman, S. (1990). *Tense and Narrativity*. London: Routledge.
- Halliday, M. A. K. (1987). Spoken and written modes of meaning. R. Horowitz & S. J. Samuels (eds.). *Comprehending oral and written language*. San Diego: Academic Press. 55-82.
- Halliday, M. A. K. (1994). *An introduction to functional grammar*. Second edition. London: Edward Arnold.
- Jansen, H. (1996). Da processo a cosa... La subordinazione vista in una prospettiva cognitiva. B. L. Jensen (ed.). *Atti del IV Congresso degli Italianisti Scandinavi, Copenaghen, 8-10 giugno 1995*. København: Handelshøjskolen i København. 93-201.
- Jansen, H. (1999a). Da riassunto a ridondanza. Densità informativa. G. Skytte et al. (eds.). *Tekststrukturering på italiensk og dansk. Resultater af en komparativ undersøgelse*. København: Museum Tusulanum. 153-251.
- Jansen, H. (1999b). *Densità informativa. Risultato sinergico di scelte strategiche rispetto a tre parametri testuali/linguistici. Uno studio contrastivo inter- e intralinguistico*. Ph.d.-afhandling indleveret og forsvaret ved Københavns Universitet.
- Jansen, H. et al. (1996). *Mr. Bean – på dansk og italiensk / Mr. Bean – in danese e in italiano. Rapport om en empirisk undersøgelse / Rapporto su un'indagine empirica*. København: Københavns Universitet.

- Jespersen, O. (1924/1965). *The Philosophy of Grammar*. New York: The Norton Library.
- Langacker, R. W. (1990). *Concept, Image and Symbol – The Cognitive Basis of Grammar*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Langacker, R. W. (1987/1991). *Foundations of Cognitive grammar*. Vol I+II. Stanford: Stanford University Press.
- Skytte, G. (1999). Julekrybben. Diskursmarkering og konnexion. G. Skytte et al. (eds.). 419-483.
- Skytte, G. et al. (eds.) (1999). *Tekststrukturering på italiensk og dansk. Resultater af en komparativ undersøgelse / Strutturazione testuale in italiano e in danese. Risultati di un'indagine comparativa*. København: Museum Tusulanum.
- Van Dijk, T. A. (1977). *Text and context. Explorations in the semantics and pragmatics of discourse*. London: Longman.
- Voghera, M. (1992). *Sintassi e intonazione nell'italiano parlato*. Bologna: Il Mulino.

Sætningsadverbialer og topologi med udgangspunkt i de konnektive adverbialer

Eva Skafte Jensen

Dansk er som bekendt et ledstillingssprog. Den indbyrdes ordning af sætningsleddene er for længst blevet formaliseret i en topologisk analysemodel (sætningskemaet), og denne analysemodel viser sig at være nyttig for forståelsen af danske adverbialer. For eksempel placeres ord som *hurtigt*, *nemt*, *snildt*, *dårligt*, *rigtigt*, *ordentligt* og *godt*¹ forskelligt, alt efter om de fungerer som mådesadverbialer og altså karakteriserer verbalhandlingen (på **MA**²), eller om de fungerer som sætningsadverbialer og dermed karakteriserer hele sætningen (på **SA**).

F	vf	subj	SA	vi	obj	MA
Ham	kan	jeg	godt	lide		
Hun	har			sunget		godt
Godt	sang	hun	ikke			
Jeg	har			sovet		dårligt
Jeg	har		dårlig(t)	sovet		
Jeg	har		godt	hørt	det	

De to pladser, **SA** og **MA**, har hver især en bestemt kodning, og det er denne kodning som entydiggør *godt* og *dårlig(t)* som enten sætningsadverbial eller mådesadverbial. Pladsen **SA** er i moderne dansk fortrinsvis blevet en plads for abstrakt og subjektiv betydning snarere end konkret og objektiv. Dette viser sig ved at størrelser som placeres her, i

1. Jf. Jensen (1997) hvor *godt* blandt andet underkastes en topologisk analyse.

2. Som det ses af eksemplerne, kan mådesadverbialerne også stå på **F**. Det kan de tilsvarende sætningsadverbialer typisk ikke.

praksis fortolkes abstrakt og subjektivt hvis det overhovedet kan lade sig gøre, mens mere konkrete og objektive betydninger på **SA** ganske vist kan forekomme, men da er afstedkommet af en række 'annulle-ringsmekanismer'.³

Som vi skal se er det ikke kun ord som *godt, dårligt, lige, nemt, egentlig, sådan* osv. der skifter betydning alt efter topologisk placering, og det er ikke kun de to pladser **SA** og **MA** der afspejler sådanne forskellige betydninger.

1. Tre varianter af *ellers, dog, alligevel* og *altså*

Nærværende artikel handler om størrelser som *ellers, dog, alligevel* og *altså*, og om den dynamik man kan iagttage mellem sætningsadverbialets plads (**SA**) og fundamentfeltet (**F**). Jeg mener man kan iagttage tre distinkte varianter (**A**, **B** og **C**) af de nævnte ord, og at de forskellige varianters betydning og funktion blandt andet kan aflæses i det topologiske udtryk. I dette afsnit vil alle fire ord blive præsenteret, senere – i afsnit 2. og 3. – udvælges *ellers* til mere dybdegående analyser, og i afsnit 4. og 5. bruges resultaterne fra analyserne af *ellers* til at påvise nogle generelle tendenser der kan iagttages ved alle fire ord.

Gruppe A:

- (1) Vil du have den sidste kartoffel? **Ellers** gemmer vi den til i morgen
- (2) Jeg har sat de sidste stole op nu, og **ellers** er der ikke mer
- (3) Jeg rørte hele tiden i risengrøden. **Alligevel** brændte den på
- (4) Ronald Sørensen fik godt nok fire års fængsel, men **alligevel** vandt arbejderdrengen fra Odense en halv sejr. (Pol. 2.7.99)
- (5) Som navnet angiver, er Nudansk Ordbog en ordbog over det sprog, der bruges i tale og skrift i dag. **Dog** er der områder af sproget, hvorfra man ikke i ordbogen kan vente at finde ord og udtryk, som vitterligt er i brug den dag i dag. (Nudansk Ordbog, 1980)
- (6) Vi er tre og vi har seks kager. **Altså** er der to til hver

3. Dette uddybes i Jensen (2000).

De fremhævede adverbialer er af den type man ofte kalder **konnektive sætningsadverbialer**. De fungerer som kohæsitivt middel mellem to sproglige størrelser på propositionelt niveau, og kan følgelig betegnes **interpropositionelle**. I alle 6 eksempler (1) - (6) står dette konnektive sætningsadverbial på **F**, og i de næste eksempler står de på sætningsadverbialets plads (**SA**):

Gruppe A:

- (7) den anden mand der sidder ved bordet han skæver lidt til ham sådan... ha hvad foregår der der... men sådan prøver **ellers** at ignorere ham... (DMB7)
- (8) § 4. Tobaksrygning er ikke tilladt på statslige hospitaler, dag- og døgninstitutioner og uddannelsesinstitutioner.
Stk. 2. Tobaksrygning er **dog** tilladt i særskilte lokaler, der er indrettet for rygere. (Cirk.off.1988)
- (9) Jeg ved godt at det er risikabelt, men jeg fortalte hende **alligevel** det hele
- (10) Ingen af parterne vil give sig. Vi må **altså** konkludere at vi ikke når en løsning i dag.

Denne variant af *ellers*, *dog*, *alligevel* og *altså* udmærker sig ved at have både **F** og **SA** som mulige placeringer, og de indgår alle i den gruppe jeg kalder for **A**. I alle eksemplerne er den konnektive/kohæsive funktion forholdsvis klar. Men se nu på disse eksempler:

Gruppe B:

- (11) A: Jeg vil ikke have noget sovs
B: Der er **ellers** bacon i
(Replikskifte mellem søn og far, 25/5-99)
- (12) [båndet løber ud og de to interviewere har travlt med at vende det, mens informanten upåvirket bliver ved med at tale]
Informant: – og midt aften som de kaldte det dengang.
Interviewer 1: Lige et øjeblik.
Interviewer 2: Ja, det var når I skulle i marken, så fik I – ?
Informant: Men det har jeg vel **ellers** fortalt om, eller hvordan vi havde poser og alt sådan noget med, men – det er jo også lige meget. Men – så karlen ... (Husmand, Kundby sogn, født 1890. Optaget 1973. Aflæst 1992)

- (13) hun (: kogekonen) har fået sin løn. Og desuden fik hun resten af tarteletterne – de er **alligevel** ikke go'e i morgen – og så al ribsgeléen – vi kan **alligevel** ikke servere den, når faconen er gået af den (Soya.FD.8)
- (14) Tager du et brød med, når du **alligevel** skal i Brugsen?
- (15) A: Jeg kan simpelthen ikke få en bid til ned!
B: Lad den **dog** stå.
- (16) Jeg måtte slæbe det op i to omgange. Der var **altså** også meget.

I disse eksempler står *ellers*, *alligevel*, *dog* og *altså* allesammen på **SA**, fuldstændig som vi så det i eksemplerne (7) - (10), men pludselig er den strengt kohæsive funktion forsvundet. Jeg vil ikke desto mindre argumentere for at de givne adverbialer stadig har en forbindende funktion, skønt det ikke som i eksemplerne (1) - (10) er helt klart hvad det er der bliver forbundet. Mere herom i afsnit 3.

Den tredje variant kalder jeg for **C**. Eksemplerne (17) - (23) viser denne variant, og i alle tilfældene står sætningsadverbialet på **SA**.

Gruppe C:

- (17) Det var **ellers** et sygt billede!
- (18) Hun kan **ellers** spille kort!
- (19) Hvorfor køber du **dog** ikke en regnfrakke!
- (20) Hvor er den **dog** smart!
- (21) Det var **dog** løjerligt!
- (22) Det var **alligevel** mærkeligt!
- (23) Jeg gider **altså** ikke mere!

Det er især denne sidste type eksempler (og til dels eksemplerne fra gruppe B) der foranlediger at *ellers* etc. bliver betegnet som **diskurspartikler** eller **modalpartikler** m.m. Denne type ligner slet ikke eksemplerne fra begyndelsen af artiklen (1) - (10).

Formelt skiller ordene i gruppe **A** sig ud fra grupperne **B** og **C** ved at have to placeringmuligheder (**F** og **SA**) hvilket kunne ses af eksemplerne (1) - (10), mens ordene i gruppe **B** og **C** kun har en placerings-

mulighed (SA). Dette viser sig tydeligt når man forsøger at sætte ordene i eksemplerne (11) - (23) på **F**⁴:

Gruppe B:

- (24) A: Jeg vil ikke have noget sovs
B: **Ellers** er der bacon i
- (25) Interviewer 2: Ja, det var når I skulle i marken, så fik I –?
Informant: Men **ellers** har jeg vel fortalt om det
- (26) hun (: kogekonen) har fået sin løn. Og desuden fik hun resten af tarteletterne – **alligevel** er de ikke go'e i morgen – og så al ribsgeléén – **alligevel** kan vi ikke servere den, når faconen er gået af den
- (27) Jeg måtte slæbe det op i to omgange. **Altså** var der også meget.

Gruppe C:

- (28) **Ellers** var det et sygt billede!
- (29) **Ellers** kan hun spille kort!
- (30) **Dog** var det løjerligt!
- (31) **Alligevel** var det mærkeligt!
- (32) **Altså** gider jeg ikke mere!

Vi kan sige at de enkelte leksemer har et indholdspotentiale, og at dette potentiale kan entydiggøres til fordel for den funktion som gruppe A repræsenterer ved en placering på **F**. Når de nævnte sætningsadverbialer placeres her, kan der nemlig kun være tale om konnektive adverbialer i strengt kohæsiv forstand. Vi skal straks komme tilbage til forskellen på gruppe B og C. Men først skal vi se lidt nærmere på det semantiske indhold af et enkelt af de ovennævnte leksemer fra gruppe A, nemlig *ellers*.

2. Analyse af det kohæsive *ellers*

Det kohæsive *ellers* har selv (mindst) to distinkte betydningsvarianter som eksemplerne (33) og (34) illustrerer:

4. Det er af forskellige syntaktiske og topologiske grunde ikke muligt at placere adv. på **F** i alle eksempler fra gr. B + C.

- (33) Hun hed Mariane med Tilnavnet Per Søvrems efter sin afdøde Mor. **Ellers** kaldtes hun af Byens Folk mest for Mariane Husar. (Pontoppidan)
- (34) Sognefogden var en tyk Mand, der havde Frakke til Brug ved Altergang og Marked i Augustenborg, men som **ellers** var i Skjorteærmer. (Bang)

For at kunne beskrive forskelle og ligheder mellem eksemplerne, vil jeg i det følgende referere til størrelser som **S1**, **S2** og **sætningskompleks**. Begreberne er opfundet til lejligheden, og de tjener først og fremmest det praktiske formål at være termer til brug ved selve analyserne, i anden omgang kan tankegangen så overføres til analyser af forekomster i gruppe **B**.

- **S2** – den sætning hvori det kohæsive sætningsadverbial forekommer.
- **S1** – den sætning som er pragmatisk overordnet (og nogle gange syntaktisk overordnet) S2, og som i eksemplerne (1) - (10) kommer forud for S2, og hvis tilstedeværelse forudsættes qua sætningsadverbialet. S1 tjener som basis for en (ofte efterfølgende) S2.
- **sætningskompleks** – den samlede konstruktion, dvs. S1 + S2 (inkl. sætningsadverbial).

Eksempel (33) kan således analyseres på denne måde:

S1 hun hed Mariane Per Søvrems
ellers (dvs. *i øvrigt*)
 S2 kaldtes hun Mariane Husar

Vi får altså to oplysninger om Mariane som gensidigt supplerer hinanden som ligeværdige alternativer, og i det følgende vil jeg efter Skautrups eksempel kalde denne betydning for **alternativ** (jf. Skautrup 1959).

Eksempel (34) kan også omskrives, men en smule anderledes:

S1 S. havde Frakke til særlige begivenheder
ellers (dvs. *i de øvrige tilfælde*)
 S2 var S. i Skjorteærmer (altså uden Frakke)

Vi ser her at ordet *øvrig* også indgår i denne omskrivning, men nu i en ganske anden betydning. *I øvrige tilfælde* bruges nemlig her til at adskille de to informationer vi får om sognefogden, i to uforenelige størrelser. Sognefogden kan ikke både have frakke-på og ikke-frakke-på. Disse to informationer udelukker hinanden gensidigt, og denne betydning hvor *ellers* forbinder komplementære modsætninger vil jeg – igen efter Skautrups eksempel – kalde for **disjunktiv**⁵. Denne disjunktive variant kan i særlige tilfælde overgå til en konditional betydning som vi ser det i det følgende eksempel:

(35) Han maa ha' indsprøjtninger hver femte time, **ellers** kan han ikke holde det ud. (Sarvig)

S1 han må ha' indsprøjtninger hver femte time
ellers (dvs. *i øvrige tilfælde* > *hvis ikke* han får indsprøjtninger hver femte time, *så*)
 S2 kan han ikke holde det ud

I dette tilfælde er der også tale om oplysninger der udgør komplementære modsætninger, nemlig patientens tilstand når han får indsprøjtninger hver femte time, og når han ikke får indsprøjtninger hver femte time. *Ellers* angiver således en disjunktiv relation mellem disse to størrelser. Når det disjunktive *ellers* (som her) placeres på **F**, kan denne særlige konditionale betydning fremkomme, men læg mærke til at denne betydning netop er en **markeret** betydning som fremkommer under disse særlige omstændigheder som en placering på **F** udgør, og ikke er en del af *ellers'* grundbetydning. *Ellers'* grundbetydning kan grafisk skildres således:

disjunktiv	-	<i>har frakke til særlige begivenheder</i>
betydning		<i>ellers (i øvrige tilfælde) skjortecærmer</i>
^		
v		
alternativ	-	<i>hedder Mariane Per Søvens</i>
betydning		<i>kaldes ellers (i øvrigt) Mariane Husar</i>

5. Bemærk at denne brug af ordet **disjunktiv** ikke svarer til de greenbaumske **disjunker** (jf. Greenbaum 1969).

I (33) og (34) såvel som (35) er *ellers* en syntaktisk integreret del af S2 som står på henholdsvis **F** og **SA**, og i alle tre eksempler **signalerer** tilstedeværelsen af *ellers* i sætningen at der er en S1, og at der i S1 er noget propositionelt som *ellers* i S2 kan sammenkæde noget propositionelt i S2 med. Dette 'noget' i de to sætninger skal indgå i samme paradigme, og man kan således se at ord som *ellers* m.fl. har en **paradigmatiserende** funktion.⁶

Ellers er altså et kohæsivt sætningsadverbial som sammenknytter to sætninger, og tilstedeværelsen af dette *ellers* forudsætter at der er noget propositionelt i sætningen forinden som *ellers* kan samstille eller modstille noget propositionelt i sin egen sætning med. Denne kohæsive funktion understreges ved placeringen på **F** i eksemplerne fra Pontopidan og Sarvig.

I denne kohæsive betydning/funktion indgår *ellers* altså i en fast struktur, nemlig et sætningskompleks bestående af **S1+S2**:

- **S1** – den sætning der tjener som basis for en (efterfølgende) *ellers*-sætning
- **S2** – den sætning som *ellers* syntaktisk integreres i med en topologisk placering på enten **F** eller **SA**. S2 forudsætter tilstedeværelsen af en S1.

Denne analysemetode muliggør at man laver tilsvarende analyser af forekomsterne i gruppe B (11) - (16). Jeg har allerede hævdet at sætningsadverbialerne i disse eksempler også har en **forbindende** funktion, omend måske ikke ligefrem **kohæsiv** i den mest semantisk-tekstbaserede betydning, og vi skal nu se hvordan.

3. Analyse af *ellers* i gruppe B

Der er en indlysende forskel på brugen af *ellers*, *alligevel*, *dog*, *altså* i gruppe B og gruppe C. I gruppe C behøver der ikke at være noget

6. Dette begreb bruges af Nølke i forbindelse med fokuspartikler (Nølke 1996b) og det attributive adjektivs placering på fransk (Nølke 1996a).

sprogligt som adverbialet spiller op imod, men sådan er situationen ikke for gruppe B. Faren i eksempel (11) kan ikke bare stille maden på bordet og sige⁷:

(11) Der er **ellers** bacon i!

Der er bacon i! og i særlig grad *der er ellers bacon i!* er en direkte replik til sønnens afvisning af aftensmaden. Det samme gælder for eksemplerne (12) - (16) fx *du skal alligevel i brugsen*. *Alligevel* signalerer at der er noget sprogligt at spille op imod. I den henseende ligner disse konstruktioner de strengt kohæsive konstruktioner fra gruppe A: der er også her tale om et sprogligt **kompleks** bestående af to sammenknyttede dele. I stedet for **sætningskompleks** vil jeg dog her tale om et **sproghandlingskompleks** bestående af en **SH1** + **SH2**, hvor **SH1** er den overordnede sproghandling, mens **SH2** er affødt af **SH1**.

- **SH1** – den sproghandling der tjener som basis for en (typisk efterfølgende) SH2.
- **SH2** – den sproghandling hvori sætningsadverbialet syntaktisk integreres ved en topologisk placering på **SA** (aldrig på **F**). SH2 forudsætter tilstedeværelsen af en SH1.
- **Sproghandlingskompleks** – den samlede konstruktion SH1 + SH2 (inkl. sætningsadverbial).

Det særlige ved denne type konneksion eller forbindelse er at det i et vist omfang overlades til modtager selv at finde ud af hvad det er der forbindes. Ved gruppe A skulle man lede efter noget fra samme propositionelle paradigme. Men ved gruppe B skal man lede efter den sproghandling som SH2 spiller op imod.

Lad os se lidt nærmere på replikskiftet mellem far og søn (11). Sønnen foretager en selvstændig sproghandling, en **afvisning**. Faren, der gerne vil have knægten til at spise, appellerer til noget han regner med vil få sønnen til at skifte mening. Han går ind i **vellykkethedsbetingelserne** for afvisningen, og det han siger er noget i retning af:

7. Hvis han gør det ryger betydningen automatisk over til eksemplerne i gruppe C.

- Du afviser sovsen, men du beslutter dig på et for dårligt grundlag. Jeg fortæller dig nu at der – i modsætning til hvad du troede – er bacon i, og på baggrund af denne oplysning kan det være at du skifter mening.

Ved *ellers* angiver faren at indholdet i SH2 (hans egen sproghandling) er i tilknytning til det drengen har sagt i SH1.

- SH1 – afvisning (jeg vil ikke have noget sovs)
- SH2 – korrektion af vellykkethedsbetingelserne i SH1, forbindelsen mellem SH1 og SH2 angives ved *ellers* (der er *ellers* bacon i)

Ellers i (11) signalerer at der ER en sammenhæng mellem **SH1** og **SH2**. Den egenskab det mest kohæsive *ellers* har, nemlig evnen til at forbinde to sproglige størrelser, overføres altså fra den variant der er repræsenteret i gruppe A til den variant der er repræsenteret i gruppe B, og betydningerne i eksemplerne (2) - (5) og (7) - (10) antages at ligge forud (ontologisk og historisk) for betydningerne repræsenteret i eksemplerne (11) - (16):

Gruppe A > gruppe B

Men hvad med det leksikalske indhold? Hvor kommer betydningen af *ellers* i eksempel (11) fra? Vi har allerede set at den betydning det strengt kohæsive *ellers* ligger inde med, ikke er entydig, men strækker sig over flere betydningsvarianter. Lad os se på det andet *ellers*-eksempel fra gruppe **B**. Denne gang drejer det sig om en klassisk sprogvidenskabelig situation, nemlig en samtale mellem to feltarbejdere og en informant:

- (12) [båndet løber ud og de to interviewere har travlt med at vende det, mens informanten upåvirket bliver ved med at tale]
 Informant: – og midaften som de kaldte det dengang.
 Interviewer 1: Lige et øjeblik.
 Interviewer 2: Ja, det var når I skulle i marken, så fik I - ?
 Informant: Men det har jeg vel **ellers** fortalt om, eller hvordan vi havde poser og alt sådan noget med, men – det er jo også lige meget. Men – så karlen ...

Intervieweren opfordrer informanten til at fortælle om nogle bestemte handlinger/forløb. Informanten undrer sig (med rette!):

- Du vil have mig til at fortælle om noget ganske bestemt. Du beder altså om information. En grundlæggende vellykketbetingelse for informationssøgning er at man ikke i forvejen har den information man søger. Du har den information (du påstår) du søger. Det ved jeg for jeg har lige givet dig den. Disse to ting: 1) at du beder mig om information, og 2) at du allerede har den information du beder om, står i et modsætningsforhold til hinanden.

Både ved dette eksempel og ved (11) er der altså tale om to inkompatible størrelser som forbindes af *ellers*. I (11) var der tale om modsætningen mellem hvad sønnen tror om maden, og hvad faren ved om madens faktiske beskaffenhed. I (12) er der tale om det modsætningsforhold der består mellem afsenders forventning om vellykkethedsbetingelserne for informationssøgning, og den informationssøgning informanten udsættes for i den faktiske situation. Vi kan således se at det er den **disjunktive** betydning der giver grobund for *ellers* i (11) og (12), altså den betydning som angiver komplementære modsætninger og uforenelige størrelser. Men læg vel mærke til at det er den **umarkerede** disjunktive betydning (jf. (34)) og ikke den **markerede** disjunktive betydning (jf. (35)) som udvikler sig til det *ellers* vi finder i (11) og (12).

Vi ser altså at forbinderegenskaben overføres fra de betydninger som repræsenteres ved gruppe **A** til de betydninger som repræsenteres ved gruppe **B**, men at de forbundne størrelser ikke er forbundet strengt kohæsitivt. Vi ser også at den betydning vi finder i *ellers* i gruppe **B**, tager udgangspunkt i en del af betydningspotentialt fra *ellers* i gruppe **A**. *Ellers* i (11) og (12) forbinder ikke objektive størrelser på propositionelt niveau, men peger i stedet på afsenders forventninger etc. til modtager og kommunikationssituationen som sådan. Derved tillægges ordet en subjektiv valeur og denne subjektive valeur kan kun forekomme på **SA** (jf. (24) og (25)). Omvendt kan den disjunktive betydning ikke forekomme på **SA** og bibeholde sin strengt kohæsive betydning/funktion. Hvis man flytter *ellers* fra **F** til **SA** i Sarvig-eksemplet (35), får man automatisk en betydning/funktion som ligner den i (11) og (12).

- (35) Han maa ha' indsprøjtninger hver femte time, han kan **ellers** ikke holde det ud. (Sarvig)

4. Emotiver og performativer

Afsluttende om eksemplerne i gruppe C kan man så se at de mønstre gruppe A og B kører efter, slet ikke har noget at sige i forhold til eksempler af typen (17) - (23). Eksemplerne i gruppe C udviser i stedet en selvstændig videreudvikling af den betydning/funktion man finder ved gruppe B. Ved gruppe C kappes båndene til den forbindende funktion, mens den ekstra nye betydning der er kommet til ved gruppe B (den subjektive betydning, signal om afsenderengagement), kan løsrive sig fra det tekststrukturerende og fungere selvstændigt som subjektiv kommentar til det i øvrigt sagte.

Man kunne gå et skridt videre og sige at *ellers*, *dog*, *alligevel* og *altså* bliver performative udtryk⁸ i deres egen ret, og at den type sproghandlinger de angiver, er **emotiver** (ekspressiver, repræsentativer). Emotiverne er subjektive sproghandlinger par excellence. De tjener til selv fremstilling og er dermed hinsides objektive kriterier som falsificerbarhed, og typisk kan de omskrives med en *jeg synes*-parafrase, og den klassiske performativ-prøve (*hermed*) gælder netop ikke ved denne type sproghandling. Alle eksemplerne i gruppe C er emotiver, det er de også uden de indføjede sætningsadverbialer. *Ellers* osv. **skaber** altså ikke denne sproghandlingstype, de **understøtter** blot at det er emotiver det handler om, og dermed ligner de andre performative udtryk som ikke skaber konstateringer, konkluderinger osv., men understøtter og ekspliciterer hvilke sproghandlinger der er tale om.

5. Sammenfatning

Den udvikling *ellers* og de andre adverbialer gennemgår kan skematisk skildres således:

8. Sætningsadverbialer som *ellers* etc. hører i forvejen til blandt de metasproglige handlinger (**kommunikativerne**), sammen med andre udtryk der sikrer forståelsen i kommunikationen, fx relevansgarderinger som *hvis du er tørstig, er der øl i køleskabet* og de klassiske performativer.

Gruppe A	>	Gruppe B	>	Gruppe C
Topologi F og SA	>	Topologi SA	>	Topologi SA
Forbinder- funktion	>	Forbinder- funktion	>	% Forbinder- funktion
Objektiv betydning	>	Subjektiv betydning	>	Subjektiv betydning

Hvad angår stammebetydningen vil det som regel være den semantisk mindst komplekse, mindst markerede betydning som undergår en pragmatiserende udvikling. Således er det den **umarkerede** disjunktive *i øvrige tilfælde*-betydning som udvikles til betydningerne i grupperne B og C, og ikke den mere komplekse, markerede **konditionale** *hvis ikke...så*. Tilsvarende er det den mindre markerede *i modsætning til...*-betydning som slår igennem i B og C-betydningerne af *dog*, og ikke den mere komplekse koncessive betydning. Det *altså* man finder i gruppe B og C, er udviklet af den oprindelige *således/sådan/på den måde*-betydning, og ikke af den mere markerede *ergo*-betydning, osv.

Vi ser således at de givne adverbialer ligger på en skala fra en mere objektiv betydning til en mere subjektiv betydning, og at dette skel mellem det objektive og det subjektive afspejler sig i topologien. De subjektive betydninger kan kun forekomme på sætningsadverbialets plads, mens de objektive betydninger har en større topologisk mobilitet. Og i den henseende opfører disse adverbialer sig ligesom adverbialerne i sætningskemaet på artiklens første side.

Henvisninger

- Andersen, T. (1982). Modalpartikler og deres funktion i dansk. *Danske Studier*. København.
- Andersen, J. E. (1987). Adverbier – sprogvidenskabens stedbørn. *Selskab for Nordisk Filologis årsberetning 1985-1986*. København.
- Davidson-Nielsen, N. (1992). Discourse particles in Danish. *Pre-publications of the English department of Odense university*. Odense.

- Diderichsen, P. (1946). *Elementær dansk grammatik*. 3. udgave, 9. oplag. København: Gyldendal 1987.
- Glismann, O. (1979). Om vurderende udsagn og emotive prædikater. *NyS* 10-11. København.
- Greenbaum, S. (1969). *Studies in English Adverbial Usage*. London.
- Halliday, M. A. K. & R. Hasan (1976). *Cohesion in English*. London.
- Hansen, E. & L. Heltoft (under udarb.). *Grammatik over det Danske Sprog*.
- Hansen, Aa. (1967). *Moderne dansk*. København.
- Harder, P. (1975). Prædikatsstruktur og kommunikativ funktion. *NyS* 8. København.
- Jensen, E. S. (1997). Godt og gerne – modalitet og polaritet. P. Widell & M. Kunøe (red.). 6. *Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Århus.
- Jensen, E. S. (2000). *Danske sætningsadverbialer og topologi i diakron belysning*. Ph.d.-afhandling i dansk grammatik ved Institut for Nordisk Filologi, Københavns Universitet.
- Nølke, H. (1996a). Det attributive adjektivs placering på fransk. M. Herslund (red.). *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 3*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Nølke, H. (1996b). Focus Particles in French. Støtteark til foredrag i Lingvistkredsen.
- Skautrup, P. (1959). Jyske ord, 6. Konjunktionen *ed*. P. Skautrup, H.P. Hansen & N.Å. Nielsen (red.). *Sprog og Kultur*, vol. 21. Aarhus.
- Skautrup, P. (1944-1968). *Det danske sprogs historie*, I-V. København.
- Traugott, E. C. (1995b). Subjectification in grammaticalization. D. Stein & S. Wright (eds.). *Subjectivity and subjectivisation in language*. Cambridge: Cambridge University Press.

Frie prædikativer på dansk og fransk

En kontrastiv analyse af en problematisk ledtype¹

Hanne Korzen

1. Generel beskrivelse af ledtypen

Frie prædikativer kan (lidt groft) defineres som led der er løst knyttet enten til subjektet (jf. (1)-(2)) eller til objektet (jf. (3)-(4)), og som kan stå på forskellige pladser i sætningen, sådan som det illustreres i nedenstående eksempler:

- (1a) Jensen kom **fuld** hjem.
- (1b) **Fuld som en allike** vaklede Jensen ned ad Strøget.
- (1c) Jensen vaklede ned ad strøget, **fuld som en allike**.
- (1d) **Hvidglødende af raseri** knaldede Marie døren i.

- (2a) Dupont est rentré **ivre**.
- (2b) **Ivre-mort**, Dupont descendait le Boulevard des Italiens.
- (2c) Dupont descendait le Boulevard des Italiens, **ivre-mort**.
- (2d) **Furieuse**, Marie a claqué la porte.

- (3a) Jens drak kaffen **for varm**.
- (3b) Det er første gang jeg ser Charlotte **så glad**.

1. Nærværende arbejde baserer sig på Korzen (1998), Korzen (1999) og Korzen (under udgivelse). Jeg takker hjerteligt Per Durst-Andersen, Erik Hansen, Helle Hermann, Michael Herslund, Iørn Korzen og Lilian Stage for udbytterige diskussioner i forbindelse med tilblivelsen af såvel disse arbejder som nærværende artikel.

- (4a) Jean a bu son café **trop chaud**.
 (4b) C'est la première fois que je vois Charlotte **aussi contente**.

Som det skulle fremgå af disse eksempler, kan de frie prædikativer på begge sprog dels være fuldt integreret i sætningen og befinde sig i umiddelbar kontakt med verbalet som de indgår i en intonationsmæssig helhed med – dette ses i (1a), (2a), (3) og (4) – dels være "løsrevne", og stå enten som indskud eller efterhængt, hvilket gælder (1c), (2b), (2c) og (2d) (jf. Forsgren 1996: 178, Aa. Hansen 1967: 147-48, Nølke 1996). Et frit prædikativ der indleder sætningen, vil på dansk befinde sig i forfeltet og på fransk være "løsrevet" (jf. (1b), (1d), (2b), (2d)).

Frit prædikativ til subjektet er langt hyppigere forekommende end frit prædikativ til objektet. Denne forskel mellem de to ledtypers evne til at "tiltrække" de frie prædikativer forklares direkte ud fra Herslund og Sørensens valensgrammatiske model, som i modsætning til den "klassiske" valensgrammatik (jf. Tesnière 1966) lægger stor vægt på at gøre rede for disse to valensleds helt forskellige status (jf. Herslund og Sørensen 1985: 52-55, Herslund 1988 og Herslund 1996: 33-43 og 58-112).

I den nævnte model defineres objektet som det led, der er tættest knyttet til verbalet sammen med hvilket det udgør det prædikativiske fundament. Det er en kombination af verbet og dette fundamentale argument der bestemmer verbets præcise fortolkning, sådan at en udskiftning af objektet helt kan ændre den type af situation der er tale om, jf. fx: *tage bussen/pengene fra køkkenskuffen/en hovedpinepille/en lur/billetten* (jf. Herslund 1988: 10). Et frit prædikativ til objektet står helt naturligt i sætningsprædikativet, oftest i umiddelbar kontakt med objektet selv, og det beskriver objektsreferentens tilstand i det tidsinterval hvor subjektsreferenten er i kontakt med den. Tilsyneladende er antallet af verber der lader sig kombinere med et sådant prædikativ, relativt lille (jf. Eriksson 1993: 120-21). Det drejer sig om udtryk for indtagelse af mad eller drikke (jf. (3a) og (4a)), sanseverbet 'se' (jf. (3b) og (4b)) eller andre verber der direkte betegner kontakten mellem subjekts- og objektsreferent såsom *quitter* 'forlade', *retrouver* '[gen]finde', *rencontrer* 'møde', *transporter* 'transportere'. Man kunne kalde disse verber "kontaktverber".

Er objektet det led, der bestemmer situationstypen, så er subjektet til gengæld det propositionskonstituerende led. Når et subjekt knyttes til sætningsprædikatet, bliver situationstypen forankret i tid og realitet fx: *Per tog bussen*. Gennem denne kombination får vi konstitueret en prædikation, og der opstår en proposition, dvs. en betydningsenhed der kan tillægges en sandhedsværdi. Prædikatet *tage bussen* hævdes at være sand om *Per* (jf. Herslund 1996: 33-35). Denne propositionskonstituerende rolle gør subjektet til sætningens "syntaktiske akse" og forlener det med en evne til at suge andre sætningsled til sig og kontrollere dem semantisk og/eller syntaktisk (jf. Herslund op. cit.: 62 og Korzen 1987: 58 ff.). Subjektets privilegerede status gør, at man selv hvor flere fortolkninger er mulige, som "default-læsning" normalt vil vælge den fortolkning der involverer subjektet. Dette gælder ikke mindst det frie prædikat, hvilket illustreres klart i (5). Skønt eksemplet indeholder kontaktverbet *finde*, har afsender ved at rykke det frie prædikat ud af sætningsprædikatet udsat sig for en alvorlig misforståelse:

(5) **DEREFTER FIK DE SYGGEORLOV**

Nøgen, mishandlet og kvalt fandt politiet hende i det pæne parcelhus i Otterup (*Fyns Amts Avis* "Oh Danmark" 18/9 1988)

Et frit prædikat, der knytter sig til subjektet, vil – som det allerede illustreres ved (1) - (2) – i kraft af dette leds propositionskonstituerende rolle altid samtidig komme til indirekte at modificere sætningen som helhed. Riegel (1996: 192) taler i denne forbindelse om at prædikatet breder sig "metonymisk" fra subjektsreferenten til hele situationen. Noget sådant gælder ikke i nær samme grad for det frie prædikat til objektet (jf. modsætningen mellem en konstruktion som (1b) og sætningen: *Jeg så Jensen fuld på Strøget*). Som det vil blive vist i 3. nedenfor, bevirker den dobbelte tilknytning at det frie prædikat til subjektet kan underopdeles i to hovedtyper, alt efter hvor hovedvægten ligger. Den nævnte underopdeling er meget vigtig ud fra et kontrastivt synspunkt, og når vi i det følgende skal sammenligne frie prædikater på dansk og fransk, vil det udelukkende dreje sig om det frie prædikat til subjektet.

De frie prædikater er på den ene side beslægtede med andre adjektiviske sætningsled (attributiver, faste prædikater og appositioner) og

på den anden side med forskellige former for adverbielle led. Lad os kort sammenligne disse ledtyper.

I modsætning til alle de øvrige typer er det *attributive adjektiv præsupponeret* (den egenskab det angiver, er så at sige tillagt substantivets referent før ytringsøjeblikket, og det kan ikke rammes af en nægtelse jf. Aa. Hansen 1967 II: 402-03, Rasmussen 1970: 96, Togeby m.fl. 1985: 128-29):

(6) Den **fulde** mand kom hjem.

De *faste prædikativer* er i modsætning til de frie prædikativer *valensled* der er knyttet til sætningens *subjekt* (jf. 7a) eller *objekt* (jf. 7b) ved hjælp af et verbal, hvis væsentligste funktion netop er at formidle denne tilknytning, og de kan normalt ikke udelades uden at sætningen bliver ugrammatisk eller skifter betydning:

(7a) Marie est **furieuse**.

(7b) Cela l'a rendue **furieuse**.

Det bemærkes endvidere at sådanne faste prædikativer er genstand for en *direkte assertering*, hvorimod frie prædikativer som i (2d) (*Furieuse, Marie a claqué la porte*) asserteres indirekte (jf. Herslund 1997: 70).²

Det frie prædikativs forhold til *appositionen* har i ganske særlig grad voldt problemer for grammatikere der forsker i fransk.³

-
2. Det kan dog i en del tilfælde være vanskeligt at drage skellet mellem faste og frie prædikativer, ikke mindst på dansk, hvor begrebet "afledt valens" har et helt enormt omfang (jf. Herslund og Sørensen 1985: 28-32 og 1987: 93-98, Mikkelsen 1911: 44 og 353, Aa. Hansen 1967: 403-04, Eriksson 1993: 98-99 og 117-19). Se en samlet diskussion heraf i Korzen (1998: 13-22).
 3. Frie prædikativer, og især disses forhold til appositionen, har i påfaldende grad interesseret de skandinaviske romanister, og der har været en ivrig debat om emnet i flere generationer, jf. – i kronologisk orden Sandfeld 1940, Høybye 1944, Nilsson-Ehle 1953, Togeby 1965, Pedersen m.fl. 1970, Rasmussen 1970, Spore 1970, Gettrup m. fl. 1971, Prøbensen 1972, Olsson 1976, Pedersen m. fl. 1980, Togeby m. fl. 1985, Schmitt Jesen 1988, Eriksson 1993, Forsgren 1996, I. Korzen 1996.

Appositionen adskiller sig fra det frie prædikativ ved sin indskudsagtige karakter. Den modificerer hverken sætningsprædikatet (som det frie prædikativ til objektet) eller sætningen som helhed (som det frie prædikativ til subjektet), men udgør en helt speciel form for talerkommentar (noget der i det hele taget er typisk for en "incise" jf. Nølke 1996: 323) og kan beskrives som en "tilføjelse af et nyt sprogligt udtryk for samme størrelse, idet denne betragtes under forskellig synsvinkel." (Aa. Hansen 1967: 181). Ud fra denne beskrivelse må man slutte at appositionen må være et nominalsyntaxme ligesom den størrelse den knytter sig til. Aa. Hansen gør endvidere opmærksom på, at man ofte foran appositionen kan tilføje adverbialer som *nemlig* eller *altså* eller en "parentetisk forklarende sætning som: *det vil siges* eller: *jeg mener*, osv."⁴

- (8) En gammel ven af mig, **Hans fra Rødovre**, kom på visit (Jensen 1985: 39)

Ovenstående beskrivelse af de frie prædikativer og appositionen kan suppleres med to tests til at adskille de to ledtyper. Den første får man nærmest "forærende" på dansk, idet det ud fra dansks status som V/2-sprog er let at slutte at det fremhævede led i (8) i hvert fald ikke kan være et frit prædikativ, men må høre med til den substantivgruppe der udfylder forfeltet. Denne plads er udelukket for et frit prædikativ:

- (9) *Jensen, **fuld som en allike**, vaklede ned ad Strøget.

Derimod kan et frit prædikativ naturligvis godt følge direkte efter subjektet i en ledsætning:

- (10) Jeg så chokeret til da Jensen, **fuld som en allike**, vaklede ned ad Strøget.

Den anden test (inspireret af Vestergaard 1997: 253) er en flyttetest. Den består i at man forsøger at flytte forbindelsen nominalsyntaxme +

⁴Aa. Hansens beskrivelse af appositionen suppleres fint af Erikssons (1993: 97), der skelner mellem frit prædikativ og apposition på følgende måde: "tandis que la fonction d'attribut (prædikativ) est une fonction de prédication..., celle du membre apposé est une fonction d'**identification**... et, en tant que telle, du domaine adnominal."(det er mig der fremhæver).

apposition eller nominalsyntagme + frit prædikatív ud på en “perifer” plads i sætningen, sådan at den kommer uden for subjektets eller sætningsprædikatets “rækkevidde”. Man ser da at forbindelsen nominalsyntagme + apposition, som jo udgør en samlet helhed, lader sig flytte, hvorimod det ikke gælder for forbindelsen nominalsyntagme + frit prædikatív:

- (11) Jeg talte længe med en gammel ven, **Hans fra Rødovre**.
- (12) *Jeg talte længe med Jensen, **fuld som en allike** (ugrammatisk hvis *fuld som en allike* skal opfattes som knyttet til *Jensen*).

Grammatikere der arbejder med dansk, føler dog generelt intet behov for disse tets. Her synes man altid at have haft en klar fornemmelse for hvad en apposition er. Anderledes forholder det sig med deres “franske” kolleger. Af indlysende grunde har man ikke kunnet betjene sig af “forfeltsprøven”, og man har heller ikke ment at den semantisk baserede beskrivelse var tilstrækkelig. Dertil kommer at skellet mellem substantiver og adjektiver på fransk er mere prækært end på dansk, idet substantiver kan fungere som såvel attributivled som frit prædikatív (jf. 2. nedenfor). Derfor har der nu i 60 år raset en heftig debat om sætninger af følgende type:

- (13) Mme d’Argonne, **nerveuse**, regardait l’heure.

Kan den fremhævede størrelse betragtes som en apposition? Mange mener at dette er tilfældet, skønt det umiddelbart forekommer indlysende at adjektivsyntagmet *nerveuse* ikke kan betragtes som “et nyt sprogligt udtryk for sammme størrelse”. Det kan derimod substantivsyntagmet *une cousine de ma mère* i nedenstående eksempel:

- (14) Mme d’Argonne, **une cousine de ma mère**, regardait l’heure.

Som sagt har man ikke stillet sig tilfreds med dette semantisk baserede argument. Men nu kan man altså supplere med “flyttetesten” der klart synes at være et argument for at betragte den fremhævede størrelse i (14), men ikke den i (13) som en apposition:

- (15) J'ai parlé longuement avec Mme d'Argonne, **une cousine de ma mère**.
- (16) *J'ai parlé longuement avec Mme d'Argonne, **nerveuse** (ugrammatisk hvis *nerveuse* skal opfattes som knyttende sig til *Mme d'Argonne*).

Det frie prædikativs forhold til *mådesadverbialer* er langt mindre problematisk. Mens det frie prædikativ i et tilfælde som fx (2d) (*Furieuse, Marie a claqué la porte*) er en adjektivisk størrelse, der direkte modificerer subjektet, hvorimod verbalet kun "rammes" indirekte, er det stik modsatte tilfældet med mådesadverbialet. Her modificeres verbalet direkte, hvorimod subjektet berøres indirekte:

- (17) Marie a claqué la porte **avec fureur**.

2. Frie prædikativer på fransk (i meget store træk)

(1)-(4) kunne give det indtryk at frie prædikativer på dansk og fransk optræder nogenlunde parallelt. At dette ikke er tilfældet, ses allerede, når man betragter de konstituenttyper, der kan fungere som frit prædikativ på fransk. Vi vil her se på de almindeligst forekommende.

2.1. Substantivsyntagmer

Det at fransk kan have et substantivsyntagme som frit prædikativ, viser i sig selv den markante forskel der er i anvendelsen af frit prædikativ på de to sprog. I denne rent prædikative (ikke-referentielle) anvendelse kan substantivsyntagmet ikke have determinativ. Derimod kan den godt indeholde et attributivled:

- (18) **Enfant**, je m'enchantais du *Lac de Lamartine* ('som barn'⁵, 'da jeg var barn'; Borel, Eriksson 1993: 95)
- (19) **Fils de personne**, je fus ma propre cause ('da jeg ikke var barn af nogen'; Sartre, ib.)

5. Angående typen *som barn* henvises der til Korzen (1999: 65-68).

2.2. Adjektivsyntagmer

Adjektivsyntagmer som frit prædikativ er allerede illustreret i eksemplerne (2) og (4) (*ivre[-mort]*, *furieuse*, *trop chaud*, *aussi contente*) som er helt parallelle med de danske konstruktioner. Mere påfaldende ud fra en kontrastiv synsvinkel er det imidlertid, at man også kan have konstruktioner som:

- (20) **Petite**, cette main devait appartenir à un enfant ('eftersom hånden var lille', 'lille som den var'⁶; Pedersen m. fl. 1980: 39)
- (21) **Agée**, elle avait gardé sa vivacité ('selv om hun var blevet ældre', ib.)

Den semantiske forskel mellem de adjektiver der indgår i de to konstruktionstyper, er en forskel i *essens* vs. *accidens*, dvs. noget permanent over for noget transitorisk (jf. E. Hansen 1990: 115). Frie prædikativer som dem der illustreres ved (1) - (4), udtrykker *accidens*, dvs. egenskaber der er foranderlige i tid og rum og er knyttet til den bestemte verbalsituation (jf. I. Korzen 2000a: 94). Denne type findes såvel på dansk som på fransk. Derimod betegner de frie prædikativer i (20) - (21) en egenskab der betragtes som noget karakteristisk og vedvarende (jf. Hansen op. cit.), og denne type findes kun på fransk.

2.3. Perfektum participiumsyntagmer

Perfektum participiumsyntagmer er den hyppigst repræsenterede type af frie prædikativer på begge sprog (jf. også 4. nedenfor). Kernen i disse syntagmer kan enten repræsentere et intransitivt verbum eller der kan være tale om en passivisk anvendelse af et transitivt verbum:

- (22) à l'âge où, **devenus intenable**s, ils jouent dans les ascenseurs en risquant ... de provoquer des pannes; ('i den alder hvor de er blevet utålelige og leger ...' (Marceau *Terrasse*: 17)
- (23) **Prié par M. Belcompagno de s'expliquer sur cette expression**, il avait énoncé ... ('da han af M. B. var blevet bedt om at forklare sig ...', ib.: 14)

6. Angående typen *lille som den var* henvises der til Korzen (1999: 115) samt Aa. Hansen (1967, I: 148 og især II: 408-11).

2.4. *Præsens participiumsyntagmer*

Præsens participiumsyntagmer som frit prædikativ findes på begge sprog, dog langt hyppigere på fransk end på dansk. Påfaldende ud fra et kontrastivt synspunkt er navnlig den hyppige forekomst på fransk af "fuldt udbyggede" præsens participiumgrupper der kan indeholde såvel objekt som sammensat verbalform:

- (24) A un moment il s'arrêta et, **posant ses lunettes**, fixa les yeux sur les doigts de Lina 'idet han lagde brillerne fra sig'; Green, Eriksson 1993: 140)
- (25) Le lendemain, ce fut le Professeur Lamberti qui, **ayant trouvé dans son courrier une carte postale de sa chère tante Emma**, eut la surprise d'entendre Lucrezia ajouter: ('da han... havde fundet et postkort')

3. To typer af frie prædikativer

Konstruktioner med frit prædikativ kan generelt beskrives som en "sammenfletning" af to situationer. Således illustrerer Riegel (1996: 190-92) en konstruktion som *Jean est rentré chez lui complètement ivre* ved formelen:

- (26) Jean est rentré chez lui + Jean était complètement ivre.

Ved denne sammenfletning bliver den primære prædikation i sætning nr. 2 reduceret til en sekundær prædikation der asserteres indirekte (jf. Herslund 1997: 70). Man kan altså sige at ethvert frit prædikativ, samtidig med at det beskriver et substantivisk led, repræsenterer en forkortet sætning. Det ser imidlertid ud til at hovedvægten kan ligge enten på det beskrivende eller på det "sætningsagtige". I tilfælde som (1) - (4), (13) og (26), hvor det frie prædikativ svarer til en hovedsætning med copula-verbum som ikke står i nogen speciel logisk eller tidsmæssig relation til den sætning det indgår i, er det rent beskrivende aspekt i centrum. Jeg vil kalde denne type af frie prædikativer for "beskrivelsesorienterede". I tilfælde som (18) - (21) og (22) - (25), hvor det frie prædikativ bedst kan beskrives som svarende til en adverbial ledsætning (jf. de danske parafraser), er det derimod relationen mel-

lem de to propositionelle indhold der er i centrum. Jeg vil kalde denne type af frie prædikativer for “relationsetablerende”.

Generelt kan et frit prædikativ være mere eller mindre beskrivelsesorienteret eller mere eller mindre relationsetablerende. Det karakteristiske for de frie prædikativer er netop at de er underspecificerede og ofte indeholder flere betydningsnuancer på én gang. Det forekommer dog klart at prædikativer der udfyldes af et substantivsyntagme eller et adjektivsyntagme udtrykkende essens, kun kan være relationsetablerende. Da de ikke kan give en beskrivelse af subjektet i “gerningsøjeblikket”, må de nødvendigvis etablere en logisk eller tidsmæssig relation mellem de to propositionelle indhold.

Den nævnte forskel mellem de to former for frit prædikativ er meget vigtig ud fra et kontrastivt synspunkt. På fransk er begge typer helt almindelige. Dette gælder, som det vil fremgå af 4., ikke for dansk.

4. Frie prædikativer på dansk (i meget store træk)

Jeg vil straks fremsætte den hypotese at de frie prædikativer på dansk i helt overvejende grad er beskrivelsesorienterede, og at jo mere et frit prædikativ nærmer sig den “relationsetablerende ende”, desto mindre naturligt vil det normalt blive opfattet. Denne forskel mellem dansk og fransk hænger, som det vil blive vist i 5., sammen med en grundlæggende sprogtypologisk forskel mellem dansk og de romanske sprog.

Som påpeget af Nordentoft (1970: 47), er frit prædikativ særlig almindelig i forbindelse med positionsverberne *gå*, *stå*, *ligge* og *sidde* til at angive “den tilstand, hvori subjektet/objektet befinder sig under verbalhandlingen”. Den ældre grammatiks navn for dette led, “tilstandsbetegnelse”, passer faktisk ret godt på en stor del af de eksempler man støder på.

4.1. Adjektivsyntagmer

Som foregrebet i 2., kan kun adjektiver der udtrykker accidens, bruges som frie prædikativer på dansk, noget E. Hansen (1990: 116) bl.a. illustrerer ved eksempler som de følgende:

- (27a) Jørgensen forlod **bekymret** kontoret.
 (27b) *Ole forsvandt **198 cm høj** om hjørnet.⁷

Et adjektiv som *ung* betegner ikke accidens og kan ikke i sig selv bruges som frit prædikat.⁸ Kun ved at indgå i en helhed der virker beskrivende, kan det accepteres i denne ledfunktion:

- (28) **Ung og yndig** sad hun der og ventede på sin store kærlighed.

Det frie prædikat kan bestå af adjektivet alene (jf. (1a)). Men så snart det ikke drejer sig om et prædikat der befinder sig i umiddelbar kontakt med verbalet, er der som Aa. Hansen bemærker (1967, II: 409), en stærk tendens til at lade det bestå af en "kombination", dvs. enten et adjektiv med underordnede led (som i (1b) og (1c) *fuld som en allike*) eller af en sideordningsforbindelse af to eller flere adjektiver:

- (29) **Urolig og forvirret** så han sig omkring (Ditlevsen *Vilhelm*: 63)
 (30) Omkring midnat dukkede han op, **fuld og aggressiv** (*All for damerne* 26/3 1998: 35)
 (31) **Sur og tvær og tavs som graven** sad Anders og måtte høre på sin fars gardinprædiken (Frøslev *Frosne sjæle*: 93)

Anvendelsen af disse stærkt udbyggede adjektivgrupper, specielt de mange sideordningsforbindelser, gør det frie prædikat mere "billedligt", hvilket synes passe særlig godt på et sprog hvor det frie prædikat i overvejende grad er beskrivelsesorienteret.

7. Som Hansen (1990: 117) gør opmærksom på er der i eksempler som: *Pludselig stod rockeren foran mig, 198 cm høj og bredskuldret* tale om et mere eller mindre bevidst brud på hovedreglen, idet *198 cm høj og bredskuldret* angiver permanente og essentielle egenskaber. Men "ved at behandle disse egenskaber som accidentielle, dvs. noget der hører med til den skildrede situation og ikke er almindelig baggrundsorientering, opnår fortælleren en intensiv situationsskildring." (op. cit.).

8. Dette var muligt i ældre dansk, der således i denne henseende mindede mere om de romanske sprog end moderne dansk: *Han var ung blevet dybbet i et litterært Slambad* (Oscar Madsen *Glade ungdom!* 1892, cit. Aa. Hansen 1967, II: 409).

4.2. *Perfektum participiumsyntagmer*

Perfektum participiumsyntagmer er den hyppigst repræsenterede type af frie prædikativer i mit eget danske korpus.⁹ Forskellen mellem præsens- og perfektum participium med hensyn til frekvens er ganske særligt slående. Dette er ikke overraskende i betragtning af at perfektum participium er en adjektivisk form af verbet, der i hele sin opførelse minder om et adjektiv. (Ofte kan det være vanskeligt at afgøre om en given perfektum participiumform ligefrem er overgået til ordklassen adjektiver). Lige som adjektivet er perfektum participium intransitiv i den forstand at den ikke kan knytte noget objekt til sig. Den relaterer sig udelukkende til det substantiv der fungerer som logisk subjekt for den, hvadenten det verbum der står i perfektum participium, er et egentligt intransitivt verbum eller det drejer sig om en passivisk anvendelse af et transitivt verbum. Perfektum participium egner sig kort sagt fortrinligt til at udfylde et beskrivelsesorienteret prædikativ:

- (32) Klovnem satte trompeten til læberne, og **omsvøbt af spotlygttet** gik han ud, mens musikken drøuede løs med "Oh, mein Papa" og... (Rifbjerg *Omvej*: 47)
- (33) Hun tilstod forholdet *efter* at hun og Brandes havde fejret hans 70-års dag i Paris, og han rejste straks hjem, **rystet over dobbeltforræderiet**, men... (*Politiken* 11/12 1998, 2. sekt.: 2)

På grund af deres verbale indhold vil perfektum participiumsyntagmerne naturligvis ofte tendere mere mod det relationsetablerende end adjektiverne. Denne tendens kan være mere eller mindre udtalt alt efter verbets semantiske indhold (herunder aktionsarten). I et tilfælde som (34) er den meget udtalt, idet det frie prædikativ udtrykker en situation der ligger før den der er udtrykt i værtssætningen: 'han blev smidt ud af skolen, og derefter arbejdede han':

- (34) **Smidt ud af skolen som 15-årig** arbejdede Sean som arbejdsmand i forskellige jobs (*Politiken* 13/7 1996: filmtillæg)

9. Dette korpus er omtalt i Korzen (1998) og Korzen (1999). Hele korpus vil være at finde i Korzen (under udgivelse).

Eksemplet virker dog langt mindre acceptabelt end (32) - (33), og i første omgang skrev jeg det op, fordi det slog mig som "oversat". Jeg har imidlertid senere opdaget at typen (skønt jeg næppe ville acceptere den som en "god oversættelse") er hyppigt anvendt i journalistisk sprog, hvor den udgør en bekvem forkortelse.¹⁰ Klart relationsetablerende frie prædikativer med *født* som kerne ser ud til at have udviklet sig til rene klichéer i denne genre, skønt den allerede blev dømt "stærkt på retur" af Diderichsen (1966: 177; se også I. Korzen 2000: 94-95):

- (35) **Født i 1884 som søn af en fattigfin forsikringsagent**, meldte han sig frivilligt til den franske armé i 1912 (*Politiken* 3/9, 1999 2. sekt.: 1)

Vendingens udtalte kliché-agtige præg har bevirket at den ikke læn- gere fremstår klart som et led der beskriver subjektet. Derfor ser man relativt ofte brud på "subjektsreglen" i forbindelse med denne konstruktionstype:

- (36) Mit barndomsmonster var ikke den sædvanlige løve under sen- gen. **Født i 1971 af glødende 68ere** var løven erstattet af mænd i lange sorte frakker og høje, sorte hatte: **Kapitalister** (*Politiken* 6/7 1998, 2. sekt.: 3)

4.3. *Præsens participiumsyntagmer*

Som allerede nævnt er præsens participiumsyntagmer langt mindre repræsenteret i mit danske korpus end perfektum participiumsyntag- mer. Dette passer godt til min grundhypotese der går ud på, at de frie prædikativer på dansk i helt overvejende grad er beskrivelsesorientere- de. Mens perfektum participium er "adjektiv-agtig", er præsens partici- pium mere rent verbal. Bortset fra fraværet af subjekt, konstrueres den helt som verbets finitte former og kan således, i modsætning til perfek- tum participium, knytte et objekt til sig. Det er dog bemærkelsesvær- digt at det verbum der indgår i alle de moderne eksempler jeg har fundet, er intransitivt eller intransitivt anvendt. Dette må kunne for- klares ved at de intransitive verber ligesom adjektiverne (og perfek-

10. I. Korzen (2000: 94-95) fremsætter lignende betragtninger vedr. forholdet mellem dansk og italiensk.

tum participium) holder sig inden for subjektets sfære. En intransitiv præsens participium relaterer sig således udelukkende til det substantiv der er logisk subjekt for den, og den bliver klart mere “adjektivagtig” end en transitiv:

- (37) **Skælvende af frygt og medfølelse** hørte jeg på ham (Ditlevsen *Vilhelm*: 91)
- (38) **Fløjtende så godt jeg kunne og med al den frimodighed, det var muligt at mobilisere**, vandrede jeg gennem afgangshallen og hen til conciergeriet (Rifbjerg *Omvej*: 105)

Særlig interessante i denne sammenhæng er konstruktioner som (39):

- (39) ...men i det samme begyndte musikken, og tre kvinder med gulerodsfarvede indianerkamme og ellers pilskallede marcherede ind på scenen **bærende på en totempæl, der lige så godt kunne være en fire meter høj fallos i fuldt udspring** (Rifbjerg *Omvej*: 49)

Verbet *bære* er i sig selv transitivt (*bære noget*). Men ved kombinationen med præpositionen *på* opstår der en intransitiv aktivitetskonstruktion, hvor det oprindelige objekt er blevet degraderet til en oblik form (jf. Durst-Andersen og Herslund 1996). Som Durst-Andersen og Herslund viser det, er denne procedure yderst produktiv på dansk: *skrive et digt* vs. *skrive på et digt*, *læse bogen* vs. *læse i bogen* etc. etc. Man har en tydelig fornemmelse af at de herved opståede intransitive konstruktioner i alle tilfælde er mere acceptable end de transitive som frit prædikat. (40) virker således langt mindre acceptabel end (39):

- (40) ?Tre kvinder marcherede ind på scenen **bærende en totempæl, der...**

Og (41) virker mindre acceptabel end (42):

- (41) ?**Spisende et æble**, kom han slentrende ind ad døren.
- (42) **Gnaskende på et æble**, kom han slentrende ind ad døren.

Når informanter bliver bedt om spontant at konstruere eksempler med præsens participiumsytager som frit prædikativ, foreslår de ofte en konstruktion med *på*. Dette gælder også grammatikerne selv, jf. fx:

- (43a) **Nynnende på en schlager** gik han op og ned ad gulvet (Norden-toft 1970b.: 54)
- (43b) Han går langsomt hen ad vejen, **slæbende på en tung byrde** (Mikkelsen 1911: 60)
- (43) er tydeligvis mere acceptabel end (44):
- (44a) ?**Syngende Kong Christian**, gik han op og ned ad gulvet.
- (44b) ?Han går langsomt hen ad vejen, **slæbende benene efter sig**.¹¹

Som vi så det i 2.4., er sammensat præsens participium en helt almindelig foreteelse på fransk. Ved anvendelsen af en sådan sammensat form, placeres den situation der udtrykkes ved det frie prædikativ, tidsmæssigt i forhold til den der udtrykkes ved værtssætningen. Dette gør naturligvis det frie prædikativ stærkt relationsetablerende, og det kan derfor ikke undre at det sammensatte præsens participium er så godt som forsvundet fra dansk, hvor det frie prædikativ er overvejende beskrivelsesorienteret. Aa. Hansen (1967, III: 109) karakteriserer således følgende eksempel som "stift bogsprog":

- (45) Joán hørte Aponyi tale, og vækket, forstaaende, **havende begrebet**, såå han i et Nu ... (Bang, Aa. Hansen op. cit.)

11. I følgende (noget ældre) eksempler indeholder præsens participiumsytager et transitivt verbum med sit objekt. Disse konstruktioner forekommer usædvanlige på moderne dansk og kritiseres som "gammeldags", "kunstige" eller ligefrem "udanske" af informanter, som straks spontant erstatter dem med en ledsætning eller en sideordnet hovedsætning: *Bag den (dvs. en grav) bøjende deres tunge lilla og gyldne Blomsterklaser ned over den, staar en Guldregn og et Syrentræ* (P. Nansen, Aa. Hansen 1967, III: 108). *der er Børn, der bare sidder stille og taler fornuftigt med deres Mor; følgende hende med blanke, hengivne Øjne, hvor hun sidder og går* (Ditlevsen, ib.)

5. Sprogtypologiske forskelle mellem dansk og fransk

Vi har i det foregående set at fransk og dansk adskiller sig med hensyn til hvilke *typer* af frie prædikativer der er almindeligt forekommende. Mens såvel den beskrivelsesorienterede som den relationsetablerende type er helt almindelige på fransk, er de frie prædikativer på dansk i overvejende grad beskrivelsesorienterede. Det er imidlertid yderst vigtigt at tilføje at der også er en helt overvældende *statistisk* forskel mellem anvendelsen af frie prædikativer på de to sprog. Enhver underviser eller oversætter har en helt klar intuition om, at en romansk tekst er tæt besat med disse prædikativer, hvorimod der er langt mellem dem i en skandinavisk tekst. Denne intuition bekræftes til fulde af kontrastive studier på området.¹²

Denne forskel i frekvens af frie prædikativer på de romanske og de skandinaviske sprog hænger sammen med en mere generel forskel mellem de to sprogtyper. Jeg vil søge i store træk at illustrere den nævnte forskel ud fra den beskrivelsesmodel der er foreslået af I. Korzen (1998, 1999 og 2000).

I. Korzens model gør rede for de forskellige måder to eller flere propositionelle indhold kan kombineres på. Ved en sådan kombination kan man enten vælge at sidestille disse (*Jensen kom fuld hjem, [og] fru Jensen gik sin vej*) eller – ud fra en vurdering af deres grad af relevans i forhold til “hovedbudskabet” – at underordne det ene under det andet (*Fru Jensen gik sin vej, fordi Jensen kom fuld hjem. Fru Jensen gik sin vej på grund af Jensens fuldskab*). I første tilfælde får vi en *lineær* struktur, en såkaldt “liste-struktur” (jf. I. Korzen 1999: 328). I det andet tilfælde får vi derimod en *hierarkisk* struktur, en “nukleus-satellit-struktur” (ib.).

Ved sidestillingen af de to propositionelle indhold får vi to hovedsætninger med hvert sit finitte verbal. Underordner vi derimod det ene under det andet (dvs. gør det ene til “satellit”), mister verbalet i denne

12. Her kan nævnes Odgaard Nielsen (1990), der har undersøgt oversættelsen fra fransk til dansk, Eriksson (1997), der har undersøgt oversættelsen fra svensk til fransk, I. Korzen (1998 og 1999), der har sammenlignet spontan tekstproduktion på dansk og italiensk, og endelig H. Korzen (1999), der indeholder en mini-statistik med optælling af frie prædikativer i to danske og en fransk roman (jf. Korzen 1999: 77-84).

proposition mere eller mindre sin selvstændige status og må give afkald på et eller flere af de prototypiske træk der kendetegner et finit verbal i en hovedsætning. I. Korzen opstiller følgende skala der angiver forskellige grader af “deverbalisering” (1998: 68):

- (46) **0. finit verbal i hovedsætning**
1. finit verbal i ledsætning
 2. infinit verbalform
 3. nominalisering

Efterhånden som vi “går nedefter” på skalaen mister verbalet flere og flere af sine prototypiske træk for til sidst helt at “forsvinde ind i” et substantiv eller et adjektiv. Dette gradvise tab af prototypiske træk fremstilles hos I. Korzen (1998: 68 og 1999: 349) ved skalaen:

- (47) **0. prototypisk verbal**
1. tab af selvstændig illokution og modus
tab af selvstændigt temporalt og/eller aspektuelt indhold
 2. tab af personangivelse/subjektsplisering
 3. valensled reduceret til sekundære ledpladser

På denne skala må frie prædikativer regnes som hørende til niveau 2., idet de enten består af infinitte verbalsyntagmer (som fx i (24) *posant ses lunettes, il fixa ...*) eller kan regnes for reduktioner af sådanne (som fx i (2d) [*Etant*] *furieuse, Marie a claqué la porte*).

I. Korzens undersøgelse viser at “det samme ekstralingvistiske input processeres mere hierarkisk og komplekst på (især skriftligt) italiensk end på dansk, samt at ækvivalente nukleus-satellit-relationer generelt grammatikaliseres “længere nede” på skalaen (46) på italiensk end på dansk.” (1999: 355). Mens de danske forsøgspersoner stort set holdt sig til niveauerne 0. og 1. (og meget ofte blev på niveau 0.), anvendte de italienske hele skalaen og gjorde – navnlig i det skrevne sprog – flittigt brug af de mange “deverbaliserede” konstruktioner.

Den store forskel mellem de to sprogs anvendelse af skalaen hænger, som I. Korzen gør opmærksom på (fx 1998: 72), dels sammen med morfo-syntaktiske forskelle mellem dansk og italiensk (og de roman-

ske sprog i almindelighed) dels med en helt forskellig retorisk tradition i de to sprogområder.

Hvad det morfo-syntaktiske aspekt angår, bemærkes det at de romanske sprog råder over nogle konstruktionstyper som vi slet ikke har på de skandinaviske sprog. Det drejer sig dels om absolutte konstruktioner, der navnlig bruges i skriftsproget (*Le chat parti, les souris dansent* 'når katten er ude...'), dels om den i alle stillag særdeles "vitale" gérondif (*Il chante en se rasant* '...mens han barberer sig' jf. Halmøyer 1983). Absolutte konstruktioner og gérondif, som kan betragtes som særlige typer af reducerede sætninger der indgår som led i andre sætninger (fx som tids-, årsags-, betingelses- eller mådesadverbialer), tillader en form for sammenfletning af to propositionelle indhold, som vi altså ikke har mulighed for på dansk. Man kunne tænke sig at eksistensen af sådanne konstruktionstyper har været medvirkende til at forstærke den generelle tendens til komprimering, dvs. til at to propositionelle indhold "presses ned" i en og samme sætning. Som I. Korzen bemærker det, er "nominaliserede" sætninger også langt almindeligere på de romanske sprog end på de skandinaviske (*L'achat de Citroën par Peugeot a choqué beaucoup de gens* 'det at Peugeot har købt Citroën...'), og det samme gælder for participialkonstruktioner der fungerer som frie prædikativer. Omtalte stærke tendens til komprimering (og dermed til frie prædikativer af den relationsetablerende type) er en typisk romansk foreteelse.

Lige så vigtig som det morfo-syntaktiske aspekt er imidlertid forskellene i sprogbrug.¹³ Den latinske retoriske tradition for såvel præcision og logisk og stram sætningsopbygning som for tekstuel velformethed har præget hele det romanske område og har naturligvis været medbestemmende for, hvad der er blevet lagt vægt på i de respektive undervisningssystemet (jf. I. Korzen 2000b: 593).

På baggrund af de ovennævnte sprogtypologiske forskelle mellem de romanske og de skandinaviske sprog kan det ikke undre at ledfunktionen "frit prædikativ" står langt stærkere på fransk end på dansk.

13. I. Korzen (2000b.: 593) gør opmærksom på at begge disse forhold kan opfattes som værende af sprogtypologisk karakter.

Hvad der i første omgang kunne virke overraskende, er at den også står relativt stærkt på engelsk (jf. Jensen 1985: 89 og Vestergaard 1997). Vestergaard viser hvordan de frie prædikativer flourer på engelsk i journalistisk stil og brochurer og illustrerer sin artikel med et righoldigt udvalg af eksempler, hvoraf de fleste på grund af deres relations-etablerende karakter vanskeligt lader sig oversætte "direkte" til dansk:

- (48) **Over 300 metres high**, il [Sydney Tower] is the highest public building in the southern hemisphere (Vestergaard 1997: 262)
- (49) **A significant and relevant museum for Sydney and Australia in the approach to 2000**, this place will join our city's major cultural institutions in showcasing our history, identity and contemporary culture to the world (ib.)

Vestergaard mener at det frie prædikativs relativt hyppige forekomst på engelsk skyldes påvirkning fra fransk til engelsk, sådan at engelsk (som i flere andre henseender, se fx Korzen 1987: 214-19) kommer til at stå som en mellemting mellem de romanske og de øvrige germaniske sprog. Vestergaard gør endvidere opmærksom på at frie prædikativer (hvad dette så kan skyldes) skulle være endnu sjældnere på tysk end på de skandinaviske sprog.

6. Konklusion

Jeg nu søgt dels at beskrive ledfunktionen "frit prædikativ" i almindelighed og afgrænse den i forhold til beslægtede ledtyper. Det mest problematiske i denne sammenhæng har været at trække grænsen mellem det frie prædikativ og appositionen, et spørgsmål der har været genstand for en heftig debat navnlig blandt de skandinaviske franskforskere i mindst 60 år. Jeg håber at have bidraget til at vi nu er kommet løsningen nærmere.

Jeg har endvidere sammenlignet de frie prædikativer på dansk og fransk og er kommet til det resultat at de adskiller sig fra hinanden på følgende punkter: 1° *Statistisk* (konstruktionen er højfrekvent på fransk, langt mere sjælden på dansk); 2° *Typemæssigt* (de franske konstruktioner er såvel beskrivelsesorienterede som relationsetablerende, de dan-

ske er i overvejende grad beskrivelsesorienterede); 3° Af 2° følger at dansk er mere kræsnt end fransk med hensyn til hvilke ordklasser der kan forekomme i den nævnte funktion (på fransk har vi såvel substantivsyntagmer som adjektivsyntagmer der kan udtrykke både accidens og essens, perfektum participiumsyntagmer og fuldt udbyggede præsens participiumsyntagmer; på dansk næsten kun adjektiver der udtrykker accidens samt "intransitive" usammensatte participiumsyntagmer).

Vi har til sidst kunnet konstatere at den nævnte forskel mellem dansk og fransk hang sammen med en mere grundlæggende forskel af sprogtypologisk art.

Henvisninger

- Diderichsen, P. (1966). *Elementær Dansk Grammatik*. København: Gyldendal.
- Durst-Andersen, P. & M. Herslund (1996). The syntax of Danish verbs: Lexical and syntactic transitivity. E. Engberg-Pedersen et al. (eds.). *Content, expression and structure. Studies in Danish functional grammar*. Amsterdam: Benjamins. 65-102.
- Eriksson, O. (1993). *La Phrase Française. Essai d'un inventaire de ses constituants syntaxiques*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Eriksson, O. (1997). *Språk i kontrast. En jämförande studie av svensk og fransk meningsstruktur*. Göteborg: Akademiförlaget.
- Forsgren, M. (1993). L'adjectif et la fonction d'apposition: observations syntaxiques, sémantiques et pragmatiques. *L'information grammaticale* 58. 15-22.
- Forsgren, M. (1996). Subordination syntaxique – subordination sématico-pragmatique: le cas de l'apposition adnominale". C. Muller (ed.). *Dépendance et intégration syntaxique. Subordination, coordination, connexion*. Linguistische Arbeiten. Tübingen: Niemeyer. 173-181.
- Gettrup, H., H. Prebensen, C. Vikner & O. Wewer (1971). *Gruppegrammatik*. København: Akademisk Forlag.
- Grevisse, M. (1986). *Le bon usage*. Douzième édition refondue par André Goosse. Paris-Louvain: Duculot.
- Halmøy, J.-O. (1983). *Le gérondif. Eléments pour une description syntaxique et sémantique*. Trondheim: Tapir.

- Hansen, E. (1990). Essens og accidens i dansk. I. Sooman (ed.). *Vänbok. Festgabe für Otto Gschwantler zum 60. Geburtstag*. VWGÖ WIEN. 115-25.
- Hansen, Aa. (1967). *Moderne dansk*, I-III. København: Grafisk Forlag.
- Herslund, M. (1988). On Valence and Grammatical Relations. Sørensen, F. (ed.). *Valency. Three Studies on the Linking Power of Verbs*. Copenhagen Studies in Language. Cebal nr. 11. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck. 3-34.
- Herslund, M. (1997). *Det franske sprog. Kapitel I. Grundlag*. (Foreløbig version). Handelshøjskolen i København.
- Herslund, M. & F. Sørensen (1985). *De franske verber. En valens-grammatisk fremstilling. I. Verbernes syntaks*. Romansk Institut. Københavns Universitet.
- Herslund, M. & F. Sørensen (1987). *De franske verber 2. En valens-grammatisk fremstilling. II. Klassifikation af verberne*. København: Samfundslitteratur.
- Herslund, M. (1996). *Det franske sprog. Kapitel III. Valens og transitivitet*. (Foreløbig version). Handelshøjskolen i København.
- Høybye, P. (1944). *L'accord en français contemporain*. København.
- Jensen, J. S. (1988). Attribut "indirect", fonction adverbiale ou fonction adjectivale? Ou *Mme d'Argonne, nerveuse, regarde l'heure*, encore une fois. M. Herslund, H. Korzen, G. Merad & J. Pedersen (éds.). *Traditions et tendances nouvelles des études romanes au Danemark. Articles publiés à l'occasion du 60e anniversaire d'Ebbe Spang-Hanssen*. (Etudes Romanes de l'Université de Copenhague. Revue Romane numéro supplémentaire 31). København: Munksgaard. 103-115.
- Jensen, P. A. (1985). *Principper for grammatisk analyse*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Korzen, H. (1987). *Final inversion og elementærsætningens struktur. En studie over subjektets plads i to- og treledskonstruktioner på moderne fransk*. ARK 38. Handelshøjskolen i København.
- Korzen, H. (1998). Se storken på cykel. Noget om frie prædikativer o.l. på dansk og fransk. 1. del. *SPRINT* 2. Handelshøjskolen i København. 11-32.
- Korzen, H. (1999). Se storken på cykel. Noget om frie prædikativer o.l. på dansk og fransk. 2. del og 3. del. *SPRINT* 1-2. Handelshøjskolen i København. 43-120.
- Korzen, H. (under udgivelse). *Frie prædikativer på dansk og fransk*.

- Copenhagen Working Papers in LSP. Handelshøjskolen i København.
- Korzen, I. (1996). *L'articolo italiano fra concetto ed entità*. Etudes Romanes 36. København: Museum Tusulanum.
- Korzen, I. (1998). On grammaticalisation of rhetorical satellites. A comparative study on Italian and Danish. I. Korzen & M. Herslund (eds.). *Clause combining and text structure*. Copenhagen Studies in Language 22. 65-86.
- Korzen, I. (1999). Tekststruktur og anafortypologi. G. Skytte, I. Korzen, P. Polito & E. Strudsholm (eds.). *Tekststrukturering på italiensk og dansk. Resultater af en komparativ undersøgelse*. København: Museum Tusulanum. 331-417.
- Korzen, I. (2000a.). Sprogbrug i komparativt perspektiv. G. Skytte & I. Korzen. *Italiensk-dansk sprogbrug i komparativt perspektiv. Reference, konnektion og diskursmarkering*. København: Samfundslitteratur.
- Korzen, I. (2000b). Reference og andre sproglige relationer. G. Skytte & I. Korzen. *Italiensk-dansk sprogbrug i komparativt perspektiv. Reference, konnektion og diskursmarkering*. København: Samfundslitteratur.
- Mikkelsen, K. (1911)[1975]. *Dansk Ordføjningslære*. København: Hans Reitzel.
- Nielsen, A. O. (1990). *En kritik af Karen Mathiasens oversættelse af "L'Amour en plus" med henblik på ledfunktionen FRIT PRÆDIKAT*. Specialeopgave, Handelshøjskolen i København.
- Nilsson-Ehle, H. (1953). L'attribut de l'objet en français. Esquisse d'une étude. *Studia Neophilologica*, 25:3. 105-140.
- Nordentoft, A. M. (1970). *Hovedtræk af dansk grammatik. Syntaks*. København: Gyldendal.
- Nordentoft, A. M. (1970.b). *Hovedtræk af dansk grammatik. Ordklasser*. København: Gyldendal.
- Nølke, H. (1996). Une parenthèse sur les incises. Un cas de non-intégration et de non-dépendance syntaxique. C. Muller (ed.). *Dépendance et intégration syntaxique. Subordination, coordination, connexion*. Tübingen: Niemeyer. 317-25.
- Olsson, K. (1976). *La construction verbe + objet direct + complément prédicatif en français. Aspects syntaxiques et sémantiques*. Disputats, Stockholm.
- Pedersen, J., E. Spang-Hanssen & C. Vikner (1970). *Fransk syntaks*. København: Akademisk Forlag.

- Pedersen, J., E. Spang-Hanssen & C. Vikner (1980). *Fransk grammatik*. København: Akademisk Forlag.
- Prebensen, H. (1972). *Apposition, attribut indirect et complément de circonstance en français moderne*. RIDS 10. Romansk Instituts dubliserede småskrifter. Københavns Universitet.
- Rasmussen, J. (1970). L'emploi de l'article avec l'apposition en français moderne. *CEBAL* 1. 95-154.
- Riegel, M. (1996). Les constructions à élargissement attributif: double prédication et prédicats complexes? C. Muller (ed.). *Dépendance et intégration syntaxique. Subordination, coordination, connexion*. Linguistische Arbeiten. Tübingen: Niemeyer. 189-97.
- Sandfeld, K. (1940). *Prædikat*. Upublicerede forelæsningsnoter fra 1940. Anvendt af Tøgeby 1965.
- Spore, P. (1970). Apposition og frit prædikat. *NOK6*. Odense Universitet.
- Tesnière, L. (1966). *Éléments de syntaxe structurale*. Paris: Librairie Klincksieck.
- Tøgeby, K. (1965). *Fransk grammatik*. København: Gyldendal.
- Tøgeby, K. (1983). *Grammaire française. Volume III: Les Formes Impersonnelles du Verbe et la construction des verbes*. Udg. af M. Berg, G. Merad & E. Spang-Hanssen. Études Romanes de l'Université de Copenhague. København: Akademisk Forlag.
- Tøgeby, K., M. Berg, G. Merad & E. Spang-Hanssen (1985). *Grammaire française. Volume V: La Structure de la Proposition*. Études Romanes de l'Université de Copenhague. København: Akademisk Forlag.
- Vestergaard, T. (1997). 'Free Adjuncts' in English. C. Bache & A. Klinge (eds.). *Sounds, Structures and Senses. Essays Presented to Niels David-Nielsen on the Occasion of his Sixtieth Birthday*. Odense: Odense University Press. 251-65.

Citerede tekster:

- Ditlevsen, Tove. *Vilhelms værelse*. Gyldendal.
- Frøslev, Ole. *Frosne sjæle*. Lindhardt & Ringhof.
- Marceau, Félicien. *La terrasse de Lucrezia*. Folio.
- Rifbjerg, Klaus. *En omvej til klostret*. Vindrose.

Tidsskrifter og aviser:

- Alt for damerne*
Politiken

En tekstpragmatisk beskrivelsesmodel for komparativ analyse af nominal determination

Italienskprojektet

Iørn Korzen

1. Indledning

Formålet med dette indlæg er at skitsere hovedtankerne i et af kapitlerne af italienskgruppens produkt *Italiensk-dansk sprogbrug i komparativt perspektiv* (Skytte/Korzen 2000), nemlig kapitlet om reference og nominal determination. I titlen på mit indlæg indgår, som det ses – ud over hovedtemaet **nominal determination** – to centrale elementer, nemlig **tekstpragmatisk beskrivelsesmodel** og **komparativ analyse**, og de anslår to vigtige fænomener i italienskprojektets metode generelt:

- For det første har vi anlagt en dels tekstlig, dels pragmatisk indfaldsvinkel, dvs. vi har i vores projekt opereret med hele tekster og tekstsekvenser som undersøgelsesenheder og ikke enkeltsætninger, og vi har benyttet en pragmatisk tilgang, idet vi har baseret vores undersøgelse af tekststruktur på en især psykolingvistisk-kognitiv beskrivelsesmodel af produktions- og receptionsprocesserne.
- For det andet har vores arbejde været komparativt anlagt; vores produkt er helt overordnet formet som en sammenligning mellem italiensk og dansk sprogbrug¹.

1. For en nærmere beskrivelse af vores metode henvises til op.cit. kap. II.

Mig bekendt er begge disse fænomener nye for så vidt angår nominal determination: Der er ikke tidligere foretaget en komparativ beskrivelse af dette område på italiensk og dansk, og der findes ikke, så vidt jeg ved, en beskrivelse af nominal determination efter en pragmatisk-kognitiv model, hverken på italiensk eller på dansk.

Den store betydning tekstpragmatiske forhold har for NP-syntaksen, og dermed den klare relevans inddragelse af dette analyseniveau har for beskrivelsen, viser sig såvel ved determination, hvilket vi skal se nedenfor, som på andre områder, fx i forbindelse med anaforiske relationer. Én af de faktorer der spiller en væsentlig rolle for det sproglige materiale i anaforerne, er nemlig antecedentens placering i en række præcist definerbare hierarkier af tekstpragmatisk og syntaktisk art². Dette hænger sammen med en korrelation som er intuitivt "naturlig" – og i øvrigt påvist af forskellige forskere, bl.a. Givón (ed.) (1983) –, at jo mere pragmatisk prominent, dvs. jo lettere fortolkningsmæssigt "tilgængelig" antecedenten er, desto mindre sprogligt materiale er påkrævet i anaforen for at "processere" anaforrelationen i teksten; jf. også Korzen (1999b) og (under udg.). De hierarkier der er tale om her, viser sig stort set at være de samme som er afgørende for nominal determination.

2. Tekstpragmatiske hierarkier

I et forsøg på at indkredse og definere begrebet **tekstpragmatisk prominens** lod jeg mig inspirere af undersøgelser af andre fænomener hvor det samme begreb spiller en rolle, nemlig "topic" og "topic-egnethed". Jeg vil ikke her gå i dybden med den meget komplicerede diskussion af begrebet "topic" – jeg følger stort set definitionen hos Lambrecht (1996: 127), hvorefter en sætnings topic er den entitet som sætningen kan fortolkes som "handlende om", dvs. topic'et er den referent som resten af sætningen leverer oplysninger om (Korzen 2000a: 211-213). Jeg vil derimod koncentrere mig om forskellige forskeres behandling af fænomenet "topic-egnethed" eller "topikalitet", hvorved

2. En anden meget væsentlig faktor for anaformaterialet er tekstens strukturering i sekvenser; jf. herom Korzen (1997) og (1999a).

skal forstås sandsynligheden for at en konstituent vil udgøre topic i en sætning eller tekstsekvens.

Dette område har været undersøgt dels af eksponenter for den amerikanske tekstlingvistik, i særdeleshed Givón (1976), dels af den franske projektgruppe under *Lingvistik og fremmedsprog*, jf. Herslund (red.) (1996: 78-79). Givón (1976: 152) opregner følgende hierarkier som afgørende for en konstituents topikalitet:

- (1) a [+ definit] > [- definit]
- b [+ human] > [- human]
- c mere involveret deltager > mindre involveret deltager
- d 1. person > 2. person > 3. person

Topikaliteten er højere til venstre i hvert hierarki end til højre. Hierarkierne afspejler det psykologisk-kognitive fænomen, at mennesket i de fleste situationer opfatter sig selv som aktivt handlende hovedperson og helst taler om sig selv eller om lignende størrelser som det kan identificere sig med; man taler også om en **antropocentrisk tendens**³.

Punkt (1c) vil normalt føre til det semantiske rollehierarki i

- (2) Agent > Eksperient > Patient/Objekt > andet

af hvilket typisk vil følge det syntaktiske hierarki:

- (3) subjekt > dativ > objekt > andet (herunder ikke-primære led)

jf. op.cit. og Korzen (1997).

Den franske projektgruppe, som bl.a. er inspireret af Hopper/Thompson's "transitivity scales" (Hopper/Thompson 1980: 252) og Bossongs hierarkier i forbindelse med objektsmarkering (bl.a.) i de

3. Jf. også Sasse (1984: 258 og note 12), som tilsvarende taler om menneskets "egocentric world-view", og Chvany (1990: 217).

romanske sprog (Bossong 1991: 160), har opstillet to hierarkier for "topikalitet", som her citeres med mindre modifikationer:

(4) **Semantisk individualisering**

Tællelig førsteordenskonstituent i singularis > Ikke-tællelig konstituent > Pluraliskonstituent > Andenordenskonstituent⁴

(5) **Referentialitet**

Deiktisk > Specifik > Generisk > Non-specifik > Intensionel konstituent

Nærmere undersøgelser viser at alle disse hierarkier er relevante for topikaliteten; sandsynligheden for at en størrelse får funktion som sætnings- eller tekst(sekvens) topic er bestemt af alle disse forskellige parametre. De mest typiske topics er kendte (eller identificerbare) konstituenten, jf. (1a) og se 3. nedenfor, med deiktisk eller specifik reference, jf. (5), med tællelige leksemer i singularis med trækket [+ human], jf. (1b)/(4), og med syntaktisk-semantisk funktion som subjekt/Agent, jf. (2)/(3). Modsat gælder at et topic meget sjældent vil være placeret lavt i flere af disse hierarkier på samme tid⁵. De rent intensionelle konstituenten, som vi bl.a. finder i inkorporeringer af typen:

- (6) Jeg har købt *vin* – Ho comprato *vino*
Hans sælger *blomster* – Luca vende *flori*

har den laveste grad af referentiel prominens, og i modsætning til de andre konstituenttyper i (5) kan de aldrig fungere som topic; jf. også Korzen (2000a: 210-218, 319-339)

Hierarkierne (3) - (5) viser sig i høj grad at være bestemmende for anaforrelationer: jo længere til venstre antecedenten befinder sig, dvs. jo mere pragmatisk-topisk prominent eller fremtrædende den er i en

4. Der er her benyttet Lyons' skelnen mellem første- og andenordensentiteter, Lyons (1977: 442 ff.).

5. Det bemærkes at der tales om placering i forhold til andre konstituenten i ko-teksten. Den relativt højest placerede konstituent i en sætning befinder sig ikke nødvendigvis på den hierarkisk højeste plads, jf. også Korzen (1997: 130-131) og (2000a: 214-215).

tekstsammenhæng, desto mindre sprogligt markeret vil anaforen generelt være, jf. Korzen (1999b: 208-211), (2000b) og (under udg.). Men de samme hierarkier viser sig, sammen med (1a), også afgørende for tendensen til nominal determination. Der gælder således, som vi skal se i det følgende, at jo længere til venstre en nominal konstituent befinder sig, desto større er den generelle tendens til at den determineres.

3. Nominal determination

Ved nominal determination forstås den bestemmelse af en NP der finder sted i forbindelse med NP'ens udpegning af entiteter i en tekstsammenhæng, og som udtrykkes af NP'ens determinativ. Helt overordnet udtrykker determinativet hvorvidt afsender opfatter den udpegede entitet som **identificerbar eller ikke identificerbar for modtager**.

En entitet anses som "identificerbar for modtager" hvis den på forhånd er **kendt af modtager** eller hvis modtager på anden måde formodes i stand til at fastslå dens **identitet eller tilhørsforhold** – fx forstået som dens tilknytning til andre introducerede eller kendte størrelser. Determination vedrører altså forholdet mellem afsender, modtager, den angivne entitet og den omgivende verden og er følgelig af pragmatisk karakter. Samtidig er trækket [\pm identificerbar] knyttet til den konkrete tekstsammenhæng; fx kan afsender postulere identificerbarhed i tilfælde af anaforisk henvisning til tidligere omtalte størrelser – helt uafhængigt af modtagers personlige kendskab til dem. Trækket [\pm identificerbar] (herunder [\pm kendt]) kan derfor defineres som et **tekstpragmatisk træk** (Korzen 2000a: 202-204).

4. Korrelationen mellem tekstpragmatisk prominens og determination

På samme måde som korrelationen mellem tekstpragmatisk prominens og anaformateriale forekom naturlig (og kunne påvises i sprogbrugen), forekommer en hypotese om en sammenhæng mellem tekstpragmatisk prominens og determination også "intuitivt rigtig". Det forekommer naturligt at jo større tekstuel betydning en entitet har i en kommunikativ sammenhæng, desto mere påkrævet er det at eksplicitere

forholdet mellem den og afsender, modtager og omverden. Og modsat: Jo mindre pragmatisk rolle en størrelse spiller, desto mindre vigtig kan en sådan eksplicitering være.

I det følgende skal jeg give nogle hurtige eksempler som belæg for denne sammenhæng, og jeg vil samtidig forsøge at antyde nogle generelle forskelle mellem italiensk og dansk sprogbrug. Af pladsmæssige grunde vil eksemplerne være få og alene vedrøre de overordnede linier. Nominal determination er et umådelig komplekst område, og for en uddybende behandling tillader jeg mig at henvise til Korzen (2000a).

Som vi skal se, er der helt overordnet tale om en større tendens til determination i italiensk end i dansk, en tendens som passer på den generelle fornemmelse af italiensk som et **pragmatisk mere ekspliciterende sprog**, hvilket jeg skal vende tilbage til i 5. nedenfor. Hvor der er afvigelser fra den omtalte korrelation, er det således typisk i retning af +determination i italiensk og +determination i dansk. En væsentlig forskel mellem de to sprog vedrører selve determinativinventaret. Hvor dansk ikke har artikler til ikke-identificerbare masse- og pluralisord, dvs. til konstituerer på andre pladser end de højeste i hierarkierne (1a) og (4), har italiensk udviklet et artikelinventar til alle positioner i disse hierarkier, bl.a. i form af de såkaldte delingsartikler. Dansk har her kvantorerne *nogen*, *noget* og *nogle*⁶, men meget ofte er netop ikke-identificerbare masse- og pluraliskonstituerer udedeterminerede i dansk.

Der er dog også tilfælde hvor de to sprog opfører sig ens. Fx er deiktiske NP'er, de højest placerede i hierarkiet (5), altid determinerede på begge sprog, og en tom determinativplads er langt hyppigst udtryk for trækket [–identificerbar] end for trækket [+identificerbar], jf. (1a). Endelig er rent intensionelle konstituerer, de lavest placerede i (5), altid udedeterminerede, uanset på hvilken plads de måtte befinde sig i de øvrige hierarkier.

Af pladshensyn vil jeg dels begrænse mig til artiklerne, hvor de største interlingvistiske forskelle manifesterer sig, dels se bort fra tilfælde hvor

6. Vedr. opfattelsen af disse størrelser som kvantorer og ikke som artikler, jf. Korzen (2000a: 207-210 samt 217, note 58).

nuldetermination forekommer i særlige sproglige strukturer som “kompenserer” for den manglende eksplicitation af de tekstpragmatiske træk. Det gælder fx

- ved attributive eller komplette specificeringer (dette gælder kun ved [– identificerbar] og ikke på den højeste plads i (4))⁷:

(7) ... , poiché *episodi precedenti avvenuti in altri Stati* hanno dimostrato che adunare migliaia di persone in luoghi circoscritti può trasformarsi in tragedia ed ecatombe. (*Stampa* 27.7.89, p. II/2) [**episodi* hanno dimostrato...]
[... eftersom episoder der tidligere har fundet sted i andre stater har påvist at det at samle tusinder af personer på et begrænset areal kan udvikle sig til tragedie og blodbad]

- hvis en konstituent er en del af en sidestilling (i begge sprog og ved [± identificerbar] samt på alle pladser i (4) og (5)):

(8) ... la voce della madre di Adolfo si schiariva, si faceva solenne, fortissima.
Appena finita la colazione, *madre e figlio* tornavano nella stanza da letto. (Maraini, *Marito* 26)
[Adolfos mor gjorde sin stemme lysere, mere højtidelig og kraftig. Efter morgenmaden vendte *mor og søn* tilbage til soveværelset.] [TEKSTUEL/DIREKTE ANAFORISK IDENTIFIKATION]

(9) Fødslen var hurtigt overstået. *Mor og barn* har det godt [TEKSTUEL/ASSOCIATIV ANAFORISK IDENTIFIKATION]

- ved forskellige former for “sceniske rammer” som en konstituent er en del af (kun [– identificerbar] og ikke på den højeste plads i (4)):

(10) Til slut ridsede Lagira et djævelsk regnestykke i sandet med en

7. Dette fænomen er i øvrigt især relevant i italiensk; som antydnet tillader dansk i langt højere grad ikke-determinerede masse- og pluraliskonstituent, også uden attributive eller komplette specificeringer.

pind: Søster Rachele kunne få de 109 af pigerne tilbage. Han ville beholde 30 ...

I skumringen bad Søster Rachele en sidste bøn med de grædende piger, før hun ledte de 109 løsladte hjem til skolen og det næste mareridt: Mødet med forældrene.

Mødre kastede sig på jorden, når de indså, at deres døtre ikke var blandt de hjemvendte.

I nogle dage efter bortførelsen levede Søster Rachele højt på et løfte hun havde fået af Marianno Lagira ... (*Politiken* 31.5.98, IV/4)

Her er den sceniske ramme ekspliciteret i "overskriften" *Mødet med forældrene*.

I alle sådanne tilfælde udtrykkes, enten på syntagme- eller på tekstniveau, et specificerende (afgrænsende, præciserende) indhold som overflødiggør et determinativ. For en nærmere behandling heraf henvises til Korzen (2000a: 251-257). I denne forbindelse vil vi derimod vende tilbage til hierarkierne (1a), (3), (4) og (5).

4.1. Identificerbarhed

Som sagt spiller trækket [\pm identificerbar] og hierarkiet

[+ identificerbar] > [- identificerbar]

en stor rolle for determination, idet man normalt – både i dansk og i italiensk – har brug for et særligt pragmatisk signal til modtager om at identificere den udpegede entitet hvis han formodes at være i stand hertil. Dette signal ligger i bestemt artikel (ud over i demonstrativer o.l.), som derfor normalt er påkrævet.

I dansk ser vi dog allerede her nogle undtagelser, dvs. tilfælde hvor determination udelades. Det gælder visse identificerbare størrelser der i en specifikt begrænset kontekst har **unik betydning** – man kan her tale om "deksis af anden orden", jf. Korzen (1998b: 98) og (2000a: 222). I dansk opfører sådanne substantiver sig som proprier, hvorimod de i italiensk opfattes som appellativer (bortset fra visse tilfælde af (11a/b)) og derfor generelt kræver eksplicitering af trækket [+ identificerbar]. Det gælder

- (11) a visse slægtningebetegnelser:
Mor siger du ikke må – **La**/[Ø] *mamma* dice che non puoi⁸
Fætter kommer ikke i aften – **Il** [*Ø] *Cugino* non viene
 stasera
 Kom hen til *faster!* – Vieni dalla [*Ø] *zia*
- b slægtningebetegnelser + proprium:
 Overfor sidder *svoger Håkon*. Han er sindssyg på den normaleste måde af verden. (Panduro, *Fejltagelsen* 82) – Davanti a me c'è **il** [*Ø] *cognato Håkon*. Lui è pazzo nel modo più normale di questo mondo
- c visse professioner:
 Jeg påstår, at *skipper* var ude af stand til at udføre sin pligt som ansvarlig for skibets føring. (*Information* 23.10.81) – Insisto che **lo** [*Ø] *skipper* non fosse in grado di compiere il suo dovere di responsabile del comando della nave
Rektor stod på afsatsen og kaldte på mig. (Rifbjerg, *Den kroniske uskyld* 45) – Sul pianerottolo c'era **il** [*Ø] *direttore*, che mi chiamò. (Rifbjerg, *La grande sbronza* 54)
- d visse juridiske rollebetegnelser og instanser:
Sagsøgte udeblev fra retsmødet – **La** *convenuta* restava contumace
Undertegnede N.N. erklærer... – **Il sottoscritto** N.N. dichiara ...
Højesteret holder i dag det første retsmøde i straffesagen – **Alla Corte Suprema** si terrà oggi la prima udienza del processo penale (jf. Cristofoli/Korzen 1998: 28)
- e kollektivet *publikum*:
 Ved aftenens forestilling grinede *publikum* meget – Allo spettacolo di stasera **il pubblico** ha riso molto
- f inalienabler + *højre/venstre*:
 Hans har brækket *højre ben* – Gianni si è rotto **la gamba destra**

8. Om den præcise distribution af artiklen i disse tilfælde på italiensk, jf. Korzen (2000a: 244 og note 74).

Endelig gælder det NP'er hvori der indgår ordenstal eller såkaldte "kardinal-adjektiver" som *første, næste, sidste, forrige* etc.: (*i næste uge, (i) sidste måned, på forrige side* etc.⁹ Også her kræver italiensk determination: (*nel*)*la settimana prossima, il mese scorso, nella pagina precedente* etc.

En interessant undtagelse har vi dog i *Internet*, som altid har opført sig som et (determinativløst) proprium i italiensk.

4.2. Semantisk individualisering

I den højeste position i hierarkiet (4):

- (4) Tællelig førsteordenskonstituent i singularis > Ikke-tællelig konstituent > Pluraliskonstituent > Andenordenskonstituent

kræves generelt determination i såvel italiensk som dansk. Vi får således, uafhængigt af trækkene [\pm specifik] og [\pm generisk]:

- (12) a Jeg har set *en hund* på gaden [*Jeg har set *hund* på gaden]
[SPECIFIK]
b *En hund* er et pattedyr [**Hund* er et pattedyr] [GENERISK]
c Hvis jeg ser *en hund*, løber jeg [*Hvis jeg ser *hund*, løber jeg] [NON-SPECIFIK]
- (13) a Ho visto *un cane* per strada [*Ho visto *cane* per strada]
[SPECIFIK]
b *Un cane* è un mammifero [**Cane* è un mammifero]
[GENERISK]
c Se vedo *un cane* per strada, scappo [*Se vedo *cane* per strada, scappo] [NON-SPECIFIK]

Det gælder dog ikke de NP'er der befinder sig på den laveste plads i det referentielle eller i det syntaktiske hierarki, dvs. har rent intentionel betydning (fx i inkorporeringskonstruktioner, jf. (6)) og/eller befinder sig på ikke-primær ledplads, jf. 4.3-4.4 nedenfor.

9. Der kan her være en semantisk forskel mellem fx *Første bind*, som vil udtrykke en objektivt rigtig oplysning, og *Det første bind*, som kan være en subjektiv eller *ad hoc* beskrivelse knyttet til en særlig situation. (Tak til Erik Hansen).

De øvrige konstituentener i (4)-hierarkiet determineres ikke nødvendigvis hvis de ikke er identificerbare, jf. eksempler på masse- og pluraliskonstituentener som fx:

- (14) Hvis jeg ser *vand* på gulvet, bliver jeg sur
 (15) Se vedo *acqua* sul pavimento, mi arrabbio
 (16) Hvis jeg ser *hunde* på gaden, løber jeg
 (17) Se vedo *cani* per strada, scappo

Hvad angår andenordenskonstituentener er der en særlig tendens til at de opræder udeterminerede i dansk. Italiensk har derimod normalt determinativ (bortset fra i inkorporeringskonstruktioner):

- (18) Den belæring forhindrede *samtale på lige fod*. (Brandt, *Udflugter* 57, cit.: Hansen 1986: 201)
 [Tale ammonimento impedì *una conversazione da pari a pari*]
 (19) Flyalliancerne ... vil også bestræbe sig på at deres afgangs- og ankomstgates placeres tæt ved hinanden for at lette *flyskift*. (*Politiken* 2.2.99, I/14)
 [Le compagnie aeree alleate cercheranno anche di avvicinare le porte d'arrivo e di partenza per facilitare *il cambiamento d'aereo*]
 (20) Sandsynligvis er et flertal i parlamentet tilhænger af, at Holland trækker i land på sin oprindelige beslutning om at tillade *opstilling af et antal raketter på hollandsk område*. (*Politiken* 27.10.81, II/2; cit.: Hansen 1986: 198)
 [Probabilmente una maggioranza al parlamento desidera che l'Olanda faccia marcia indietro quanto alla decisione originale di permettere *l'installazione di un numero di missili sul territorio olandese*]

Selv på subjektsplass, jf. (3), har dansk ofte nulddetermination af andenordenskonstituentener, fx i typer som:

- (21) [Ø] *Brug af sikkerhedssele* er obligatorisk
 [E' obbligatorio *l'uso della cintura di sicurezza*] (cit.: Cristofoli/Korzen 1998: 28)

4.3. Referentialitet

I den højeste position i hierarkiet (5):

- (5) Deiktisk > Specifik > Generisk > Non-specifik > Intensionel konstituent

dvs. ved **deiksis**, er en NP altid determineret, såvel i dansk som i italiensk (bortset fra i barnesprog):

- (22) Se *den bil* / *bilen* / **bil!* – Har du set *de mennesker* / *menneskene* / **mennesker!*
 (23) Guarda *quella* / *la* / *[*Ø]* *macchina!* – Hai visto *quella* / *la* / *[*Ø]* gente!

På lavere pladser i hierarkiet er tendensen til determination derimod afhængig af identificerbarheden og den semantiske individualisering, og generelt er kravet om determination større i italiensk end i dansk. Hvad angår **specifikke** vs **non-specifikke konstituent**er udviser især italiensk en klart stærkere tendens til determination i første end i andet tilfælde:

- (24) a Ho comprato *delle mele*, Ho visto *dei cani* per strada [SPECIFIK] [Jeg har købt (nogle) æbler; Jeg har set (nogle) hunde på gaden]
 b Non ho comprato *mele*, Se vedo (*dei*) *cani* per strada, scappo [NON-SPECIFIK] [Jeg har ikke købt æbler; Hvis jeg ser hunde på gaden, løber jeg]
 c La mia amica non ha *figli* [NON-SPECIFIK], io invece ho *dei figli* [SPECIFIK] e per lei questo è strano. (Ginzburg, *Virtù* 22) [Min veninde har ikke børn, jeg har derimod (nogle) børn, og det synes hun er underligt]¹⁰

De generiske NP'er manifesterer store interlingvistiske forskelle, idet de altid er determinerede på italiensk; her udpeges en hel kategori

10. Om brugen af delingsartiklen og om forskellen mellem den og nulartiklen i italiensk, jf. dog også Korzen (1996: 337-516) og (2000a: 258-260).

altid som en alment kendt entitet. I dansk afhænger determinationen derimod helt af den semantiske individualisering, jf. (4):

- (25) a *En hund / Hunden* er et pattedyr – *Un cane / Il cane* è un mammifero [TÆLLELIG FØRSTEORDENSKONSTITUENT I SINGULARIS]
 b $[\emptyset]$ *Vin* gør altid godt – *Il vino* fa sempre bene [IKKE-TÆLLELIG KONSTITUENT]
 c $[\emptyset]$ *Hunde* er pattedyr – *I cani* sono mammiferi [PLURALISKONSTITUENT]
 d $[\emptyset]$ *Sygdom* er defineret som den tilstand at et organ ikke fungerer efter sin hensigt ... (Panduro, *Fejltagelsen* 106) – *La malattia* è uno stato patologico in cui c'è un'alterazione della funzione di un organo o di tutto l'organismo [ANDENORDENSKONSTITUENT]

Mht. determinationen i dansk indgår der dog – især for pluralis- og andenordenskonstituenterne – en række andre semantiske faktorer, som for andenordenskonstituenterne især vedrører graden af leksikalsk specificitet, jf. Korzen (2000a: 292-299).

De lavest placerede NP'er i det referentielle hierarki, **de intensionelle NP'er**, er som sagt aldrig determinerede, hverken i dansk eller i italiensk. Men også her manifesterer der sig interlingvistiske forskelle, idet inkorporering i dansk er generaliseret til at omfatte alle konstituent i det semantiske hierarki (4), hvorimod det i italiensk ikke er almindeligt produktivt på den højeste plads i dette hierarki, jf. (26a), og generelt ikke forekommer ligeså hyppigt som i dansk¹¹:

- (26) a Hans har købt *hund* – *Luca ha comprato *cane* [TÆLLELIG FØRSTEORDENSKONSTITUENT I SINGULARIS]
 b Hans har købt *vin* – Luca ha comprato *vino* [IKKE-TÆLLELIG KONSTITUENT]
 c Hans skriver *bøger* – Luca scrive *libri* [PLURALISKONSTITUENT]
 d Hans har aflagt *vidnesbyrd* – Luca ha reso *testimonianza* [ANDENORDENSKONSTITUENT]

11. Om den præcise distribution og manifestation af inkorporering i italiensk, se Korzen (2000a: 319-339).

Pragmatisk nedtoning af ikke-referentielle NP'er med inkorporering i en verbalhelhed er således mere generaliseret i dansk. I (a)- og, ofte, (b)-typerne foretrækker italiensk generelt at eksplicitere de tekstpragmatiske relationer, her med de såkaldte "prototype-NP'er" med bestemt artikel: *Luca ha comprato il cane*; *Luca ha comprato il vino*.

4.4. Syntaks

Det syntaktiske hierarki:

- (3) subjekt > dativ > objekt > ikke-primære led

gør sig tydeligere gældende i italiensk end i dansk, igen pga. de manglende ubestemte artikler ved masse- og pluralisord i dansk, og jeg skal kun ganske kort antyde forholdet her. I eksempler som de følgende ses især i italiensk – men også i dansk – en stigende acceptabilitet af den determinativløse konstituent: Objekt og en ikke-primær konstituent kan generelt lettere undlade determination end subjekt og dativ-objekt:

- (27) ??*Børn* sang på gaden¹² – **Bambini* hanno cantato per strada
[SUBJEKT]
??Jeg gav nogle bolsjer *til børn* – ??Ho dato delle caramelle *a bambini* [DATIV]
Jeg så *børn* på gaden – ?Ho visto *bambini* per strada [OBJEKT]¹³
Jeg så en gruppe af *børn* – Ho visto un gruppo di *bambini* [IKKE-PRIMÆR KONSTITUENT]

For subjektets vedkommende bør der dog på italiensk skelnes mellem inakkusative og ikke-inakkusative verber og på dansk mellem tetiske og ikke-tetiske strukturer. Inakkusative og tetiske subjekter opfører sig på en række punkter parallelt med objekter, og det gælder også deres determination, men det tillader pladsen ikke at jeg går i detaljer med her.

12. Eksempler af denne type er dog ikke udelukkede i sammenhænge som (10) ovenfor, dvs. ved "sceniske rammer".

13. Her er acceptabiliteten på italiensk bl.a. afhængig af objektets specificitet; jf. (24).

5. Konklusion og perspektiver

Jeg håber at det med de få generelle eksempler jeg her har citeret, er lykkedes mig dels at påvise at fænomenet “tekstpragmatisk prominens” – defineret efter bestemte hierarkiske parametre som andre steder i litteraturen benyttes i forbindelse med “topic” og “topikalitet” – også har stor relevans for nominal determination, dels at antyde at de samme tekstpragmatiske hierarkier kan udgøre en interessant basis, en slags **tertium comparationis**, for såvel inter- som intralingvistiske sammenligninger.

Med visse undtagelser hist og her tegner der sig en klar korrelation mellem tekstpragmatisk prominens og nominal determination. Jo mere prominent en konstituent er i henhold til de benyttede parametre, desto større er den generelle tendens til dens determination. Jo mere tekstuel betydningsfuld en entitet er i en given sammenhæng, desto mere nødvendigt er det at eksplicitere dens forhold til afsender, modtager og den omgivende verden. På de højeste pladser i hierarkierne (1a) og (5) er der normalt altid determination (bortset fra danske eksempler som (11)), og på den højeste plads i (4) er der altid determination, bortset fra hvis konstituenten samtidig befinder sig på den laveste plads i (3) og/eller (5). På de andre pladser i de enkelte hierarkier er tendensen til determination generelt afhængig af den samtidige placering i de øvrige hierarkier. Korrelationen bekræfter et af Givón’s universelle “kvantitetsprincipper”, nemlig princippet hvorefter mere betydningsfuld information vil få mere sprogligt kodningsmateriale (jf. Givón 1990: 969)¹⁴.

Men selvom sprogene generelt – og uden tvivl ikke kun italiensk og dansk – følger de samme tendenser, opfører de sig ikke ens, og specielt hvad angår italiensk og dansk har vi på adskillige pladser i hierarkierne observeret en generelt højere tendens til determination i italiensk end i dansk, jf. fx (11), (18) - (21), (24a), (25b-d) og (26a).

Dette fænomen bør ses i relation til andre tilfælde af eksplicitering vs

14. Et andet af Givóns kvantitetsprincipper er at mere forudsigelig information vil få mindre sprogligt kodningsmateriale, og dette bekræftes fx i korrelationen mellem tekstprominens og anaformateriale. Jf. 1.-2. ovenfor.

ikke-eksplicitering af leksikalske og ikke-leksikalske forhold og relationer. Det viser sig, hvis vi inddrager andre områder end nominal determination, at man generelt kan tale om en højere "ekspliciteringsgrad" i italiensk end i dansk, og ikke alene inden for nominalsystemet, men også i mange henseender inden for verbalsystemet.

Inden for nominalsystemet kan vi fx også konstatere forskellen i leksikaliseringsmønstrene: I italiensk (i lighed med fransk, jf. Herslund (red.) 1997: 30ff.) sker der typisk leksikalisering på et hyponymniveau i forhold til dansk, hvor prototyper normalt dannes på et mere generelt niveau og undertyper dannes ved komposita. Et par enkelte eksempler (se flere i Korzen 1998a og 2000a):

(28)

hus	(driv-, ud-, skilder-, pak-, vare-, hunde-, snegle-, kerne-, penal-)	casa, serra, capanna, garitta, magazzino, emporio, canile, guscio/conchiglia (di lumaca), endocarpo, astuccio
bord	(spise-, skrive-, pusle-)	tavola, mensa, scrivania, fasciatoio
tæppe	(gulv-, væg-, væg-til-væg-, for-, senge-)	tappeto, arazzo, moquette, sipario, coperta/copriletto

Dette forhold giver i øvrigt også større muligheder for leksikalsk variation ved anaforisk genoptagelse. Der er en større tendens i italiensk end i dansk til at specificere eller tilføje et bestemt træk ved en entitet i forbindelse med en genoptagelse, jf. Korzen (1999a: 386-390) og (2000a: 534-539).

Hvis undertyper specificeres ved komplekse nominaler på italiensk sker der normalt samtidig en eksplicitering af den semantiske relation mellem de enkelte dele af nominalet. Dansk udtrykker derimod ingen tilsvarende specificering af relationen mellem delene i komposita eller af modifikatorens semantiske "bidrag". Sammenlign (29) og (30):

- (29) a vinglas, krigsfly, havestol
b gyngestol, kørestol, lænestol, liggestol
c kurvestol, jernstol ...

- (30) a bicchiere *da* vino, aereo *da* guerra, sedia *da* giardino

- b sedia *a* dondolo, sedia *a* rotelle, sedia *a* bracciolo, sedia *a* sdraio
- c sedia *di* vimini, sedia *di* ferro

hvor *da* i (a) ekspliciterer at der tilføjes en funktionel specifikation (som eventuelt kan vedrøre lokalisering), *a* i (b) en form- eller opbygningsspecifikation (som eventuelt kan vedrøre virkemiddel eller drivkraft), og *di* i (c) en materialespecifikation¹⁵.

Et andet eksempel har vi ved anaforisk genoptagelse af en tidligere omtalt kategori, hvor italiensk har to pronominer som bruges henholdsvis syntagmatisk overordnet (*quello*) og syntagmatisk underordnet og/eller klitisk (*ne*), jf. (32). Dansk har ikke pronominer svarende til disse anvendelser af *quello* og *ne*¹⁶, og i sådanne tilfælde sker der simpelt hen elliptisk udeladelse af nominalkernen i dansk, jf. (31). Det er således op til modtager at fortolke at der er tale om den samme kategori som er omtalt tidligere:

- (31) a Jeg har taget Peters *cykel*. Du kan tage Oles [Ø]
 b Har du set *skjorterne* derhenne? Jeg er vild med den grønne [Ø]
 c Jeg har købt *vin*. Vil du have et glas/noget [Ø]?¹⁷
 d Jeg drak *en flaske vin* til frokost. Jeg vil ikke have [Ø] nu
- (32) a Io ho preso la *bicicletta* di Luca. Tu puoi prendere *quella* di Gianni
 b Hai visto quelle *camicie*? Mi piace molto *quella* verde

15. I andre tilfælde end de her citerede kan italienske præpositionssyntagmer bestående af *da / a / di* + styrelse have et andet semantisk indhold, men pointen er altså at der ekspliciteres en semantisk forskel i italiensk men ikke i dansk. Jf. også Korzen (2000b) og se flere eksempler i Cristofoli/Korzen (1998: 15-17).

16. Vi ser bort fra det danske partitive *deraf*, jf. Korzen (2000a: 412-414).

17. Man kunne også her forestille sig en objektsellipse i dansk:

Jeg har købt *vin*; vil du have [Ø]?

– men ikke i italiensk:

Ho comprato *vino*; **vui*?

- c Ho comprato *vino*. *Ne* vuoi un bicchiere?
- d Ho bevuto (una bottiglia di) *vino* a pranzo. Non *ne* voglio adesso

Også inden for verbalsystemet har vi pga. en langt større fleksivrigdom i italiensk (med 48 forskellige verbalformer) end i dansk (med i alt 8 forskellige former) en langt højere grad af morfologisk eksplicitering af tekstpragmatiske relationer i italiensk. Fx

- a: eksplicitering af retoriske forgrunds-/baggrunds-relationer vha. italienske infinitte verbalformer, gerundium og participialstrukturer, der ikke findes henholdsvis bruges langt sjældnere på dansk (jf. Korzen 1998c)
- b: aspektmodsatningen, der på italiensk kan udtrykkes i fortid ved *passato remoto* vs *imperfetto*;
- c: modale oppositioner som
 - forholdet mellem afsender og proposition, der på italiensk kan udtrykkes ved indikativ vs *futuro* og *condizionale* (jf. Lihn Jensen (under udg.)),
 - modsætningen mellem psykologisk nærhed og fjernhed, der på italiensk kan udtrykkes ved *passato prossimo* vs *passato remoto* (jf. Lihn Jensen (2000));
- d: temporal og retorisk forskel mellem sagforhold i fortid, som italiensk langt mere generaliseret end dansk koder ved *trapasato* (førfortid) vs *passato* (fortid);
- e: forskellen mellem statisk og dynamisk passiv, som udtrykkes i italiensk men ikke – eller sjældnere – i dansk (jf. Cristofoli/Korzen 1998: 37-38)

Vi kan konkludere at ikke alene medfører den større fleksivrigdom i italiensk generelt en større mulighed for eksplicitering af pragmatiske (eller semantiske) relationer, men den synes også at medføre en generelt større tendens hertil eller "vane", således at vi – også i tilfælde hvor begge sprog har det nødvendige sproglige inventar (som i flere tilfæl-

de i forbindelse med determinativsyntaksen samt ved de netop citerede punkter d og e) – generelt finder en større grad af eksplicitering i italiensk end i dansk. Man kan beskrive sammenhængen på følgende måde:

- (33) større fleksivrigdom →
 større pragmatisk/semantisk ekspliciterbarhed →
 generelt større tendens til pragmatisk/semantisk
 eksplicitering også hvor mulighederne er de samme

og se det som et eksempel på at sprogsystemet (*langue*) påvirker sprogbrugen (*parole*).

Der findes dog også områder hvor dansk viser sig mere eksplicit eller nuanceret end italiensk. Fx kan dansk som bekendt udtrykke den særlige aspektuelle nuance af en afsluttet handling ved *have* eller *få* + perfektum participium:

- (34) Jeg skal *have skrevet* til min mor
 Har du *fået sendt* invitationerne til festen?

en mulighed italiensk ikke har tilsvarende, og endvidere benytter dansk, svarende til visse anvendelser af italiensk futuro og condizionale, en række **modalpartikler**, *nu, nok, vel, da, vist, så, lige, bare, jo* etc., som ikke findes tilsvarende på italiensk, jf. Skytte (2000: §§ V.1 og V.3, især V.3.7.1-2). Endelig kan dansk i visse tilfælde udtrykke psykologisk nærhed vs fjernhed ved formerne førnutid vs datid, men distinktionen er ikke generaliseret i samme grad som på italiensk.

Henvisninger

- Bossong, G. (1991). Differential Object Marking in Romance and Beyond. D. Wanner & D. A. Kibbee (eds.). *New Analyses in Romance Linguistics. Selected papers from the XVIII Linguistic Symposium on Romance Languages Urbana-Champaign, April 7-9 1988*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 143-170.
- Chvany, C. V. (1990). Verbal aspect, discourse saliency, and the so-called "Perfect of result" in modern Russian. N. B. Thelin (ed.).

- Verbal Aspect in Discourse. Contributions to the Semantics of Time and Temporal Perspective in Slavic and Non-Slavic Languages.* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 213-235.
- Cristofoli, M. & I. Korzen (1998). *Strøm, svig og sprogstruktur. Grammatiske fænomener i tekniske og juridiske tekster på italiensk og dansk.* Handelshøjskolen i København.
- Givón, T. (1976). Topic, Pronoun and Grammatical Agreement. C. N. Li (ed.). *Subject and Topic.* New York/San Francisco/London: Academic Press. 149-188.
- Givón, T. (ed.) (1983). *Topic Continuity in Discourse: A Quantitative Cross-language Study.* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Givón, T. (1990). *Syntax. A functional-typological introduction.* Vol. II. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Hansen, G. (1986). *Kontrastive Analyse des Artikelgebrauchs im Dänischen und Deutschen.* København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Herslund, M. (red.) (1996). *Det franske sprog. Kapitel III. Valens og transitivitet.* Foreløbig version. Handelshøjskolen i København.
- Herslund, M. (red.) (1997). *Det franske sprog. Kapitel I. Grundlag.* Foreløbig version. Handelshøjskolen i København.
- Hopper, P. J. & S. A. Thompson (1980). Transitivity in Grammar and Discourse. *Language* 56 (2). 251-299.
- Korzen, I. (1996). *L'articolo italiano fra concetto ed entità, I-II. Etudes Romanes* 36. København: Museum Tusulanum Press.
- Korzen, I. (1997). Topisk kontinuitet og tekststrukturering på italiensk og dansk. L. Falster Jakobsen & G. Skytte (red.). *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 4.* Odense: Odense Universitetsforlag. 128-158.
- Korzen, I. (1998a). Leksikaliseringmønstre i italiensk og dansk. M. Herslund (red.). *Linguistisk oversættelse. Copenhagen Working Papers in LSP* 3. 13-42.
- Korzen, I. (1998b). On nominal determination – with special reference to Italian and comparisons with Danish. G. Hansen (ed.). *Nominal Determination. Copenhagen Studies in Language* 21. København: Samfundslitteratur. 67-132.
- Korzen, I. (1998c). On the grammaticalisation of rhetorical satellites. A comparative study on Italian and Danish. I. Korzen & M. Herslund (eds.). *Clause Combining and Text Structure. Copenhagen Studies in Language* 22. København: Samfundslitteratur. 65-86.

- Korzen, I. (1999a). Tekststruktur og anafortypologi. (Struttura testuale e tipologia anaforica). G. Skytte, I. Korzen, P. Polito & E. Strudsholm (red.). *Tekststrukturering på italiensk og dansk / Strutturezza testuale in italiano e danese. Risultater af en komparativ undersøgelse / Risultati di una indagine comparativa*. København: Museum Tusulanum Press. 331-418.
- Korzen, I. (1999b). Anaforer og anaforske relationer. C. Bache, L. Heltoft & M. Herslund (red.). *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 6*. Odense: Odense Universitetsforlag. 205-226.
- Korzen, I. (2000a). Reference og andre sproglige relationer. G. Skytte & I. Korzen. Vol. 2.
- Korzen, I. (2000b). Pragmatica testuale e sintassi nominale. Gerarchie pragmatiche, determinazione nominale e relazioni anaforske. I. Korzen & C. Marellò (eds.). *Argomenti per una linguistica della traduzione / On linguistic aspects of translation / Notes pour une linguistique de la traduction. Gli argomenti umani 4*. Alessandria: Edizioni dell'Orso. 81-109.
- Korzen, I. (under udg.). Relazioni anaforske. Gerarchie testuali e materiale linguistico. *Atti del XIV Congresso dei Romanisti Scandinavi. Università di Stoccolma, 10-15 agosto 1999*.
- Lambrecht, K. (1996). *Information structure and sentence form. Topic, focus and the mental representations of discourse referents*. Cambridge Studies in Linguistics 71. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lihn Jensen, B. (2000). La semantica del condizionale. K. Blücher (a cura di). *Atti del V Congresso degli Italianisti Scandinavi, Bergen 25-27 giugno 1998*. 239-246.
- Lihn Jensen, B. (under udg.). Futuro e condizionale nel sistema verbale italiano. *Atti del XIV Congresso dei Romanisti Scandinavi. Università di Stoccolma, 10-15 agosto 1999*.
- Lyons, J. (1977). *Semantics*, 1-2. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sasse, H.-J. (1984). The Pragmatics of Noun Incorporation in Eastern Cushitic Languages. F. Plank (ed.). *Objects. Towards a Theory of Grammatical Relations*. London et al.: Academic Press. 243-268.
- Skytte, G. (2000). Konnexion og diskursmarkering. G. Skytte & I. Korzen. Vol. 3.
- Skytte, G. & I. Korzen (2000). *Italiensk-dansk sprogbrug i komparativt perspektiv. Reference, konnexion og diskursmarkering*. København: Samfundslitteratur.

Eksempelbibliografi

Ginzburg, Natalia. *Le piccole virtù*. Torino: Einaudi, 1962.

Information

Maraini, Dacia. *Mio marito*. Milano: Bompiani, 1968.

Panduro, Leif. *Fejltagelsen. Den korte og ufuldstændige beretning om tilfældet Marius Berg*. København: Gyldendals Tranebøger, 1977.

Politiken

Rifbjerg, Klaus. *Den kroniske uskyld*. København: Gyldendals Tranebøger, 1970. Ital. overs.: *La grande sbronza*. Milano: Rizzoli, 1966.

La Stampa

Modifikatorens numerus i spanske komposita med deverbalkerne

Henrik Høeg Müller

1. Indledning

Som oftest forsøges spørgsmål om spanske substantivers numerus og determination forklaret med udgangspunkt i sætningsniveauet, men med denne artikel vil jeg vise, at begge kategorier også har relevans inden for nominalsyntagmet. I artiklen fokuseres der på et specifikt problem ved dannelse af nominale komposita i spansk, nemlig om N2 i et frasalt nominalt kompositum af typen N1 *de*N2, hvor kernen N1 er et deverbalt substantiv, optræder i singularis eller pluralis.

Før jeg går videre med selve emnet, vil jeg præcisere, hvad der her forstås ved et nominalt kompositum af den type, som er angivet i (1d) nedenfor, og hvorfor det er rimeligt at opfatte en sådan konstruktion som et kompositum.

2. Nominale komposita i spansk

Som vist i (1) kan man i spansk ud fra rent typografiske kriterier definere fire slags nominale komposita (Alvar Ezquerro 1995). Grunden til, at konstruktionerne kaldes nominale komposita, er, at resultatet af den fusion, der foregår mellem de to leksemer, bliver et substantiv. Der er i spansk mulighed for at danne en lang række komposita, der tilhører andre ordklasser, men de vil ikke blive kommenteret ved denne lejlighed.

- (1a) **Bocacalle** (sub. + sub.) 'gadeudmunding/sidegade', **nochebuena** (sub. + adj.) 'juleaften', **mediodía** (adj. + sub.) 'middag',

- malnutrición** (adv. + sub.) ‘fejlernæring’, **contraseña** (præp. + sub.) ‘kodeord’, **ciempiés** (num. + sub.) ‘tusindben’, **saltamontes** (ver. + sub.) ‘græshoppe’, **matasanos** (ver. + adj.) ‘kvaksalver’, **catalejo** (ver. + adv.) ‘kikkert’, **cargareme** (ver. + pron.) ‘kassekvittering’, **ganapierde** (ver. + ver.) ‘form for spil’, **nomeolvides** (nægt. + pron. + ver.) ‘forglemmigej’, **métomentodo** (sætning) ‘geskæftig person’
- (1b) **Coche-cama** (sub. + sub.) ‘sovevogn’, **buque-prisión** (sub. + sub.) ‘fangeskib’
- (1c) **Pájaro carpintero** (sub. + sub.) ‘spætte’, **reforma agraria** (sub. + adj.) ‘landbrugsreform’, **premio Nobel** (sub. + prop.) ‘Nobelpris’
- (1d) **Petición de indulto** (sub. + prep. + sub.) ‘benådningssøgn’, **muela de afilar** (sub. + prep. + inf.) ‘slibeskive’

De fire typer er følgende: 1) dem der består af to sammenskrevne leksemer, som i (1a), 2) dem der udgøres af to leksemer forbundet med bindestreg, som i (1b), 3) dem der, som i (1c), udgøres af to leksemer [substantiv + substantiv/proprium] eller [substantiv + adjektiv], der ikke er sammenskrevne¹, og 4) dem der består af to leksemer sammensat med en præposition, hvor N2 enten er et substantiv eller en infinitiv, og hvor altså kun kombinationen [substantiv + præposition + substantiv] behandles her.

Den præposition, der forbinder de to substantiver, kan variere. Der findes i hvert fald eksempler med præpositionerne *a*, *para*, *por* og *en*, som i konstruktionerne i (2), men jeg vil kun beskæftige mig med komposita, hvor præpositionen *de* indgår.

- (2a) Olla **a** presión
‘trykkoger’
mando **a** distancia
‘fjernbetjening’
- (2b) Vaso **para** cerveza
‘ølglas’

1. Kombinationen [substantiv + substantiv/proprium] er lavfrekvent, mens kombinationen [substantiv + adjektiv] naturligvis er uhyre almindelig.

prensa **para** sidra
 ‘ciderpresse’

(2c) Tratamiento **por** depresión
 ‘antidepressionsbehandling’

indemnización **por** daños
 ‘skadeserstatning’

(2d) Fecundación **en** vitro
 ‘reagensglasbefrugtning’

televisión **en** color
 ‘farvefjernsyn’

Et definatorisk træk ved komposita og dermed et fælles træk for de fire hovedtyper nævnt ovenfor, er, at de enkelte elementer ikke har selvstændig reference, og at hele udtrykket dermed samlet refererer til én enkelt entitet.

Særligt for den type komposita, artiklen omhandler, gælder det, at kerne N1 er beslægtet med sætningens verbal og derfor er relationel eller prædikativisk. Kernen selekterer et antal argumenter, der skal være af en vis kategoriel, syntaktisk og semantisk beskaffenhed afhængig af det oprindelige verbums valensskema. Man kan sige, at den deverbale kerne implicerer en argumentstruktur, og der derfor er en udstrakt analogi mellem sætning og nominal (se fx Baron 1992 og 1994ab, Müller 1998). Ved denne lejlighed beskæftiger jeg mig kun med kernenominaliseringer (Baron 1994), dvs. dem der er direkte afspejlinger af sætningen, modsat fx nominaliseringer, der denoterer agenten eller genstanden for verbalhandlingen.

Forskellen på almindelig gængs nominalsyntaks og det tilsvarende kompositum er så, at en af de størrelser, der i forbindelse med nominalsyntagmet fungerede som argument, dvs. subjekt, objekt eller adjekt (om adjektet, se Herslund & Sørensen 1993) bliver inkorporeret og dermed mister sine referentielle status (inkorporering beskrives fx hos Herslund 1995 og Masullo 1996). Med andre ord omdannes et argument til modifikator, hvilket vises i (3).

(3a) La manifestación de las mujeres_{SUBJEKT/AGENT}
 ‘kvindernes demonstration’

- (3b) La [manifestación de mujeres]_{KOMPOSITUM}
 ‘kvindedemonstrationen’
- (3c) La recogida de la ropa_{OBJEKT/TEMA}
 ‘indsamlingen af tøjet’
- (3d) La [recogida de ropa]_{KOMPOSITUM}
 ‘tøjindsamlingen’

Men tanken med denne artikel er som sagt ikke at tale om nominal-syntaks, forstået som kortlægningen af, hvilke argumenter der inkorporeres hvornår og hvordan, men at fokusere på den inkorporerede modifierators numerus og de problemer, der relaterer sig hertil. Antagelsen af en analogi mellem nominal og sætning er central, og derfor vil der ofte i forløbet blive refereret til sætningen og argumenteret på baggrund af data fra sætningsniveauet.

3. De deverbale kompositas semantik

I det følgende vil jeg se lidt nærmere på de semantiske og specielt denotationelle egenskaber hos de to substantiver, der udgør et kompositum, for på den måde at bestemme, hvilke faktorer der har indflydelse på dannelsen af spanske komposita af den pågældende type.

3.1. Inkorporering og modifieratorens numerus

Eksemplerne i (4) er bygget op sådan, at man til venstre for skråstrengen har sætninger og til højre for de tilsvarende nominaliseringer.

- (4a) Han descubierto el oro/el descubrimiento del oro
 ‘de har fundet guldet/fundet af guldet’
- (4b) Han descubierto oro/el descubrimiento de oro
 ‘de har fundet guld/guldfundet-fundet af guld’ (aktivitet)
- (4c) Han importado los coches/la importación de los coches
 ‘de har importeret bilerne/importen af bilerne’
- (4d) Han importado coches/la importación de coches
 ‘de har importeret biler/bilimporten-importen af biler’
- (4e) Han importado el coche/la importación del coche
 ‘de har importeret bilen/importen af bilen’
- (4f) *Han importado coche/*la importación de coche
 ‘de har importeret bil/bilimporten-importen af bil’

- (4g) El lavaplatos/*el lavaplato
‘opvaskemaskinen’
- (4h) El guardapolvo/*el guardapolvos
‘kitlen’

I (4a) nominaliseres verbet *descubrir* ‘opdage/finde’ og bliver til *descubrimiento* ‘opdagelse’ samtidig med, at sætningens objekt også realiseres inden for syntagmet. I (4b) inkorporeres objektet både på sætnings- og syntagmeniveau, og dermed bliver syntagmet til et kompositum. (4c) og (4d) er parallelle til (4a) og (4b), blot er objektet nu et tælleligt substantiv i pluralis *coches* ‘biler’ i stedet for et utælleligt som *oro* ‘guld’. Endelig viser (4e) og (4f), at inkorporering af et tælleligt substantiv i singularis tilsyneladende ikke kan lade sig gøre. Man kan altså konstatere, at tællelige substantiver i pluralis og utællelige substantiver kan inkorporeres, mens tællelige i singularis ikke kan. Inkorporeringsprocessen er dermed ikke bare et spørgsmål at omdanne et argument til en modifikator, men i lige så høj grad et denotationelt problem.

I parentes bemærket kan man se, at de verbonominale komposita i (4g) og (4h) følger det samme mønster, selvom de ikke er genstand for bearbejdning her. Verberne *lavar* ‘vaske’ og *guardar*, her i betydningen ‘beskytte’, inkorporerer på nominalniveauet enten det tællelige objekt *platos* ‘tallerkener’ i pluralis eller det utællelige *polvo* ‘støv’.

Sammenfaldet mellem – eller grupperingen af – tællelige substantiver i pluralis og ikke tællelige substantiver over for tællelige i singularis er på ingen måder overraskende, da den distinktion har været kendt i den grammatiske litteratur i umindelige tider.

3.2. *Substantivernes denotationelle egenskaber*

Den spanske grammatiker Bosque (1996: 20-22) anfører 7 argumenter, som understøtter synspunktet om en klar distinktion mellem utællelige og tællelige substantiver i flertal på den ene side og tællelige substantiver i ental på den anden. De 6 af argumenterne har jeg stillet op i summarisk form i (5a) – (5f).²

2. Det sidste argument bygger på de verbonominale komposita, som jeg allerede har kommenteret i forbindelse med (4g) og (4h).

- (5a) Gruppe 1 accepterer de komparative kvantorer *menos* ‘mindre/færre’ og *más* ‘mere/flere’ (*menos arena/más libros/*más mesa*) ‘mindre sand/flere bøger/flere-mere bord’
- (5b) Gruppe 1 accepterer kvantorerne *un poco* ‘lidt/få’ og *mucho* ‘meget/mange’ (*un poco de leche/muchos libros/*mucho libro*) ‘lidt mælk/mange bøger/mange-meget bog’
- (5c) Gruppe 1 accepterer den nominale kvantor *cantidad* ‘mængde’ (*una cantidad de leche/de libros/*de libro*) ‘en mængde mælk/bøger/bog’
- (5d) Gruppe 1 accepterer nominale kvantorer som *una parte* ‘en del’ og *la mitad* ‘halvdelen’, uden at det medfører en fragmentarisk læsning (*la mitad de la arena/de los libros/del libro* [fragmentarisk læsning]) ‘halvdelen af sandet/af bøgerne/af bogen’
- (5e) Det kvantificerende adjektiv *entero* ‘hele’ giver en fragmentarisk læsning i forbindelse med gruppe 1 (**la arena entera/los libros enteros* [fragmentarisk læsning]/*el libro entero* [begge læsninger]) ‘det hele sand/de hele bøger/den hele bog-hele bogen’
- (5f) Gruppe 1 kan indgå i prædikatskonstruktioner (*esto es agua/aquellos son cuchillos/*aquello es cuchillo*) ‘dette er vand/dette er knive/dette er kniv’

De substantiver, der i det følgende vil blive refereret til som medlemmerne af den første gruppe, dvs. de utællelige og de tællelige i flertal, accepterer begge komparative kvantorer som *menos* og *más* ‘mindre, færre/mere, flere’, *menos arena/más libros* ‘mindre sand/flere bøger’, mens den anden gruppe, de tællelige substantiver i ental, ikke kan optræde med *menos* og *más*. Det fremgår af (5a).

Det næste argument, som er illustreret i (5b), bygger på, at kvantorerne *un poco* og *mucho* ‘lidt, få/meget, mange’ kan bruges i forbindelse med den første gruppe, *un poco de leche/muchos libros* ‘lidt mælk/mange bøger’, mens dette ikke kan lade sig gøre med de tællelige i ental.

Den nominale kvantor *cantidad* ‘mængde/antal’ fungerer med den første gruppe, men ikke med den anden, som det fremgår af (5c).

(5d) viser, at nominale kvantorer som *una parte* og *la mitad* 'en del/halvdelen' i forbindelse med gruppe 1 giver en ikke-fragmentarisk fortolkning, som i *la mitad de la arena* eller *una parte de los libros* 'halvdelen af sandet/en del af bøgerne', mens det modsatte er tilfældet for gruppe 2. Altså fortolkes et syntagma som *la mitad/una parte del libro* 'halvdelen/en del af bogen' fragmentarisk.

Det kvantificerende adjektiv *entero* 'hele' i (5e) giver udelukkende en fragmentarisk fortolkning, når det anvendes ved utællelige og tællelige i pluralis, altså gruppe 1. Det vil sige, at fx *los libros enteros* 'de hele bøger' aldrig kan fortolkes parallelt til *todos los libros* 'alle bøgerne', men kun som bøgerne i "hel stand". Med et tælleligt substantiv i ental forholder det sig sådan, at både den fragmentariske og den ikke-fragmentariske læsning er gangbar, altså på den måde at *el libro entero* både kan betyde 'hele bogen' og 'bogen i hel stand'.

Samlet gælder det for de utællelige og de tællelige i flertal, at de er delelige i ensartede dele. Hvis man har *libros*, og man tager en del eller halvdelen af dem, bliver man ved med at have *libros*, og det samme kan siges om de utællelige: hvis man har *agua*, og man tager halvdelen, har man stadig vand.

Derimod er de tællelige i singularis ikke delelige, hvilket betyder, at de ikke er akkumulerede. Hvis vi har *mesa* 'bord', og vi tager en del af *mesa*, så har vi ikke længere *mesa*. Ved at tage en del af *mesa* tager man en del, der er med til at udgøre eller konstituere bordet, altså bliver det en fragmentarisk læsning.

Endelig viser (5e), at det kun er substantiver i gruppe 1, som kan indgå i prædikatskonstruktioner af typen *esto es agua* 'dette er vand', *aquellos son cuchillos* 'dette er knive'. Et eksempel som *esto es cuchillo* 'dette er kniv' er ukorrekt.

I virkeligheden er alle disse grammatiske konsekvenser symptomer på det samme, de er én side af samme sag. Der findes altså en række empirisk funderede grammatiske argumenter, der underbygger den omtalte distinktion, men spørgsmålet er, hvorfor det forholder sig sådan. Med andre ord, kan man gøre rede for det teoretisk?

Der er mange sprogforskere, både med spansk og andre sprog som udgangspunkt, der i tidens løb har beskæftiget sig med de nøgne substantivers denotation, manglende reference, tællelighed vs. ikke-tællelighed, singularis vs. pluralis osv. (for spansk fx Bosque 1996, Contreras 1996, Lois 1996 og Masullo 1996).

Jeg ønsker ikke her en diskussion af rigtigheden af det ene eller det andet teoretiske ståsted, men vil i stedet gøre rede for min egen holdning til problemet vedr. den gruppering, som vi har set. De vigtigste pointer i argumentationen opridses i (6) nedenfor.

- (6) Genstande opfattes grundlæggende på 2 forskellige måder:
1. Genstande, der denoteres af tællelige substantiver, opfattes som afgrænsede, inhomogene, strukturerede enkeltelementer.
 2. Genstande, der denoteres af utællelige substantiver, opfattes som uafgrænsede, homogene, amorfe masser.

Disse karakteristika implicerer følgende:

3. Tællelige substantiver denoterer individuelt identificerbare genstande. Tællelige substantiver er derfor velegnede og tilbøjelige til at fungere referencielt som instanser/argumenter.
4. Utællelige substantiver denoterer ikke-individualiserede genstande. Utællelige substantiver er derfor velegnede og tilbøjelige til at fungere som ikke referencielle typer/prædikater.

Konsekvenser af pluralisdannelse ved substantiver uden determinativ:

1. Tællelige substantiver
singularis → **pluralis**: Der dannes en mængde, hvis enkelte bestanddele er udviskede. Der er ikke adgang til de enkelte elementer, og deres antal har ingen betydning. Mængden bliver dermed en abstraktion og har kun betydning som mængde.

(Parallelt hertil opfattes de utællelige substantiver i singularis allerede som en mængde, hvor de enkelte elementer er betydningsløse eller ikke-eksisterende. Derfor behandles de utællelige substantiver i singularis og de tællelige i pluralis sprogligt ens)

2. Utællelige substantiver

singularis → **pluralis**: Den amorfe masse tilføres ydre struktur og afgrænsning. Dermed bliver den identificérbar som enkelte, individuelle elementer. Fokus flyttes fra genstanden opfattet som en masse/substans til genstanden opfattet som strukturerede enheder.

Det første spørgsmål, man må stille sig er, hvorfor vi overhovedet har opdelingen mellem tællelig og utællelige substantiver. Jeg mener, det er fordi, vi har genstande i verden, som vi opfatter grundlæggende forskelligt, og som derfor opfører sig sprogligt eller grammatisk forskelligt. For eksempel kan genstanden *bicicleta* 'cykel' betegnes som et individualiseret, afgrænset og inhomogent enkeltelement – inhomogent fordi det består af forskellige identificérbare og individuelt udpegelige elementer – mens *arena* 'sand' er en homogen, uafgrænset, ikke-individualiseret, amorf masse eller mængde (om homogenitet, se Herslund 1997). Det er ikke ualmindeligt at høre børn anvende et utælleligt substantiv i flertal. For eksempel sagde et af mine børn en dag noget i retning af: "de slikker i den her skål er mine", hvilket på udmærket vis illustrerer, at det drejer sig om, hvordan man opfatter den verden, man betragter. Han så de enkelte stykker slik i skålen, i stedet for en masse af slik, og udtrykte sig derfor, som han gjorde.

Det er min, måske noget intuitive, opfattelse, at de træk, der kendetegner det tællelige substantiv, peger i retning af en individuel identificérbare af genstande, mens de utællelige substantiver angiver en ikke-individualiseret mængde- eller massetype. Jeg ser således en naturlig ontologisk sammenhæng mellem på den ene side et tælleligt substantiv og det at kunne optræde referentielt som argument, og på den anden side et utælleligt substantiv og det ikke-referentielle prædikative.

Det næste skridt er at tage stilling til, hvorfor den spanske grammatik, som sprogbrugen i de foregående eksemplerne viser, åbenbart be-

handler de utællelige og de tællelige substantiver i pluralis ens. Det, at, skal vi sige, *bicicletas* og *arena* opfører sig ens, er selvfølgelig ikke ensbetydende med, at de er identiske entiteter i den virkelige verden. Det, det derimod betyder, er, at vi har brug for at kunne betragte grundlæggende forskellige entiteter ud fra den samme synsvinkel. Man skal kunne tale om de entiteter, der normalt opfattes og udtrykkes sprogligt som individualiserede genstande eller enkelte elementer på en måde, der gør dem til generiske udtryk. Med andre ord har vi brug for at kunne gøre *bicicleta* til *arena* og omvendt.

Når *bicicleta* gøres til en mængde *bicicletas*, indebærer det, at denne mængde af cykler bliver en abstraktion, hvis enkelte bestanddele er udviskede. Der er ikke adgang til de enkelte elementer, og deres antal har ingen betydning. Kun det, at det er en mængde, har betydning, altså mængden som sådan. Man kunne måske lidt abstrakt sige, at pluralismorfemet ikke i denne sammenhæng danner en flerhed, men afstedkommer et synsvinkelskift. Parallelt hertil opfattes de utællelige substantiver allerede som en mængde uden konceptuel adgang til de enkelte elementer.

Måske kunne fænomenet betragtes som en manifestation af modsætningen mellem "typer" og "instanser" (Vergnaud og Zubizarreta 1992, citeret hos Bosque 1996: 27), hvilket ikke skal opfattes som værende i opposition til ovenstående, men blot som et supplement til forståelse af den fundamentale distinktion. Fortolkningen af "type" er fundamentalt prædikativ og varetages af de utællelige og de tællelige i pluralis, mens de tællelige substantiver i singularis fortolkes som "instanser" og dermed er argumenter.

For at danne et kompositum af typen N1 *de* N2 er det nødvendigt, som tidligere konstateret, at N2 fungerer prædikativt og ikke som argument, ellers kan der ikke være tale om inkorporering, og deraf følger, at N2 skal fortolkes som "type". De tællelige i singularis peger mod en fortolkning som "instans", som er uforenelig med inkorporering.

3.2.1. Abstrakte substantiver

Jeg vil nu vende tilbage til sagens kerne, de sammensatte substantiver. Det viser sig, at hoveddistinktionen mellem de to grupper ikke altid

opretholdes, og systemet er dermed ikke så simpelt og regelret, som eksemplerne i (4) kunne antyde. Der er således flere faktorer at tage hensyn til, men, som det vil fremgå af det følgende, harmonerer disse nye faktorer med de grundlæggende synspunkter, jeg har præsenteret tidligere.

Den første undtagelse er, når N2 er et abstrakt substantiv, som vist i (7) nedenfor. Selvom en stor del af dem i hvert fald formelt er tællelige, opfører de sig som de utællelige på den måde, at de denoterer en slags entiteter, der opfattes som en masse, mængde eller type.

- (7a) Manifestación de poder
'magtudfoldelse'
- (7b) Proposición de convenio
'akkordforslag'
- (7c) Solicitud de divorcio
'skilsmissebegæring'
- (7d) Violación de domicilio
'bopælskrænkelse'
- (7e) Petición de indulto/libertad
'benådningssøknad/frihedsbegæring'
- (7f) Acuse de recibo
'bekræftelse af modtagelse'
- (7g) Acusación de plagio
'anklage for plagiering'

Det spørgsmål, der må være relevant at stille, er, hvorfor de abstrakte substantiver ikke optræder i pluralis som inkorporerede objekter. Formulert på en anden måde kunne man sige: Hvorfor er det nødvendigt at lade de abstrakte substantiver optræde i singularis?

Mange abstrakte substantiver har en relation til prædikater, enten verber eller adjektiver, og kan dermed betragtes som 2. ordens entiteter, der har en udstrækning i tid snarere end en fysisk forekomst. Når de optræder i pluralis, kan de enten angive gentagelse i tid og så forblive 2. ordens entiteter, eller blive omdannet til 1. ordens entiteter og dermed konkrete genstande (om dette fænomen, se Herslund 1997). I

nedestående eksempler³ denoterer *despidos* gentagelse i tid og *composiciones* flere konkrete entiteter.

- (8a) Los despidos semanales de los trabajadores
‘de ugentlige fyringer af arbejderne’
(8b) Las composiciones de Beethoven están en la mesa.
‘Beethovens kompositioner ligger på bordet’

Det vil sige, at medmindre man specifikt ønsker at angive en flerhed i tid eller en flerhed af konkrete genstande, hvilket sagtens kan være tilfældet fx i forbindelse med nominalkerner, der logisk implicerer en flerhed som i (9a) og (9b), så vil et abstrakt substantiv som N2 skulle forekomme i ental.

- (9a) Recuento de salidas
‘optælling af afgange’
(9b) Concentración de medios de comunicación
‘koncentration af medier’

Relateres dette til den grundlæggende distinktion, er de abstrakte substantiver utællelige, hvis de skal bevare deres betydning, men de kan rekategoriseres og komme til at optræde som tællelige med den betydningsændring, dette medfører. Man kan således påstå, at et abstrakt N2 i pluralis rent faktisk ville repræsentere det modsatte af, hvad vi hidtil har set, hvor et tælleligt substantiv omdannes til en type eller en abstrakt mængde/masse. Populært sagt går man altså fra *arena* til *bicicleta* i stedet for fra *bicicleta* til *arena*. Denne omkalfatring skal vi se flere eksempler på senere.

3.2.2. Kernesubstantivernes semantik

Af eksemplerne i (10) kan man udlede, at visse prædikative kerner accepterer tællelige substantiver i singularis som N2 i et kompositum, og at andre ikke gør det.

- (10a) La preparación de conejo
‘kanintilberedning’

3. Eksemplerne (8ab) er taget fra Müller (1998:71).

- (10b) *La caza de conejo
‘kaninjagt’
- (10c) *El cuidado de conejo
‘kaninpasning’
- (10d) *El descuartizamiento de conejo
‘kaninpartering’
- (10e) La compra de coche/coches
‘bilkøb/køb af biler’
- (10f) La búsqueda de piso/pisos
‘lejlighedssøgning/søgning efter lejligheder’

Variationen i (10a) kan forklares ved, at singularis og fraværet af determinativ medfører en massefortolkning, som kunne parafraseres til noget i retning af *kaninkød*. Man kan sige, at der finder en massificering sted af substantivet *conejo* ‘kanin’, der jo under “normale omstændigheder” denoterer en tællelig entitet. Denne transformation fra individ til masse gør, at vi kan fokusere på kaninens enkelte bestanddele, ikke som individuelle isolérbare legemsdele i form af øjne, øre, hoved osv., men som identiske dele af en masse, som kaldes *conejo*.

De øvrige kernesubstantiver i (10) – jeg ser her bort fra *compra* og *búsqueda*, som kommenteres senere – har ikke denne mulighed for at omklassificere den tællelige entitet *conejo* til massen *conejo*. Den aktivitet at være på jagt efter eller partere kaniner eller den situation, hvor man passer en kanin, tillader ikke en fokus på kaninen og dens lemmer som en masse, eftersom det ville være pragmatisk mystisk eller anormalt. Vi går på jagt efter og partere individer af kaninracen, og når man passer kaniner, opfatter man dem ikke som ens dele, der til sammen udgør en masse. Det vil sige, at prædikaternes semantik spiller en vigtig rolle i forbindelse med muligheden for at konstruere de pågældende komposita.

- (11a) El consumo⁴ de manzanas/*manzana
‘æblespisning/spisning af æble’
- (11b) La peladura de manzanas/*manzana
‘æbleskrælning/skrælning af æble’

4. Her skal *consumo* forstås i betydningen ‘fortæring/indtag’ og ikke i betydningen ‘forbrug’.

- (11c) La preparación de conejos/conejo
 ‘tilberedning af kaniner/kanintilberedning’
- (11d) El consumo de melones/melón
 ‘spisning af meloner/melonspisning’
- (11e) La venta de melones/melón
 ‘salg af meloner/melonsalg’
- (11f) La conservación de ciruelas/*ciruela
 ‘blommesyltning/sylning af blomme’

Ud fra eksemplerne (11a) og (11b) kan man konstatere, at selvom *manzana* ‘æble’ i lighed med *melón* ‘melon’ og *conejo* ‘kanin’ denoterer et spiseligt objekt, kan det kun inkorporeres i sin pluralisform. *Manzana* underkastes således som hovedregel ikke den samme massificeringsproces som fx *conejo*.⁵

(11a) og (11b) åbner for to fortolkningsmuligheder, flerhedsfortolkningen vs. ikke-flerheds-/massefortolkningen. I den ene læsning skrælles eller indtages der mere end et æble, mens der i den anden ikke udsiges noget om et givet antal. Der kan være tale om ét æble eller ved *consumo* ‘spisning’ måske bare en del af et æble, altså æble som sådan.⁶

I modsætning hertil indebærer eksemplet *la preparación de conejos* ‘tilberedningen af kaniner’, at mere end én kanin tilberedes, mens *la preparación de conejo* ‘kanintilberedning’ ikke har en sådan implikation. Her fokuseres der simpelthen ikke på antallet af kaniner, der tilberedes.

Inden for det spanske grammatiske system behandles et æble forskelligt fra en kanin. Når det drejer sig om kaniner, er det nødvendigt at kunne foretage en klar grammatisk distinktion mellem massefortolkningen og individfortolkningen, eftersom det konceptuelt drejer sig

5. *Manzana* ‘æble’ kan i sin singularis form indgå i et ikke-deverbalt syntagma som N2 som i eksemplerne *zumo de manzana* ‘æblemest’ og *corazón de manzana* ‘æbleskrog’. I første tilfælde må der være tale om en slags massificering, mens singularis i det andet tilfælde er dikteret af logikken om, at til ét skrog hører der ét æble.

6. Disse betragtninger er analoge med Lois (1996: 211) fortolkning af eksemplet *todos los días come manzanas* ‘han spiser æble hver dag’ som betydende “han spiser mindst ét æble om dagen”.

om to forskellige entiteter. En som man spiser, og som i realiteten ikke ligner den, som løber rundt i naturen eller i et bur ret meget, og en anden, som er det levende dyr med hud, hår, poter osv. De æbler, vi spiser, er derimod ikke konceptuelt forskellige fra dem, der hænger på træerne, dvs. opfattelsesmæssigt er det de samme entiteter, hvorfor det ikke er nødvendigt at differentiere mellem de to fortolkninger inden for det grammatiske system.

At også størrelsen på de genstande, N2 denoterer, spiller ind, sandsynliggøres af eksemplerne (11d) – (11f) *el consumo/la venta de melón* ‘melonspisning/salg’ over for *el consumo/la venta de melones* ‘spisning/salg af meloner’ og *la conservación de ciruelas* ‘blommesyltning’, hvor N2 ikke kan optræde i singularis. En melon er forholdsvis stor, og der differentieres derfor mellem massefortolkningen og flerhedsfortolkningen, mens dette ikke giver mening ved blomster. Dette synspunkt kan også have betydning i forbindelse med æble-eksemplerne.

Andre pragmatiske faktorer kan også have indflydelse på numerus i N2. Eksempel (10e) *la compra de coche* ‘bilkøb’ har ofte medbetydningen “førstegangskøb”, hvilket også gælder for (10f) *búsqueda de piso* ‘lejlighedssøgning’. Sættes *coche* ‘bil’ og *piso* ‘lejlighed’ i pluralis, er der helt klart tale om flere biler og lejligheder. Disse specielle konnotationer kunne have noget at gøre med at *compra* ‘køb’ og *búsqueda* ‘søgning’ er intensionelle, possessive prædikater. Endelig er der her en parallel til distinktionen mellem abstrakte og konkrete substantiver. *Coche* og *piso* i singularis er abstrakte, mens de i pluralis konkretiseres som de enkelte elementer.

Hvis man tænker lidt mere abstrakt over de betydningsforskelle, jeg har ridset op i løbet af artiklen, kunne man antage, som Herslund (1997: 26-43) gør det i forbindelse med de franske substantiver, at de spanske substantiver heller ikke på forhånd leksikalsk er klassificeret som enten tællelige eller utællelige, men at denne klassifikation foregår ved dannelsen af i dette tilfælde selve syntagmet eller kompositummet, men ellers generelt i syntaksen. Substantivets værdi afhænger af det perspektiv, hvorunder vi betragter den entitet, som substantivet denoterer. Dette betyder ikke, at man ikke opfatter en given entitet, og dermed det substantiv, som denoterer den, som enten masse eller indi-

vid i sin grundsubstans. Men ved instantieringen kan man vælge den ene eller den anden synsvinkel.

Denne hypotese bestyrkes endnu mere ved eksemplerne i (12).

- (12a) La comercialización de agua
‘markedsføring af vand’
- (12b) La comercialización de aguas
‘markedsføring af vand(mærker)’
- (12c) La venta de vino
‘vinsalg’
- (12d) La venta de vinos
‘salg af vine’

Substantiverne *agua* ‘vand’ og *vino* ‘vin’, som traditionelt regnes for utællelige, omdefineres af konstruktionernes syntaks, således at de i deres pluralis form denoterer flere entiteter af den samme type, altså flasker eller glas med vand og vin.

4. Konklusion

Man har brug for at kunne betragte en hvilken som helst form for entiteter på to grundlæggende forskellige måder: som individualiserede enkeltelementer eller som mængder. Eftersom en entitet som udgangspunkt enten opfattes som tilhørende den ene eller den anden gruppe, bruger man det grammatiske system til at angive, om den skal betragtes ud fra den ene eller den anden synsvinkel. Enten følger den grammatiske kodning substantivets oprindelige tilhørsforhold, eller også omkodes substantivet fra den ene kategori til den anden.

Man kan desuden konkludere, hvis ellers mine antagelser er korrekte, at vores generelle opfattelse af verden har en fundamental indflydelse helt ned på nominalniveauet. Det er altså pragmatiske faktorer – eller måske mere præcist det perspektiv, hvorunder vi betragter en entitet – som er afgørende for, hvilken grammatisk “opskrift”, der anvendes ved dannelsen af komposita med deverbale kerne.

Endelig kan man sige, at der skal skelnes mellem, hvad man kan kalde

grammatisk numerus, som angives af de morfologiske mærker for singularis og pluralis, og semantisk numerus, som både har at gøre med den entitet, som denoteres af det prædikative kernesubstantiv og med konceptualiseringen af den entitetstype, der denoteres af det inkorporerede substantiv.

Henvisninger

- Alvar Ezquerro, M. (1995). *La formación de palabras en español*. Madrid: Arco Libros, S.L.
- Baron, I. (1992). Les syntagmes nominaux complexes dans les textes juridiques français. *Hermes, Journal of Linguistics* 9. 19-42.
- Baron, I. (1994a). Franske nominalsyntagmer og oversættelse af fagsproglige tekster. *ARK* 71. Handelshøjskolen i København. 1-27.
- Baron, I. (1994b). Substantiviske komposita i valensteoretisk perspektiv. I. Baron (ed.). *LAMBDA* 20. Institut for Datalingvistik. Handelshøjskolen i København. 7-18.
- Bosque, I. (1996). Por qué determinados sustantivos no son sustantivos determinados. Repaso y Balance. I. Bosque (ed.). *El sustantivo sin determinación. La ausencia de determinante en la lengua española*. Madrid: Visor Libros. 13-119.
- Contreras, H. (1996). Sobre la distribución de los sintagmas nominales no predicativos sin determinante. I. Bosque (ed.). *El sustantivo sin determinación. La ausencia de determinante en la lengua española*. Madrid: Visor Libros. 141-168.
- Escandell Vidal, M. V. (1995). *Los complementos del nombre*. Madrid: Arco Libros, S.L.
- Herslund, M. (1995). The Object Relation and the Notion of Incorporation. L. Schøsler & M. Talbot (eds.). *Studies in Valency I*. Odense: Odense University Press. 1-18.
- Herslund, M. (red.) (1997). *Det franske sprog. Kapitel II. Konsistens*. (Foreløbig version.) Handelshøjskolen i København.
- Herslund, M. & F. Sørensen (1993). Valence Theory. An Introduction to the Danish Project. *LAMBDA* 18. Handelshøjskolen i København. 1-22.
- Lois, X. (1996). Los grupos nominales sin determinante y el paralelismo entre la oración y la frase nominal. I. Bosque (ed.). *El sustantivo sin determinación. La ausencia de determinante en la lengua española*. Madrid: Visor Libros. 201-238.

- Masullo, P. J. (1996). Los sintagmas nominales sin determinante: una propuesta incorporacionista. I. Bosque (ed.). *El sustantivo sin determinación. La ausencia de determinante en la lengua española*. Madrid: Visor Libros. 169-200.
- Müller, H. H. (1998). *Substantivsyntagmer i spansk. En valensanalyse*. Copenhagen Working Papers in LSP. Handelshøjskolen i København.

Konjunktioner og grammatiske relationer i spansk med særligt henblik på sideordnings- underordningsproblematikken

Johan Pedersen

1. Indledning

En grammatisk analyse af konjunktionen *aunque* (*selvom*) i spansk implicerer to hovedspørgsmål: 1) Hvilken slags grammatisk relation etableres mellem to sætninger der forbindes med *aunque*?; 2) Er denne relation – og i givet fald hvordan – motiveret i *aunque*'s leksikalske struktur? Nogle grammatikere anskuer problemstillingen i et syntaktisk og et semantisk/pragmatisk perspektiv, uafhængigt af hinanden (fx Álvarez Martínez 1987, Lavacchi & Martínez 1994). Andre fokuserer på relationens semantiske kategorisering (årsag, betingelse osv.), for på det grundlag at bestemme relationens grammatiske karakter (fx Rojo 1978, Rivas 1989). Endelig er der dem der mener at relationens grammatiske karakter kun kan beskrives tilfredsstillende hvis den anskues i et pragmatisk perspektiv (Haverkate 1991). Ingen af disse tilgange kan tilfredsstillende forklare de grammatiske fænomener der kan tilskrives egenskaber ved *aunque* (fx de grammatiske regelmæssigheder som kommer til udtryk i en lang række tests for såkaldt sideordning/underordning). Med tilfredsstillende menes at hovedparten af disse grammatiske regelmæssigheder forklares substantielt, systematisk, og modsigelsesfrit. Typisk gælder det at forklaringsmodellen er centreret omkring begrebsparret sideordning/underordning, selvom det er meget svagt defineret og i visse tilfælde overladt til intuitionen. Det gør det selvsagt vanskeligt at lave en sammenhængende grammatisk analyse af *aunque*, og for den sags skyld af andre konjunktioner.

2. Adverbiel underordning

Definitionen af adverbiel underordning i forhold til sideordning er ofte utilfredsstillende, bl.a. på grund af cirkularitetsproblemet, der betyder at man definerer underordning på grundlag af tilstedeværelsen af underordnende elementer. Følgende beskrivelse hos Kortmann er et eksempel på dette:

“Adverbial subordinators are free forms or bound adverbial morphemes which specify some semantic interclausal (or: circumstantial, adverbial) relation between the subordinate clause over which they operate and the modified matrix clause”. (Kortmann 1997: 56).

I Dryer (1992) finder vi en lignende beskrivelse: “By an adverbial subordinator, I mean a word that marks an adverbial subordinate clause for its semantic relation to the main clause” (Dryer 1992: 53). Cirkularitetsproblemet består i at en beskrivelse/definition af den adverbielle underordner forudsætter en definition af den underordnede adverbielle bisætning, som igen forudsætter at man definerer den adverbielle underordner. Rækkefølgen i den cirkulære slutning kan også være omvendt.

Lehmans bidrag til diskussionen er ikke behæftet med cirkulære slutninger, men til gengæld er de prototypiske kategorier han anvender, så rummelige at de reelt marginaliserer problemet: “..., *the prototypical subordinate clause is a dependent finite clause, the prototypical adverbial clause being in addition syndetically linked to the main clause*”. (Lehmann 1988: 219). Det kunne så afspejle at vi i virkeligheden ikke står over for noget betydeligt problem. En sådan konklusion ville imidlertid være fejlagtig, eftersom adskillige konnektorer både formelt og intuitivt synes at fungere koordinerende (i spansk fx *pero (men)*, *pues (for)*, *así que (så)*, *conque (så)*), samtidig med at de opfylder Lehmans kriterier for underordning lige så godt, eller lige så dårligt, som såkaldte adverbielle underordnende konnektorer. Dog pointerer han at vanskelighederne til dels skyldes nødvendigheden af at have en terminologi der sætter os i stand til at skelne mellem forskellige former for sætningskonneksion. Visse lingvister har præsenteret mere radikale synspunkter i denne diskussion, fx at man opgiver distinktionen mellem underordning og si-

deordning (Haiman & Thompson 1984), overfor dem der foretrækker at betragte distinktionen som et kontinuum af sætningsintegration (fx Quirk et al. 1985: 927; Lehmann 1988; Givón 1990: 826; Raible 1992; Hopper & Traugott 1993: 168-171).

3. Afgrænsningsproblemet og det semantisk-konceptuelle link

Bortset fra selve diskussionen om underordning overfor sideordning, så er det ikke ualmindeligt at de sproglige størrelser der koder konneksionen optræder med forskellige funktioner. På baggrund af vanskeligheder med at afgrænse den adverbielle underordners egenskaber, opstiller Kortmann (1997) tre overordnede kontinua, som sammenfatter afgrænsningsproblemet og dets kompleksitet:

- 1) Der er et kontinuum mellem kategorierne a) præposition, b) adverbial underordner og c) adverbium (Hartig 1976: 229-230). Eksempel: *según (ifølge, mens, som)*
- 2) Der er et kontinuum mellem kategorierne a) komplementerende, b) relativ og c) adverbial størrelse (Schachter 1985: 50-51). Eksempel: *cuando (da, når)*
- 3) Der er et kontinuum der vedrører distinktionen mellem a) koordinator, b) koordinerende adverbium og c) subordinator (Quirk et al. 1985: 927). Eksempel: *pues (for)*.

Disse kontinua vanskeliggør, hver for sig, en fornuftig afgrænsning af den adverbielle underordner. På den anden side, lad os antage at disse tre kontinua afspejler en bestemt grammatisk substans. Denne grammatiske substans vil jeg tentativt forsøge at beskrive ved at analysere det semantisk-konceptuelle link som partiklen bidrager til at etablere. Dermed siger jeg at link-strukturen er det berøringspunkt der vil kunne definere disse tre kontinuas indbyrdes relation. Link-begrebet¹ skal i det følgende forstås generelt som en begrebsmæssig forbindelse. Jeg

1. Link-begrebet opfattes her som en konceptuel profilering i det billedskematisk domæne *link*. En indgående diskussion af billedskemaer i kognitiv grammatik findes fx i Johnson 1987, Deane 1992, Cienki 1997, Clausner & Croft 1999.

vil senere beskrive link-strukturen mere præcist. I lighed med distinktionen mellem et begrebs ekstension og intension (Carnap 1960), vil jeg skelne mellem på den ene side et lokativt link, og på den anden side en link-konfiguration. Denne skelnen vil jeg også komme nærmere ind på senere. Det første kontinuum afspejler således at en sproglig relator skaber en specifik begrebmæssig forbindelse, dvs. et konkret link, mellem to link-participanter. Hvis relatorens funktion netop er at skabe et sådant link, så vil den måske kunne udøve denne funktion i forskellige konceptuelle domæner, mellem forskellige participant-typer, eksempelvis de tre nævnte: 1a) et link mellem to størrelser i et rumligt domæne, 1b) et link mellem forskellige verbalhandlinger (events), 1c) et link mellem en verbalhandling og den situation den opstår i. Kontinuum 1 afspejler altså at et link skabes i sproget med en specifik begrebmæssig ekstension. Det betyder, som vi skal se, at en hvilken som helst sproglig relator hermed skaber links i bestemte begrebslige lokationer, og at nogle relatorer vil kunne udøve denne funktion med forskellige link-participanter, i forskellige begrebslige domæner. Det andet kontinuum afspejler at et link har sin egen ideelle konfiguration, med bestemte komponenter, som kan kodes i en konnektor: 2a) og 2b) afspejler link-participanternes rolle i forbindelsen, og 2c) afspejler nogle begrebslige kategorier – fx konceptuel udfyldning eller interaktion participanterne imellem – der altid er impliceret i et link. Et link implicerer således en særegen intern struktur med bestemte komponenter og en bestemt konfiguration. Det tredje kontinuum vil jeg vende tilbage til i afsnit 5, hvor hypotesen og dens forudsigelser vil blive formuleret. Først vil det være nødvendigt med en mere indgående analyse af link-strukturen.

4. Link-strukturen

Den specifikke analyse af den sproglige konneksion baserer sig på **link-begrebet**. I den kognitive grammatik plejer man at bruge dette begreb i den betydning det har som et *image schema* (Lakoff 1987, Lakoff & Turner 1989, Johnson 1987), som Johnson beskriver på følgende måde:

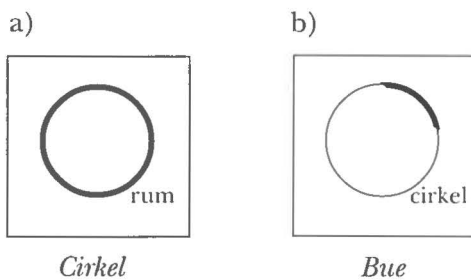
“An image schema is a recurring, dynamic pattern of our perceptual interactions and motor programs that gives coherence and structure to our experience” (Johnson 1987: xiv).

Faktisk er der undersøgelser der viser at denne form for skematisk kognition ikke blot er en del af nogle lingvistiske teorier, men at de også er psykologisk funderet (Gibbs & Colston 1995). Langackers (1993) beskrivelse af et *image schema* adskiller sig afgørende fra Johnsons, idet han fremstiller disse billedskemaer som basale kognitive færdigheder (*basic cognitive abilities*). I den forstand er container-skemaet karakteriseret ved evnen til at begribe en inklusiv relation. Prototypiske manifestationer af billedskemaerne kalder han for konceptuelle arketyper (*conceptual archetypes*), således at fx en fysisk beholder og dens indhold, i forhold til vores billedskematiske evne til at begribe en inklusiv relation, er en konceptuel arketype. Og *billiard-ball* modellen (Langacker 1991) er en arketype i forhold til vores evne til at begribe en kraftdynamisk interaktion osv.

Et lignende synspunkt – som er det jeg går ud fra her – er det vi finder hos Clausner & Croft (1999). Her fungerer et billedskema som **et særligt begrebmæssigt domæne** (*image schematic domain*), hvori begreber dannes og begribes, og er i den forstand en fundamental struktur i kognitionen, sådan som Johnson, Lakoff og andre hævder.

Vi vil først se på hvad det er Langacker forstår ved et begreb og dets domæne. Han karakteriserer forholdet mellem et begreb og dette begrebs domæne som et profil-base forhold. I Figur 1 profileres cirklen i det rumlige domæne, og buen i cirkel-domænet.

Figur 1

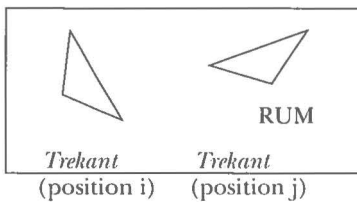

Ifølge Langacker, er konceptuelle domæner lokative eller konfigurate (1987: 153). Eksempelvis klassificerer han *rum* som et prototypisk konfigurativt domæne. Ifølge Clausner & Croft (1999) er det derimod

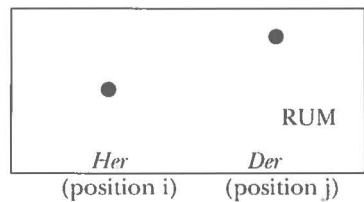
begreber der er lokative eller konfigurative. I figur 2a ser vi således at trekantens konfiguration er uafhængig af dens rumlige position. På den anden side repræsenterer fx et punkt eller et regionalt område en lokalitet i rummet, hvis begrebsmæssige identitet afhænger af dens relative position i forhold til et referencepunkt. Derfor er et sådant begreb lokativt, ifølge Clausner & Croft, jf. figur 2b:

Figur 2

a) Konfiguration

b) Lokation

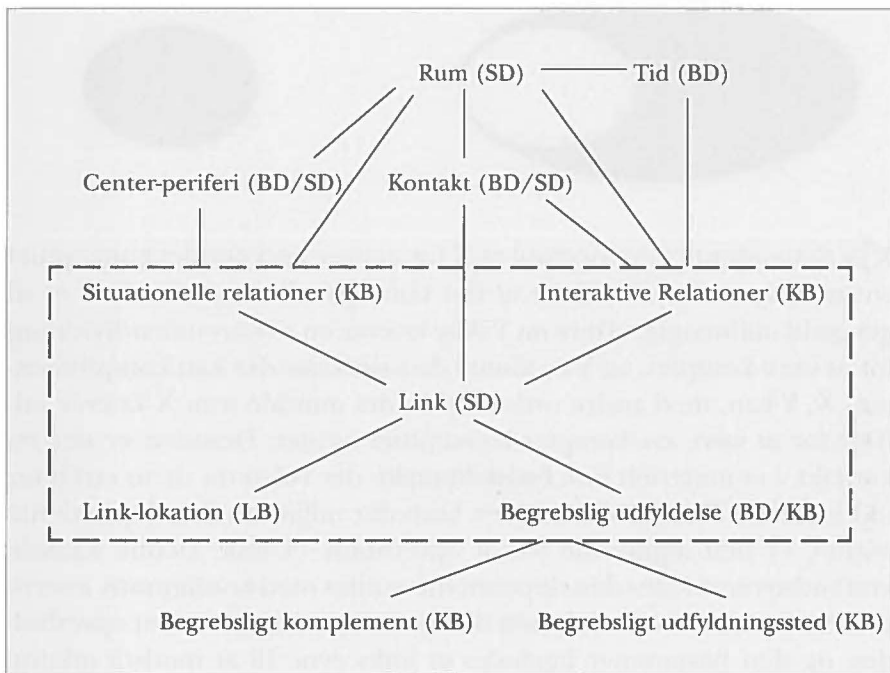

Man skal således bemærke at rum, der i sig selv er et begreb, kan fungere som domæne, både i forhold til lokative begreber og i forhold til konfigurative begreber. Sammenligner vi med et bestemt begrebs lokative og konfigurative repræsentation, så svarer det i princippet til at et begreb kan manifestere sig i kognitionen såvel ekstensionelt, med en specifik reference, som intensionelt, med generel reference. Der er her en parallel til når man – bl.a. indenfor den formelle semantik – skelner mellem en ekstensionel og en intensionel beskrivelse af en betydningsskategorier (Carnap 1960). Et begrebs intension er summen af de egenskaber der karakteriserer det. Ekstensionen er derimod summen af de objekter der opfylder begrebets definitoriske kriterier.

Ser man på listen af billedskemaer, så gælder det at de tilsvarende betegnelser ofte optræder som, eller har paralleller i, en række vigtige begrebskategorier, og det gælder bl.a. *force*: begrebskategorierne årsag/effekt, eller *link*: begrebskategorierne forbindelse, konneksion etc. Disse begreber må nødvendigvis profileres i et semantisk domæne, og de semantiske strukturer der udgør domænet for disse begreber svarer netop til, hvad Clausner & Croft forstår ved et billedskema. Der er således fornuft i at opfatte et billedskema som en særlig form for domæne,

et billedskematisk domæne (Clausner & Croft 1999: 16). Et billedske- ma er i den forstand et billedskematisk domæne for lokative(LB) og konfigorative(KB) begreber. På basis af analysen af billedskematiske og begrebslige domæner i Clausner & Croft (1999) er figur 3 en model over hvilke begrebsmæssige(BD) og billedskematiske(SD) domæner der måtte være involveret i link-begrebet:

Figur 3 Link-domæner og link-begreber

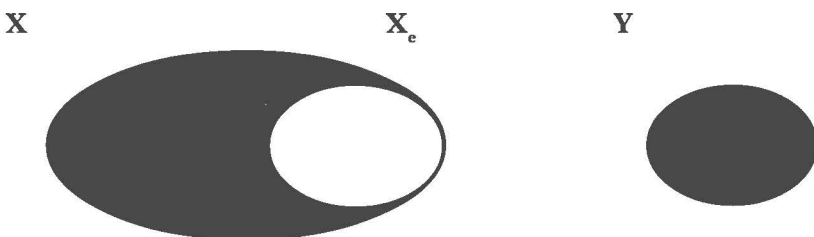

Vi kan således definere et link på basis af dette netværk af begreber, begrebsdøme ner og billedskematiske domæner: **et link** er en **konceptuel udfyldning**, i en konceptuel **lokalitet**, der prototypisk indebærer **interaktion** mellem de implicerede størrelser under bestemte **situationelle betingelser**. Den stiplede linie i figur 3 indikerer hvilke centrale begreber i dette netværk der indgår i denne definition.

Et link er som abstrakt begreb en konceptuel dependensrelation, der i princippet har samme struktur som den matematiske funktion: X er

en funktion af Y mht. den konceptuelle værdi: $X = f(Y)$, jf. Deane (1992: 98). Dvs. X kan kun konceptualiseres fuldstændigt, hvis Y indrages². X og Y repræsenterer i figur 4 hhv. en dependent og en independent størrelse:

Figur 4

X er dependent i den forstand at X for at være en komplet konceptuel entitet kræver en udfyldelse af det konceptuelle område X_e . Y er til gengæld uafhængig, eftersom Y ikke kræver en tilsvarende udfyldning for at være komplet, og Y er tilmed den størrelse der kan komplementere X . Y kan, med andre ord, udfylde det område som X kræver udfyldt for at være en komplet konceptuel entitet. Desuden er der en kontakt, i et materielt link **fysisk kontakt**, der relaterer de to entiteter til hinanden. En **kausal faktor**, en kraft der udgår fra den dependente entitet, er helt afgørende for at opretholde et link. Denne kausale kraft udstyrer således den dependente entitet med konfigurativer energi, dvs. en tendens til at relationen til den independente entitet opretholdes, og den bestemmer ligeledes et links evne til at modstå udefrakommende kræfter. Kontakten mellem de to entiteter implicerer altså en **dynamisk interaktion** imellem dem.

Kerne-elementerne i **link-konfigurationen** er altså, jf. figur 3 og 4: 1) konceptuel udfyldning, 2) udfyldningsstedet, 3) komplementet, 4) den kraftdynamiske interaktion. En **link-lokation** karakteriseres, ligesom ethvert andet lokativt begreb (Clausner & Croft 1999), i forhold

2. Bemærk at et link grundlæggende er transitivt, men asymmetrisk: $X = f_1(Y)$ og $Y = f_2(Z) \Rightarrow X = f_3(Z)$, men $* X = f_1(Y) \Rightarrow Y = f_2(X)$; jf. Deane 1992: 98.

til et referencepunkt, dvs. en anden link-lokation. Taler vi om en konkret link-lokation, eller en link-ekstension, vil vi referere til en specifik konceptuel komposition, incl. evt. sub-links, der sammen kan danne et link som følge af et links transitive egenskab.

I enhver sproglig konstruktion indgår der således bestemte links (=link-lokationer). Vi kan derfor opfatte konnektoren som en sproglig størrelse, hvis primære funktion er at skabe et link. Denne betingelse inkluderer verbet, og en række andre ordklasser, fra at være konnektorer – selvom de har de fundamentale egenskaber for at være det. Samtidig er denne generelle konnektor-kategori ikke skarpt afgrænset, og den er åben overfor nydannelser og ændret sprogbrug. De konnektorer der koder link-konfigurationen (hovedsageligt konjunktioner), udgør derimod en lukket klasse, hvilket naturligt skyldes at link-konfigurationen er en afgrænset konceptuel entitet. Her vil nydannelser kunne ske over en længere periode som effekten af en egentlig grammatikaliseringsproces.

4.1. Verbal-prædikationen og link-prædikationen

Verbets typiske funktion er at kode en event/proces som en bestemt kraftdynamisk interaktion mellem en række partcipanter (Langacker 1991). Den kraftdynamiske interaktion inkluderer ikke udelukkende fysisk kontakt, men også psykologiske motiver o.l. (Talmy 1988: 69ff.). Derfor er der fornuft i at forstå Langackers *billiar-ball model* (1991), ikke specifikt i forhold til en idealiseret event-model, men som en fundamental del af en idealiseret link-model. Når link-konfigurationens begrebsmæssige domæner, såsom kraftdynamisk interaktion etc., matches i en bestemt link-lokalitet, skabes der noget der i en vis forstand er analogt med den verbale prædikation i kognitiv forstand. Her koder verbet, ligeledes i en bestemt (kompleks) link-lokation, en idealiseret event-konfiguration, som på samme måde er centreret omkring kraftdynamisk interaktion, hvori der indgår en række arketyperiske partcipanter (agent, patient etc.). Bemærk at begge prædikationstyper er baseret på en bestemt link-lokation. Forskellen består først og fremmest i, at verbalprædikationen er en idealiseret begrebsstruktur (event/proces), der konstrueres som en kompleks link-lokation, mens den konnektive prædikation er en idealiseret link-struktur, der konstrueres som en kompleks link-lokation.

I relevansteorien opererer man med en skarp distinktion mellem konceptuel information og processuel information. Det betyder at man normalt også regner med enten konceptuel kodning eller processuel kodning, selvom teorien i princippet ikke forhindrer et både og. Groefsema (1992: 220) argumenterer for at både konceptuel og processuel information er repræsenteret i vores tankesprog, og det får Nicolle (1997, 1998) til at slutte at der i princippet ikke er noget til hinder for at et enkelt udtryk koder såvel konceptuel som processuel information. Links indgår på alle niveauer i en konceptuel komposition, og der er derfor god grund til at antage at link-strukturen i en konkret komposition har afgørende indflydelse på den kognitive processering (Deane 1992). Man kan på den baggrund sige at verbalprædikationen primært repræsenterer en **konceptuel kodning** (event), hvori der indgår et processuelt element (lokative links), mens den konnektive prædikation primært repræsenterer en **processuel kodning**, hvori der indgår et konceptuelt element. I et relevanstereoretisk perspektiv³ afspejler vores link-analyse af verbalprædikationen og den konnektive prædikation altså et forskelligt mix af de to kodningstyper. Såvel konceptuel struktur som link-struktur kræver processering. Det betyder at der er færrest omkostninger forbundet med processeringen af et link, der primært er kodet processuelt (konnektiv prædikation). Herved begrænses inferensen, der er omkostningsfuld, og det betyder færre processeringsomkostninger.

I et **grammatikaliseringsspektiv** betyder denne tilgang at konnektoren udvikler sig fra primært at være en konceptuel kodning til at være en processuel kodning, hvilket er i overensstemmelse med den seneste forskning i grammatikalisering indenfor en relevanstereoretisk forståelsesramme (Nicolle 1998). Den proces der er forbundet med dannelsen af en grammatisk konnektor (konjunktion), vil således først og fremmest skulle forstås som en ændring af konnektoren, fra at manifestere sig udelukkende som en specifik link-lokation, jf. kontinuum 1, side 221, til at matche bestemte dele af en idealiseret link-konfiguration, jf. kontinuum 2. Fx som *aunque*, fra blot at være en adverbial relator (*avîn = stadigvæk*), til at fungere som en link-prædika-

3. Relevansteorien er ligeledes en kognitivt orienteret sprogteori (Sperber & Wilson 1986).

tor. Grammatikaliseringsprocessen, fra konceptuel kodning mod processuel kodning, vil desuden kunne foregå som ændringer i hver enkelt af de to kontinua, fx fra leksikale (åbne) klasser til mindre leksikale (dvs. lukkede) klasser, jf. kontinuum 1, og/eller fra en konjunktionstype med et konceptuelt indhold mod en konjunktionstype med et udpræget "grammatisk" indhold (som *que* = *at*), jf. kontinuum 2 (Hopper & Traugott 1993). Dette perspektiv er kompatibelt med Matthiessen & Thomsons studier (1988), hvor de konkluderer at danselsen af det de kalder *clause combining* – der omfatter såvel adverbial underordning som sideordning – afspejler en grammatikalisering af bestemte relationer i diskursstrukturen. Men samtidigt er det kompatibelt med det faktum at bl.a. *aunque* kan siges at have udviklet sig "mod strømmen" (den påståede *unidirectionality*), ved i stadig højere grad at kunne fungere på en måde der minder om den koordinerende konjunktion; i øvrigt ligesom *although* i engelsk (Hopper & Traugott 1993). Det vil kunne fortolkes som at der her sker en udvikling, fra at være relator i periferien af en verbalprædikation, mod at kunne fungere som selvstændig prædikator.

Analysen, der altså er centreret om prædikationen af en idealiseret model af et konceptuelt link, kan derved støtte sig til en formodet analogi i forhold til den kognitive grammatiks behandling af verbalprædikationen. Den forudsiger derfor at vi i link-prædikationen vil kunne observere en række grammatiske regelmæssigheder, der ellers normalt forbindes med sætningens grammatiske relationer:

- Partipanter og dynamisk interaktion
- Transitivitet
- Grammatiske relationer
- Grammatisk perspektiv
- Diatese
- Prædikator-valens
- Grammatisk kontrol

Vi er nu i stand til at argumentere for følgende ide:

Lignende grammatiske regelmæssigheder findes også i den adverbiale konnektors måde at fungere på, og dermed også i *aunque's* måde at fungere på.

5. Hypotesen og dens forudsigelser

Vi vil nu vende tilbage til de tre kontinua. På baggrund af analysen af link-strukturen ovenfor vil jeg formulere følgende **hypotese**: det tredje kontinuum (jf. side 221) afspejler et bestemt kodet forhold mellem en konkret lokal link-struktur (jf. kontinuum 1) og en idealiseret link-struktur (jf. kontinuum 2). Når konnektoren koder en lokal link-struktur der samtidig repræsenterer bestemte dele af en idealiseret link-konfiguration, er dette hvad jeg definerer som en **link-prædikation**. Link-prædikationen har, som vi har set, visse ligheder med den verbale prædikation, som denne opfattes i Langackers (1991) kognitive grammatik. Her er det ikke en link-konfiguration, men derimod en idealiseret event-struktur der kodes som en kompleks link-lokation: verbet forbinder en række partcipanter på en bestemt måde. Hypotesen forudsiger at den gængse distinktion mellem sideordnende og underordnende konnektorer viser sig på to måder:

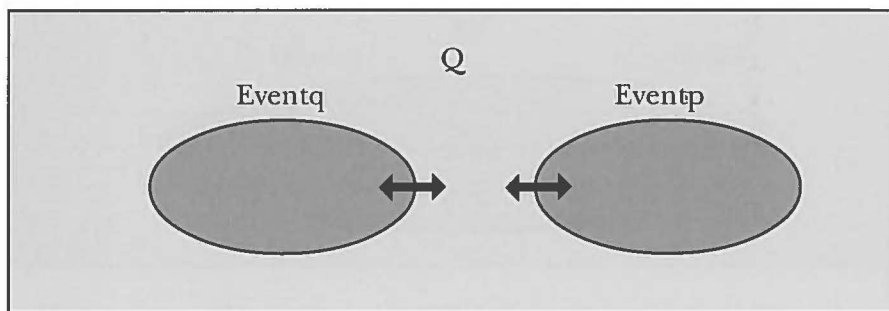
- 1) I en +/- link-prædikativ status, eftersom ikke alle konnektorer koder en lokal link-struktur (fx *que = at*), og ikke alle konnektorer koder konfigorative elementer i et link (fx *es decir = dvs.*). Når konnektoren således har status som link-prædikator, bidrager den selv med den nødvendige relationelle struktur til opbygningen af en lokal link-struktur der samtidig afspejler en idealiseret model af en link-konfiguration. Alternativt vil en konnektor (fx *que*) kunne bidrage til at opbygge en verbal prædikations link-struktur: centralt eller i dennes periferi. Hypotesen forudsiger endvidere at en kompleks link-prædikations argumentstruktur vil afspejle bestemte konnektor-specifikke egenskaber, ligesom kontrolmekanismen må formodes at afspejle bestemte leksikalske egenskaber i verbalprædikationen (Ruzicka 1999).
- 2) Distinktionen må også forventes at vise sig direkte i det prædikative link som særlige link-prædikative egenskaber, fx diatesetræk eller link-prædikative alternationer (jf. Pedersen 1999), i stil med hvad vi kender fra verbalprædikationen.

6. Konnektortyper

Ligesom en relation mellem to partcipanter i en event kan konstrueres sprogligt som en central relation, eller en mere perifer relation, i ver-

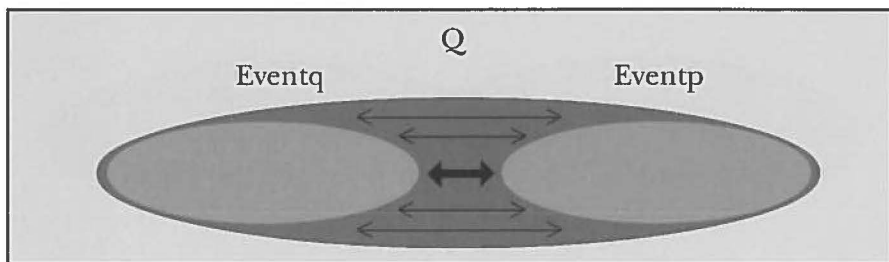
balprædikationen, så kan et link mellem to events profileres enten udelukkende som en link-lokation, eller det kan – som vi har set – derudover have en bestemt konfigurativ profil. I de følgende figurer repræsenterer det mørkegrå område de konceptuelle størrelser (q og p) vi forbinder, når vi konstruerer en link-lokation. P angiver den størrelse der indledes af en konnektor Q. Den lysegrå zone repræsenterer tilsvarende et konceptuelt område hvori vi konstruerer en sådan link-lokation. Pilene indikerer link-participanternes interaktion. Hvis konnektoren udelukkende koder en link-lokation, uden nogen link-konfigurativ profil, kan den siges at have en lokativ profil (figur 5). Det sorte område repræsenterer i de øvrige figurer den del af link-lokationen der af konnektoren (Q) kodes med en konfigurativ profil: interaktiv profil (figur 6), markering af udfyldningssted (figur 7), markering af komplement (figur 8), eller markering af konceptuelt overlap (figur 9):

Figur 5: Lokativ profil (q *es decir* p; q dvs. p)

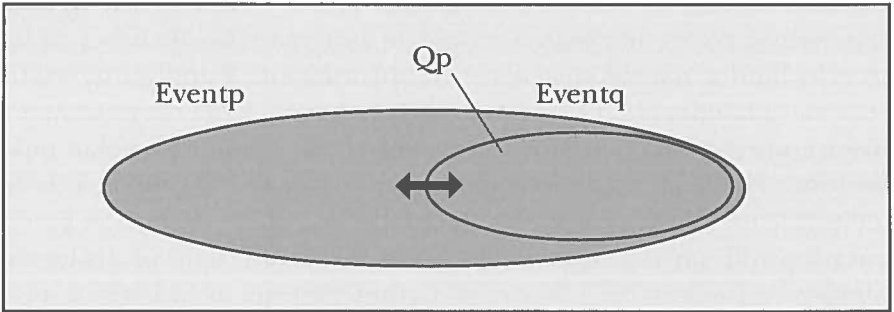

Konfigurativ profil:

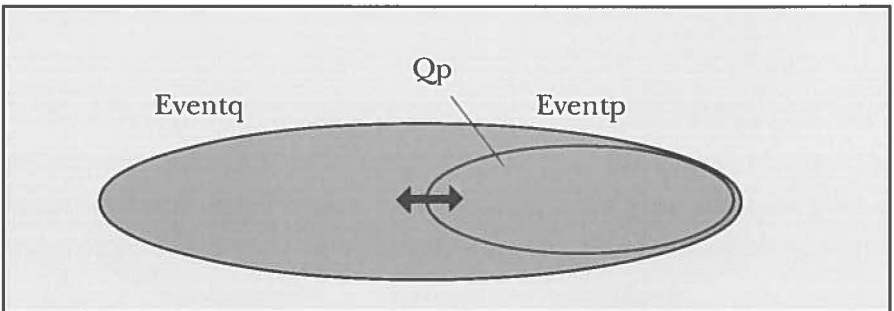
Figur 6: Interaktiv profil (q *porque/ aunque* p; q fordi/selvom p)

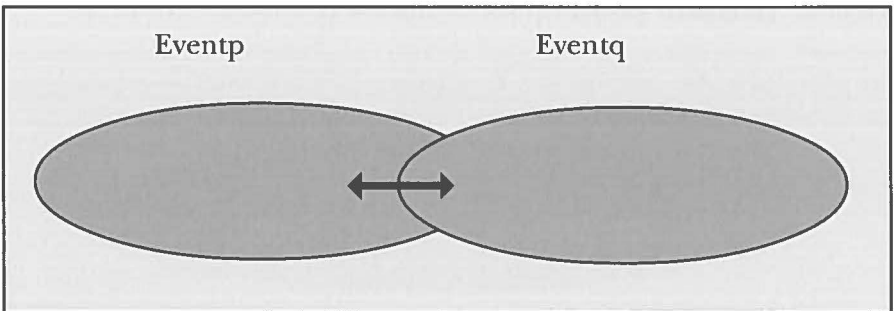
Figur 7: Markering af udfyldningssted (relativt *que* eller *gerundium*)

Figur 8: Markering af komplement (*que*, *infinitiv*)

Figur 9: Konceptuelt overlap (asyndese)

Som vi har set, kan et sprogligt link betragtes i to perspektiver, alt afhængigt af hvilken lokativ og/eller konfiguratív profil det implicerer. Et typisk kodet link i spansk, fx med *porque* (*fordi*), har en klar konfiguratív profil (kraftdynamisk interaktion). Konfigurationens bestanddele og relationer er afgrænsede, hvorfor konnektorer med en konfiguratív profil udgør en lukket ordklasse. På den anden side er mulighederne for at kode en link-lokation uden konfiguratív profil i princippet uden grænser. I spansk er antallet af konjunktioner relativt begrænset, men til gengæld er inventaret af konnektorer med en klar lokativ profil så stort at det kan minde om det der gælder for åbne ordklasser. I øvrigt er det normalt at der i et kompleks link med en lokativ profil indgår et konfiguratív element, som fx *que* i *X, es que Y* (*X, det er sådan at Y*). På baggrund af link-analysen vil de forskellige konnektor-typer blive defineret:

- A) **En konnektor (Q)** er en sproglig størrelse der har som primær funktion at kode et link mellem to konceptuelle entiteter (generel karakteristik).
- B) **En grammatisk konnektor** har en (link) konfiguratív profil.
- **En prædikativ konnektor** koder et link, hvor lokationen afspejler konfigurationen (*porque*).
 - **En konfiguratív operator** er en konnektor, der kun har en konfiguratív profil (*que*).
- C) **En lokativ operator** er en konnektor, der kun har en lokativ profil (*es decir*).

De spanske konjunktioner koder links med en konfiguratív profil. I den forstand er de grammatiske konnektorer. I denne model er også asyndese en grammatisk konnektor, eller mere præcist, en konfiguratív operator:

- (1) Llegué, vi, vencí (Alarcos 1995: 316)
Jeg kom, jeg så, jeg sejrede

Asyndese, der ikke bidrager til et links lokative ekstension, markerer⁴

4. I den fonologiske struktur: konstituenternes rækkefølge, pause og de særlige prosodiske omgivelser.

et konceptuelt overlap – typisk perifert – og i den forstand er det en konfigurativ operator. *Que* er en operator der i forhold til asyndese mere specifikt koder den konfigurative profil. Dette afspejles i brugen af asyndese i konstruktioner, hvor komplementet ikke markeres med *que*:

- (2) Estaba perdida, pensaba vagamente (Alarcos 1995: 317)
Hun var fortabt, tænkte hun slapt.

Eftersom asyndese kun indikerer konceptuelt overlap, må vi i (2) lokativt inferere link-strukturen og komplementets identitet, ved hjælp af verbalvalensen.

7. Teorien og empirien

Aunque's prædikatoregenskaber (cf. 2), s. 226) undersøges empirisk ved at anvende en række tests der viser om der er tale om underordning eller sideordning. Formålet er at se om disse grupperer materialet ensartet eller systematisk forskelligt i forhold til bestemte konstruktionstyper der i den skitserede analysemodel vil kunne analyseres som forskellige link-alternationer. Disse grupperinger vil herefter kunne forklares som en effekt af disse alternationer i link-prædikationen (jf. Pedersen 1999). Jeg vil ikke her komme nærmere ind på denne del af empirien.

Aunque's prædikator-status (cf. 1) s. 226) bestemmes ved at analysere **argumentstrukturen** i en kompleks struktur med to konnektorer Q1 og Q2. Med argumentstruktur menes hvorledes de to konnektioners prædikat og argumenter er relateret til hinanden. Sætningen der indledes med konnektor, betegnes p, og den anden betegnes q. Med udgangspunkt i to sammenkoblede sætninger, er det min arbejdshypotese at den anden sætning vil opfattes som koordineret, i takt med at den løsriver sig relativt fra den første sætnings grammatiske struktur; det vil i denne sammenhæng sige at den fungerer selvstændigt som prædikation, jf. (5) og (6). På den anden side vil sætningen opfattes som underordnet, så længe den vil kunne forstås som en del af en anden prædikations betydningsstruktur, dvs. når konnektoren tillader en sådan fortolkning jf. (3) og (4):

- (3) Recuerdo **que** éramos amigos tú y yo.
Jeg husker at vi var venner du og jeg.
- (4) Iremos al parque, **si** nos deja mi madre.
Vi går hen i parken, hvis min mor giver os lov.
- (5) Mi madre me dio 200 p.tas., **así que** podemos ir al parque a comprar un helado.
Min mor gav mig 200 pesetas, så vi kan gå hen i parken og købe en is.
- (6) Eso es impropcedente y no lo aceptamos.
Det er utilstedeligt og vi vil ikke acceptere det.

Problemet er her hvordan man empirisk vil være i stand til at afgøre om en "adverbiel bisætning" primært forstås som en del af en anden sætnings periferi, eller om den forstås som en selvstændig prædikation. Vi står altså i princippet med samme problem som når vi skal bestemme om det grammatiske forhold mellem to sætninger i en sammensat sætning skal karakteriseres som underordning eller sideordning. Hvis distinktionen mellem sideordning og underordning i virkeligheden er et spørgsmål om hvilken prædikativ fortolkning der er mulig – det vil her sige hvorvidt den ene sætning vil kunne fortolkes som en del af den anden sætnings grammatiske konstruktion (underordning), så vil vi imidlertid kunne udnytte at argumentstrukturen i en kompleks konstruktion med to konnektorer (Q1 og Q2), må forventes at afspejle denne prædikative fortolkning.

I de følgende eksempler vil vi se på ekspansionen Q1–Q2, idet vi fokuserer på den effekt ekspansionens prædikative fortolkning har på argumentstrukturen. Først vil vi under A) se på eksempler med en konjunktion (Q1) som vi intuitivt opfatter som underordnende. Under B) vil det være en konjunktion som vi intuitivt opfatter som sideordnende. Hvis Q1 skal fortolkes som en perifer prædikation relateret til en verbal kerneprædikation, giver en ekspansion med Q2 i princippet to alternative argumentstrukturer:

A) a) Q2 (med argumenter) indgår som argument i Q1:

	q1	Q1	Q2=p1
- (7) Juan no puede hacer nada, **si** le duele la espalda **cuando** se mueve

Juan kan ikke lave noget **fordi** han får ondt i ryggen **når** han bevæger sig.

b) Q1 og Q2 deler argumentet q ($q_1=q_2$):

- (8) Q_1 p_1 $q_1=q_2$ Q_2 p_2
Si quieres conocerle, podrías venirte ahora, **aunque** ya es un poco tarde
Hvis du kunne tænke dig at lære ham at kende, kunne du komme med nu, **selvom** det er lidt sent.

*Q1 og Q2 deler et argument ($p_1 = q_2$):

- (9) q_1 Q_1 $p_1=q_2$??? Q_2 p_2
 ??Juan no va a ganar, **si** le duele la espalda, **pero** los médicos no saben qué es lo que tiene.
 Juan vil ikke kunne vinde (konkurrencen), **hvis** han har smerter i ryggen, **men** lægerne ved ikke hvad der er i vejen.

I (9) forsøges "han har smerter..." (= p_1) koblet sammen med "lægerne ved ikke..." (= p_2), men sætningen bliver tydeligvis mærkelig fordi "lægerne ved ikke..." (= p_2) forventes at hænge sammen med "Juan vil ikke..." (= q_1); og det giver ikke umiddelbart mening.

B) a) Q2 (med argumenter) indgår som argument i Q1:

- (10) q_1 Q_1 $Q_2=p_1$
 Juan está mucho mejor, **pero** le duele la espalda **cuando** se mueve
 Juan har det meget bedre, **men** han får ondt i ryggen **når** han bevæger sig

b) Q1 og Q2 deler et argument ($p_1 = q_2$):

- (11) q_1 Q_1 $p_1=q_2$ Q_2 p_2
 Es invierno **pero** no hace frío, **a no ser que** sea por la noche.
 Det er vinter, **men** det er ikke koldt, **medmindre** det er om natten.

- Q1 p1=q2 Q2 p2
- (12) No he pagado la luz, **y** estamos a 10 de diciembre, **a no ser que** me equivoque.
Jeg har ikke betalt el-regningen, **og** det er d. 10. december, **medmindre** jeg tager fejl.

Det der virkede mærkeligt i (9), kan nu godt lade sig gøre uden videre kontekst.

*Q1 og Q2 deler argumentet q ($q1=q2$):

- *q1=q2 Q1 p1=q2(??) Q2 p2
- (13) No hace frío, **pero** es invierno, **a no ser que** sea por la noche.
Det er ikke koldt, **men** det er vinter, **medmindre** det er om natten.

Fortolkningen $q1=q2$, som var mulig i (8), tillades nu ikke.

Vi kan således opfatte restriktionerne på Q1-Q2 ekspansionens argumentstruktur som en form for diskurskontrol: **Hvis valget af en konnektor Q1 systematisk kontrollerer argumentstrukturen i en konnektiv ekspansion med Q2, udøver Q1 diskurskontrol.** Jf. følgende skema:

Skema 1

Diskurskontrol

	Q2 = p1	Q2 = q1	q1 = q2	p1 = q2	p1 = p2	q1 = p2
Transitiv 1						
Transitiv 2						
Intransitiv						
Transitiv 3						

8. Analysens resultater

Materialet viser (se skema 1), at kontrolmetoden grupperer konjunktionerne i overensstemmelse med vores intuitive fornemmelse af hvilke der er underordnende (transitiv 1) og sideordnende (transitiv 2), og at de mere problematiske, som *aunque*, udøver en anderledes og

mere fleksibel kontrolfunktion (transitiv 3), som kan beskrives præcist. Analysen af *aunque* er foretaget på basis af 1350 eksempler, der omfatter såvel skriftsprog som talesprog. Umiddelbart ser det ud til at andre grammatiske konnektorer, som fx *porque* (*fordi*) og *mientras que* (*hvorimod*), der ligeledes er problematiske i forhold til distinktionen underordning/sideordning, har en kontrolfunktion der er lig med eller ligner *aunque*'s. Den kombinatorik der i kontrolskemaet er angivet som intransitiv, er den der ser ud til at gælde for de konnektorer jeg andetsteds (Pedersen 1999) har analyseret som intransitive konnektorer. Dem vil jeg ikke komme nærmere ind på her, ligesom jeg heller ikke vil kommentere de øvrige (mere specielle) argumentstrukturer ($p_1 = p_2$; $q_1 = p_2$). Vi har hermed en metode til at undersøge en konnektors prædikative egenskaber, idet argumentstrukturen i en kompleks konstruktion med 2 konnektorer vil afspejle den ene konnektors udøvelse af diskurskontrol, og dermed dennes prædikative egenskaber; forudsat selvfølgelig at argumentstrukturen i den komplekse struktur er identificerbar. Der synes desuden at være belæg for at fortolke disse prædikative egenskaber som det der dybest set motiverer en skelnen mellem adverbial underordning og sideordning. Kontrolmetoden vil altså i princippet kunne bruges til at teste en konnektors underordnende og/eller sideordnende egenskaber. Bemærk dog at metoden ikke kan bruges til at teste underordning/sideordning i enhver sammensat sætning, idet det forudsættes at denne er en del af en mere kompleks konnektiv struktur.

Henvisninger

- Alarcos Llorach, E. (1995). *Gramática de la Lengua Española*. Real Academia Española. Madrid: Espasa Calpe.
- Álvarez Martínez, M. A. (1987). Las oraciones subordinadas: esbozo de clasificación. *Verba* 14.
- Carnap, R. (1960). *Meaning and necessity*. Chicago: University of Chicago Press.
- Cienki, A. (1997). Some Properties and Groupings of Image Schemas. M. Verspoor et al. (eds.). *Lexical and Syntactic Constructions and the Construction of Meaning. Proceedings of the bi-annual ICLA Meeting, Albuquerque, July 1995*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins. 3-15.
- Clausner, T. & W. Croft (1999). Domains and image schemas. *Cognitive Linguistics* 10-1.

- Croft, W. (1990). *Typology and universals*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Deane, P. D. (1992). *Grammar in Mind and Brain, Explorations in Cognitive Syntax*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Dryer, M. (1992). Adverbial subordinators and word order asymmetries. J. A. Hawkins & A. Siewierska (eds.), *EUROTYP working Paper II,2*. Strasbourg: European Science Foundation.
- Gibbs, R. & H. Colston (1995). The cognitive psychological reality of image-schemas and their transformations. *Cognitive Linguistics* 6. 347-378.
- Givón, T. (1990). *Syntax. A functional-typological introduction*, Vol. 2. Amsterdam-Philadelphia: Benjamins.
- Groefsema, M. (1992). *Processing for Relevance*. Upubliceret Ph.D.-afhandling. University College London.
- Haiman, J. & S. A. Thompson (1984). Subordination in universal grammar. C. Brugman et al. (eds.): *Proceedings of the tenth annual meeting of the Berkeley Linguistics Society*. Berkeley: Berkeley Linguistics Society.
- Hartig, M. (1976). Zur syntax der Konjunktionen. Oder: Das Problem der sprachlichen Kategorien. K. Braunmüller et al. (eds.): *Grammatik*. Tübingen: Niemeyer.
- Haverkate, H. (1991). ¿Como aseverar cortésmente? H. Haverkate et al.: *Exploraciones semánticas y pragmáticas del español*. Amsterdam-Atlanta: Rodopi.
- Hopper, P. J. & E. C. Traugott (1993). *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Johnson, M. (1987). *The body in the mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kortmann, B. (1997). *Adverbial Subordination. A typology and history of Adverbial Subordinators*. Berlin-New York: Mouton de Gruyter.
- Lakoff, G. (1987). *Women, Fire, and Dangerous Things*. Chicago-London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, G. & Turner, M. (1989). *More Than Cool Reason*. Chicago: University of Chicago Press.
- Langacker, R. W. (1987/1991). *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. I: Theoretical Prerequisites* (1987). *Vol. II: Descriptive Application* (1991). Stanford, CA: Stanford University Press.
- Langacker, R. W. (1993). Reference point constructions. *Cognitive Linguistics* 4-1, 1-38.

- Lavacchi, L. & M.C.N. Martínez (1994). Oraciones de *aunque* y *pero*. *Verba* 21. Santiago de Compostela.
- Lehmann, C. (1988). Towards a typology of clause-linkage. J. Haiman et al. (eds.): *Clause Combining in grammar and discourse*. Amsterdam-Philadelphia: Benjamins.
- Matthiesen, C. & Thompson, S. A. (1988). The structure of discourse and 'subordination'. J. Haiman et al. (eds.): *Clause combining in grammar and discourse*. Amsterdam-Philadelphia: Benjamins.
- Narbona, A. (1989/1990). *Las subordinadas adverbiales impropias en español*, I + II. Málaga: Agora.
- Nicolle, S. (1997). Conceptual and procedural encoding: criteria for the identification of linguistically encoded procedural information. M. Groefsema (ed.): *Proceedings of the University of Hertfordshire Relevance Theory Workshop 1995. Linguistics*, Vol. 6. Dordrecht: Foris.
- Nicolle, S. (1998). A relevance Theory perspective on grammaticalization. *Cognitive Linguistics* 9-1.
- Pedersen, J. (1999). Koncessive/adversative sætningskomplekser i spansk. En grammatisk analyse af konnektorfunktionen. C. Bache et al. (eds.): *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 6*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Quirk R. et al. (1985). *A comprehensive grammar of the English language*. London-New York: Longman.
- Raible, W. (1992). *Junktion. Eine dimension der sprache und ihre Realisierungsformen zwischen Aggregation und Integration*. Heidelberg: Winter.
- Rivas, E. (1989). Observaciones sobre las concesivas. *Verba* 16. Santiago de Compostela.
- Rojo, G. (1978). *Cláusulas y Oraciones*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela.
- Ruzicka, R. (1999). *Control in Grammar and Pragmatics*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.
- Schachter, P (1985). Part og speech systems. T. Shopen (ed.): *Language typology and syntactic description, Vol. I: Clause structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sperber, D. & W. Wilson (1986). *Relevance: Communication and cognition*. Oxford: Blackwell.
- Talmy, L. (1988). Force Dynamics in Language and Cognition. *Cognitive Science* 12. 49-100.

Italienske verbalperifraser med *stare*

Grammatikalisering i synkront og diakront perspektiv

Erling Strudsholm

1. Indledning

Formålet med denne artikel er at belyse nogle af de grammatikaliseringprocesser der foregår ved dannelsen af verbalperifraser. Jeg vil her koncentrere mig om italienske verbalperifraser med *stare* ("stå", "befinde sig"), et verbum der tilhører den gruppe af verber der typisk grammatikaliseres til hjælpeverber¹, og som derfor er velegnet til at illustrere flere af de faktorer der er karakteristiske for grammatikalisering. Der er tale om konstruktioner hvor *stare* sammen med en **infinit verbalform** (gerundio eller infinitiv) danner en perifrase; på moderne italiensk drejer det sig om følgende:

- *stare*+gerundio²:

- (1) **ti sto facendo** [*jeg befinder mig lavende*] il risotto ai funghi e gli asparagi (LIP: RA01)
[jeg er ved at lave risotto med svampe og asparges til dig]

- *stare* a+infinitiv:

- (2) **sta** [*han befinder sig*] sempre **a studiare** [*at læse*] (LIP: FA13)
[han sidder hele tiden og læser]

1. Jf. Dietrich (1973: 9).

2. Til illustration af de tre konstruktioner har jeg i mine eksempler tilføjet primitive "ord-for-ord-oversættelser" af de fremhævede passager: *stare* er oversat med "befinde sig", gerundio med "præsens participium", a+infinitiv med "at+infinitiv" og per+infinitiv med "til at+infinitiv".

- *stare* per+infinitiv:

- (3) mio figlio **stava per morire** [*befandt sig til at dø*] (LIP: MA07)
[min søn var lige ved at dø]

Mens de to første udtrykker forskellige nuancer af noget igangværende, noget durativt eller progressivt ("det der er ved at ske"), udtrykker den tredje noget imminentielt ("det der skal til at ske" eller "det der er lige ved at ske"). At de tre strukturer er veletablerede bekræftes af ordbogsopslag, eksempelvis kan man i nyere ordbøger læse om forskellige **grammatiske** anvendelser af *stare* som **hjelpeverbum** med **aspektuel** værdi i en række perifrastiske konstruktioner³.

Med hensyn til betydning er der delvis overlappning i grammatikkernes og ordbøgernes redegørelser for de tre konstruktioner. Det er da heller ikke forbundet med større vanskeligheder at finde eksempler på sprogbrugere der behersker og producerer to af strukturerne, tilsyneladende uden forskel som i følgende eksempler med *stare* a+infinitiv vs. *stare*+gerundio:

- (4) B: pensa che stamattina **ti stavo chiamando** [*dig jeg befandt mig ringende til*] mi sa' che era occupato **stavi a parla'** [*du befandt dig at tale*] con Stefano chissa' bo (LIP: RB02)
- (5) A: ma che **stava a fa'** [*befandt sig at gøre*] pratica questa Mimi'?
B: ah si'
A: **stava facendo** [*hun befandt sig gørende*] pratica <?>? (LIP: RB07)

I (4) finder vi begge konstruktioner i samme replik, og i (5) ses begge muligheder, her endda med samme hovedverbum, i to på hinanden følgende replikker udtalt af samme person, vel som udtryk for gentagelse eller reformulation.

Konstruktionerne imellem er der dog en række betydningsnuancer (bl.a. betinget af det infinitte verbsums aktionsart), der gør at de ikke kan anvendes helt i flæng. Disse forskelle vil jeg ikke vil komme nær-

3. Jf. bl.a. De Felice & Duro: *Vocabolario italiano* (1983: 1916), Palazzi & Folena: *Dizionario della lingua italiana* (1982: 1763), Sabatini & Coletti: *DISC* (1997: 2622), *lo Zingarelli* (1993: 1805).

mere ind på i denne sammenhæng, blot fastslå at sameksistensen af synonyme udtryk ikke udelukker forskelle med hensyn til syntaktisk distribution og semantisk/pragmatisk funktion. Ud over at der som nævnt kan være tale om forskellige betydningsnuancer, kan alternativen mellem to eller flere konstruktioner med samme semantiske indhold være udtryk for forskellige former for variation: der kan være tale om individuelle præferencer hos den enkelte sprogbruger, stilforskelle eller sociolingvistisk differentiation, diamesisk (forskelle tale/skrift) og diafasisk (forskelle på formelt og uformelt sprog). Endvidere kan det diatopiske (regionale forskelle) spille ind; således anføres det bl.a. af Bertinetto at *stare a*+infinitiv hyppigere i Rom⁴. Der kan altså gives forskellige eksempler på konkurrerende former i **synkron** variation.

Også **diakront** kan vi konstatere forskelle. Jeg vil her tage udgangspunkt i et par eksempler på moderne talesprog:

- (6) B: [...] la Spagna **sta avendo** [*befinder sig havende*] un momento di grandissimo_ fermento (LIP: FE08)
- (7) A: [...] non e' il momento di **stare a andare** [*befinde sig at gå*] in discoteca (LIP: MA04)

I begge tilfælde er der tale om eksempler på autentisk sprogbrug der ikke helt passer ind i de eksisterende beskrivelser af sprogsystemet. Således taler Bertinetto (1991: 132) i sin gennemgang af italienske verbalperifraser om semantiske restriktioner på de verber der kan kombineres med *stare*, heriblandt den manglende kompatibilitet mellem gerundio-konstruktionen og tilstandsverber, dvs. den kombination vi møder i (6). Og i (7) finder vi *stare a*+bevægelsesverbum, en anden kombination der afvises af Bertinetto. Selvom eksemplerne som sådan burde afvises som værende ukorrekte, er de udtryk for helt normal sprogbrug.

Denne diskrepans mellem almindelig sprogbrug og grammatikkernes beskrivelser kan tolkes som et udtryk for at sproget udvikler sig. Bevæger vi os lidt tilbage i tid, finder vi andre kombinationer som ældre

4. Denne iagttagelse kan bekræftes af simple optællinger af eksempler i LIP-korpusset.

normative fremstillinger ville afvise; det gælder fx gerundio-konstruktionens kompatibilitet med verber der udtrykker bevægelse eller ændring i tilstand, som er almindelig i moderne talesprog:

- (8) A: [...] puo' darsi che **sta tornando** [*han befinder sig kommende tilbage*] qui o **sta andando** [*han befinder sig gående*] da qualche cliente [...] (LIP: RB27)

Her er tale om en relativ nylig udvikling; således anfører Maiden i sin sproghistorie (1998) at det først er i anden halvdel af det 20. århundrede at denne kombination dukker op. Går vi endnu længere tilbage, møder vi andre forskelle, fx finder vi i dag tempusrestriktioner på *stare*+gerundio, der ikke fandtes tidligere; op til slutningen af 1800-tallet var det muligt at sætte *stare*+gerundio i passato remoto:

- (9) **Stette pensando** [*han befandt sig tænkende*] un pezzo, (LIZ: Tassoni, A. La secchia rapita, Canto 11.54)

Mens vi i tekster fra 1200-tallet og første halvdel af 1300-tallet finder eksempler på *stare* +infinitiv, kan vi konstatere at konstruktionen *stare*+gerundio endnu ikke findes på det tidspunkt. Samtidig kan vi i ældre italiensk finde andre konstruktioner med *stare*, som man næppe vil finde i moderne italiensk; det gælder fx *stare in sub*+infinitiv (i betydningen "være lige ved at", "skulle til at", jf. *stare per*+infinitiv) som i følgende eksempel fra 1400-tallet:

- (10) hai data tanta malinconia, che **tu ne se' stato in su lo 'mpazzare** [*du derved har befundet dig i på at blive vanvittig*]. (LIZ: La novella del Grasso, Novella.10)

Vi har her set eksempler på forskellige former for grammatisk variation, såvel diakront som synkront; det er altså tegnet på at der er sket en udvikling, og at der fortsat er ved at ske noget med verbalperifraserne med *stare*. Efterhånden er det et udbredt synspunkt (jf. Weinrich, Labov & Herzog 1968) at megen **synkron** variation er udtryk for begyndende sprogforandring eller repræsenterer en igangværende grammatikaliseringproces. Det er da også vanskeligt at opstille kri-

terier for definition af verbalperifraser uden at komme ind på begreber som grammatikalisering og reanalyse og dermed på **diakron** variation, som i de sidste år har været genstand for fornyet interesse.

I det følgende vil jeg se nærmere på forskellige aspekter af de nævnte konstruktioner og undersøge om forskelle og restriktioner i deres anvendelse kan tolkes som udtryk for forskellige grader af grammatikalisering. Mine analyser bygger på eksempler fra to maskinlæsbare korpora, dels *LIP*, der repræsenterer moderne talesprog med diatopisk og diafasisk variation, dels *LIZ*, der med 770 tekster omfatter skriftsprog fra 1200-tallet til begyndelsen af det 20. århundrede.

2. Generelle parametre for grammatikalisering

Der er givet forskellige bud på en klassifikation af grammatikaliseringsprocesser. Et af dem findes i Lehmanns artikel *Grammaticalization: synchronic variation and diachronic change* fra 1985, der som det fremgår af titlen vedrører såvel synkroni som diakroni. Grammatikalisering kan da også studeres ud fra disse to perspektiver: diakront undersøges oprindelsen for grammatiske former og de forandringer de har gennemgået, mens grammatikalisering synkront primært er et fænomen der studeres med sprogbrug og variation som udgangspunkt. Jeg vil her først gennemgå Lehmanns klassifikation og derefter diskutere anvendelsen af nogle af hans parametre i forbindelse med verbalperifraser.

Lehmanns udgangspunkt er at en sproglig størrelses **autonomi** formindskes i takt med dens eventuelle grammatikaliseringen, dvs. jo friere et element kan anvendes desto mindre grammatikaliseret er det. Hvad angår graden af denne autonomi, taler Lehmann om tre overordnede faktorer der tjener til at give det sproglige element selvstændighed: *weight*, *cohesion* og *variability*. Derudover er hans klassifikation baseret på en skelnen mellem **paradigmatiske** og **syntagmatiske** processer; det paradigmatiske vedrører forandringer i selve den sproglige størrelse eller i dens kontrast til eventuelle andre størrelser som kunne erstatte den i samme position, mens det syntagmatiske angår forandringer i relationen mellem den pågældende størrelse og andre elementer i den kontekst den indgår i.

Lehmann etablerer hermed (1985: 306) en serie parametre med kriterier til en hierarkisk ordning af sproglige størrelser efter deres grad af grammatikalisering, jf. hans *parameters of grammaticalization*:

	paradigmatic	syntagmatic
weight	integrity	scope
cohesion	paradigmaticity	bondedness
variability	paradigmatic variability	syntagmatic variability

Med den første af disse tre faktorer, *weight*, forstås den egenskab at en størrelse må have en vis tyngde for at kunne adskille sig fra andre medlemmer af samme klasse og dermed indtage en fremtrædende plads i syntagmet; her skelnes mellem *integrity* og *scope*. Med den stigende grammatikalisering kan man observere et gradvis tab af *integrity* eller substans; semantisk kan vi tale om desementisering, morfologisk om degenerering eller "loss of inflexion", altså en restriktion på evnen til at bøjes i forskellige morfologiske kategorier. Syntagmatisk taler Lehmann om *scope*, dvs. omfanget eller "ekstensionen" af den konstruktion som det pågældende element er en del af. Med grammatikaliseringen mister elementet noget af sin kompleksitet mht. mulig kombination med andre elementer.

Med *cohesion* menes den enkelte størrelses evne til at etablere relationer til andre elementer; her skelner Lehmann mellem *paradigmaticity* og *bondedness*. Med *paradigmaticity* forstås den grad hvori den pågældende størrelse indgår i paradigme med relation til andre størrelser. I grammatikaliseringsprocessen passerer en størrelse fra at være et selvstændigt leksikalt element til at være medlem af en lukket klasse af grammatiske elementer. Eksempelvis er de primære hjælpeverber *avere* og *essere* helt integrerede i verbernes konjugation. På det syntagmatiske plan taler Lehmann her om *bondedness*, dvs. den undersøgte størrelses afhængighed af andre tegn; fx afhænger et hjælpeverbum af et hovedverbum, og kun i kombination med et andet verbum kan hjæl-

peverbet udtrykke sin grammatiske betydning, og det er ikke muligt at udelade den infinitte del af konstruktionen uden at bryde med konstruktionens grammatiske korrekthed.

Den sidste betegnelse vedrører *variability*; her skelnes der mellem *paradigmatic variability* og *syntagmatic variability*. Den paradigmatiske variabilitet vedrører muligheden for at anvende en anden størrelse eller helt at udelade den pågældende størrelse; jo mere selvstændigt et element anvendes, desto mere variabelt og udskifteligt med andre tegn er det. Der er med grammatikaliseringsprocessen tale om en overgang fra et muligt eller variabelt element betinget af kommunikationssituationen, fx valg mellem synonymer, til et obligatorisk element dikteret af grammatiske regler. Den syntagmatiske variabilitet vedrører de enkelte elementers indbyrdes placering i konstruktionen. I processen fra leksikalsk størrelse til funktionsord går vi fra fri placering af et element til en fast position i syntagmet.

I denne korte gennemgang af Lehmanns parametre har jeg flere gange som et nærliggende eksempel brugt hjælpeverber sammenlignet med hovedverber: mens hovedverbet er en ret **fri** struktur med et selvstændigt **leksikalsk** indhold, er hjælpeverbet en mere **bunden** struktur med en **grammatisk** funktion. Ikke alle grammatiske funktioner er udtrykt i selvstændige ord, nogle udvikler sig til klitiske størrelser og i sidste instans til bøjningsendelser. Vi kan også her tale om et kontinuum der går fra selvstændige ord til rene bøjningsendelser; midtvejs i den diakrone proces fra leksikalsk enhed til grammatisk element kan formen få karakter af klitiske størrelser; det gælder især pronominer, men også hjælpeverber kan karakteriseres som klitiske størrelser der "læner sig op ad noget andet", elementer der befinder sig "halvejs" mellem selvstændige ord og bøjningsendelser. Så længe vi taler om grammatiske ord og klitiske størrelser, befinder vi os ifølge den traditionelle grammatiks analyseapparat inden for syntaksen, mens vi bevæger os over i morfologien, når de pågældende størrelser reduceres til en bøjningsendelse, som det fx er tilfældet med formerne af det latinske **HABERE**, der i de romanske sprogs futurumsformer er blevet til rene bøjningsendelser. Afhængigt af hvor vi befinder os på dette kontinuum kan det være mere eller mindre relevant at se på det paradigmatiske eller det syntagmatiske aspekt.

3. Grammatikalisering af *stare*

I det følgende vil vi se på anvendeligheden af et par af Lehmanns parametre i forbindelse med verbalperifraser med *stare*. Ikke alle disse parametre synes umiddelbart lige relevante i denne sammenhæng. Da en verbalperifrase er en flerordsforbindelse, kunne det forekomme mest nærliggende at se på de syntagmatiske parametre; afgørende for om der er tale om en perifrase er jo netop relationen til andre ord, og grammatikaliseringen af *stare* gælder ikke generelt, men er betinget af at *stare* befinder sig i en bestemt grammatisk kontekst. Hermed være dog ikke sagt at udviklingen ikke har indflydelse på enkeltordet og dermed også på det paradigmatiske; når betingelserne for perifrase er opfyldt må det paradigmatiske (det morfologiske og det fonologiske) således også inddrages. Jeg har her valgt at se nærmere på parametrene *integrity* og *syntagmatic variability*, men udelukker dermed ikke at det vil være frugtbart også at gå i dybden med de andre.

3.1. *Integrity: stare's desemantisering*

Med den voksende grammatikalisering som perifrasehjælpeverbum mister *stare* en del af sin grundbetydning; at verbalperifrasen udtrykker en kompleks betydning som ikke er summen af de enkelte elementers betydning, fremgår især tydeligt i kombinationen *stare+gerundio* af et bevægelsesverbum, fx *sto andando*, hvor vi finder to betydninger der egentlig modsiger hinanden, men som her er integrerede. Det er det samme Bertinetto (1991: 129) udtrykker, når han taler om semantisk integration af de enkelte konstituenten. Da *stare* ikke længere har betydningen "befinde sig på et sted", kan verbet nu også bruges i tilfælde hvor denne oprindelige konkrete betydning ikke ville give nogen mening.

I forbindelse med grammatikalisering kan vi tale om **reanalyse**, dvs. en omfortolkning af allerede bestående elementer i et sprog. Med desemantiseringen omfortolkes *stare* nu som en grammatisk markør, og det andet verbum, dvs. den infinitte form, som kerneverbum i en sammensat verbalform. Hermed skubbes det semantiske hovedindhold over på den infinitte form, dvs. ændringen fra hovedverbum til hjælpeverbum involverer ikke blot en reanalyse af *stare*, men også af det efterfølgende verbs funktion.

Hvad angår de prædikater der kan kombineres med *stare*, har jeg allerede været inde på forskellige restriktioner, heriblandt den manglende

kompatibilitet mellem gerundio-konstruktionen og tilstandsverber (jf. Bertinetto 1986: 95). Som vi allerede har set i (6) og (7), udelukker dette dog ikke at vi i uformelt talesprog kan møde eksempler på denne kombination. Samtidig med at en del af *stare*'s oprindelige konkrete mening er gået tabt, er det denne oprindelige betydning der sætter begrænsninger på hjælpeverbets brug. Sådanne restriktioner mindskes som processen skrider fremad. Reanalysen er som anført især tydelig, når vi kan fastslå at de kontekster som *stare* kan anvendes i, er blevet generaliserede til kontekster som ikke før var mulige. Et af Bertinetto's kriterier for verbalperifraser (jf. note 4) er netop **leksikalsk generalisering**, dvs. en ægte perifraser bør ideelt set kunne anvendes på hvilket som helst et verbum fra ordforrådet. Når vi så alligevel finder leksikalske restriktioner, er der tale om eksempler på perifraser der er mindre grammatikaliserede. Ligesom de fuldt ud grammatikaliserede hjælpeverber *avere* og *essere* uden problem kan indgå i konstruktioner med sig selv som kerneverbum, fx *ho avuto*, må den yderste konsekvens være eksempler med *stare* som både hjælpe- og kerneverbum. Selvom denne kombination ofte afvises som normativt ugrammatisk, møder man den faktisk, som i følgende eksempel:

- (11) A: pe' sta' vicino a Simone_ che **sta stando** [*befinder sig befindende sig*] vicino al letto [...] (LIP: RB11)

Den findes især i syditaliensk, hvor brugen af *stare*+gerundio i forbindelse med tilstandsverber generelt er mere udbredt (jf. Amenta 1997: 12). Eksemplet bidrager til at antyde en tendens i retning af automatisk brug af *stare* i forbindelse med alle verber, hvilket som anført kan ses som et kriterium for perifrasticitet og dermed for voksende grammatikalisering.

Med reanalysen undergår *stare* forskellige forandringer. Vi kan konstatere restriktioner af morfologisk art, et gradvis tab af *stare*'s egne paradigmatiske muligheder. Når *stare* indgår i verbalperifraser, kan verbet i dag ikke bøjes i alle tider og modi; således kan *stare*+gerundio på moderne italiensk, til forskel fra tidligere faser, ikke kombineres med perfekte tider.

Endvidere er *stare*+gerundio kun i ringe grad forenelig med **infinitiv** (Bertinetto 1991: 132), en restriktion vi ikke finder i forbindelse med konstruktionen *stare a*+infinito:

- (12) C: pensi che ci si sarebbe contentati di **stare a fare** [*befinde sig at lave*] l'ova al tegamino senza piglia' nemmeno un bottone? (LIP: FB18)
- (13) C: [...] e' giusto **stare a sedere** [*befinde sig at sidde*] a tavola a mangiare [...] (LIP: FB18)

Desuden kan *stare*+gerundio ikke kombineres med **modalverber**, sandsynligvis som konsekvens af at konstruktionen, som nævnt ovenfor, kun i begrænset omfang er kompatibel med infinitiv generelt. Mens *stare*+gerundio og modalverbum således gensidigt udelukker hinanden, er der igen her tale om en restriktion, der ikke gælder for *stare a*+infinitiv:

- (14) **Voleva stare a vedere** [*han ville befinde sig at se*] che cosa avrebbero fatto quei signori, (LIZ: Pirandello, L. La vita nuda, Tutto per bene, 5.11)

Også mht. **imperativ** er der forskel på de to konstruktioner; mens imperativ ikke er mulig i *stare*+gerundio, udelukker *stare a*+infinitiv ikke imperativ:

- (15) B: [...] quando ci rivediamo per la cosa di_ a ecco allora **sta' a sentire** [*befind dig at høre*] io qui c'ho la Patrizia Fares che [...] (LIP: FB05)
- (16) E allora perché? **Stammi a sentire** [*befind dig-mig at høre*]. Tu non puoi darmi torto. (LIZ: Pirandello, L. L'uomo solo, La trappola.2)

Her er altså tale om en række restriktioner der vedrører *stare*+gerundio, eksempler på "loss of inflexion" der ikke gælder for *stare a*+infinitiv, vel at mærke restriktioner der tidligere heller ikke fandtes for *stare*+gerundio. Det er altså tegn på at *stare*+gerundio har udviklet sig og er mere grammatikaliseret end *stare a*+infinitiv.

At *stare*+gerundio uden problemer kan kombineres med andre perifraser er yderligere et træk der bidrager til at understrege at denne konstruktion er mere grammatikaliseret end de to andre:

- (17) C: cioè' **io sto cominciando a notare** [*jeg finder mig begyndende at bemærke*] che lui si stanca molto (LIP: FA03)

- (18) A: **stava** [*han befandt sig*] gradualmente **andando_ # recuperando** [*gående indhentende*] (LIP: RA09)

3.2. Syntagmatic variability: hjælpeverbets placering

Som et eksempel på syntagmatisk variabilitet kan anføres verbalperifraserne og de enkelte størrelses indbyrdes placering i verbalsyntagmet. Formen af *stare* har – som andre hjælpeverber – sin faste plads i begyndelsen af syntagmet. Dette har dog ikke altid været tilfældet, idet ordstillingen tidligere var friere; således kan vi finde eksempler hvor gerundio kommer før den finite form af *stare*:

- (19) *ma lieta e graziosa e adorna sempre e festeggiando stava* [*festende hun befandt sig*], quando nella sua presenza dimorava. (LIZ: Boccaccio, G. Filocolo, Libro 4,61)
- (20) *dove per alquanto spatio dimorate, mormorando et baciandosi* [*mumlende og kyssende hinanden*] amorosamente **stettero** [*de befandt sig*], non senza festa delle donne et de' giovani, (LIZ: Bembo, P. Gli Asolani, Lib.2, cap.18.2)

Endvidere kan vi, som her i passager fra 1500-tallet, finde eksempler hvor det grammatiske subjekt er placeret mellem formen af *stare* og den infinitte form; det gælder såvel i forbindelse med *stare* *a*+infinitiv som *stare*+gerundio:

- (21) *Con gran difficoltà stette il Duca a udire* [*befandt sig hertugen at høre*] queste mie ragione, (LIZ: Cellini, B. Vita, Libro 2,74)
- (22) *Con questo appuntamento e ordine stette il governatore aspettando* [*befandt sig guvernøren ventende*] che Atabalipa venisse, (LIZ: Ramusio, G.B. Conquista del Perù di F.di Xerex, Cap. 12.2)

I disse eksempler er relationen mellem de to former mindre stabil, og vi kan tale om en fase hvor konstruktionen endnu ikke er helt så faste-tableret som perifraser. Med den voksende grammatikalisering mister formen af *stare* denne frie placering og får som **funktionsord** en fast, mindre markeret position til venstre for den infinitte form den modificerer. Samtidig har gerundio og infinitiv fået en fast og mere markeret placering i syntagmet. Med *stare*'s delvise tab af leksikalsk betydning falder hele informationsværdien over på den infinitte verbalform. På

det fonologiske plan kan vi konstatere en parallel udvikling: med den mindre markerede placering i begyndelsen af verbalsyntagmet vil stærktrykket normalt ikke falde på formen af *stare*, men på det mere informationstunge kerneverbum. Således har vi her et eksempel på tydelig sammenhæng mellem fonologiske, morfosyntaktiske og funktionelle (semantisk/pragmatiske) forandringer.

3.3. *Syntagmatic variability: de klitiske pronominers placering*

Et andet emne der falder ind under syntagmatisk variabilitet er de klitiske pronominers placering. Et klitisk pronomen der afhænger af den infinitte verbalform i en verbalperifrase kan placeres i tæt tilknytning til hjælpeverbet, dvs. vi kan finde former af *stare* kombineret med pronominer som ikke har noget med *stare*'s egen valens at gøre, fx objektspronominer som *lo* og *la*, selvom *stare* i sig selv ikke kan styre et direkte objekt. Dette understreger at et andet verbum spiller ind og bidrager dermed til at vise konstruktionens "perifrastiske natur" og den tætte sammenhæng mellem de to dele af en verbalperifrase; således er foranstillede klitiske pronominer dels et formelt kriterium for at der er tale om en verbalperifrase, dels et tegn på at der er sket en reanalyse af *stare*.

Allerede i tekster fra 1200-tallet findes eksempler på foranstillede klitiske pronominer i forbindelse med *stare* a+infinitiv, hvilket bidrager til at understrege at konstruktionen allerede på det tidspunkt havde status som verbalperifrase:

- (23) e qual soffrisse di **starla a vedere** [at befinde sig-hende at se]/ (LIZ: Alighieri, D. Vita nuova, Cap.19.2)

At placeringen af det klitiske pronomen er fakultativ kommer til udtryk i følgende eksempler, alle fra slutningen af 1800-tallet, der parvis illustrerer hvordan samme forfatter i samme konstruktion og med samme hovedverbum, har benyttet begge muligheder:

- (24) [...], trovò Diodata che **stava aspettandolo** [befandt sig ventende på-ham] colla mantellina in testa, (LIZ: Verga, G. Mastro don Gesualdo, Parte 1, cap.5.118)
- (25) [...] al fresco del terrazzino dove **lo stava aspettando** [ham han

- befandt sig ventende på*] la famigliuola. (LIZ: Verga, G. Vagabondaggio, Un processo.58)
- (26) [...] (mi perdoni, **stavo per dirlo** [*jeg befandt mig til at sige-det*]),
[...] (LIZ: Pirandello, L. In silenzio, Pena di vivere così, 6.148)
- (27) [...] uhm, **lo stavo per dire** [*det jeg befandt mig til at sige!*] (LIZ: Pirandello, L. Il berretto a sonagli, At.2, sc.2.33)
- (28) **Io stavo a guardarlo** [*jeg befandt mig at kigge på-ham*], stupito.
(LIZ: Pirandello, L. Il fu Mattia Pascal, Cap. 5.85)
- (29) **La stavo a guardare** [*hende jeg befandt mig at kigge på*] ... (LIZ: Pirandello, L. L'amica delle mogli, Atto 1.184)

Eksemplerne tjener blot til at illustrere at begge muligheder foreligger og udelukker naturligvis ikke at der i de enkelte tilfælde er andre faktorer der har indflydelse på valget mellem de to placeringer. Denne nævnte valgfrihed kan (jf. Giacalone Ramat 1995) ses som et tegn på at grammatikaliseringprocessen ikke er fuldendt i forbindelse med *stare*, der på dette punkt minder om modalverberne, hvor vi har samme muligheder i placeringen af de klitiske pronominer. Samme valgmulighed finder vi ikke i forbindelse med de temporale hjælpeverber *avere* og *essere*, hvor placeringen af de klitiske pronominer på moderne italiensk (i modsætning til tidligere) ligger helt fast.

Men selvom der formelt set er valgfrihed i placeringen af de klitiske pronominer, har jeg i forbindelse med mine analyser af moderne talesprog kunnet konstatere en tydelig tendens til foranstilling, altså ikke blot en mulighed, men generelt den foretrukne løsning; det vil jeg tolke som tegn på stigende grammatikalisering, og på at *stare* nærmer sig en status som et "ægte" hjælpeverbum⁵. I eksempel materialet fra *LIP* forekommer der kun ganske få eksempler på efterstilling af de klitiske pronominer; til sammenligning har eksempel materialet ca 90 eksempler på konstruktioner med *stare* med foranstillet klitisk pronomen, også eksempler hvor det klitiske pronomen er "hoppet over" flere verber, her et eksempel med både *stare* og *cominciare*:

- (30) [...] li ha affrontati e **li sta cominciando ad affrontare** [*dem han befinder sig begyndende at imødegå*] per il futuro (*LIP*: MC12)

5. Jf. Blücher (1973), der karakteriserer *stare* som et hjælpeverbum på linie med *avere* og *essere*.

Dette antyder en udvikling mod en fast placering i syntagmet, altså mod mindre syntagmatisk variabilitet og dermed stigende grammatikalisering.

4. Konklusioner

Af de tre omtalte verbalperifraser er det konstruktionen med *stare*+gerundio der har vundet størst udbredelse i moderne italiensk, hvor den især breder sig i talesprog (jf. også Berretta 1993: 220). Diakront er det denne konstruktion der senest er kommet til, og der er også tale om den mest grammatikaliserede, hvilket, som vi har set, bl.a. kommer til udtryk i *stare*'s desemantisering og "loss of inflexion". De to øvrige konstruktioner fandtes tidligere og har ikke gennemgået samme udvikling som *stare*+gerundio. *Stare a*+infinitiv er ikke produktiv i samme omfang som *stare*+gerundio: at *stare* her i større grad har bevaret sin oprindelige betydning understreges af at vi ofte finder eksempler hvor dette betydningsindhold forstærkes af lokative adverbier, og til forskel fra de grammatiske restriktioner ved *stare*+gerundio, er det mit indtryk at vi her snarere finder tendenser til restriktioner af funktionel art. Hvad angår hovedverbet i den infinitte form kan vi tale om **semantiske** restriktioner; allerede tidligt finder vi i en meget høj procentdel af eksemplerne perceptionsverber. Ud over bestemte semantiske felter anvendes *stare a*+infinitiv også tit i bestemte situationer som udtryk for noget deiktisk, noget intensiverende – ofte fornemmer man noget situationelt; således svarer anvendelsen af *stare a*+infinitiv i *Stammi a sentire* til den forstærkende brug af det danske ord *nu* i et eksempel som *Hør nu her*. Konstruktionen *stare per*+infinitiv ses ikke særlig hyppigt anvendt i *LIP*-teksterne, det kan muligvis skyldes at *stare*+gerundio, i hvert fald med nogle typer verber, har overtaget dens funktion⁶.

En af forklaringerne på **sprogforandringer** er et grundlæggende behov for at undgå tvetydigheder; sprogbrugeren finder hele tiden nye løsninger for at råde bod på mangler i sprogsystemet/huller i morfologien, fx til at udtrykke aspektforskelle som verbalsystemet ikke har tilstrækkeligt med former til at dække. Således har det italienske verbal-

6. Jf. Bertinotto (1991: 132) har *stare*+gerundio i forbindelse med nogle typer verber ofte "imminentiel" værdi, fx *il treno sta parlando* = *il treno sta per partire*.

system på **nutidsplan** ikke former til at udtrykke aspektforskelle: *presente* er umarkeret mht. aspekt – her kan forskellige konstruktioner, fx en perifrase, gå ind og udtrykke det imperfektive. Egentlig er der på **fortidsplan** aspektuel opposition mellem *imperfetto* og *passato*, men *imperfetto* har ændret karakter og udviklet sig til en umarkeret form, der kan erstatte andre tempora og modi⁷, så dens anvendelse tenderer til at svare til *presente* på nutidsplan, altså til en mht. aspekt umarkeret form, så vi lige som på nutidsplan kan have behov for en markeret form. Ændringen fra markeret til umarkeret form skaber behov for nye markerede former; på fortidsplan kan vi tale om et paradigme med tre former: *mangiavo*, *mangiai* og *stavo mangiando*, hvor *mangiavo* er umarkeret mht. aspekt, mens de to andre begge er markerede: *mangiai* er perfektiv, og *stavo mangiando* er imperfektiv. Der er tale om en proces der erstatter ældre former med nyere der tilnærmelsesvis har samme værdi, men som semantisk/pragmatisk er mere ekspressive; dette kan skyldes at den oprindelige form er blevet slidt og har mistet noget af sin oprindelige værdi.

Dannelsen af verbalperifraser er et eksempel på overgangen til analytiske former, hvilket er et karakteristisk træk ved de romanske sprog. Udviklingen af perifrastiske verbalformer skal ikke betragtes som et isoleret fænomen i de romanske sprog, men som en ændring der indgår i et typologisk skift; som sådan skal de ses i relation til en tilsyneladende generel tendens til en udvikling fra syntetiske til analytiske konstruktioner (jf. Ramat 1982). Dette gælder ikke kun inden for verbal-systemet, vi ser også andre eksempler på at morfologiske kategorier erstattes med perifrastiske udtryk, fx i nominalsystemet; således kan vi anføre artikelsystemets opståen, udviklingen fra kasus til anvendelse af præpositioner, den analytiske komparation og brugen af konjunktioner. I alle tilfælde ser vi en udvikling fra efterstillede fleksiver til foranstillede markører, og alle disse grammatiske størrelser (funktionsord) flyttes til venstre, dvs. hen i starten af syntagmet. I forbindelse med verbalperifraserne har vi set at dette gælder for både hjælpeverberne og de klitiske pronominer, nemlig at der tilstræbes en placering af størrelser med samme funktion i samme position.

7. jf. Bazzanella (1994: 102), der karakteriserer imperfetto som en "Tempo per tutte le stagioni".

Hennisninger

- Amenta, L. (1997). *Tra sintassi e semantica: alcune riflessioni su stare+gerundio*. Palermo: Tipolitografica.
- Bazzanella, C. (1994). *Le facce del parlare. Un approccio pragmatico all'italiano parlato*. Firenze: La Nuova Italia.
- Berretta, M. (1993). Morfologia. A. A. Sobrero (a cura di). *Introduzione all'italiano contemporaneo. Le strutture*. Roma: Laterza. 193-245.
- Bertinetto, P. M. (1986). *Tempo, aspetto e azione nel verbo italiano. Il sistema dell'indicativo*. Firenze: L'Accademia della Crusca.
- Bertinetto, P. M. (1991). Le perifrasi verbali. Renzi, L. e G. Salvi (a cura di). *Grande grammatica italiana di consultazione. Vol. II*. Bologna: Il Mulino. 129-161.
- Blücher, K. (1973). Considerazioni sui costrutti del tipo *stare cantando, andare cantando, venire cantando*. *Revue Romane*, 8. 13-20
- De Mauro, T., F. Mancini, M. Vedovelli & M. Voghera (1993). *Lessico di frequenza dell'italiano parlato (LIP)*. Roma: ETASLIBRI.
- Dietrich, W. (1973). *Der periphrastische Verbalaspekt in den romanischen Sprachen. Untersuchungen zum heutigen romanischen Verbalssystem und zum Problem der Herkunft des periphrastischen Verbalaspekts*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Giacalone Ramat, A. (1995). Sulla grammaticalizzazione dei verbi di movimento: *andare* e *venire* + gerundio. *Archivio glottologico italiano*, 80. 168-203.
- Lehmann, C. (1985). Grammaticalization: synchronic variation and diachronic change. *Lingua e stile*, 20. 303-318.
- LIP se De Mauro et al.
- LIZ se Stoppelli & Picchi.
- Maiden, M. (1998). *Storia linguistica dell'italiano*. Bologna: Il Mulino.
- Ramat, P. (1982). Ein Beispiel von 'Reanalysis', typologisch betrachtet. *Folia linguistica*, 16. 365-383.
- Squartini, M. (1990). Contributo per la caratterizzazione aspettuale delle perifrasi italiane *andare+gerundio, stare+gerundio, venire+gerundio*. Uno studio diacronico. *Studi e saggi linguistici*, 30. 117-212.
- Squartini, M. (1998). *Verbal periphrases in Romance. Aspect, actionality, and grammaticalization*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Stoppelli, P. & E. Picchi (1997) (a cura di). *LIZ 3.0. Letteratura italiana Zanichelli. CD-ROM dei testi della letteratura italiana*. Terza edizione per Windows. Bologna: Zanichelli.

Weinrich, U., W. Labov & M. I. Herzog (1968). Empirical foundations for a theory of language change. W. P. Lehmann & Y. Malkiel (ed.): *Directions of historical linguistics. A symposium*. Austin & London: University of Texas Press. 95-188.

Om steder via præpositioner i dansk

Finn Sørensen

1. Indledning

I denne artikel vil jeg diskutere analysen af præpositionssyntagmer som *i Aså*. De hævdes normalt at referere til et sted på samme måde som *Peter* hævdes at referere til et individ. Den hovedidé der vil blive forfulgt er at sådanne syntagmer udgør en relationel, umættet enhed der omfatter et sted. Artiklen præsenterer først baggrunden for at tage lokalisering og dermed steder op til diskussion (afsnit 2). Derefter præsenteres forskellige modeller for analysen af præpositionssyntagmer (afsnit 3). Og endelig til sidst præsenteres en række argumenter som peger på én af de beskrevne modeller som den mest adækvate (afsnit 4.) I konklusionen (afsnit 5) peger jeg på et problem som ikke helt naturligt finder en løsning i den teori som præsenteres via analyserne i afsnit 2-4. En del af min diskussion trækker implicit på diskussionerne i arbejder om steder som Talmy (1983), Jackendoff (1983) og Vieu (1996).

2. Baggrund

I den valensteori som siden udgivelsen af Herslund og Sørensen (1982) er blevet udviklet af de to nævnte forfattere og deres kolleger er en af de centrale antagelser at et adjekt altid indgår i en relation med det fundamentale valensled og at dette relationsforhold er af typen lokalisering. Det betyder at de understregede led i følgende eksempler er valensled som fungerer som adjekt og at subjektet i (1) og objektet i (2) lokaliseres i forhold til adjektet:

- (1) Min cykel står på banegården.
- (2) Peter efterlod min cykel på banegården.

En bredere og dybere diskussion af dette mønster kan findes i f.eks. Herslund og Sørensen (1994) og Herslund og Sørensen (1996). Det der interesserer mig her er påstanden om at der er et lokaliserende forhold mellem adjektet og det fundamentale led, dvs et forhold der involverer et sted der som i (1) og (2) kan, men ikke behøver, at blive udtrykt ved anvendelsen af en præposition, her *på* i begge eksempler. Min interesse for dette lokaliseringsforhold skyldes at Herslund og Sørensen ikke mig bekendt har præsenteret eller refereret til en teori om lokalisering som de implicit eller explicit bygger deres antagelser på. Mit ærinde her er derfor at give et første bud på en sådan teori. Selv om Herslund og Sørensens lokaliseringsopfattelse er ret bred, så vil jeg her kun diskutere lokaliseringer hvor stedet indføres via et præpositionssyntagma og hvori styrelsen refererer til en bestemt entitet, f.eks. en bestemt person eller en bestemt gruppe af personer. Dette valg er blevet foretaget fordi jeg ønsker at begynde med konstruktionen af en lokaliseringsteori på basis af det som stort set alle er enige om at kalde stedsreferende syntagmer, nemlig de valgte præpositionssyntagmer.

3. Optakt

De vigtigste simple præpositioner i dansk er: *i, ved, på, ad, til, af, efter, over, fra, hos, med, mod, om, gennem og mellem*, jf. Diderichsen (1946:70). En præposition (P) kan kombineres med og efterfølges af et NP der er referentielt, fx *Aså*, og det sammensatte udtryk udgør så et selvstændigt syntagma, et præpositionssyntagma (PP) der i en sætning kan fungere på flere forskellige måder. Det kan f.eks. være valensled som i (1) og (2). Det kan være modifikator som i (3):

- (3) I *Aså* *så* jeg den største rødspætte jeg nogensinde har set.

Og det kan være modifikator i et NP som i (4):

- (4) Kroen i *Aså* har lukket om søndagen.

Disse syntaktiske betragtninger, der ikke indeholder noget nyt og som er forenelige med kendte teorier om PPer som f.eks. Jackendoffs X-bjælketeori i Jackendoff (1977), er kun omtalt for at fastlægge en ramme der kan anvendes til tolkning af PPer.

Så vidt jeg kan se kan man skelne mellem tre modeller for tolkningen af PPer. Jeg kalder disse tre modeller for henholdsvis A-, B- og C-modellen, og den model jeg mener er den mest dækkende er C-modellen.

I A-modellen denoterer et PP et sted der udpeges som en funktion af kombinationen af en præposition med et NP. I en sådan model er præpositioner funktioner der tager individer (eller andre genstande) som argument og som værdi har et sted, en antagelse der kan illustreres som i (5):

(5) $\langle x, \text{sted}_7 \rangle$ hvor $\text{sted}_7 = i$ (aså)

Denne måde at illustrere A-modellen på skal forstås på følgende måde. Variablen x varierer over entiteter og skal instantieres med en bestemt genstand som man ønsker at lokalisere. Notationen sted_7 skal illustrere at modellen forudsætter eksistensen af en mængde af specifikke steder som man kan referere til eller udpege ved hjælp af PPer. Det bemærkes at (5) ikke tillægger præpositionen nogen form for lokaliserende effekt i forhold til x . Så x s lokalisering i forhold til sted_7 skal komme et andet sted fra end det anvendte PP. Denne model kendes fra bl.a. Jackendoff (1983).

I B-modellen er præpositionen en relation mellem to entiteter hvor den ene udpeges af NP_{et} i PP_{et} og den anden af et syntagma udenfor PP_{et}, f.eks. *det regner* i en sætning som *det regner i Aså*. Her i -lokaliseres regnvejret i forhold til Aså. B-modellen kan derfor bedst illustreres som i (6):

(6) $\langle i, x, \text{aså}_{\text{STED}} \rangle$

I (6) er i en binær lokaliseringsrelation; x er en variabel over genstande der skal lokaliseres og aså er et individ som af i er tildelt rollen STED. I denne model er der ingen entiteter der er steder, men individer kan tildeles rollen sted af relationer der denoteres af f.eks. præpositioner. Bemærk at et PP i B-modellen denoterer et prædikat hvis ene argument er instantieret med en konstant der tildeles rollen STED, men hvis andet argument, x 'et i (6), er umættet. Et PP er således præ-

dikatsagtig i samme forstand som *elsker Marie* fordi de begge mangler at få instantieret (mættet) et argument. Denne teori er mig bekendt den mest udbredte og svarer i store træk til Præpositionernes Theori som den er fremstillet i Brøndal (1940).

Den sidste model, C-modellen, er den der skal forsvares i det følgende. Dele af den er blevet diskuteret i Sørensen (1999 og 2000). Grundideerne i denne model er som følger. Modellen har ingen steder som primitive genstande. Dette i modsætning til f.eks. Jackendoff (1983) og Asher and Sablayrolles (1996). Modellen har derimod individer, rumoperatorer og lokaliseringsrelationer. Et individ er her blot en genstand som man kan referere til med et NP. Rumoperatorerne danner steder af individer på en sådan måde at det dannede sted automatisk bliver argument for en lokaliseringsrelation som **er_i**. C-modellen kan derfor illustreres ved (7):

(7) <er_i, x, i(aså)>

hvor **i** er en rumoperator og hvor hele udtrykket er dannet via følgende skridt:

- (8) a. Vælg operatoren **i**.
 b. Vælg individet **aså**.
 c. Dan (7) på basis af (8a) – (8b).

De vigtigste træk ved denne model er at stedet **i(aså)** dannes som en del af dannelser af et lokaliseringsmønster og at steder dannes via referencen til individer. Bemærk at en præposition i C-modellen denoterer en rumoperator og at det er det dannede sted der så at sige kræver at være en del af et lokaliseringsmønster. Præpositioner er altså ikke binære relationer mellem individer som i B-modellen. Steder er derimod altid argumenter i binære lokaliseringsrelationer.

De tre modeller jeg nu har fremstillet er helt klart forskellige og C-modellen er også ret tydelig en syntese af A- og B-modellen. Men kan man, med den grad af eksplicitering der er anvendt her, skelne dem empirisk? Det mener jeg man kan, og det vil jeg nu argumentere for med henvisning til visse fænomener i dansk.

4. Evaluering

4.1. Absolutte eller relative rum

Man kan skelne mellem absolutte rum og relative rum på følgende måde. Et absolut rum er et rum med særlige rumegenskaber der har eksistens uanset om der er lokaliseret noget i rummet eller ej. Et sådant rum forudsætter at en relation eller en funktion lokaliserer genstande i det fra tid til anden. Et relativt rum er derimod et rum der skabes på basis af noget ikke rumligt, f.eks. en genstand, og på grund af at denne genstand sættes ind i en lokaliseringssammenhæng. Den relativistiske rumopfattelse implicerer at rum arver egenskaber fra de genstande de afledes af, jf. Vieu (1996).

Givet denne distinktion er det let at se at A-modellen er absolut, mens B- og C-modellen begge er relative. Det er også relativt let at vise at del-helhed-relationer for genstande har effekter på rum. Hvis man f.eks. laver genstanden a, der er en del af genstanden b, om til et sted, så er stedet s(a) en del af stedet s(b). Og en genstand der lokaliseres i s(a) er derfor også i s(b) Men det omvendte forhold gælder ikke. Da Aså er en del af Nordjylland gælder det derfor at i(aså) er inkluderet i i(nordjylland). Men i(nordjylland) er ikke inkluderet i i(aså). Hvis jeg bor i Aså bor jeg derfor også i Nordjylland, men det omvendte er ikke altid tilfældet. Transporten af del-helhed-relationen fra genstande til rum giver derfor et argument for B- og C-modellen fordi en sådan transport er bygget direkte ind i de grundliggende antagelser. Det er ikke tilfældet i A-modellen.

4.2. Ændring af sted ved præpositioner

Det er meget tydeligt i dansk at man ved præpositionsskift ændrer stedet, men ikke – og det er vigtigt – lokaliseringsmåden, jf. f.eks. følgende eksempler:

- a. på skrivebordet
- b. i skrivebordet

(9) Blyanten ligger

- c. under skrivebordet
- d. ved skrivebordet

Hvis en person ønsker at tage den omtalte blyant så er den information som (a) – (d) giver meget forskellig, idet referencegenstanden er den samme, men stedet hvor personen skal søge for at tage blyanten varierer med valget af præposition. De denoterede steder er de rum man kunne kalde henholdsvis: overfladerummet, det indre rum, underrummet og omegnsrummet. Men i alle fire tilfælde er blyanten inde i de afgrænsede rum. Så præpositioner udpeger rumsektorer på basis af referencegenstanden, men lokaliseringsmåden i forhold til disse rum varierer ikke. Det er et konstant *er*-forhold som lokaliserer genstanden, her blyanten, inde i de udpegede rumsektorer. Denne kombination af rumvariation og konstant lokaliseringsmåde er vanskelig at passe ind i B-modellen. Det skyldes at den hævder at præpositionerne er lokaliseringsrelationer og derfor også må hævde at lokaliseringsmåden må variere med valg af præposition. Bemærk også at det er vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at definere rumskiftet i B-modellen fordi referencegenstanden her blot er argument for præpositionen anskuet som en lokaliseringsrelation. C-modellen forudsiger derimod at det bør være som det faktisk er. A-modellen kan lade rummet variere med præpositionen, men siger ikke noget om selve lokaliseringsmåden. Alt andet lige er C-modellen derfor mest adækvat i forhold til fakta.

4.3. Stedspronominer

I moderne dansk findes der to stedspronominer, *her* og *der*. De kan anvendes i passende kontekster for arbitrære steder, jf. følgende eksempler:

	a. i stuen
(10) Peter er her	b. under bordet
	c. på stigen

Det træk ved *her/der*-jeg ønsker at fokusere på er at de som ordformer er variabler over steder og at de dermed varierer over de denotationer som kan tillægges et præpositionssyntagma (i hvert fald en del af dem). Men det er også klart at hvis man siger *Peter er her*, så denoterer *her* det samme som man under andre ytringsmæssige betingelser ville referere til med et præpositionssyntagma. Og man lokaliserer dermed den omtalte genstand, her Peter, på samme måde som hvis der havde

været et præpositionssyntagme. Det betyder at *her/der* som stedspronominer er (delvis) neutrale over for de steder som de kan denotere i specifikke kontekster, men at de i alle disse kontekster er lokaliserende. Da *her/der* ikke introduceres via en præposition og da de helt klart er lokaliserende er deres adfærd helt i overensstemmelse med model C. B-modellen er uforenelig med disse data da den forudsiger at der bør være en præposition der kan bestemme lokaliseringen. A-modellen er forenelig med stedspronominer, men tavs omkring lokalisering. Så C-modellen er den mest adækvate i forhold til anvendelsen af stedspronominer som de er anvendt i (10).

4.4. Udfyldning

Nogle substantiver denotere beholdere snarere end materielle ting. Et hul er f.eks. en beholder, mens et bord er en materiel ting. Beholdere kan indeholde materielle ting og man kan ofte fylde dem op med diverse ting. I eksempel (11) beskrives der en situation hvor en bestemt beholder, en grøft, er fyldt med vand:

(11) Grøften fra Aså til Gerå er fyldt med vand.

I (11) refererer *grøften* til en specifik beholder der udfylder det rum som denoteres af *fra Aså til Gerå*. Og beholderen hævdes at være fyldt med vand. Det implicerer at enhver del af grøften som er lokaliseret i et eller andet delrum af fra-til-rummet også er fyldt med vand. Grøften er således i det rum der denoteres af fra-til-syntagmet. For mig at se giver dette eksempel en relativ klar illustration af et sted (eller et rum) hvor udstrækningen af rummet bestemmes af præpositionerne, men hvor lokaliseringsmåden intet har med præpositionerne at gøre. Det ville nemlig kræve at grøften lokaliseres på to måder da der er to præpositioner. Men sådan en antagelse ville helt klart være uacceptabel fordi en ting, her grøften, kun kan være et sted ad gangen. Så vidt jeg kan se er eksemplet stort set umuligt at gøre rede for i B-modellen fordi de to præpositioner må antages at introducere to referenceobjekter associeret med hvert sit sted. A-modellen siger stadigvæk ikke noget om lokaliseringen; og der er heller ikke nogen naturlig forklaring på hvorfor fra-til-udtryk denotere ét og kun ét rum når hver enkelt præposition indfører sit eget rum. Men i C-modellen falder alt på plads. Her er *fra Aså til Gerå* en syntaktisk enhed der denotere et rum

der indeholder de delrum der går både fra Aså og til Gerå. Og det er i dette rum den omtalte grøft lokaliseres. Derfor er C-modellen klart den mest adækvate på dette punkt.

5. Konklusion

På baggrund af nogle centrale mønstre i dansk har jeg ovenfor argumenteret for at C-modellen er empirisk set mere adækvat end A- og B-modellen. Det implicerer at præpositioner danner steder der så igen forudsætter en lokaliseringsrelation. Selvom der endnu er mange huller at udfylde og mange detaljer at tage hensyn til mener jeg at C-modellen som skitse til en teori ser lovende ud. Der er dog ét klart problem idet man med ordet *sted* kan referere til et sted på en måde som er umulig med alle andre substantiver, jf.:

	a. et sted, f.eks. i Aså
(12) Peter må da bo	b. *en by
	c. i en by

Hvis *sted* som ord denoterer en beholder, så burde det som andre beholderord kræve en præposition for at denotere et sted. Det gør det ikke, hvilket (11) klart viser. Så et eller andet sted er der noget galt. Præcist hvor og hvordan er mig uklart i øjeblikket.

Henvisninger

- Asher, N. & P. Sablayrolles (1996). A Typology and Discourse Semantics for Motion Verbs and Spatial PPs in French. J. Pustejovsky & B. Bogura (eds.). *Lexical Semantics*. Oxford: Clarendon Press. 163-209.
- Brøndal, V. (1940). *Præpositionernes Teori*. Københavns Universitets Festskrift: Bianco Lunos Trykkerier.
- Diderichsen, P. (1946) [1984]. *Elementær dansk grammatik*. København: Gyldendal.
- Herslund, M. & F. Sørensen (1982). Syntaks og leksikologi. Indledning til en valensgrammatisk analyse af fransk og dansk. *SAML9*. 33-83.
- Herslund, M. & F. Sørensen (1994). A Valence Based Theory of Grammatical Relations. E. Engberg-Pedersen et al. (eds.). *Function and*

- Expression in Functional Grammar*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. 81-95.
- Herslund, M. & F. Sørensen (1996). Introduction. N. Davidsen-Nielsen (ed.). *Sentence Analysis, Valency and the Concept of Adject*. CSL19. 9-13.
- Jackendoff, R. (1977). *X-bar Syntax: A Study of Phrase Structure*. Cambridge: MIT Press.
- Jackendoff, R. (1983). *Semantics and Cognition*. Cambridge: MIT Press.
- Sørensen, F. (1999). Locations. On the meaning of Phrases like *i Paris* and *i fængsel*. *CSL23*. 119-139.
- Sørensen, F. (2000). Possession Spaces in Danish. I. Baron & M. Herslund (eds.). *Dimensions of Possession*. Holland: Benjamins (in press).
- Talmy, L. (1983). How Language structures spaces. H. Pick & L. Acredolo (eds.). *Spatial Orientation: Theory, Research, and Application*. New York: Plenum Press. 225-282.
- Vieu, L. (1996). Spatial Representation and Reasoning in Artificial Intelligence. O. Stock (ed.). *Spatial and Temporal Reasoning*. Dordrecht: Kluwer. 5-42.

Om klassifikation af ledsætninger

Rita Therkelsen

1. Indledning

I forbindelse med min analyse af betydningsforskellen mellem *som*-relativsætninger og konjunktionsløse relativsætninger, viste det sig at kriterierne for klassifikation af relativsætninger som ledsætninger, dvs. som henholdsvis determinative og parentetiske, ikke er tilfredsstillende. Vejen ad hvilken jeg nåede frem til operationaliserbare kriterier for sortering af mine relativsætninger som ledsætninger, førte til en differentiering af det Diderichsen/Hansenske eksplikativbegreb. Forfinelsen af eksplikativbegrebet, anvendt på ledsætninger generelt, er denne artikels hovedpointe.

Ledsætninger kan klassificeres efter en traditionel inddeling i adjektiviske, nominale/substantiviske og adverbielle (bl.a. Mikkelsen 1975). Det er her et problem at betegnelserne dels kan gå på materiale, dels på syntaktiske funktioner. En anden inddeling er i relative og ikke-relative ledsætninger (bl.a. Aage Hansen 1967). Som supplement til tredelingen i substantiviske, adverbielle og adjektiviske, har Erik Hansen (1998), med udgangspunkt i Diderichsen (1971), foreslået nye kriterier for inddeling af ledsætninger, nemlig i implikative, eksplikative og neutrale:

Den *implikative ledsætning* defineres ved at den semantisk set har en tom plads, som udfyldes med et led fra oversætningen. Ledsætningen i sig selv er altså semantisk inkomplet, men oversætningen er komplet også uden ledsætningen. Det led i oversætningen som kompletterer implikativsætningen, kaldes FÆLLESLEDDET – eller rettere: repræsentanten for fællesleddet.

I *eksplikativkonstruktionen* er ledsætningen semantisk komplet, mens oversætningen er inkomplet og først kompletteres af ledsætningen.¹ (Hansen 1998: 13)

Erik Hansens klassifikation har den fordel at den skærer igennem den traditionelle tredelings problem med at skelne mellem led og materiale, og at den fokuserer på relationen mellem oversætning² og ledsætning.

Som-relativsætninger og konjunktionsløse relativsætninger³ klassificeres traditionelt som adjektiviske, både syntaktisk og semantisk, og der er ingen grund til ikke at holde traditionen i hævd på det punkt.⁴ Men at sortere mine typer relativsætninger som ledsætninger efter den traditionelle underopdeling i determinative og parentetiske relativsætninger er problematisk, fordi definitionerne er for vage. Problemet ligger i begrebet 'nødvendig', hvilket de determinative skulle være. I forhold til inddelingen i eksplicative, implikative og neutrale ledsætninger er relativsætninger født implikative, dog er determinative relativsætninger både implikative og eksplicative, altså nødvendige for at komplettere oversætningen semantisk. Og det bliver i Erik Hansens definition klart at 'nødvendigheden' kan komme af et kataforisk determinativt pronomener, og problemet kunne derefter identificeres mere præcist til at betingelserne for at et determinativt pronomener er kataforisk, ikke er forklaret.

Ud over det kataforiske, som udløser nødvendige / eksplicative relativsætninger, viste der sig at være flere typer 'nødvendigheder'. Overført

-
1. Jeg citerer her, for en ordens skyld, definitionen på de neutrale, men bruger den ikke i det følgende: "Ledsætninger som hverken er implikative eller eksplicative betegnes som NEUTRALE LEDSÆTNINGER. De er prototypisk adverbielle og indledes med konjunktioner som *hvis*, *medmindre*, *fordi*, *skønt*, *selvom*."
 2. Betegnelsen 'oversætning' kan og bør diskuteres, men da det ikke er direkte relevant her, overtager jeg Erik Hansens betegnelse for ikke at skabe forvirring i fremstillingen.
 3. Betegnelserne *som*-relativsætning og den konjunktionsløse relativsætning er en konsekvens af at jeg følger Diderichsens analyse (1971) med *som*, konjunktion og *der*, subjektpladsholder.
 4. Jeg har i Therkelsen (1999) argumenteret for at *som*-relativsætningen og den konjunktionsløse relativsætning har fordelt adjektivets rolle som prædikat og som adled mellem sig med hensyn til adjektivisk effekt.

på ledsætninger generelt, betyder fundet af forskellige typer nødvendigheder revision af eksplikativbegrebet, og der kan påpeges nogle definatoriske problemer, som at der ikke skelnes eksplicit mellem udtrykssyntaktisk og semantisk inkomplethed, at det er definatorisk umuligt for en ledsætning at være både implikativ og eksplikativ, og at der ikke skelnes skarpt mellem hvad oversætningen er i sig selv, hvad ledsætningen er i sig selv og hvad de gør ved hinanden. At udrede de definatoriske problemer generelt har ikke prominens i denne fremstilling. I og med at jeg forfiner eksplikativbegrebet, tager jeg fat i hvad oversætningen er i sig selv, og hvad ledsætningen gør ved oversætningen i forhold til det den er i sig selv.

2. Som-relativsætninger og konjunktionsløse

2.1. Determinative/parentetiske

Den traditionelle definition på determinative og parentetiske er, her i Diderichsens udgave:

Man skelner mellem a) nødvendige eller bestemmende Relativsætninger, der giver en indskrænkende Bestemmelse til Fællesledet, og b) beskrivende eller parentetiske Relativsætninger, der blot tilføjer en (for Oversætningens Mening overflødig) Beskrivelse. (Diderichsen 1971: 212)

Definitionerne er vage, men der er noget om det. De fremhævede relativsætninger i (1) – (3) ville de fleste klassificere som determinative,⁵ og (4) ville de fleste nok lægge i parentetisk-kassen:

- (1) (c) “De der kommer fra Åboulevarden her ikk (*tegner igen på papiret*) der kommer en milliard cyklister og de **der er rigtig smarte** de tager turen denne her vej ned ad H. C. Andersens Boulevard de andre de stiller sig der...”
- (2) (h) “Godt. Jepper. Elisabeth, nu skal du høre. Hans det er ham **der er projektlederen** og Jan han er kompetenceleder...”

5. Eksempler i anførselstegn er autentiske, overvejende fra udskrifter som RUC-studerende har lavet i forbindelse med deres projekt. Eksempler uden anførselstegn er konstruerede.

- (3) (g) “Og Lyngsø arbejdede på på to delsystemer. Et **som der skulle hjælpe kaptajnen med at navigere over øh Atlanterhavet...**”
- (4) (e) “...at hvad hedder det at man har masser af plads ikk plus at der er så ikke de der tre altså taxierne, cykelbudene og hvad hedder det og busserne **som også fylder utrolig meget** de er der altså ikke.”

Men jeg har meget svært ved at klassificere (5) – (8) ud fra definitionerne:

- (5) (a) “Men en anden typisk fejl **som cyklister gør** sådan som jeg er underrettet i hvert fald det er at når de skal til højre så begynder de at rode sig ud i tra. og lægger sig derude og venter på at komme over der...”
- (6) (b) “Professor Arne Astrup **der er formand for ernæringsrådet** siger at undersøgelsen viser at det for visse personer kan være ligefrem – og jeg citerer – skadeligt at indtage kosttilskud i flæng.”
- (7) (a) “altså hvis der stiller sig sådan en almindelig person op **som ikke er politi** og begynder at dirigere trafikken så tænker man ih hvor er han åndssvag gid han dog ville gå ind...”
- (8) (a) “Og udover det så vil jeg også sige at den der med at vise af den er også god nok men der er masser af gange hvor at hvis du skal dreje til højre du har en bil ved siden af dig **som også skal dreje** jeg kunne aldrig drømme om at vise at jeg skulle til højre for hvis jeg viser til højre så screener han lige ind foran mig tværtimod hvis jeg viser jeg skal ligeud så holder han afstand så kan jeg foretage et fuldstændigt...”

Jeg kan både argumentere for at de er nødvendige – og dermed determinative – og for at de er, for Oversætningens Mening, overflødige. Det bliver klart at problemet i definitionerne er begrebet ‘nødvendig’, idet det ikke fremgår af hvilken form for nødvendighed der er tale om. Erik Hansen skelner mellem determinative og ikke-determinative:

Når de demonstrative pronominer og artiklen ikke er anaforiske, men kataforiske, ... er oversætningen inkomplet uden ledsætningen, som altså er eksplikativ; men den er samtidig implikativ da den indgår i en fællesledskonstruktion. (Hansen 1998: 15)

Med hensyn til nødvendigheden, bliver det i denne formulering klart at den kan være knyttet til noget kataforisk i oversætningen. Problemet med nødvendigheden flyttes i første omgang til det kataforiske, og spørgsmålet er så under hvilke betingelser en størrelse viser frem i teksten?

2.2. *Det kataforiske*

Det kataforiske er stort set ikke grammatikaliseret, men man kan sætte en formel op som beskriver de (ubevidste) kriterier vi anlægger for at karakterisere en størrelse som kataforisk. Det eneste grammatikaliserede kataforiske der, så vidt jeg ved, er fundet af grammatikere, er subjektspronomen i akkusativ (jf. Heltoft 1997). Subjektspronomen i akkusativ kræver altid en yderligere bestemmelse, og lever således op til eksplikativkravet på den måde at bestemmelsen skal komplettere subjektspronomet semantisk:

- (9) *Ham gik ellers med stok i sidste uge.
- (10) Ham *der går derovre*, gik ellers med stok i sidste uge.

Man kan i alle andre tilfælde ikke bestemme det kataforiske alene ud fra formen. *Den* kan være både anaforisk og kataforisk, man kan ikke se det på den. Og det er en cirkelslutning at sige at *den* er kataforisk fordi der følger en determinativ relativsætning efter, for relativsætningen er determinativ fordi det determinative pronomen er kataforisk. Den formel der kan opstilles som betingelser for det kataforiske, må derfor ud i ko- og kontekst, og det er også nødvendigt at inddrage fællesleddets bøjningsform, dvs. substantivets bøjningsformers informationsstrukturelle betydning.

Informationsstrukturelt sætter ubestemt form diskursreferenten som ny, mens bestemt form sætter diskursreferenten som identificerbar.

Formlen for det kataforiske er: Et kataforisk determinativt pronomen **sætter en reelt ny** diskursreferent som **identificerbar**, og relativsætningen har dermed den rolle, med tilbagevirkende kraft, at identificere diskursreferenten. Der er altså fire nøglebegreber:

- Informationsmæssigt grammatisk kodet betydning:

sat som ny (ubestemt form)

sat som identificerbar (bestemt form)

- Ko- og kontekstuel:

reelt ny (hvis ikke nævnt før eller ikke synlig)

reelt kendt (hvis nævnt før⁶ eller synlig)

Jeg vil i det følgende systematisk afdække hvilke kombinationer der udløser nødvendige relativsætninger i forhold til de 4 nøglebegreber. Da det er svært at sige noget om reelt nye og reelt kendte diskursreferenter i løsrevne eksempler, er jeg til lejligheden startet på en roman hvor jeg som forfatter suverænt definerer det fiktive univers, og ingen diskursreferenter kan være kendte af mine læsere på forhånd. De diskursreferenter der nævnes i første sætning i min romanindledning, er derfor reelt nye – de er ikke nævnt før, romanen starter her – og de er ikke synlige (når jeg etablerer et fiktivt univers, er alt synligt for læseren ugyldigt som pragmatisk referenceramme i forhold til romanen). De teoretiske muligheder i forhold til de kontekstuel betingede nøglebegreber **reelt ny** og **reelt kendt** og de grammatiske former med de kodede informationsmæssige betydninger **sat som ny** og **sat som identificerbar** er:

a) En reelt ny diskursreferent (ikke nævnt før i teksten, ikke synlig) **sættes som ny** i min romanindledning:

(11) a) Hun gik rundt i *en by*.

b) En reelt ny diskursreferent **sættes som identificerbar** med **artiklens bestemthedsform**:

6. "nævnt før" gælder også ved synonyme og hyponyme generelt. Dog ikke i alle sætningskonstruktioner. Det ville føre for vidt at gå i detaljer med det her.

(12) **b)** Hun gik rundt i *byen*.

I **a)** og **b)** kræves ingen relativsætning.

c) En **reelt ny** diskursreferent **sættes som identificerbar** med et **determinativt pronomen**:

(13) **# c)** Hun gik rundt i *den by*...

Min havelåge i (13) betyder at i den klart definerede kontekst jeg har opstillet, romanindledning, er prædikationen uacceptabel, der mangler en relativsætning (eller noget andet bestemmende) til at identificere byen som i (14) eller (15):

(14) Hun gik rundt i den by *som var hendes ønskers mål / hun kun havde hørt om før*.

(15) Hun gik rundt i den *store* by.⁷

Hermed er alle teoretiske muligheder, i den sætningskonstruktion, for kombinationer af reelt nye diskursreferenter og substantivets bøjningsformer i singularis udtømt, illustreret i figur 1, hvor en havelåge i eksemplerne er noteret som + *rel*:

Fig. 1 kontekstuel
reelt ny diskursreferent

grammatisk	
sat som ny	a) <i>en</i> by
sat som	b) <i>byen</i>
identificerbar	c) <i>den</i> by + <i>rel</i> .

Den eneste kombination af reelt nye diskursreferenter og de paradig-

7. Det gælder generelt at alt med attributfunktion kan erstatte en relativsætning når jeg taler om krævet tilstedeværelse. Og omvendt. Det vil jeg undlade at gøre opmærksom på i det følgende.

matiske valg i substantivets bøjningsformer der **kræver** en relativsætning, er c), kombinationen af en reelt ny diskursreferent præsenteret som identificerbar med et determinativt pronomener. Når de betingelser er opfyldt, er det determinative pronomener kataforisk, og relativsætningen er nødvendig for at identificere diskursreferenten. Nødvendigheden er så at sige halvt grammatisk kodet (det determinative pronomener er en betingelse, men udløser ikke altid en nødvendig relativsætning) og halvt betinget af diskursreferentens status i tekst eller situation (reelt ny).

2.3. Identificerende til beskrivende prædikativer

Med hensyn til kombinationerne af de **reelt kendte** diskursreferenter og den kodede betydning i substantivets bøjning, er vi kommet til nr. 2 sætning i min roman, hvor diskursreferenter kan være **reelt kendte** fordi de er nævnt i den første sætning i min roman. De teoretiske muligheder er:

d) En **reelt kendt** diskursreferent (nævnt før i teksten eller synlig) **sættes som ny**:

(16) # # **d)** Hun gik rundt i en by. Hun havde altid drømt om *en by*.

(17) # # **d)** Hun gik rundt i en by. *En by* har fristende tilbud.

(18) # # **d)** Hun gik rundt i en by / byen / den by som var hendes ønskers mål. Hun havde læst meget om *en by* før

Min dobbelte havelåge i (16) – (18) betyder at *en by* i anden sætning ikke lever op til kriteriet 'reelt kendt', *en by* i anden sætning i (16) – (18) kan ikke læses med den samme diskursreferent som den by der er nævnt i første sætning. Det er kun i identitetsprædikationer at det er muligt (19):

(19) # **g)** Hun gik rundt i en by. Det var *en by*...

Min havelåge betyder at når, som i **g)**, en **reelt kendt** diskursreferent **sættes som ny** i en identitetsprædikation, kræves der en relativsætning som i (20) eller (21):

(20) Hun gik rundt i en by. Det var *en by hun altid havde drømt om*

(21) Hun gik rundt i en by. Det var *en by der / som lå ved en skrænt*

h) og i). Det samme gælder en **reelt kendt** diskursreferent **sat som kendt**, både med **artiklens bestemthedsbøjning** og **det determinative pronomen**:

(22) # **h)** Hun gik rundt i en by. Det var *byen...*

(23) # **i)** Hun gik rundt i en by. Det var *den by...*

Det som relativsætningen gør, rent teknisk, i **g), h) og i)**, er at det ændrer et identificerende prædikat til et beskrivende prædikat.

e) En **reelt kendt** diskursreferent **sat som identificerbar** med **artiklens bestemthedsform** kræver ingen relativsætning:

(24) **e)** Hun gik rundt i en by / byen / den by som var hendes ønskers mål. *Byen* lå i en dal.

(25) **e)** Hun gik rundt i en by / byen / den by som var hendes ønskers mål. Hun kendte *byen* godt.

f) En **reelt kendt** diskursreferent **sat som identificerbar** med et **determinativt pronomen**:

(26) **f)** Hun gik rundt i en by / byen / den by som var hendes ønskers mål. *Den by* lå i en dal.

(27) **f)** Hun gik rundt i en by / byen / den by som var hendes ønskers mål. Hun kendte *den by* godt.

kræver ingen relativsætning. Relativsætninger efter **e)** og **f)**- typerne vil så opleves som – og være – parentetiske. Indført i skemaet, figur 2:

Fig. 2

	<u>Kontekstuelt</u> reelt ny diskursreferent		<u>Kontekstuelt</u> kendt diskursreferent fokuseret led i kløvning
grammatisk			
sat som ny	a) <i>en by</i>	# # d) <i>en by</i>	g) <i>en by</i> + rel.
sat som	b) <i>byen</i>	e) <i>byen</i>	h) <i>byen</i> + rel.
identificerbar	c) <i>den by</i> +rel.	f) <i>den by</i>	i) <i>den by</i> + rel.

Med hensyn til **g**), **h**) og **i**)- typen, reelt kendt diskursreferent præsenteret som ny eller kendt i fokuseret led i en identitetsprædikation, som udløser en nødvendig relativsætning, så er det ikke grammatisk kodet, men udelukkende informationsmæssigt betinget. Der er simpelt hen intet nyt informationsmæssigt i identitetsprædikationen med anaforsk *det* og det identificerende prædikatív som en reelt kendt diskursreferent. Relativsætningen er nødvendig for at meddelelsen kan leve op til relevanskravet, og den ændrer et identificerende prædikatív til et beskrivende prædikatív. Når det informationsmæssigt nødvendige bestemmende er en relativsætning, bliver sætningen til en kløvning med det udhævede led som kendt information,⁸ hvilket giver anledning til at undersøge hvordan det forholder sig med kløvninger generelt.

2.4. Kløvninger

I *det*-kløvninger med kataforisk *det* (og det vil jf. 2.2 sige at *det* sætter en reelt ny diskursreferent som identificerbar), udløses en nødvendig relativsætning når diskursreferenten i det fokuserede led er **reelt ny** og **sat som ny** eller **sat som identificerbar med artiklens bestemhedsform**, henholdsvis (28), **j**), og (29), **k**):

(28) # **j**) Det er en mand...

(29) # **k**) Det er manden...

8. Substantivets bestemthedsparadigme sætter her generelt **relativsætningens indhold** som kendt eller nyt, men også her har en konjunktionsløs og en *som*-relativsætning forskellig betydningseffekt, hvilket ikke kan behandles udførligt her.

l), reelt ny sat som identificerbar med det determinative pronomen, optræder kun i *der*-kløvninger, hvor *den*, katafor, som i alle andre positioner, kræver en relativsætning. Det er faktisk mere korrekt at sige at en *der*-konstruktion der har en reelt ny diskursreferent sat som identificerbar med det determinative pronomen nødvendigvis er en *der*-kløvning.

Fig. 3	<u>Kontekstuelt</u>		<u>Kontekstuelt</u>	
	reelt ny diskursreferent		kendt diskursreferent	
	fokuseret led i kløvning		fokuseret led i kløvning	
grammatisk				
sat som ny	a) <i>en</i> by	j) <i>det</i> -kløvn.+rel.	## d) <i>en</i> by	g) <i>en</i> by + rel.
sat som	b) <i>byen</i>	k) <i>det</i> -kløvn + rel.	e) <i>byen</i>	h) <i>byen</i> + rel.
identifi-				
cerbar	c) <i>den</i> by +rel.	l) <i>der</i> -kløvn.	f) <i>den</i> by	i) <i>den</i> by + rel.

Det kataforiske *det*, om det fungerer som determinativt pronomen eller ej, sætter det det refererer til, som identificerbart – og det kræver noget til at identificere. Når det udkløvede leds diskursreferent er reelt ny, kan det ikke identificeres, og der kræves en relativsætning til at identificere. Denne type kløvning kan således siges at være den variant af c) hvor det kataforiske pronomen er spidsstillet, og hvor mekanismen der udløser den nødvendige relativsætning, er den samme som i c), nemlig katafori.

2.5. Den indskrænkende type

Det determinative pronomen sætter diskursreferenten som identificerbar, men gør det åbenbart på en anden måde end artiklens bestemt-hedsbøjning, som ikke nødvendigvis udløser en relativsætning når diskursreferenten er reelt ny. Jeg forlader nu i eksemplerne fiktionen og dens kontrakt om at man kan sætte eksemplarer som identificerbare i første sætning i indledningen. I (30) og (31) skal *manden* læses som en reelt ny diskursreferent, præsenteret som identificerbar med artiklens bestemt-hedsbøjning, altså b)-typen. Den udløser ikke en nødvendig bestemmelse, men kan så også kun tolkes generisk:

(30) *Manden* er god til at vaske op.

(31) Psykiateren kender *manden* ud og ind.

Skal *manden* som reelt ny diskursreferent have ikke-generisk reference, altså kunne referere til et eksemplar, er en relativsætning imidlertid nødvendig (32) og (33):

(32) *Manden som / der bor i nr. 16*, er god til at vaske op.

(33) Jeg kender *manden som / der er god til at vaske op*.

Forholdet generisk ikke-generisk gælder også for **a**)-typen når fællesleddet står som subjekt. (34) kan kun læses generisk, mens (35) **også** kan læses ikke-generisk:

(34) *En mand* er god til at vaske op.

(35) *En mand som / der bor i nr. 16*, er god til at vaske op.

Det er i **a**) og **b**)- typerne, altså reelt ny diskursreferent præsenteret som ny eller som kendt, at det "indskrænkende" i den traditionelle definition på den determinative relativsætning kommer ind. Og det er blandt andet her betydningsforskellen mellem *som*-relativsætningen og den konjunktionsløse slår igennem. Afsender kan i **a**) og **b**)-typerne tilføje en relativsætning eller lade være, men vil afsender etablere en ny underkategori, fx *manden der er godt opdraget*, eller tillægge et ny-introduceret eksemplar af kategorien mand en bestemt egenskab, fx *Jeg kender en mand som er god til at vaske op*, så er relativsætningen så at sige nødvendig for meddelelsen, eller nødvendig at få med for afsender for at afgrænse, "indskrænke", den reelt nye diskursreferent, og man må derfor sige at denne "indskrænkende" type er informationsmæssig nødvendig hvis den er der, og er den der ikke, vil ingen savne den. Den er så at sige 'referencenødvendig' for afsender.

2.6. Tre former for eksplikativitet

I forhold til eksplikativbegrebet, forstået som semantisk inkomplethed i oversætningen, er der altså 3 former for eksplikative relativsætninger, eksplikativ forstået som nødvendig, der kompletterer oversætningen semantisk.

A: når en reelt ny diskursreferent sættes som identificerbar med det determinative pronomen (kataforisk), gælder også i sætningskløvnin-
ger med reelt ny diskursreferent i det fokuserede led. Halvgrammati-
kaliseret, idet det determinative pronomen er en betingelse, enten i
artikelfunktion eller pronominalfunktion, men kun som katafor, og
det kataforiske er betinget af diskursreferentens status i tekst og situation.

B: når en reelt kendt diskursreferent står i fokuseret led i identitets-
prædikationer/kløvnin-*ger*, *det* anaforisk. Relativsætningen er informa-
tionsmæssigt nødvendig for at total redundans undgås i meddelelsen.

C: når en reelt ny diskursreferent sættes som ny eller sættes som kendt
med artiklens bestemthedsbøjning. Relativsætningen er 'reference-
nødvendig' for afsender hvis den er der, og den giver en indskrænken-
de bestemmelse til fællesleddet.

Jeg har kategoriseret de indledende eksempler, (1) – (8), med bogsta-
verne i den nederste række i oversigten nedenunder

A	B	C	D
Nødvendig halvgrammatikaliseret Kataforisk element Kløvning med reelt ny diskursreferent	Informationsmæssig nødvendig kløvning med reelt kendt diskurs- referent	Indskrænkende Reference- nødvendig for afsender	Parentetisk Ikke- indskrænkende
c, j, k, l	g, h, i	a, b	e, f

Indsigten fra min type relativsætninger kan overføres til klassifikation
af ledsætninger generelt inden for rammen ekplikativ / implikativ. Jeg
foreslår altså en revision af eksplikativbegrebet.

3. Revision af eksplikativdefinitionen

3.1. Både eksplikativ og implikativ

Det er empirisk muligt for en ledsætning at være både implikativ (dvs.
semantisk inkomplet, kompletteres af fællesleddet i oversætningen)

og eksplikativ (dvs. at komplettere en inkomplet oversætning), men definitorisk umuligt, fordi ledsætningen så skulle være både semantisk komplet og inkomplet. Kravet om semantisk kompletthed i ledsætningen i eksplikativkonstruktionen skal altså fjernes fra definitionen.

3.2. Udtrykssyntaktisk og semantisk inkomplethed

Der skelnes ikke eksplicit mellem udtrykssyntaktisk og semantisk inkomplethed i definitionerne, men det fremgår at eksplikativitet kan være både udtrykssyntaktisk (34) og semantisk (35) og (36):

Oversætningens "inkomplethed" kan således komme i stand på to måder. Enten ved at ledsætningen er et valensled:

(34) vi antager at de betaler snarest

Eller ved at et substantiv eller et adjektiv har en kataforisk bestemmer;

(35) den misforståelse/misforståelsen at jeg skulle være tidligere straffet

(36) det blev så sent at mørket faldt på

I begge typer har ledsætningen en nødvendig, udfyldende funktion. (Hansen 1998: 15)

Jeg har her valgt eksempler på nødvendighed udløst af kataforiske bestemmere som ikke indeholder relativsætninger for at påpege ligheden mellem min type A og (35) (*den misforståelse*), kataforisk determinativt pronomener, og ligheden mellem min type C og (35) (*misforståelsen*) og (36). Det er to former for semantisk inkomplethed, og med denne forfinelse af begrebet 'semantisk inkomplethed', er det nødvendigt at skelne mellem udtrykssyntaktisk og semantisk inkomplethed. (36) - (39) er eksempler hvor ledsætningen (om den så er semantisk komplet eller ej) fungerer som valensled, og derfor er udtrykssyntaktisk eksplikativ:

(36) Kan du huske *da vi var i Paris*.

(37) Kan du huske *hvad vi lavede i Paris*

(38) *At Louise ikke vil studere*, er hendes mors store sorg

(39) Jeg ved ikke *hvor foredraget er*

Definitionen på eksplikativitet kan derfor suppleres med en præcision: *I eksplikativkonstruktionen er oversætningen enten udtrykssyntaktisk inkomplet og ledsætningen kompletteret med et valensled, eller semantisk inkomplet.*

3.3. Tre former for indholdsmæssig eksplikativitet overført

Et manglende valensled medfører altid semantisk inkomplethed, men der er grund til at skelne, fordi ledsætningen kan være en nødvendig indholdsmæssig kompletion til en udtrykssyntaktisk komplet, men semantisk inkomplet sætning. Af Erik Hansens opsamling på det eksplikative (1998: 18f) fremgår det at det kræver et eksplikat i oversætningen. Eksplikaterne omfatter også 'den kataforiske bestemmer', omtalt i citatet fra s.15, og det synes korrekt, at udlægge Erik Hansens forståelse af 'semantisk inkomplethed i oversætningen' som værende udløst af et eksplikat, hvor eksplikatet er et kataforisk element, helt generelt, ikke kun bestemmere. Men klassifikationsmønsteret fra relativsætningerne kan overføres til ledsætninger generelt, og oversætningen kan derfor være semantisk inkomplet på 3 måder. A: Ved katafori:

- (40) Vi kom hen til det sted *hvor vi skulle bo*
- (41) Vi kom derhen på det tidspunkt *da de sad og spiste*
- (42) Jeg gjorde det på den måde *at jeg sagde min mening lige ud*
- (43) Stil kufferten der *hvor der er plads*
- (44) Bagagen skal anbringes således *at den ikke er i vejen*
- (45) Nu er det på tide *at vi siger fra*

Konjunktionen kan være semantisk styret af fællesleddet som Lisbeth Falster Jakobsen og Jørgen Olsen (1979) grundigt argumenterer for. Konjunktionerne kalder de også for "relative elementer", og kategoriserer således de fleste af de typer jeg kalder for indholdsmæssigt eksplikative, som relativsætninger. Det er et spørgsmål om vinkel.

B: Informationsmæssigt nødvendig:

- (46) Godt. Jepper. Elisabeth, nu skal du høre. Hans det er ham *der er projektlederen* og Jan han er kompetenceleder

C: Indskrænkende:

- (47) Han var så træt *at han faldt i søvn i elevatoren*
- (48) Du skal ikke tro på alt *hvad du hører*
- (49) Vi gik ikke hurtigere *end at vi kunne snakke imens*
- (50) Han ringede straks *da han havde fået besked*
- (51) Han kom med sin sædvanlige undskyldning *at han ikke havde tænkt på at fornærme nogen*

Hvorefter eksplikativdefinitionen bliver som følger: *I eksplikativkonstruktionen er oversætningen enten udtrykssyntaktisk inkomplet og ledsætningen kompletteret med et valensled, eller semantisk inkomplet. Den semantiske inkomplethed i oversætningen kan være 1) markeret med et kataforisk eksplikat, 2) informationsmæssig redundans eller 3) en afsenderfølt inkomplethed når diskursreferenten ikke kan beskrives præcist nok uden ledsætning.*

4. Afsluttende bemærkninger

Jeg har i mit tilløb til klassifikation af ledsætninger overført de principper jeg fandt frem til da jeg skulle klassificere *som*-relativsætninger og konjunktionsløse relativsætninger som ledsætninger. I forbindelse med min type relativsætninger viste eksplikativbegrebet sig frugtbart, og den nærmere undersøgelse af eksplikativitet ved relativsætninger mandede ud i et forslag til differentiering af den indholdsmæssige eksplikativitet, og dermed til en revision af Erik Hansens definition på eksplikativitet.

Henvisninger

- Diderichsen, P. (1971). *Elementær dansk grammatik*. København: Gyldendal.
- Hansen, Aa. (1967). *Moderne dansk*. København: Grafisk Forlag.
- Hansen, E. (1998). Kriterier for inddeling af ledsætninger. P. Colliander & I. Korzen (red.). *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 5*. Odense. Odense Universitetsforlag. 7-22.

- Heltoft, L. (1997). Hvem opslugte hvo. Et bidrag til beskrivelsen af det danske kasussystems udvikling. F. Lundgreen-Nielsen, M. A. Nielsen & J. K. Sørensen (red.). *Ord, Sprog oc artige Dict. Et overblik og 28 indblik 1500-1700*. (Festskrift til Poul Lindegård Hjorth). København: C. A. Reitzel. 227-257.
- Jakobsen, L. F. & J. Olsen (1979). Über die attributiven Relativsätze im Dänischen und Deutschen. Eine kontrastive Analyse. *KONTRA. Arbeitsbericht Nr. 3*. Københavns Universitet: Institut for germansk filologi.
- Mikkelsen, K. (1975). *Dansk ordføjningslære*. København: C. A. Reitzel.
- Therkelsen, R. (1999). Betydningsforskellen mellem *der-* og *som-*relativ-sætninger. C. Bache et al. (red.). *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 6*. Odense Universitetsforlag. 309-30.

Oui: brug og funktion

– nogle tendenser –

Christa Thomsen

1. Indledning

Jeg vil i denne artikel koncentrere mig om et aspekt, som jeg blev opmærksom på under arbejdet med min ph.d.-afhandling (jf. Thomsen 1998 og 2000), men som jeg ikke dengang havde tid til at gøre noget særligt ved, nemlig funktionen af det franske ord for *ja*, som er *oui*, både når det bruges alene, og når det bruges i en koncessiv struktur sammen med *mais*.

Den tilgang jeg har brugt i forbindelse med arbejdet med min ph.d.-afhandling er konversationsanalytisk (Sacks, Schegloff, m.fl.) og diskursanalytisk (Genève-skolen, Roulet m.fl.). Jeg vil her understrege, at jeg mener OG. For mig er konversationsanalysen nemlig forenelig med diskursanalysen, her Genève-modellen, eller sagt mere præcist: den danner et solidt fundament, som man kan hvile på eller vende tilbage til, når man ikke kan finde så meget hjælp i de rent sproglige instrukser. Herudover er mit arbejde baseret på argumentations- og høflighedsteorier, der har vist sig at være forenelige med de to nævnte paradigmer. For så vidt angår argumentation er der på den ene side tale om Ducrot, Moeschler og Nølke, hvis arbejder alle er forenelige med Genève-modellen, og på den anden side er der tale om amerikanerne Jackson og Jacobs, hvis arbejder er forenelige med konversationsanalysen. For så vidt angår høflighed er der tale om Brown & Levinson og Kerbrat-Orecchioni. Alle disse teorier og arbejder har også dannet udgangspunkt for denne artikel. Men samtidig interesserer jeg mig også for makrosyntaktiske problemstillinger (Berrendonner, Blanche-Benveniste), for hvad man kan kalde en slags samtals grammatik (eller måske syntaks), og hermed mener jeg ikke kun den velkendte turtagningsgrammatik.

Jeg vil her anlægge en praktisk synsvinkel for at anskueliggøre min fremgangsmåde. Rent teoretisk vil jeg således nøjes med at forklare de begreber og give de definitioner, der er absolut nødvendige for forståelsen.

Først (afsnit 2) vil jeg definere og give et eksempel på en af de struktureringskonflikter (jf. Bouchard 1987), jeg har fundet i mit korpus, der er sammensat af seks anmodningssekvenser i fem såkaldte autentiske forretningssamtaler (telefon). En struktureringskonflikt kan sige noget om, hvilke parametre, der kan være bestemmende for den funktion et bestemt ord eller udtryk har eller får i en samtale, hvordan man skal bruge et bestemt ord eller udtryk, hvis man vil bestræbe sig på at få modtager til at interpretere det på den ønskede måde. Visse rent sproglige instrukser, der vedrører argumentation og høflighed, kan således give anledning til forskellige tolkninger, hvilket strukturen afspejler (jf. Thomsen 1998 og 2000). Mange samtalesekvenser og mange ord og udtryk kan have såvel en argumentativ som en rituel funktion. Ydermere er der en form for interaktion mellem disse to former for interaktionel retorik. Det vil jeg vise i forbindelse med præsentationen af de strukturer, jeg har fundet. Når jeg således finder fænomenet struktureringskonflikter interessant, er det fordi det kan bruges til at vise, hvilke konsekvenser en bestemt måde at fremsætte et ord eller et udtryk på, kan have for argumentationsstrukturen i en samtale. Visse godt skjulte sproglige fænomener, der kan være kulturelt bestemte eller kan udsende kultursignaler (brug af forskellige høflighedsstrategier fx) kan med andre ord være udslagsgivende for den måde en samtale udvikler sig på. De kan således være udslagsgivende for resultatet af en diskussion eller en forhandling; et resultat, som kan komme bag på en af parterne, der måske føler sig misforstået og ikke får sagt det, han gerne ville have sagt. Problemet er, at de instrukser, der vedrører argumentation, har til formål at viderebringe det propositionelle indhold af et ord, et udtryk eller en hel sekvens, hvorimod de instrukser, der vedrører høflighed, har til formål at åbne kanalen eller opretholde de interpersonale relationer. Sidstnævnte instrukser pakker argumentationen ind¹. Det siger sig selv, at det har vidtrækkende conse-

1. Jeg takker Henning Nølke, der som min vejleder i ph.d.-forløbet foreslog mig at anlægge denne synsvinkel på høflighed.

kvenser, når en samtalepartner fejlinterpretierer så fundamentalt set forskellige instrukser. Jeg vil her præcisere, at udgangspunktet for mine analyser er et princip, som Moeschler (1989) har kaldt et dialogisk interpretationsprincip, hvorved forstås, at argumentation (og struktur) opstår som et resultat af interpretationsprocessen. Hvilken argumentation modtager opfatter, afhænger direkte af, hvorledes denne tolker det sproglige udtryk, der formidler argumentationen (jf. Nølke 1998).

Efter således først at have givet et eksempel på en struktureringskonflikt og vist, at det kan være svært at interpretere et *oui* – det vidste vi jo godt i forvejen, men vi ved mindre om, hvorfor det er svært, vil jeg præsentere de sekventielle placeringer, *oui* (og herunder *oui mais*) har i mit datamateriale og vise de overordnede strukturer, som disse størrelser kan indgå i, nemlig argumentative strukturer (afsnit 3) vs rituelle strukturer (afsnit 4). Med rituelle strukturer mener jeg strukturer, der relaterer sig til de interpersonale relationer og mere overordnet til høflighedsteorien. Vægten vil ligge på den mest komplekse af disse strukturer, nemlig den argumentative struktur. Endelig vil jeg på basis af denne analyse og ved også at se på de rent sproglige instrukser, der kan ledsage et *oui*, give et bud på, hvilke yderligere funktioner *oui* (og herunder *oui...mais*) har i franske forretningssamtaler (afsnit 5). Jeg vil understrege, at der kun er tale om nogle tendenser. Som en bibemærkning vil jeg dog nævne, at mit arbejde (og mit korpus) også gør det muligt at opstille et par hypoteser for afvigende måder at fremsætte *oui* (og *oui...mais*) på. Sådanne afvigelser er bl.a. interessante, fordi de kan give os kendskab til, hvorfor og hvordan misforståelser opstår. Det ser således ud til, at meget fine formulering-/udtalenuancer, herunder også pauselængden, er afgørende for modtagers interpretation, og at disse nuancer tilmed er kulturbestemte.

2. Struktureringskonflikter

Hvis samtalepartner (A) tolker et sprogligt udtryk på én måde, og samtalepartner (B) tolker det på en anden måde, er der tale om en såkaldt struktureringskonflikt. (A) og (B) viser dette ved, at de forsøger at få samtalen til at udvikle sig på hver sin måde, fordi et ord eller et udtryk tilsyneladende udsender instrukser, der ikke er entydige. Lad os se på

eksempel (1)², hvor konflikten markeres meget tydeligt, nemlig ved hjælp af en afbrydelse:

- (1) 495 B oui::
 496 A (euh: genre::) oui c'est ça les six premiers mois de
 497 quatre-[vingt seize ()]
 498 B [mais pourquoi qu'est-ce que c'est]
 499 A =six
 500 non les derniers mois de quatre-vingt quinze
 501 et puis là les premiers mois de quatre-vingt seize

Konflikten skyldes (B)'s måde at sige *oui* på i linie 495. (A) tolker dette *oui* som en accept af sin oprindelige anmodning og genfremsætter denne i en ny mere specifik form (linie 496-501). Han præciserer perioden. (A)'s brug af *euh:* (linie 496) og (B)'s *oui::* (i linie 495) udtalt med vokalforlængelse, gør det muligt for (A) at beholde ordet. (B) ville her have fortsat med et *mais*, hvilket afbrydelsen i linie 498 og den struktur der følger efter viser (det dialogiske interpretationsprincip). Der indledes nemlig en såkaldt forhandlingsaktivitet om anmodningens relevans (*oui: mais qu'est-ce que, mais c'est l'Allemagne hein ?, mais qu'est-ce que tu veux:*, i de efterfølgende linier), sagt med andre ord, så søger (B) efter en forbindelsesregel (et topos) mellem argument og konklusion.

2. Transskriptionskonventioner:

- = kæder ytringer sammen
 AH høj volumen
 [] overlappende tale begynder og ender
 pr:esque kolon angiver forlængelse af foregående lyd
 , apostrof angiver udeladte lyde i forhold til retsstavning
 ? stigende intonation (NB: jeg har endnu ikke angivet fortsættende og faldende intonation i transskriptionerne, selvom jeg ved hjælp af gentagne lytninger til båndene bruger disse træk i mine analyser)
- Oval understregning angiver betoning
 () lyd, som ikke kan identificeres
 (il y a) tvivl om ord eller lyd
 (()) kommentarer
 > < langsom tale begynder og ender
 « Oval » navne og andet som er anonymiseret
 .hh, hh. indånding vs udånding

sion. (A)'s meget målrettede argumentationsstrategi eller styrende samtalestil, der fx viser sig i brugen af *euh*: og argumentativ underordning, imødegås til dels af (B)'s koncessive *oui...mais* strategi (eller konsensussøgende samtalestil). Problemet er, at *oui* og *oui...mais* ikke overraskende kan have forskellige funktioner og at de sproglige instrukser, der ledsager et *oui* og et *oui...mais* af én type ikke er de samme som dem, der ledsager et *oui* og et *oui...mais* af en anden type. Hvilke sproglige instrukser, der kan være tale om, vil vi se på i afsnit 5.

Lad os først se på, hvordan vi overhovedet kan nå frem til at sige noget om, hvilke funktioner en diskurspartikel som *oui* kan have. Jeg vil som allerede nævnt først vise, at *oui* overordnet kan have to funktioner: en argumentativ funktion *vs* en rituel funktion, funktioner, der kan udledes af de strukturer *oui* indgår i.

3. Argumentative strukturer

3.1. Lineære argumentative strukturer: udvidelser

Til at lokalisere argumentationen på det lineære niveau har jeg anvendt den model, der er udviklet af amerikanerne Jackson og Jacobs inden for rammerne af konversationsanalysen. Jeg har gjort brug af de iagttagelser, konversationsanalytikerne har gjort med hensyn til, hvordan turtagningsystemet fungerer, herunder hvordan pauser, overlappende tale og afbrydelser fungerer. Jeg har endvidere gjort brug af konversationsanalytikernes iagttagelser med hensyn til den kohærens-skabende funktion, som de såkaldte parsekvenser eller tilpassede par har i samtaler. En anmodning og en accept af denne er fx en parsekvens. Ved hjælp af begrebet parsekvens er det muligt at lokalisere potentielt argumentative strukturer i samtaler, nemlig udvidelser i form af underordnede sekvenser, der er placeret 1) før den egentlige, overordnede parsekvens (præsekvenser), 2) mellem første og anden del af den overordnede parsekvens (indskudte sekvenser) eller 3) efter den overordnede parsekvens (postsekvenser). Den sidste form for udvidelse, der er potentielt argumentativ, er 4) en udvidelse i form af en sproghandling, der underbygger en anden sproghandling. Alle disse fire former for udvidelser er kun potentielt argumentative. Argumentation i samtaler er nemlig i henhold til Jackson og Jacobs indsi-

gelsesrelevante udvidelser af sproghandlinger, et begreb som ikke altid er operationelt. Jeg har baseret mine tolkninger på de informationer, som især samtalens rent strukturelle udvikling, men også indhold og kontekst kan give. Kendskabet til, hvordan de franske konnektorer fungerer, samt anvendelsen af Genève-modellen har tilført min tolkning en ekstra dimension. Jeg vender tilbage hertil, idet jeg efter at have givet eksempler på lineære argumentationsstrukturer, vil give et par eksempler på hierarkiske eller logiske argumentationsstrukturer.

Alle fire former for udvidelser optræder i mine data, men de optræder ikke nødvendigvis i én og samme samtale.

Alle anmodninger i mine samtaler indledes af en præsekvens, som enten har til opgave at åbne kanalen og dermed nedtone den potentielle trussel, som en anmodning udgør for modtager i henhold til høflighedsteorien:

(2)	466	A	et puis (y a bien un point) [Mari]anne?
	467	B	[oui]
	468		oui
	469-479	A	fremsættelse af anmodning

eller at sørge for, at de forberedende betingelser er i orden, det vil sige fx at sikre sig, at modtager kan acceptere anmodningen:

(3)	18	B	et puis la Camise m'a dit que () s'est épuisé
	19	A	exact
	20	B	chez eux
	21	A	exact
	22	B	et peut-être que <u>vous</u> vous auriez des possibilités alors euh (rire)?

Denne sidste form for udvidelser har en argumentativ funktion (indsigelsesrelevant udvidelse). De optræder hyppigt i mit datamateriale. I eksempel (3) forsikrer kunden sig fx i linie 18 om, at varen er udsolgt i en butikskæde, førend hun i linie 22 spørger distributøren, om han har mulighed for at fremskaffe den på anden måde.

Udvidelser i form af indskudte par optræder kun i ca. halvdelen af mine samtaler. De kan have til formål at identificere en potentiel indsigelse, således at anmodningen kan trækkes tilbage eller fremsættes i en ny form fremfor, at den bliver afvist. De kan også tjene til at afklare et underordnet spørgsmål, som nødvendigvis skal afklares, førend man kan vise enighed eller uenighed

(4)	44	A	.hh est-ce qu'éventuellement euh je peux m'y remettre?
	45	B	oui mais au point de vue délai?
	46	A	bon au point de vue délai [on pourra allonger]
	47	B	[aie aie aie ai]e

Udvidelser af denne type opfattes ofte som indsigelser alene p.g.a. deres placering. De har således en argumentativ funktion. Men indskudte par kan også blot tjene til at få yderligere information:

(5)	22	B	et peut-être que <u>vous</u> vous auriez des possibilités alors euh (rire)?
	23	A	vous avez eu qui à la Camise?
	24	B	ah j'ai eu un Monsieur sur le bureau du magasin de Lyon
	25	A	ah d'accord (.) ok
	26	B	hm voilà
	27	A	parce que vous êtes () Lyon?
	28	B	euh je suis sur Grenoble
	29		enfin dans la région de Grenoble
	30	A	aha (.) ben oui
	31		parce que euh: en ce qui nous concerne si vous voulez () bon euh:
	32		on fabrique toujours ce modèle là ...

Udvidelser af denne type har snarere en kommunikativ funktion. De skal sikre forståelsen. Det ser generelt ud til, at en anmodning lettere accepteres, hvis afsender først sikrer sig, at de forberedende betingelser er i orden, at modtager fx kan og vil acceptere anmodningen. I eksempel (6) er det således interessant at bemærke, at afsender ændrer strategi fra brugen af en præsekvens uden argumentativ funktion (*et puis* i linie 466, som

blot åbner kanalen) til brugen af en præsekvens med en argumentativ funktion (*c'est vous ...* i linie 483), som kan puttes ind i en typisk argumentationsstruktur (fra *det er jer, der fremstiller produktet* i linie 483, via det implicite : *du har adgang til alle salgstal til så kan du ...* i linie 491), efter at modtager ikke umiddelbart har accepteret anmodningen:

- (6) 466 A et puis (y a bien un point) [Mari]anne
 467 B [oui]
 468 oui
 469 A je ne sais pas si tu peux me filer l'info
 470 mais moi ce qui m'intéresserait vraiment
 471 B mm:m
 472 A .hh
 473 (.)
 474 c'est l'évolution sur trois ans
 475 si tu peux me la filer
 476 >même si c'est une dimension un peu confi-
 dentielle (.)<
 477 B (voix monotone) oui::
 478 de quoi
 479 A des volumes (.) « Oval » que vous faites
 480 (.)
 481 AH::
 482 (.)
 483 A c'est [vous qui (faites)] les marques « Oval »?
 484 B [ah mais ça fait]
 485 oui oui oui
 486 mais ça fait même pas trois ans hein ?
 487 ça fait même pas trois ans
 488 je pense qu'ils ont commencé en janvier l'année
 passée
 489 .hh
 490 mais j::: ça je peux oui oui
 491 A tu peux essayer de me donner les [volumes]
 492 B [oui oui]
 493 par téléphone hein (rire)?
 494 A oui: bien sûr par téléphone
 495 B oui::

Postsekvenser optræder i mine samtaler, når modtager ikke umiddelbart kan acceptere en anmodning. Der indledes med andre ord en såkaldt forhandlingsaktivitet, der overordnet tjener til at løse uoverensstemmelsen eller til at nå til enighed. Mere specifikt har sådanne sekvenser to formål. Enten at genfremsætte en anmodning eller at finde ud af, hvad formålet er med anmodningen. I (7) stilles der fx spørgsmålstejn ved anmodningens relevans :

(7)	502	B	oui:
	503		mais qu'est-ce [que]
	504	A	[ça] marche bien il paraît
	505		il paraît que c'est un gros succès
	506	B	mais c'est l'Allemagne hein?

Disse udvidelser er argumentative, hvis det er relevant for modtager at komme med indsigelser. (7) er en udvidelse, der udfylder en høflighedsfunktion (fremprovokeret af modpartens uhøflige sproglige adfærd). Den der fremsætter en anmodning bør begrunde den, hvis han vil være høflig. Det skete ikke i den anmodning, der gik forud for eks. (7).

Udvidelser i form af underordnede sproghandlinger optræder hyppigt i mine samtaler. De har en argumentativ funktion, hvis de bruges til at underbygge en anden sproghandling. Men ofte har de samtidig en mere rituel funktion. I mine samtaler indledes argumenter ofte af *parce que*.

(8)	510	A	parce que le positionnement d' « Oval » en Allemagne est
intéressant [()]= |
|-----|-----|---|--|

eller af *même si*, når der er tale om afsenders egen 'indbyggede' modargumentation:

(9)	476	A	>même si c'est une dimension un peu confidentielle (.)<

Efter at have givet eksempler på, hvordan argumentationen kan afdækkes på det lineære plan, vil jeg nu give eksempler på, hvordan den kan afdækkes på det hierarkiske (logiske) plan.

- 501 et puis là les premiers mois de quatre-vingt seize
 502 B oui:
 503 mais qu'est-ce [que]
 504 A [ça] marche bien il paraît
 505 il paraît que c'est un gros succès
 506 B mais c'est l'Allemagne hein?
 507 A ouai
 508 B mais qu'est-ce que tu veux ::

Den strategi, der anvendes af den person, der accepterer anmodningen er ofte en såkaldt retroaktiv strategi (ofte af typen *oui...mais*), en koncessiv, diskursiv bevægelse (cf. eks. (10), linie 502-503 og (11), linie 492-493):

- (11) 491 A () tu peux essayer de me donner les [volumes]?
 492 B [oui oui]
 493 par téléphone hein (rire)?

Modtager bestræber sig på først at imødekomme anmodningen for derefter at opstille en betingelse eller bede afsender om at underbygge sin anmodning. Udtalen af *oui* varsler eller programmerer således den efterfølgende struktur.

Jeg vil nu kort præsentere nogle typiske høflighedsstrukturer eller -udtryk, der er relevante for det *oui...mais*, vi skal se på umiddelbart herefter.

4. Rituelle strukturer/høflighedsudtryk

I mine samtaler nedtoner afsenderen af en anmodning typisk denne ved hjælp af forskellige former for strategier (fx præsekvens, *je ne sais pas si, même si*, langsom tale, osv.) Ofte tager det lang tid (mange linier) at fremsætte en anmodning. Jf. (6).

Forskellige paraverbale markører fungerer som nedtonere (høj/lav stemmeføring, betoning, intonation, smilende stemme, langsom tale, pauser...). Jeg vil her nøjes med at sige, at anmodningen i mit data-materiale typisk fremsættes ved hjælp af langsom tale og tøve-signaler,

såsom fx *.hh* ledsaget af en venlig stemme. Disse markører gør diskursen mere høflig, bl.a. fordi de giver modtageren mulighed for at tænke og evt. tage ordet uden decideret at afbryde. Se fx de mange *oui*'er i eks. 12, som indikerer, at modparten tilsvarende høfligt giver taler lov til at fortsætte. *Ouai* optræder ofte efter en pause, hvilket kan være med til at indikere, at *ouai* (i forbindelse med svar på anmodninger) er den negative pol af *oui*:

(12)	48	A	>je comprends bien je vais vous dire euh exactement
	49		on a malgré tout actuellement un petit stock quipermet
	50		de démarrer l'opération<
	51	B	oui:
	52	A	>bon l'opération démarre exactement le: euh lundi 2
	53		janvier<
	54		(.)
	55	B	ouai::
	56	A	>bon et se termine le samedi 21 janvier<
	57		(.)
	58	B	ouai:
	59	A	bon .hh
	60		>donc si éventuellement euh je peux avoir une livraison
	61		de sacs euh le 4 ou 5 janvier <
	62		(.)
	63	B	ouai:

Parterne i mine samtaler benytter sig herudover af verbale nedtonere. Anmodningen fremsættes således typisk i form af et spørgsmål (direkte eller indirekte) og ledsages ofte af den høflige franske verbalform *le conditionnel*. Af andre verbale nedtonere i mine samtaler vil jeg især nævne brugen af præsekvenser.

Typiske høflighedsstrategier ved svar på anmodninger er formuleringer ved hjælp af hvilke parterne giver udtryk af at være enige, brug af fx koncessive strukturer, især *oui...mais*, (eller udtryk, der udfylder

samme funktion, såsom fx *ah...mais* og *c'est une bonne question* eller *ça peut se faire*, som kan efterfølges af et *mais*).

5. *Oui*'s funktioner

Jeg har her valgt at se på *oui*'s funktioner, men vil dog nævne følgende ord, som hyppigt optræder i mine samtaler, og som er særligt problematiske, ord som ofte resulterer i struktureringskonflikter, fordi de rummer instrukser, der ikke er entydige: a) *oui* (*oui oui, oui...mais, ouai*), b) *ah* (*ah...mais*), c) *même si*. Punkt b) og c) vil jeg nøjes med at knytte nogle ganske få kommentarer til. Jeg antager således, at funktionen af *même si* især afhænger af den sekventielle placering. For så vidt angår *ah*, antager jeg, at der er tale om en partikel, der på mange måder fungerer ligesom det engelske *oh* (jr. Heritage 1998). Det ser ud til, at *ah*, når det fremsættes i forbindelse med et svar, kan angive, at det spørgsmål der skal besvares er problematisk for så vidt angår dets relevans, de dertil knyttede præsuppositioner eller den kontekstuelle viden eller mangel på samme. Det kan også bruges til at antyde, at svareren nødig vil svare, eller det kan varsle et negativt såkaldt ikke-præfereret svar. Det er således ikke let at afgøre, hvad den egentlige funktion af *ah* er i eksempel (6), linie 481, et *ah* som i øvrigt også giver anledning til en struktureringskonflikt markeret ved en afbrydelse i linie 484. For at finde ud af det, er det nødvendigt at se på de sproglige instrukser, der ledsager *ah*'et, og jeg tænker her ikke blot på den sekventielle placering, d.v.s. hvor i samtalen partiklen optræder (præsekvens, indskudt sekvens, postsekvens, hierarkisk struktur), men også på hvad der står foran og hvad der følger efter, fx en pause, og på hvordan det udtales, fx vokalforlængelse, tryk, intonation m.v. Det samme ser ud til at gælde for *oui*, som vi nu skal se lidt nærmere på.

Først kan vi konstatere, at der i skriftsproget er mange måder at sige *ja* på, både på fransk og på dansk. På fransk er der fx: *certes, ma foi oui, mais oui!, pourquoi pas? parfaite-ment! à qui le dites-vous? je l'avoue! j'en conviens! d'accord! c'est dit! amen!*, etc. (Adam 1990 som citerer Bally 1965 : 20). Det forholder sig nok sådan, at disse forskellige måder at sige *oui* på er nødvendige eller er opstået, fordi de paraverbale markører, der er til rådighed i talesproget, og som gør det muligt at tilføje *oui*'et en ekstra dimension (en særlig funktion), ikke er til rådighed i skriftsproget.

Selvom brugen af *oui* har afgørende betydning for den måde en samtale udvikler sig på, findes der mig bekendt endnu ikke ret mange undersøgelser af *oui* eller *oui...mais*. Der begynder dog at dukke undersøgelser op af *ja* på forskellige sprog (jf. NorFA Workshop on Discourse Particles, Uppsala, 14.-16. januar 2000). På fransk findes der også nogle undersøgelser af *oui* og af *oui...mais*, men det er undersøgelser hvis overordnede formål ikke er en decideret funktionel analyse. Jeg vil her nævne Gülich (1970), Cadiot et al. (1979), Auchlin (1981), Moeschler (1985), Roulet et al. (1985), Morel (1986). Endvidere findes der mange undersøgelser af *mais* (Ducrot især), en konnektor, der er relevant for en undersøgelse af *oui* (i anvendelsen *oui...mais*, som hyppigt optræder i mine samtaler). Endelig findes der nogle undersøgelser af, hvordan forskellige partikler fungerer på fransk, og jeg vil her især nævne Mosegaard Hansen (1998), undersøgelsen af *bon/ben*, og Adam (1990), der har set på funktionen af *certes*. Disse partikler er specielt relevante for en undersøgelse af *oui*. De spørgsmål, jeg har stillet mig selv, er inspireret af disse arbejder: 1) kan *oui* bruges alene (som det er tilfældet for *certes*). I bekræftende fald under hvilke betingelser (sekventiel placering, udtale, paraverbale markører osv.). Eller 2) tager man altid en eller anden form for forbehold, når man bruger et *oui*, indleder *oui* altid en koncessiv struktur. Forventer vi med andre ord altid at høre et *mais*, når vi har hørt et *oui*? Takket være Ducrot (og i øvrigt også de gamle retorikere) ved vi, at en koncessiv struktur er en effektiv overtalelsesstrategi. Man viser en form for enighed med et andet synspunkt og drager fordel af denne enighed til at fremsætte en modargumentation. Modtager ønsker et såkaldt præfereret svar, brugen af et *oui* kan være en måde at få ordet på, en måde at få den anden til at standse sin talestrøm på.

Det der er interessant er, at det ser ud til at måden at sige *oui* på er afgørende for, om det fx lykkes at få ordet og i det hele taget for interpretationen. Spørgsmålet er så, hvor mange *oui*'er der findes. Jeg vil nu præsentere mine hypoteser i skemaform, idet jeg vil præcisere 1) at der er tale om iagttagelser jeg har gjort i et meget lille datamateriale (sammensat af samtaler af en bestemt type, nemlig forretningssamtaler, 2) at de forskellige træk er forenelige, hvilket mit skema ikke rigtig tager højde for, 3) at skemaet kun viser, hvordan *oui* ser ud til at fungere i én bestemt sekventiel placering, hvilket fremgår af eksemplerne.

Der bør udarbejdes et skema for *oui* i hver enkelt af de positioner/placeringer det kan have i en samtale: præsekventiel, indskudt, postsekventiel (som igen kan indplaceres i en mere overordnet hierarkisk struktur).

FUNKTION ⇒	<i>Oui</i> Argumentativt Assertivt	<i>oui</i> argumentativt koncessivt	<i>oui</i> rituelt høfligt	<i>oui</i> rituelt uhøfligt
PARAMETER ↓	(6), 494 (14), 524	(6), 495 (7), 502	(6), 467 (12), 51	(12), 63 (15), 388
Pause	nej	evt. (før/efter)	nej (ofte overlap)	evt. (ofte overlap)
Vokal- forlængelse	evt.	ja	ja	evt.
Tryk	ja	nej	nej	svagt
Intonation	ingen særlige karakteristika	fortsættende	stigende (åbnende)	faldende (lukkende)
Forstærkning (leksikalsk)	et ekstra <i>oui</i> / <i>bien sûr</i> , etc.	to konstituenten (<i>oui...mais, oui</i> + kommentar + pause + <i>mais</i>)	nej (står alene)	et ekstra <i>oui</i> (eller flere) NB: <i>ouai, ah</i>
Volumen	for få eksempler i mit datamatr.	-	-	-

Jeg vil herunder først præsentere eksemplerne (13), (14) og (15) for derefter kort at knytte et par kommentarer til skemaet:

- (13) 20 A euh bon eu:h alors je dois faire très très rapide-
ment un budget
21 et euh dans le () euh qui bon en gros c'est
entre 400 et 600.000
22 francs le: le budget
23 B oui oui
24 A hein?
25 B oui
26 mais (.) ce n'est pas spécialement () qui est
conception,
27 agence () .hh?

- (14) 523 A ok?
 524 B oui:
 525 A je te remercie::
 526 B c'est moi
 527 A à bientôt
 528 B à bientôt au revoir
- (15) 387 A mais c'est LA FRANCE (ça le) [()]
 388 B [oui oui oui] (.) oui oui mais
 389 comment ça se fait qu'on ne sait rien (.) c'est ça il [()]
 390 A [()] pas?

Det ser ud til, at *oui* på den ene side kan have en argumentativ funktion, relateret til det propositionelle indhold (*oui* markerer enighed/accept, det lukker en udveksling). På den anden side kan det have en mere rituel funktion, relateret til de interpersonelle relationer, selve kommunikationskanalen. Herudover ser det ud til, at der er to argumentative *oui*'er og to rituelle *oui*'er (et høfligt *vs* et uhøfligt *oui*). For så vidt angår de argumentative *oui*'er, antager jeg, at et koncessivt *oui* udtales mindre stringent (forudgående pause, vokalforlængelse, intet tryk, lav volumen, fortsat intonation, o.l.) end et assertivt *oui*. Ofte efterfølges det af et *mais* (hvor *certes* fx i.h.t. Adam efterfølges af *néanmoins, du moins/au moins, toutefois, pourtant*). Det er således ikke *oui* alene, der markerer koncessionen, men kombinationen af *oui* og et argumentativt *mais*. I skriftsproget er *certes* og *mais* ofte fordelt på to afsnit i.h.t. Adam. I mine samtaler ser det ud til, at der er en kort pause (evt. efter et indskud, en slags kommentar, som jeg endnu ikke har kunnet definere, men som sandsynligvis forstærker et ellers for svagt *oui*) mellem *oui* og *mais*.

For så vidt angår det rituelle *oui* antager jeg, at et høfligt *oui* udtales mindre stringent end et uhøfligt *oui* (karakteristika for det høflige *oui*: kort forudgående pause, vokalforlængelse, intet tryk, lav volumen, let stigende intonation med en åbnende funktion). I øvrigt overlapper et høfligt *oui* ofte modpartens tale, uden at der er tale om en afbrydelse. Der er tale om en meget fin skelnen, idet høflighed er placeret på en skala (høflig – uhøflig). For at afgøre, om der er tale om et argumentativt *oui* eller et rituelt *oui*, er det først nødvendigt at se på den sekventielle placering.

6. Konklusion

Jeg har ovenfor i hovedtræk præsenteret en arbejdsmetode, der har vist sig yderst velegnet til afdækning af argumentations- og høflighedsstrategier i en verbal interaktion og henledt opmærksomheden på, at det også er en metode, der bl.a. ved hjælp af fænomenet struktureringskonflikter, ser ud til at være yderst velegnet til afdækning af bl.a. diskurspartiklers funktioner.

Det har således været muligt i skemaform at give et bud på de forskellige funktioner som *oui* kan have, i hvert fald på basis af de tendenser, der er i mit datamateriale. Der er det argumentative *oui*, herunder det assertive og det koncessive *oui* overfor det høflige og det uhøflige *oui*. Disse forskellige funktioner øver stor indflydelse på den måde en samtale udvikler sig på og er bestemmende for samtalestrukturen. Man kan med andre ord sige, at *oui* ofte bidrager til at organisere samtalen. Endvidere har jeg vist, at de træk, der definerer *oui* i dets forskellige funktioner primært er den sekventielle placering samt forskellige paralingvistiske markører (pause, vokalførlængelse, tryk, intonation, leksikalsk forstærkning og volumen). Endelig har jeg vist, at det ofte er den konkrete kombination af de forskellige markører, der er bestemmende for den funktion, som *oui* får.

Henvisninger

- Adam, J.-M. (1990). *Eléments de linguistique textuelle, théorie et pratique de l'analyse textuelle*. Bruxelles: Mardaga.
- Adam, J.-M. (1996). L'argumentation dans le dialogue. *Langue Française* 112. 31-49.
- Anscombre, J.-C. & Ducrot, O. (1983). *L'argumentation dans la langue*. Bruxelles: Mardaga.
- Berrendonner, A. (1990). Pour une macro-syntaxe. *Travaux de linguistique* 21. 25-36.
- Blanche-Benveniste, C. (1997). *Approches de la langue parlée en français*. Paris: Ophrys.
- Bouchard, R. (1987). Structuration et conflits de structuration. Cosnier J. & Kerbrat-Orecchioni C. (udg.). *Décrire la conversation*. Lyon: PUL. 73-104.

- Brown, P. & S. C. Levinson (1987). *Politeness. Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cadiot A. et al. (1979). 'Oui mais non mais' ou: il y a dialogue et dialogue. *Langue française* 42. 94-102.
- van Eemeren, F. H., R. Grootendorst, S. Jackson & S. Jacobs (1993). *Reconstructing Argumentative Discourse*. Tuscaloosa: The University of Alabama Press.
- Heritage, J. (1998). Oh-prefaced responses to inquiry. *Language in Society* 27: 3. 291-334.
- Jacobs, S. & S. Jackson (1989). Building a Model of Conversational Argument. B. Dervin et al. (udg.). *Rethinking communication*, vol. 2. Newbury Park, CA: Sage. 153-71.
- Kerbrat-Orecchioni, C. (1990, 1992). *Les interactions verbales*, tomes I & II. Paris: Armand Colin.
- Moeschler, J. (1987). *Argumentation et conversation. Eléments pour une analyse pragmatique du discours*. Paris: Hâtier-Crédif.
- Moeschler, J. (1989). *Modélisation du dialogue. Représentation de l'inférence argumentative*. Paris: Hermès.
- Mosegaard Hansen, M.-B. (1998). *The function of discourse particles. A study with special reference to spoken standard French*. Amsterdam: John Benjamins.
- Nølke, H. (1993). *Le regard du locuteur. Pour une linguistique des traces énonciatives*. Paris: Kimé.
- Nølke, H. (1998). Argumentationsanalyse. Grundtræk af en modulær sprogvidenskabelig tilgang. *Hermes* 21. 15-38.
- Plantin, C. (1996). *L'argumentation*. Paris: Editions du Seuil.
- Rossari, C. (1994): *Les opérations de reformulation*. Bern: Lang.
- Roulet, E. et al. (1985). *L'articulation du discours en français contemporain*. Bern: Peter Lang.
- Schegloff, E. (1996). Turn organization: one intersection of grammar and interaction. E. Ochs, A. Schegloff, S. A. Thompson. *Interaction and grammar*. Cambridge: Cambridge University Press. 52-133.
- Thomsen, C. (1998). Stratégies d'argumentation et de politesse. *Actes du XIIIe Congrès des Romanistes Scandinaves*. Jyväskylä: universitetet.
- Thomsen, C. (1998). *La séquence de requête: Stratégies d'argumentation et de politesse dans les conversations d'affaires téléphoniques*. Ph.d.-afhandling (præpublikation). Århus: Handelshøjskolen i Århus.
- Thomsen, C. (2000). *La séquence de requête: Stratégies d'argumentation et*

de politesse dans les conversations d'affaires téléphoniques. Bern: Peter Lang.

Thomsen, C. (under udgivelse): Les structures argumentatives dans les conversations d'affaires téléphoniques. *Actes du XIVe Congrès des Romanistes Scandinaves.* Stockholm: universitetet.

